

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİSMİL AĞZI
(İNCELEME-METİNLER-DİZİN)

AHMET BAŞKAN

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Münir ERTEN

DİYARBAKIR
2012

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİSMİL AĞZI
(İNCELEME-METİNLER-DİZİN)

AHMET BAŞKAN

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Münir ERTEN

DİYARBAKIR
2012

ÖZET

Bu çalışmamızda, Bismil ilçesi ile Bismil'e bağlı Aralık, Aşağı Darlı (Ulutürk), Köseli, Seyithasan (Bakacak) ve Türkmenhacı köylerinden derlenen metinlerden hareketle bu bölgenin ağız özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmamız, “giriş”, “inceleme”, “metinler” ve “dizin” olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde bölgenin tarihi, coğrafi, sosyo-ekonomik, idari, etnik ve demografik yapısı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu bölümde ayrıca, inceleme yapılan bölgeyi gösteren bir harita ile birlikte bölgenin ağız özelliklerine göre durumu ve Bismil ağızı ile ilgili yapılmış çalışmalar da verilmiştir.

İnceleme bölümü, “ses bilgisi”, “şekil bilgisi ve “cümle bilgisi” olmak üzere üç ana başlığa ayrılmıştır. Bu bölümde bölge ağızı, dilbilgisi yönünden ayrıntılı bir biçimde incelenerek yazı dilimizle benzeşen veya farklılaşan noktalar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Metinler bölümünde, inceleme bölgesindeki kaynak kişilerden alınan sesler çeviriyazı işaretleri kullanılarak derlenmiş ve toplam 71 farklı metin oluşturulmuştur. Daha sonra derlenen bu metinler, türlerine göre sınıflandırılmıştır.

Çalışmanın sonunda derlenen metinlerden bir dizin oluşturulmuştur. Bu dizinde sözcüklerin anlamları ve hangi dile ait oldukları belirtilmiştir. Sözcüklerin aldıkları ekler ise, ek sırasına uyularak belli bir düzen içerisinde sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bismil ağızı, ses bilgisi, şekil bilgisi, cümle bilgisi, dizin.

ABSTRACT

In this study, with the help of the texts that collected from Bismil and Bismil's villages Aralık, Aşağı Darlı (Ulutürk), Köseli, Seyithasan (Bakacak) and Türkmenhacı it was tried to put forward dialect features of the district. Our study consists of four main sections as introduction, analysis, texts and index.

In introduction section, there are informations about historical, geographic, socio-economic, governing, ethnic and demographic structure of the district. In this section, a map which shows the research area and the regional dialect feature condition of the district and related studies about Bismil dialect were also given.

Analysis section was separated into three main headings as "phonetics", "morphology" and "syntax". In this section, dialect of the district was examined in terms of grammar in detail and it was tried to detect similar or different points with our written language.

In texts section, audio recordings which have taken from the experimentals in the research area were collected by using transcription marks and totally 71 different texts were formed. Later, these collected texts were classified in terms of their types.

At the end of the study, a grammatical index was generated from the collected texts. In this index, the meanings of the words and which language it belongs to were stated. Suffixes of the words were regularly put in order by paying attention to the suffix order.

Key Words: Bismil dialect, phonetics, morphology, syntax, index.

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne

Bu alışma j¼rimiz tarafından Ortağretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı T¼rk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalında Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan :.....

¼ye :.....

¼ye-Danışman :.....

Yukarıdaki imzaların, adı geçen ¼retim ¼yelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.....

Enstit¼ M¼d¼r¼

ÖN SÖZ

Toplumsal yaşamın en önemli yapı taşlarından birisi olan dilin sürekli değişebilen bir yapısı vardır. Bu yapının bir sonucu olarak dil, sosyal ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak değişmektedir. Bu durumla birlikte geçmişten gelen birçok şey gibi dildeki zenginliklerin de gelecek nesillere aktarımı giderek zorlaşmaktadır. Dildeki bu zenginliklerin unutulmasını engellemek ve bu zenginliklerin daha geniş kitlelerce bilinmesini sağlamak amacıyla çalışmalar yapmak gerekmektedir.

Konuşma dili, bir dilin en canlı ve en dinamik olduğu alandır. Konuşma dilindeki her türlü değişim ve gelişim doğrudan yazı diline etki eder. Konuşma dilindeki bölgesel farklılıkların en doğru şekilde tespiti ve ayırt edilmesi için ağız çalışmaları yapmak gerekir.

Bizim çalışmamız, Bismil merkez ve Bismil'e bağlı ‘‘Aralık, Aşağı Darlı (Ulutürk), Köseli, Seyithasan (Bakacak) ve Türkmenhacı’’ köylerini kapsamaktadır. Metinlerimiz, 2010 ve 2011 yıllarında adı geçen yerlere bizzat gidilerek derlenmiştir. Metinler derlenirken ses alınan kişilerin bölgenin yerli halkı olmalarına, yaşamlarını bu bölgede geçirmelerine ve Türkçeyi ana dil olarak kullanmalarına dikkat edilmiştir. Böylece ağız özelliklerini tamamen yansıtan kişiler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda öncelikle ses alınacak bölgeler belirlenmiş ve belirlenen bölgelerin her birine en az bir kez olmak üzere gidilerek sesler kaydedilmiştir. Daha sonra bu kaydedilen seslerden metin oluşturacak bütünlükte olanlar ayrılmış ve sesler çeviriyazı işaretleri kullanılarak yazıya geçirilmiştir. Yazıya geçirilen metinler, ‘‘Gelenekler ve Görenekler, Hatıralar, Masallar ve Hikayeler, Maniler, Dualar ve Beddualar’’ olmak üzere beş farklı başlık altında toplanmıştır. Metinlerin oluşturulması aşamasından sonra metinlerde geçen sözcüklere ve eklere araştırmacıların ulaşmasını kolaylaştırmak için bir dizin hazırlanmıştır.

Bismil ağızı ile ilgili İsmail Sökmen'in *Bismil Türkmen Ağızı* adında bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu tez, 2011 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yapılmıştır. Çalışmada, Bismil'de

bulunan beş Türkmen köyünün üçünden (Aşağı Darlı, Bakacak ve Türkmenhacı köylerinden) sesler alınarak bir ağız incelemesi yapılmıştır. Bu çalışmada, bölgedeki diğer iki Türkmen yerleşimi (Aralık ve Köseli köyleri) inceleme alanının dışında bırakılmıştır. Ayrıca, bu çalışmada dizin de bulunmamaktadır.

Bismil ağzı ile ilgili bir de lisans tezi bulunmaktadır. Bu tez, Güldal Doğan tarafından 1996 yılında Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde *Diyarbakır Bismil İlçesinden Derlemeler* adıyla yapılmıştır. Bu çalışmada Aşağı Darlı, Bakacak ve Türkmenhacı köylerinden metinler derlenmiş ve kısa bir ses bilgisi incelemesi yapılmıştır. Çalışmanın sonuna bir de sözlük eklenmiştir. Bu çalışmada şekil bilgisi ve cümle bilgisi ile ilgili bir inceleme bulunmamaktadır. Ayrıca, bu çalışmada dizin yapılmamıştır.

Bismil ağzı ile ilgili daha önce yapılmış olan çalışmaların hiçbirinde Bismil sınırları içindeki beş köyün tamamına gidilmemiştir. Aynı zamanda, bu çalışmaların hiçbirinde ses bilgisi, şekil bilgisi ve cümle bilgisi incelemeleri ile dizin bir bütün olarak yer almamıştır. Bu yönüyle çalışmamız, diğer çalışmalardan farklı olarak bölge ağzını kapsamlı olarak incelemiştir.

Çalışmamız boyunca bize gayet samimi davranan bölge halkına, metin derlenen yerlerin birçoğuna bizi bizzat götüren ve bölge insanınca tanınmasından dolayı ses almamızı kolaylaştıran Turan KOLUMAN'a, başta danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Münir ERTEN olmak üzere Prof. Dr. Sadettin ÖZÇELİK, Yrd. Doç. Dr. Malik BANKIR ve üzerimde emekleri olan tüm değerli hocalarıma, bana her fırsatta destek olan eşime ve aileme teşekkürü borç bilirim.

Ahmet BAŞKAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ONAY SAYFASI	V
ÖN SÖZ.....	VI-VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII-XVIII
KISALTMALAR.....	XX
KİTAP KISALTMALARI.....	XX-XXI
ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ.....	XXII-XXIII
GİRİŞ.....	1-9
1. YÖRENİN TARİHÇESİ.....	1-3
2. COĞRAFİ YAPI.....	3-4
2.1. Yerleşim.....	3
2.2. Akarsu ve Göller.....	3
2.3. Ulaşım.....	4
2.4. İklim.....	4
2.5 Bitki Örtüsü.....	4
3. SOSYO-EKONOMİK YAPI.....	4-5
4. İDARİ YAPI.....	5
5. NÜFUS YAPISI.....	5
6. ETNİK YAPI.....	5-6
7. İNCELEME BÖLGESİNİN SINIRLARI.....	6-7
8. BÖLGENİN AĞIZ ÖZELLİKLERİNE GÖRE DURUMU.....	8-9
İNCELEME.....	10-71
1. SES BİLGİSİ.....	11-45
1.1. SESLER.....	11-15
1.1.1. ÜNLÜLER.....	11-14
1.1.1.1. Yazı Dilimizde Bulunmayan Ünlüler.....	11-13
1.1.1.1.1. á ünlüsü.....	11
1.1.1.1.2. ´a ünlüsü.....	11

1.1.1.1.3. é ünlüsü.....	12
1.1.1.1.4. 'e ünlüsü.....	12
1.1.1.1.5. í ünlüsü.....	12
1.1.1.1.6. 'i ünlüsü.....	12
1.1.1.1.7. õ ünlüsü.....	13
1.1.1.1.8. 'ö ünlüsü.....	13
1.1.1.2. Uzun Ünlüler.....	13-14
1.1.1.2.1. Aslî Uzun Ünlüler.....	13
1.1.1.2.2. Ses Olayları Sonucu Ortaya Çıkan Uzun Ünlüler.....	13
1.1.1.2.3. Vurgu ve Tonlama Sonucu Ortaya Çıkan Uzun Ünlüler.....	14
1.1.1.3. Kısa Ünlüler.....	14
1.1.2. ÜNSÜZLER.....	14-15
1.1.2.1. ğ ünsüzü.....	14
1.1.2.2. ħ ünsüzü.....	14
1.1.2.3. ĩ ünsüzü.....	15
1.1.2.4. k ünsüzü.....	15
1.2. SES DEĞİŞMELERİ.....	15-30
1.2.1. Ünlü Değişmeleri.....	15-24
1.2.1.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi.....	15-16
1.2.1.1.1. a > á değişmesi.....	15
1.2.1.1.2. ā > á değişmesi	16
1.2.1.1.3. a > e değişmesi.....	16
1.2.1.1.4. ā > e değişmesi.....	16
1.2.1.1.5. ā > é değişmesi.....	16
1.2.1.1.6. 'a > e değişmesi	16
1.2.1.1.7. a > i değişmesi	16
1.2.1.1.8. ı > i değişmesi	16-17
1.2.1.1.9. u > ü değişmesi	17
1.2.1.1.10. ū > õ değişmesi	17
1.2.1.1.11. ū > ü değişmesi	17
1.2.1.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması.....	17-19
1.2.1.2.1. e > a değişmesi.....	17

1.2.1.2.2. e > á değişmesi.....	18
1.2.1.2.3. i > a değişmesi.....	18
1.2.1.2.4. i > ı değişmesi.....	18
1.2.1.2.5. i > í değişmesi.....	18
1.2.1.2.6. î > ı değişmesi.....	18
1.2.1.2.7. ö > o değişmesi.....	19
1.2.1.2.8. ü > u değişmesi.....	19
1.2.1.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	19-20
1.2.1.3.1. a > o değişmesi.....	19
1.2.1.3.2. a > ö değişmesi.....	19
1.2.1.3.3. e > õ değişmesi.....	19
1.2.1.3.4. e > ö değişmesi.....	19
1.2.1.3.5. ı > u değişmesi.....	19
1.2.1.3.6. i > u değişmesi.....	19
1.2.1.3.7. i > ü değişmesi.....	20
1.2.1.3.8. î > u değişmesi.....	20
1.2.1.3.9. î > ü değişmesi.....	20
1.2.1.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi.....	20-21
1.2.1.4.1. o > a değişmesi.....	20
1.2.1.4.2. o > ı değişmesi.....	20
1.2.1.4.3. ö > e değişmesi.....	20
1.2.1.4.4. u > a değişmesi.....	20
1.2.1.4.5. ū > e deęişmesi.....	20
1.2.1.4.6. u > ı değişmesi.....	21
1.2.1.4.7. u > i değişmesi.....	21
1.2.1.4.8. u > í değişmesi.....	21
1.2.1.4.9. ū > ı deęişmesi.....	21
1.2.1.4.10. ū > i deęişmesi.....	21
1.2.1.4.11. ü > ı değişmesi.....	21
1.2.1.4.12. ü > i değişmesi.....	21
1.2.1.5. Geniş Ünlülerin Daralması.....	22
1.2.1.5.1. a > ı değişmesi.....	22

1.2.1.5.2. ā > i değişmesi.....	22
1.2.1.5.3. a > u değişmesi.....	22
1.2.1.5.4. e > i değişmesi.....	22
1.2.1.5.5. o > u değişmesi.....	22
1.2.1.5.6. ö > ü değişmesi.....	22
1.2.1.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi.....	22-24
1.2.1.6.1. ı > a değişmesi.....	22
1.2.1.6.2. ı > e değişmesi.....	22
1.2.1.6.3. i > e değişmesi.....	23
1.2.1.6.4. i > é değişmesi.....	23
1.2.1.6.5. î > ē değişmesi.....	23
1.2.1.6.6. u > o değişmesi.....	23
1.2.1.6.7. ū > o deęişmesi.....	23
1.2.1.6.8. u > ö değişmesi.....	23
1.2.1.6.9. ‘u > ö değişmesi.....	23
1.2.1.6.10. ‘u > ‘ö değişmesi.....	23
1.2.1.6.11. ū > ö deęişmesi.....	24
1.2.1.6.12. ü > e değişmesi.....	24
1.2.1.6.13. ü > o değişmesi.....	24
1.2.2. Ünsüz Değişmeleri.....	24-30
1.2.2.1. Ötümlüleşme.....	24-25
1.2.2.1.1. ç > c değişmesi.....	24
1.2.2.1.2. h > y değişmesi.....	24
1.2.2.1.3. ħ > y değişmesi.....	24
1.2.2.1.4. k > g değişmesi.....	25
1.2.2.1.5. p > b değişmesi.....	25
1.2.2.1.6. s > z değişmesi.....	25
1.2.2.1.7. t > d değişmesi.....	25
1.2.2.1.8. ’ (hemze) > v değişmesi.....	25
1.2.2.2. Ötümsüzleşme.....	26
1.2.2.2.1. b > p değişmesi.....	26
1.2.2.2.2. c > ç değişmesi.....	26

1.2.2.2.3. d > t değişmesi.....	26
1.2.2.3. Süreklileşme.....	26-28
1.2.2.3.1. b > f değişmesi.....	26
1.2.2.3.2. b > m değişmesi.....	27
1.2.2.3.3. b > v değişmesi.....	27
1.2.2.3.4. ç > ş değişmesi.....	27
1.2.2.3.5. g > ğ değişmesi.....	27
1.2.2.3.6. g > k değişmesi.....	27
1.2.2.3.7. g > y değişmesi.....	27
1.2.2.3.8. ğ > ħ değişmesi.....	27
1.2.2.3.9. k > ğ değişmesi.....	28
1.2.2.3.10. k > ħ değişmesi.....	28
1.2.2.3.11. ˆ (ayın) > h değişmesi.....	28
1.2.2.3.12. ˆ (ayın) > ħ değişmesi.....	28
1.2.2.3.13. ˆ (hemze) > y değişmesi.....	28
1.2.2.4. Süreksizleşme.....	28-29
1.2.2.4.1. f > p değişmesi.....	28
1.2.2.4.2. ğ > g değişmesi.....	28
1.2.2.4.3. ħ > ˆ (ayın) değişmesi.....	29
1.2.2.4.4. l > d değişmesi.....	29
1.2.2.4.5. n > g değişmesi.....	29
1.2.2.4.6. s > ç değişmesi.....	29
1.2.2.4.7. ş > ç değişmesi.....	29
1.2.2.5. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler.....	29-30
1.2.2.5.1. l > r değişmesi.....	29
1.2.2.5.2. n > m değişmesi.....	29
1.2.2.5.3. n > y değişmesi.....	29-30
1.2.2.5.4. r > l değişmesi.....	30
1.2.2.5.5. r > y değişmesi.....	30
1.2.2.5.6. s > ş değişmesi.....	30
1.2.2.5.7. y > r değişmesi.....	30
1.2.2.5.8. y > v değişmesi.....	30

1.3. SES OLAYLARI.....	30-37
1.3.1. Ünsüz Benzeşmeleri.....	30-31
1.3.1.1. İlerleyici Benzeşmeler.....	30-31
1.3.1.1.1. -nd- > -nn- benzeşmesi.....	30
1.3.1.1.2. -nl- > -nn- benzeşmesi.....	31
1.3.1.2. Gerileyici Benzeşmeler.....	31
1.3.1.2.1. -ls- > -ss- benzeşmesi.....	31
1.3.1.2.2. -nb- > -mb- benzeşmesi.....	31
1.3.1.2.3. -rl- > -ll- benzeşmesi.....	31
1.3.1.2.4. -zs- > -ss- benzeşmesi.....	31
1.3.2. Aykırılışma (Benzeşmezlik).....	32
1.3.3. Ünsüz Türemesi.....	32-33
1.3.3.1. b türemesi.....	32
1.3.3.2. h türemesi.....	32
1.3.3.3. ħ türemesi.....	32
1.3.3.4. m türemesi.....	32
1.3.3.5. r türemesi.....	32
1.3.3.6. v türemesi	32
1.3.3.7. y türemesi	33
1.3.4. Ünsüz Düşmesi.....	33-35
1.3.4.1. b düşmesi.....	33
1.3.4.2. d düşmesi.....	33
1.3.4.3. f düşmesi.....	33
1.3.4.4. g düşmesi.....	33
1.3.4.5. ğ düşmesi.....	33
1.3.4.6. h düşmesi.....	33
1.3.4.7. ħ düşmesi.....	33
1.3.4.8. k düşmesi.....	33
1.3.4.9. k düşmesi.....	34
1.3.4.10. l düşmesi.....	34
1.3.4.11. m düşmesi.....	34
1.3.4.12. n düşmesi.....	34

1.3.4.13. r düşmesi.....	34
1.3.4.14. s düşmesi.....	34
1.3.4.15. t düşmesi.....	34
1.3.4.16. v düşmesi.....	34
1.3.4.17. y düşmesi.....	35
1.3.4.18. z düşmesi.....	35
1.3.5. Yer Değiştirme (Göçüşme).....	35
1.3.6. Orta Hece Ünlüsünün Daralması.....	35
1.3.7. Orta Hece Ünlüsünün Düşmesi.....	35
1.3.8. Ünlü Türemesi.....	36
1.3.9. Ünlü Birleşmesi (Ünlü Kaynaşması).....	36
1.3.10. Ünsüz İkizleşmesi.....	36
1.3.11. Ünsüz Tekleşmesi.....	36-37
1.3.12. Hece Düşmesi.....	37
1.4. UYUM.....	38-45
1.4.1. Ünlü Uyumu.....	38-45
1.4.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu.....	38
1.4.1.1.1. Kalınlaşma Bakımından.....	38
1.4.1.1.2. İncelme Bakımından.....	38
1.4.1.2. Kalınlık-İncelik Uyumsuzluğu.....	38-42
1.4.1.2.1. Kök ve Gövdelerde.....	38
1.4.1.2.2. Eklerde.....	31-42
1.4.1.2.2.1. Yapım Eklerinde.....	38-39
1.4.1.2.2.1.1. İsimden İsim Yapan Eklerde.....	38-39
1.4.1.2.2.1.2. Fiilden İsim Yapan Eklerde.....	39
1.4.1.2.2.1.2.1. Fiilden Herhangi Bir İsim Yapan Eklerde.....	39
1.4.1.2.2.1.2.2. Fiilden Fiilimsi Yapan Eklerde.....	39
1.4.1.2.2.1.2.2.1. İsim-Fiil Eklerinde.....	39
1.4.1.2.2.1.2.2.2. Sıfat-Fiil Eklerinde.....	39
1.4.1.2.2.1.2.2.3. Zarf-Fiil Eklerinde.....	39
1.4.1.2.2.2. Çekim Eklerinde.....	39-42
1.4.1.2.2.2.1. İsim Çekim Eklerinde.....	39-40

1.4.1.2.2.2.1.1. Durum Eklerinde.....	39-40
1.4.1.2.2.2.1.2. İyelik Eklerinde.....	40
1.4.1.2.2.2.1.3. Çokluk Ekinde.....	40
1.4.1.2.2.2.1.4. Soru Ekinde.....	40
1.4.1.2.2.2.1.5. Aitlik Ekinde.....	40
1.4.1.2.2.2.2. Fiil Çekim Eklerinde.....	41
1.4.1.2.2.2.2.1. Şimdiki Zaman Çekiminde.....	41
1.4.1.2.2.2.2.2. Görülen Geçmiş Zaman Çekiminde.....	41
1.4.1.2.2.2.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekiminde.....	41
1.4.1.2.2.2.2.4. Gelecek Zaman Çekiminde.....	41
1.4.1.2.2.2.2.5. Emir Çekiminde.....	41
1.4.1.2.2.2.3. Fiil Birleşik Çekimlerinde.....	42
1.4.1.2.2.2.4. İ- filinde.....	42
1.4.1.3. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	42
1.4.1.4. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumsuzluğu.....	42-45
1.4.1.4.1 Kök ve Gövdelerde.....	42
1.4.1.4.2. Eklerde.....	42-45
1.4.1.4.2.1. Yapım Eklerinde.....	42-43
1.4.1.4.2.1.1. İsimden İsim Yapan Eklerde.....	42
1.4.1.4.2.1.2. Fiilden Fiil Yapan Eklerde.....	42
1.4.1.4.2.1.3. Fiilden İsim Yapan Eklerde.....	43
1.4.1.4.2.1.4. İsim Çekim Eklerinde.....	43
1.4.1.4.2.1.4.1. Belirtme Durumu Ekinde.....	43
1.4.1.4.2.1.4.2. İlgı Durumu Ekinde.....	43
1.4.1.4.2.1.4.3. İyelik Eklerinde.....	43
1.4.1.4.2.1.4.4. Soru Ekinde.....	43
1.4.1.4.2.1.5. Fiil Çekim Eklerinde.....	44
1.4.1.4.2.1.5.1. Şimdiki Zaman Ekinde.....	44
1.4.1.4.2.1.5.2. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde.....	44
1.4.1.4.2.1.5.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinde.....	44
1.4.1.4.2.1.5.4. Geniş Zaman Çekimindeki Kişi Ekinde.....	44
1.4.1.4.2.1.5.5. Emir Ekinde.....	44

1.4.1.4.2.1.6. Fiil Birleşik Çekimlerinde.....	45
1.4.1.4.2.1.7. İ- Fiilinde.....	45
2. ŞEKİL BİLGİSİ.....	46-71
2.1. KELİME YAPIMI.....	46-53
2.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler.....	46-48
2.1.2. İsimden Fiil Yapan Ekler.....	48-49
2.1.3. Fiilden İsim Yapan Ekler.....	49-52
2.1.3.1. Fiilden Herhangi Bir İsim Yapan Ekler.....	49-50
2.1.3.2. Fiilden Fiilimsi Yapan Ekler.....	51-52
2.1.3.2.1. İsim Fiiller.....	51
2.1.3.2.2. Sıfat-Fiiller.....	51
2.1.3.2.3. Zarf-Fiiller.....	51-52
2.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler.....	52-53
2.2. KELİME TÜRLERİ.....	54-71
2.2.1. İsimler.....	54-58
2.2.1.1. İsimlerde Kısaltma.....	54
2.2.1.2. İsim Çekim Ekleri.....	54-58
2.2.1.2.1. Çokluk Ekleri.....	54
2.2.1.2.2. İyelik Ekleri.....	54-55
2.2.1.2.3. Aitlik Eki.....	55
2.2.1.2.4. Durum Ekleri.....	56-57
2.2.1.2.4.1. İlgi Durumu Eki.....	56
2.2.1.2.4.2. Belirtme Durumu Eki.....	56
2.2.1.2.4.3. Yönelme Durumu Eki.....	56
2.2.1.2.4.4. Bulunma Durumu Eki.....	56
2.2.1.2.4.5. Ayrılma Durumu Eki.....	57
2.2.1.2.4.6. Araç ve Birliktelik Durumu Eki.....	57
2.2.1.2.4.7. Eşitlik Durumu.....	57
2.2.1.2.5. Soru Eki.....	57-58
2.2.2. Zamirler.....	58-62
2.2.2.1. Kişi Zamirleri.....	58-59
2.2.2.1.1. Kişi Zamirlerinin Edatlara Bağlanması.....	59

2.2.2.2. Dönüşlülük Zamirleri.....	60
2.2.2.3. İşaret Zamirleri.....	60-61
2.2.2.3.1. İşaret Zamirlerinin Edatlara Bağlanması.....	61
2.2.2.4. Soru Zamirleri.....	61-62
2.2.2.4.1. Soru Zamirlerinin Edatlara Bağlanması.....	62
2.2.2.5. Belirsizlik Zamirleri.....	62
2.2.2.5.1. Belirsizlik Zamiri Olarak Kullanılan Sözcükler.....	62
2.2.2.5.2. Belirsizlik Zamiri Olarak Kullanılan İyelikli Şekiller.....	62
2.2.3. Fiiller.....	62-71
2.2.3.1. Fiil Çekimi.....	62-71
2.2.3.1.1. Kişi Ekleri.....	62-64
2.2.3.1.1.1. Birinci Tip Kişi Ekleri.....	62-63
2.2.3.1.1.2. İkinci Tip Şahıs Ekleri.....	63-64
2.2.3.1.1.3. Üçüncü Tip Kişi Ekleri.....	64
2.2.3.1.2. Şekil ve Zaman Ekleri.....	65-68
2.2.3.1.2.1. Şimdiki Zaman Eki.....	65
2.2.3.1.2.2. Geniş Zaman Eki.....	65
2.2.3.1.2.3. Görülen Geçmiş Zaman Eki.....	66
2.2.3.1.2.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki.....	66
2.2.3.1.2.5. Gelecek Zaman Eki.....	67
2.2.3.1.2.6. Emir Eki.....	67
2.2.3.1.2.7. İstek Eki.....	67-68
2.2.3.1.2.8. Şart Eki.....	68
2.2.3.1.2.9. Gereklilik Eki.....	68
2.2.3.1.3. İ- Fiili.....	69
2.2.3.1.3.1. İ- Fiilin Geniş Zamanı.....	69
2.2.3.1.3.2. İ- Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı.....	69-70
2.2.3.1.3.3. İ- Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zamanı.....	70
2.2.3.1.3.4. İ- Fiilin Şartı.....	70
2.2.3.1.3.5. İ- Fiilin Olumsuzu.....	70
2.2.3.1.4. Fiillerin Birleşik Çekimleri.....	70
2.2.3.1.4.1. Hikaye.....	70

2.2.3.1.4.2. Rivayet.....	70-71
2.2.3.1.4.3. Şart.....	71
2.2.3.1.5. Katmerli Birleşik Çekim.....	71
3. CÜMLE BİLGİSİ.....	72-77
3.1. Kelime Grupları.....	72-67
3.1.1. İsim Tamlaması.....	72
3.1.2. Sıfat Tamlaması.....	72
3.1.3. Bağlama Grubu.....	72
3.1.4. Unvan Grubu.....	72
3.1.5. Ünlem Grubu.....	72
3.1.6. Sayı Grubu.....	73
3.1.7. Tekrar Grubu.....	73
3.1.8. Edat Grubu.....	73
3.1.9. İsim-Fiil Grubu.....	73
3.1.10. Sıfat-Fiil Grubu.....	73
3.1.11. Zarf-Fiil Grubu.....	73
3.1.12. İlgi Durumu Grubu.....	74
3.1.13. Yönelme Durumu Grubu.....	74
3.1.14. Bulunma Durumu Grubu.....	74
3.1.15. Ayrılma Durumu Grubu.....	74
3.1.16. İsnat Grubu.....	74
3.1.17. Araç-Birliktelik Grubu.....	74
3.2. Cümleler.....	74-77
3.2.1. Yüklemelerine Göre Cümleler.....	74-75
3.1.1.1. İsim Cümleleri.....	74
3.1.1.2. Fiil Cümleleri.....	74
3.2.2. Yapılarına Göre Cümleler.....	75-76
3.2.2.1. Basit Cümleler.....	75
3.2.2.2. Birleşik Cümleler.....	75-76
3.2.2.2.1. Girişik Birleşik Cümleler.....	75
3.2.2.2.2. Şartlı Birleşik Cümleler.....	75
3.2.2.2.3. İç İçe Birleşik Cümleler.....	75-76

3.2.2.2.4. Ki'li Birleşik Cümleler.....	76
3.2.2.2.5. Karmaşık Birleşik Cümleler.....	76
3.2.3. Anlamlarına Göre Cümleler.....	76-77
3.2.3.1. Olumlu Cümleler.....	76
3.2.3.2. Olumsuz Cümleler.....	77
3.2.3.3. Soru Cümleleri.....	76-77
3.2.4. Dizilişlerine Göre Cümleler.....	77
3.2.4.1. Kurallı Cümleler.....	77
3.2.4.2. Devrik Cümleler.....	77
METİNLER.....	78-148
GELENEKLER VE GÖRENEKLER.....	79-101
HATIRALAR.....	102-124
MASALLAR VE HİKAYELER.....	125-130
MANİLER.....	131-145
DUALAR VE BEDDUALAR.....	146-148
DİZİN.....	149-337
KAYNAKLAR.....	338-341
İNTERNET SİTELERİ.....	342

KISALTMALAR

Alm.	: Almanca
Ar.	: Arapça
bk.	: bakınız
c.	: cilt
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
İbr.	: İbranice
İng.	: İngilizce
İsp.	: İspanyolca
İt.	: İtalyanca
krş.	: karşılaştırınız
Mac.	: Macarca
Rum.	: Rumence
Rus.	: Rusça
s.	: sayfa
T.	: Türkçe
TDK	: Türk Dil Kurumu
Yay.	: Yayınları

KİTAP KISALTMALARI

ÇÇYA	: Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı
DA	: Diyarbakır Ağzı
DİY	: Diyarbakır İl Yıllığı
EİA	: Erzurum İli Ağzıları
EYA	: Erzincan ve Yöresi Ağzıları
İBBKD	: İki Bine Beş Kala Diyarbakır
KBAYA	: Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağzıları
KİA	: Kars İli Ağzıları
NYA	: Nevşehir ve Yöresi Ağzıları

- TDAYB : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten
TDTGS : Türk Dillerinin Tarihsel Gelişme Sorunları
TTD : Türkiye Türkçesi Dilbilgisi
UA : Urfa Ağzı
UMA : Urfa Merkez Ağzı

ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ

a. Ünlüler

A	: a, e
á	: a-e arası ünlü
ā	: uzun a
‘a	: ayınlı a
é	: e-i arası ünlü (kapalı e)
ē	: uzun e
‘e	: ayınlı e
í	: ı-i arası ünlü
I	: ı, i, í, u, ü
‘i	: ayınlı i
ō	: uzun o
‘ö	: ayınlı ö
õ	: e-ö arası ünlü

b. Ünsüzler

C	: c, ç
D	: d, t
ğ	: arka damak g ünsüzü
G	: g, ğ
h	: gırtlak h ünsüzü
ħ	: arka damak h ünsüzü
ķ	: arka damak k ünsüzü
K	: k, ķ

c. İşaretler

’	: hece sonunda vurgu
˘	: ulama işareti
...>	: önceki şekil
<...	: sonraki şekil

- y : net çıkarılmayan yarı ünsüz
- : fiille bağlanmayı gösterir
+ : isimle bağlanmayı gösterir
ø : kullanılmayan ek

GİRİŞ

1. YÖRENİN TARİHÇESİ

Bismil'in bulunduğu bölgedeki yerleşimin özellikle son yıllarda yapılan kazılar sonucunda çok eskilere dayandığı tespit edilmiştir. *Bismil Kaymakamlığı*'ndan¹ aldığımız bilgilere göre yaklaşık 4.000 yıl önce Asurlular ve Hurriler arasında Mezopotamya ve Dicle Ovası'nda hakimiyet kurmak için savaşlar düzenlenmiştir. Bu savaşlarda üstünlük sağlamak isteyen Asurlular, bugün "Üçtepe" köyünün bulunduğu tepede çok büyük bir saray inşa etmişlerdir. Bu sarayı da bir üs olarak kullanmışlardır. "Tuşpa" adını verdikleri bu sarayın Asurluların ünlü kralı "Banibal" tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir.

1865 yılında dönemin ünlü İngiliz seyyahlarından olan Taylor, Bismil'e gelerek "Üçtepe Höyüğü" olarak adlandırılan bölgede araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalar sırasında bölgede Asurca yazılı iki dikili taş bulunmuştur. Taylor, bulduğu bu dikili taşları dünyanın en önemli müzelerinden olan British Museum'a götürmüş ve oradaki kitabeler bölümünde sergilemiştir. Bu olaydan sonra Bismil'in tarihi ile ilgili çalışmalar hız kazanmış ve araştırmacıların ilgisi bu bölgeye doğru yönelmiştir. Bu bölgede Türk araştırmacıların yaptığı en önemli çalışma ise 1989 yılında olmuştur. İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Anabilim Dalı profesörlerinden Veli Sevin'in başkanlık ettiği on iki kişilik bir kazı heyeti Bismil'e gelerek bu höyük üzerinde kazı ve incelemelere başlamıştır. Yapılan dört kazı sonucunda 6 metre kalınlığında olan ve adı tarihte "Tuşpa" olarak geçen büyük bir Asur sarayının kalıntıları bulunmuştur. Yine bu kazılarda Hurriler, Asurlular, Romalılara ait birçok altın, bronz heykel, çeşitli paralar, cam eşyalar ve çok sayıda tarihi eser bulunmuştur. Bulunan bu eserler halen Diyarbakır Müzesi'nde sergilenmektedir. Ancak daha önce bulunan dikili taşlar ne yazık ki ülkemize getirtilememiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda, "Üçtepe Höyüğü" olarak adlandırılan bu bölgenin Anadolu'daki en eski yerleşim yerlerinden biri olduğu ve bulunan sarayın da Asurlara ait dönemin en büyük casusluk merkezi olduğu ortaya çıkarılmıştır. Asurlar, stratejik önemi bulunan bu sarayı şimdiki Diyarbakır'a bağlamak için Üçtepe ile Anbar beldesi arasında bulunan Dicle nehri üzerine bir kara yolu

¹ <http://www.bismil.gov.tr/>

köprüsü yaptırmıştır. İpek Yolu'nun güney kolu bu köprü vasıtası ile yapılmakta idi. Bu köprünün halen kalıntıları Dicle altında mevcut olup taşlarının demiryolu köprülerinde kullandığı rivayet edilmektedir.

İlçenin adının nereden geldiği ile ilgili üç farklı rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetler ile ilgili Bismil Kaymakamlığı şu bilgileri vermektedir:

“Birinci Rivayet: Bundan 2000 yıl kadar önce İran tarafından gelen köle tacirleri, Bismil'in Kurmuşlu köyü yakınlarında konaklarken köleler arasında çıkan bir isyanla köle tacirlerinin imha edildiği ve bu kafilende bulunanların uzun yıllar halen kalıntıları bulunan eski mağara ve köprünün bulunduğu bölgede kalarak hayvancılık ve balıkçılıkla uğraştıkları tahmin edilmektedir. Bu köle tacirlerinin Dicle nehrinin sık sık yatak değiştirmesi sonucunda yapılan evlerin yıkılması ile yerleşim yerlerini değiştirmek zorunda kaldıkları ve bu amaçla halen harabeleri bulunan ve Bismil'in içme suyunun önemli bir kısmının sağlandığı Kırkpınar mevkiinde 20 evlik bir yerleşim yeri kurdukları rivayet edilmektedir. Dicle'nin şimdiki güney kesiminden geçen İpek Yolu kervancılarının bu mevkiye “Bismil” dediği ve daha sonraki yıllarda bu adın “Bismil” olarak değiştirildiği düşünülmektedir.

İkinci Rivayet: Evliya Çelebi 1600'lü yıllarda seyahatnamesinde Diyarbakır hanlarında konaklayan kervan sahiplerinin biri birine "Pismil"i nasıl geçtiklerini sorduklarını, çünkü Dicle nehrinin oluşturduğu ve bataklık haline gelen alüvyonları -ki bu yörede buna “mil” denildiği bilinmektedir- deve kervanlarının aşmakta zorlandıkları ve bu mevkiinin “Pismil” olarak adlandırıldığı ve daha sonraki yıllarda “Pismil” adının “Bismil” olarak değiştirildiği rivayet edilmektedir. Kurmuşlu Çayı ile Dicle nehrinin birleştiği yer ile Aralık köyü önündeki eski yerleşim birimlerinde yapılan kazılarda buraların eski yerleşim yerleri olduğu ve kazılar sonucunda Asurlara ait bazı eserler bulunduğu bilinmektedir.

Üçüncü Rivayet: 1700'lü yılların başında tahminen Konya'dan veya Musul'dan gelen bir aşiretin şimdiki Of köyü ve Pamukçay karşısındaki Dolama denilen yerde yerleşim alanı kurup bilahare Dicle nehrinin güney kesiminde konakladıkları ve bu aşiretin isminin Basmil aşireti olduğu rivayet edilmektedir. Bu yerleşim yerine uzun zaman “Basmil” dendiği ve sonra adının Bismil olarak değiştirildiği rivayet edilmektedir’

(<http://www.bismil.gov.tr/detay.php?syf=ilcemiz>).

Diyarbakır Valiliği'nce çıkarılan 2000'e *Beş Kala Diyarbakır* adlı kitapta Bismil'in tarihi ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir: “*İlçemiz, Basmil Kabilesi adı altında Urfa ve şimdiki Arak Mezopotamya yöresinden gelenler tarafından kurulmuştur.*

Halkının önemli bir kısmı Türkmendir. Bunların bir kısmının Konya ve bir kısmının da Musul tarafından geldikleri söylenir''(İBBKD: 365).

1973 tarihli *Diyarbakır İl Yıllığı*'ndaki Bismil tarihine dair bilgiler de 2000'e *Beş Kala Diyarbakır* adlı eserle aynı doğrultudadır: *''Cumhuriyetten önce küçük bir köyden ibaret olan Bismil, ismini Oğuz boylarından biri olan Basmil oymağından almıştır.''* (DİY 1973: 193).

Servet Yaşar'ın *Diyarbakır İli Bismil İlçesi Türkmenacı Köyü Halk Kültüründe Müzik Unsurları* adlı tez çalışmasında yöredeki ilk yerleşimler ile ilgili şu bilgiler yer alır:

''Nereden ve ne zaman buraya geldikleri kesin olarak bilinmemekle beraber yörede yaşayan halktan bazı kimselere göre İran Horasan'dan, bazılarına göre ise Konya'dan ve Irak'tan buraya gelip yerleştiklerinden bahsedilmektedir. Yöre halkının Akkoyunlu İmparatorluğu'nun Diyarbakır'ı ele geçirdiği ve hüküm sürdüğü dönemlerde ilk önce Bismil ilçesine, daha sonra da küçük aileler halinde Bismil'e 6 km uzaklıktaki o dönemdeki adı Zile, bugünkü adı Türkmenhacı olan köyün bulunduğu yere yerleştiği düşünülmektedir'' (Yaşar 2006: 16).

2. COĞRAFİ YAPI

2.1.Yerleşim

Düzlük bir alana sahip olan Bismil verimli topraklara sahiptir. İlçenin kuzeyinde ve güneyinde tepelikler bulunmaktadır. İlçe, Dicle Ovası'nda kurulmuştur. Güneydoğu Toroslar ilçenin güneyinden geçmektedir. Bu dağlar Akdeniz'den ve Ortadoğu'dan gelen sıcak hava akımının ilçeye girmesini engellemektedir.

2.2. Akarsu ve Göller

Bismil'in içinden Dicle nehri geçmektedir. Dicle nehri akışı boyunca birçok çaya ayrılır: Bu çayların en önemlileri *''Pamukçay, Göksu Çayı, Kurmuşlu Çayı, Kuru Çay, Ambar Çayı, Caferi Çayı ve Salat Çayı''*dır. Bismil sınırları içerisinde üç ufak göl mevcuttur: Bunlardan ilki Çöltepe köyü yakınlarındadır. Bu gölden başka Çakıllı'nın güneyinde *''ikiz göl''* diye anılan iki göl daha mevcuttur. Derinliği yer yer 15 metreye yaklaşan göllerden sulama amacı ile yararlanılmaktadır.

2.3. Ulaşım

İlçemiz Diyarbakır'a 55 km mesafededir. “*Batman-Diyarbakır kara yolu Bismil'den geçmektedir. Diyarbakır-Kurtalan demir yolu da Bismil'den geçer*” (Erten 2001: 78).

2.4. İklim

Bismil, karasal iklimin etkisindedir. Yazlar kurak ve sıcak; kışlar ise soğuk ve yağışlı geçmektedir. Son yıllarda ilçe çevresinde yapılan barajlar ilçe iklimini değiştirmiştir. Kış mevsiminde aralık ve ocak aylarında hava sıcaklığının sıfırın altına düştüğü, yaz aylarında ise 45 derecenin üstüne çıktığı bilinmektedir. İlçenin güneyinden geçen Torosların gelen sıcak hava akımlarını engellemesi sonucu Akdeniz ikliminin etkisi bölgede görülmez.

2.5. Bitki Örtüsü

Bismil’de bilinen anlamda bir orman varlığından bahsedilememektedir. Bununla birlikte, yer yer yabancı ağaç topluluklarına rastlamak mümkündür. Genellikle su kenarlarında söğüt ve sazlıklar bulunmaktadır. En çok rastlanan ağaç cinsleri dut, akasya ve kavaktır.

3. SOSYO-EKONOMİK YAPI

İlçenin ana geçim kaynağı tarımdır. Ekilebilir tarım arazisi açısından Diyarbakır ilinin en büyük ilçesi olan Bismil’de genellikle hububat ekimi yapılmakla birlikte son yıllarda enerji imkanları sağlanması ve çevrede yapılan barajlardan dolayı başta pamuk olmak üzere diğer endüstri bitkilerinin ekimi çok geniş alanlara yayılmıştır. Hububat ekiminin verimi genellikle yağışlara bağlı olduğundan yağışlı geçen yıllarda ürün rekoltesinde büyük artış görülmektedir. Son yıllarda sulu tarımda büyük artış gözlenmektedir ve sondajlarla sulama yapılmaktadır. Böylece, Çukurova’ya rakip olacak şekilde pamuk rekoltesi gözle görülür biçimde artmıştır. Ancak buna paralel olarak tekstil alanında iş yapacak sanayi tesisleri bulunmamaktadır.

İlçede hayvancılık yaygın bir faaliyettir. Hem büyük baş hem de küçük baş hayvancılık gelişmiştir. Hemen hemen her evde eti ve sütü için hayvan beslenmektedir.

Son yıllarda besicilik hızla gelişmektedir. Yapılan modern besi tesislerinde çok miktarda besi hayvanı modern usullerle yetiştirilmektedir.²

4. İDARİ YAPI

Nurettin Özgen'in *Bismil İlçesinin Coğrafyası* adlı doktora çalışmasında Bismil'in idari yapısı ile ilgili şu bilgiler yer alır:

“Güneydoğu Anadolu bölgesinin Dicle bölümünde yer almaktadır. İdari ünite olarak Diyarbakır iline bağlıdır. 1748 km²'lik yüz ölçüme sahip olan ilçe, bir şehir, iki kasaba (Yukarı Salat ve Tepe) ve biri belediye örgütlü (Ambar) olmak üzere 109 köy idari alanından oluşmaktadır” (Özgen 2007).

Diyarbakır Valiliği'nin çıkarmış olduğu *2000'e Beş Kala Diyarbakır* adlı eserde Bismil'in ilçe olma sürecinden şu şekilde bahsedilmiştir:

“Önceleri köy durumunda olan Bismil, bir aralık nahiye olmuş, Mermer ve Akpınar da buraya bağlanmıştır. Sonra bu teşkilat dağıtılarak adı “Şark” olarak belirlenen bu nahiye merkezden idare olunmuştur.1926 yılında yapılan idari bölünmede Şark Nahiyesi'nin merkezi bu kez Seyithasan köyü olmuş, Bismil buraya bağlanmıştır. Daha sonra tekrar Bismil Nahiyesi oluşturulmuş ve Seyithasan köyü buraya bağlanmış, 1936 yılında da Bismil Diyarbakır'ın altıncı ilçesi olmuştur (İBBKD: 365).

5. NÜFUS YAPISI

22 Ekim 2000 tarihinde yapılan nüfus sayımına göre ilçe merkezinde 29.791 kadın, 31.391 erkek toplam 61.182, köy ve beldelerde ise 32.639 kadın, 33.064 erkek olmak üzere toplam 65.703 kişi mevcuttur. İlçe geneli toplam nüfus 126.885 olarak tespit edilmiştir. 1980 yılında nüfus 19.600 iken 1985 yılında bu sayı 24.863'e, 1990 yılında ise 39.834'e yükselmiştir. Nüfusun % 48'i ilçe merkezinde yaşarken % 52'si köy ve beldelerde yaşamaktadır.³

6. ETNİK YAPI

Ahmet Taşğın'ın *Diyarbakır ve Çevresindeki Türkmen Alevilerinde Dini Hayat* adlı doktora çalışmasında bölgenin etnik yapısı ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır:

² Geniş bilgi için bk. <http://www.bismil.gov.tr/detay.php?syf=ilcemiz&kat=sosyo>

³ http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=39&ust_id=11

“Diyarbakır ve çevresi Anadolu’nun Türkleşmeye başlamasından itibaren Türkmen aşiretinin önemli yerleşim yerlerinden biridir. Diyarbakır ve çevresine yerleşen Türkmenlerin ilk iskân faaliyetlerinden itibaren bölgede yoğunluklu bir şekilde ikamete devam ettikleri görülmektedir. Diyarbakır ve çevresindeki Türkmenlerin Osmanlıdan önce burada yerleşik oldukları bilinen bir hakikattir. Özellikle Cengiz istilasından sürüklenip gelen Türkmen toplulukları Ahmed Yesevi geleneğinden gelmektedir. İlk yerleşim yerleri, yaylakları ve kışlakları itibarıyla Diyarbakır bölgesidir. Buraya yerleşen oba ve oymaklar bilahare Anadolu içlerine göç etmiş ve zaman içerisinde aşiretlerin yerleşik hayata zorlanmalarıyla da yaylaklarını ya da kışlaklarını terk etmekle yüz yüze gelmişlerdir. Bu nedenle aynı Alevi ocağına bağlı Türkmen Alevileri Anadolu’nun farklı yerlerinde ikamet etmektedirler. Ancak birbirleri ile olan irtibatları, bağlı oldukları dedeler tarafından devam ettirilmiştir. Süreç içerisinde Sünnileşen Türkmenler dedelere olan bu bağlantılarını kaybetmişlerdir. Hatta Türkmen olarak bile kalamamış ve Kürtleşmişlerdir” (Taşğın 2003).

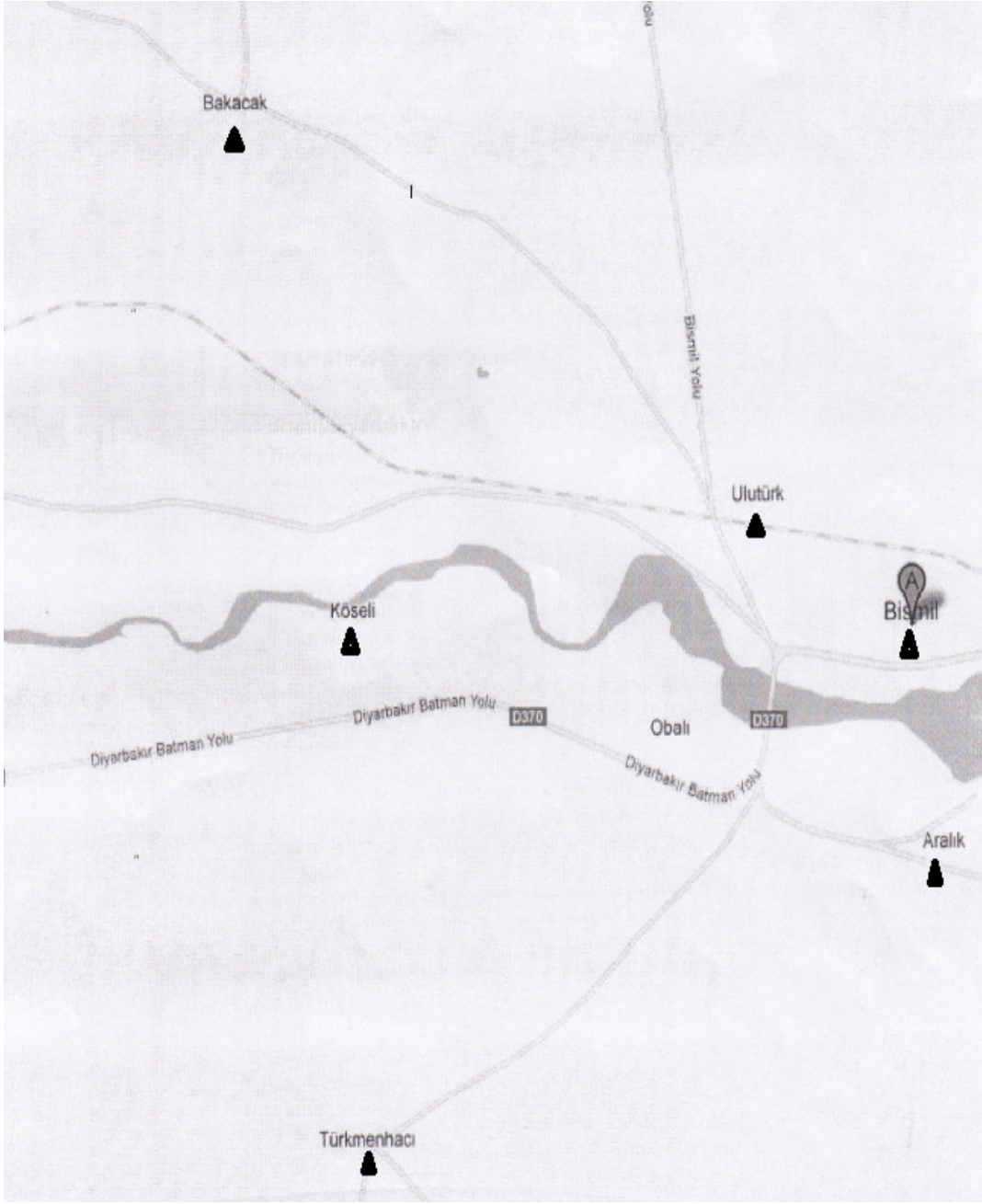
Ahmet Taşğın’ın da ifade ettiği gibi Bismil ve çevresindeki Alevi Türkmen nüfusun büyük bir kısmı zaman içerisinde Türkmenlik ve Alevilik özelliklerini kaybetmişlerdir. Örneğin, inceleme bölgemizdeki Aralık ve Köseli köyleri Türkmen olmalarına karşın zamanla Alevilik özelliklerini kaybederek Sünnileşmişlerdir. Bismil’de bugün Türkmen nüfusun bulunmadığı birçok yerleşimin de zaman içinde Kürtleşmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Günümüzde, Bismil ilçesine bağlı “Aralık, Aşağı Darlı (Ulutürk), Köseli, Türkmenhacı ve Seyithasan (Bakacak)” köyleri ile merkezdeki kimi mahallelerde yoğunluklu olarak Türkmenler yaşamaktadır. İlçe merkezinin genelinde ve bu beş köyün dışındaki diğer köylerde ise Kürt nüfus yoğunluktadır.

7. İNCELEME BÖLGESİNİN SINIRLARI

Bismil ilçesi, doğuda Batman ili, batıda Diyarbakır merkeze bağlı Sur ilçesi, kuzeyde Diyarbakır’ın Silvan ilçesi, güneyde ise Mardin’in Savur ve Diyarbakır’ın Çınar ilçeleri ile çevrilidir.

Metinler, Bismil merkez ile Bismil’in “Aralık, Aşağı Darlı (Ulutürk), Bakacak (Seyithasan), Köseli ve Türkmenhacı” köylerinden derlenmiştir. Metin derlenen yerler, ağırlıklı olarak Türkmen nüfusun bulunduğu yerlerdir.

Harita 1: Metin Derlenen Yerler⁴

⁴ <http://maps.google.com/>

8. BÖLGENİN AĞIZ ÖZELLİKLERİNE GÖRE DURUMU

Bismil ağzını yazı dilimizden ve Anadolu'daki diğer ağızlardan ayıran belli başlı farklılıklar şu şekilde sıralanabilir:

1) Bismil ağzında iyelik 2. kişi çekimlerinde yazı dilimizden farklı kullanışlar tespit edilmiştir. Bismil ağzında 2. teklik kişi çekiminde $+(I)y$, 2. çokluk kişi çekiminde ise $+(I)yIz$ ve $+(I)z$ ekleri sıklıkla karşımıza çıkar: aklıya ‘‘aklına’’ (25/29), gözüyde ‘‘gözünde’’ (71/13), arkadaşımız ‘‘arkadaşınız’’ (36/25), geçmişleriyize ‘‘geçmişlerinize’’ (70/9), şansız ‘‘şansınıza’’ (38/36), eşşegizi ‘‘eşşeginizi’’ (5/96)

2) Bismil ağzında ilgi durumu ekinin yazı dilimizdeki $+(n)In$ şeklinin yanında $+yIn$ şekli de bulunur: acıyın ‘‘acının’’ (68/8), belediyeyin ‘‘belediyenin’’ (33/11), kapıyın ‘‘kapının’’ (10/58)

3) Bismil ağzında sözcüklerin son hecelerindeki i sesi çoğunlukla i' ye dönüşür: aşafı (57/160), ayakkabi (18/30), başkasi (5/28), meraklıydi (36/5), yaşli (19/6)⁵

4) Bismil ağzında öğrenilen geçmiş zaman ekinin $-(y)Ip/-(y)Ib$ ve $-(y)IptIr/-(y)IbtIr$ şekilleri mevcuttur: dayanıbsan ‘‘dayanmışsın’’ (68/14), eşidibem ‘‘işitmişim’’ (61/41), tutubtur ‘‘tutmuş’’ (47/10), yapıptır ‘‘yapmış’’ (59/29)

5) Bismil ağzında belirtme, yönelme ve ilgi durumu ekleri eksiz (\emptyset) şekilde de görülür: göğsünø ‘‘göğsünün’’ (60/3), heyriyø ‘‘hayrını’’ (70/4), işinø ‘‘işini’’ (57/40), tarafø ‘‘tarafa’’ (62/11)

6) Bismil ağzında şimdiki zaman eki genellikle $-i$ şeklinde görülür. Bu ek kalınlık-incelik uyumunu bozar: bakısan ‘‘bakıyorsun’’ (14/5), duri ‘‘duruyor’’ (59/27), yapıyih ‘‘yapıyoruz’’ (29/9)

7) Bismil ağzında soru anlamı soru eki ile birlikte vurgu ile de sağlanır: geldi? ‘‘geldi mi?’’ (17/24), önceydi? ‘‘önce miydi?’’ (54/15), soraydı? ‘‘sonra mıydı?’’ (54/15)⁶

8) Bismil ağzında kalınlık-incelik uyumsuzluğu yaygındır. Bu uyumsuzluk çoğunlukla ince sıradan gelen sözcüklere eklenen çekim eklerinde $i-i$ arası ses olan i sesinin görülmesiyle olur: aittı (18/6), belıne (10/44), benım (5/76), dedemın (52/9), degmesın! (9/19), évımız (54/22), öküzeri (56/66), sahibıdır (24/1), vérirse (30/19)⁷

⁵ krş. Münir Erten, *Diyarbakır Ağzı*, Ankara, 1994, s.21; Sadettin Özçelik, *Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı*, Ankara, 2001, s. 25, bk. Leyla Karahan, ‘‘Anadolu Ağızlarını Sınıflamada Kullanılabilecek Bazı Ölçütler’’, *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992*, TDK Yay., Ankara, 1996a, s. 637

⁶ krş. M. Erten, *DA*, s. 37

⁷ bk. Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK Yay., Ankara, 1996, s. 70

9) Bismil ağzında birçok örnekte sözcüklerdeki ünlülerin ayınlı (ع) şekilde söylendikleri tespit edilmiştir. Bu söyleyiş, bazen sözcüğün yabancı dildeki aslı gibi telaffuz edilme eğilimden kaynaklanır. Ancak bazı durumlarda Türkçe sözcüklerin de ayınlı (ع) telaffuz edildikleri görülmüştür: cum‘a (56/93), du‘ası (33/66), na‘ne (26/38), ‘el (68/25), Si‘irt’ten (37/42)

10) Bismil ağzında birçok ünsüz değişmesi bulunmasına rağmen özellikle sözcük sonlarındaki $ķ > ħ$ ve $ķ > ğ$ değişimleri belirleyici bir ağız özelliği olarak karşımıza çıkar: ocağ (55/37), rızalığ (31/15), ufağ (20/22), olacağ “olacak” (59/5), sürüyorduğ “sürüyorduk” (55/1)

11) Bismil ağzında arka damak ünsüzleri (ķ, ħ, ğ) çok yaygındır. Bu ünsüzler sözcüklerin başında, sonunda veya içinde herhangi bir yerde bulunabilir: çabuğ (57/37), ğaz (55/43), ışığ (9/3), ihbar (33/4), kıysi “kayısı” (5/54), ayakkabısını (4/15), bankada (45/65), çok (19/30)

İNCELEME

1. SES BİLGİSİ

1.1. SESLER

Bismil ağzında yer alan sesler şunlardır:

1.1.1. ÜNLÜLER

Bismil ağzında alfabemizdeki sekiz ünlüden (a, e, ı, i, o, ö, u, ü) başka şu ünlüler bulunmaktadır:

1.1.1.1. Yazı Dilimizde Bulunmayan Ünlüler

1.1.1.1.1. á ünlüsü⁸

“á ünlüsü a ile e arasında bir orta damak ünlüsüdür. Genellikle a > e veya e > a değişmesinin bir ara merhalesidir” (Erten 1994: 3). Metinlerimizde şu örneklerle rastlanmıştır: ákis (5/160), antári (1/1), háfta (3/52), háksıssan “haksızsın” (35/17), háramdır (10/18), hávšte “avluda” (47/3), káhveciye (26/15), máhleyin “mahallenin” (68/25), námazını (11/3), ráhatladı (55/18), sábbáh (5/128), táhta (61/29), temáh (68/33), záhmettir (43/14), záman (30/1)

1.1.1.1.2. ‘a ünlüsü⁹

Daha çok Arapçadan alınma sözcüklerde karşımıza çıkan bu ünlü, Arapçadaki ayın (ع)¹⁰ sesinin a ile söylenen şeklidir: ‘aba (37/51), ‘Abdullā (57/156), ‘acele (35/4), ‘adliyeye (30/4), ‘azap (3/42), ba‘assı “bazısı”(4/8), b‘ahséttiğimiz (38/16), b‘azı (45/1), cum‘a (56/93), du‘ası (33/66), na‘ne (26/38), sa‘abı “sahibi” (33/31), sa‘at (13/10)

⁸ krş. Ahmet Buran, *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağzları*, Ankara, 1997, s.21; A.Bican Ercilasun, *Kars İli Ağzları*, Ankara, 1983, s.51; M. Erten, *DA*, Ankara, s.3; Efrasiyap Gemalmaz, *Erzurum İli Ağzları*, Erzurum, 1978, s.73; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s. 30; Sadettin Özçelik, *Urfa Merkez Ağzı*, Ankara, 1997, s.13; Mükim Sağır, *Erzincan ve Yöresi Ağzları*, Ankara, 1995, s.19

⁹ krş. M.Erten, *DA*, s.3; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s.30; S. Özçelik, *UMA*, s.15; F. Kadri Timurtaş, *Osmanlıca Grameri*, İstanbul, 1979, s.26

¹⁰ bk. Muharrem Ergin, *Osmanlıca Dersleri*, İstanbul, 1962, s.8; F. Kadri Timurtaş, *Osmanlı Türkçesine Giriş*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000, s. 89

1.1.1.1.3. é ünlüsü¹¹

e > i değişmesinin bir ara safhası olan bu ünlü Bismil ağzında sıkça görülür. béle (5/55), dédikodu (33/55), démisen “meğer” (34/10), domatézler (5/47), ékmeğ (56/15), élli (3/72), érkeler (20/2), év (55/28), génc (13/13), gétmışim (40/24), néreye (35/3), réncber (56/129), şey (1/3), yédi (48/8), yémeğ mémeğ (55/41), yéngé (3/37)

1.1.1.1.4. ‘e ünlüsü¹²

Arapçadaki ayın (ع) sesinin e ile söylenen şeklidir. Hem Arapçadan alınma sözcüklerde, hem de Türkçe sözcüklerde karşımıza çıkar: ‘el (68/25), ‘El‘ezliğı miydi? “Elazığı mıydı?” (34/11), Sefer ‘Emmı (26/16)

1.1.1.1.5. í ünlüsü¹³

ı ile i arasında bir ünlüdür. Bu ünlüye Bismil ağzında hayli sık rastlanır. í ünlüsü, Bismil ağzında iyelik, ilgi durumu, belirtme durumu ekleriyle, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman eklerinde sıkça görülür. Ayrıca bu ünlü; emir, istek, sıfat-fiil, zarf-fiil, i- fiili ve birleşik zaman eklerinde de karşımıza çıkar: aittí (18/6), ayleneín (31/8), béliáme (20/30), béledír (13/26), bílím “bileyim” (69/18), bír (11/4), Bísmíl (6/30), bíz (42/13), dédíğı (26/6), dílím dílím (69/19), éşidím! “işitin!” (61/34), évlendírísen “evlendiriyorsun” (52/5), gelíp (62/14), gelírísen “gelirsin” (69/18), içérísinde (22/19), inmíyem (10/59), gelmiş (57/156), síz (26/21), vérdím (69/2)

1.1.1.1.6. ‘i ünlüsü¹⁴

Arapçadaki ayın (ع) sesinin i ile söylenen şeklidir: ‘inat (61/37), sa‘ibíne (31/42), Si‘irt’ten (37/42)

¹¹ krş. A. Buran, *KBAYA*, s.21; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.51; M. Erten, *DA*, s.3; E. Gemalmaz, *EİA*, s.76; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s. 30; S. Özçelik, *UMA*, s.13; M. Sağır, *EYA*, s.20

¹² krş. M.Erten; *DA*, s.4; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s. 31; S. Özçelik, *UMA*, s.15

¹³ krş. A. Buran, *KBAYA*, s.22; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.53; M. Erten, *DA*, s.4; E. Gemalmaz, *EİA*, s.78; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s.31; S. Özçelik, *UMA*, s.14; M. Sağır, *EYA*, s.22

¹⁴ krş. M.Erten; *DA*, s.4; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s. 31; S. Özçelik, *UMA*, s.15

1.1.1.1.7. ö ünlüsü

e ile ö arasında bir ünlüdür. Genellikle v sesinden hemen önce görülür. ş sesinden önce görüldüğü örneklere de rastlanmıştır: boş “beş” (1/20), dövm “devam” (27/7), kövün “köyün” (61/34), on boş “on beş” (29/21), öv öv “ev ev” (2/4), övleye “öğleye” (56/21), övlenip “evlenmiş” (8/26), övlidir “evlidir” (1/22), sövdüm “sevdim” (69/19)

1.1.1.1.8. ‘ö ünlüsü

Arapçadaki ayın (ع) sesinin ö ile söylenen şeklidir: ‘ömrüm (68/34), ‘ömrümüzü (56/64)

1.1.1.2. Uzun Ünlüler

Bismil ağzında genel olarak Türkçenin normal uzunluktaki ünlüleri görülür. Ancak bazı durumlarda vurgu, tonlama, ses olayları, yabancı dildeki aslı şeklinde telaffuz gibi nedenlerden dolayı uzun ünlülere de rastlanır.

1.1.1.2.1. Aslı Uzun Ünlüler¹⁵

Bismil ağzındaki yabancı sözcüklerin çoğunda uzun ünlülerin korunduğu tespit edilmiştir: āb <Far. āb (69/16), ādemoğliyām <Ar. ādem+ (69/7), ādetímíz <Ar. ‘ādet+ (29/1), āhır <Ar. āhır+ (68/30), āhırratta <Ar. āhıret+ (68/19), āmirim <Ar. āmir+ (33/28), cādı <Far. cādū (68/4), cāsusu <Ar. cāsūs+ (61/35), cāmi <Ar. cāmi‘ (54/24), cenāzesi <Ar. cenāze+ (57/54), fesāttır <Ar. fesād+ (68/13), imām <Ar. imām (70/1), mālīyede <Ar. mālīyye+ (34/11), perīşān <Far. perīşān (55/45), şāhit <Ar. şāhid (63/31)

1.1.1.2.2. Ses Olayları Sonucu Ortaya Çıkan Uzun Ünlüler

Bismil ağzında hece ya da seslerin düşmesi veya benzeşmesi sonucu ortaya çıkmış olan uzun ünlülere de rastlanmıştır: ‘Abdullā (57/156), dēil “değil” (3/25), kadē “kadar” (33/15), koardı “koyardı” (3/23), nāsı “nasıl” (33/48), sōra (1/14), tāhlarum “tavuklarım” (45/50), tē “tane” (56/22)

¹⁵ krş. Zeynep Korkmaz, *Nevşehir ve Yöresi Ağzları*, Ankara, 1977, s. 36-39; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 55-59; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 80-84; Turgut Günay, *Rize ili Ağzları*, Ankara, 1978, s. 43-45; Tuncer Gülensoy, *Kütahya ve Yöresi Ağzları*, Ankara, 1988, s. 25-28

1.1.1.2.3. Vurgu ve Tonlama Sonucu Ortaya Çıkan Uzun Ünlüler¹⁶

Bismil ağzında vurgu ve tonlama nedeniyle normal ünlülerin uzadığı tespit edilmiştir. Uzayan ünlüler genellikle tek heceli ünlemler, seslenme ve gösterme edatlarıdır: ē (34/7), ēy (3/40), hā (3/29), ōy (45/50), tā (1/20), yā (35/9), yōh ‘‘yok’’ (3/76)

1.1.1.3. Kısa Ünlüler

Bismil ağzında genellikle n, r, y, z gibi akıcı ve sızıcı ünsüzlerin yanındaki bazı normal ünlülerin kısa şekilde telaffuz edildiği görülür: ‘ac¹z (33/54), çağ¹rib ‘‘çağırıp’’ (36/4), hāyvan¹nı (2/3), mütehit¹mizidi (37/55), oruç^unu (2/1), ön^ünü (33/64)

1.1.2. ÜNSÜZLER

Bismil ağzında yazı dilinden farklı olarak şu ünsüzler mevcuttur:

1.1.2.1. ğ ünsüzü (غ)¹⁷

Arka damak g’si olan ğ ünsüzü Bismil ağzında sıkça görülür: ağası (3/7), birahtığımız (37/34), çabuğ (57/37), çocuğ (13/13), geldig ‘‘geldik’’ (51/7), ğafalarına (1/16), ğaz (55/43), ğrubu (17/14), ışığı (38/37), ifağ (5/78), kıtlıg (53/49), oğlanın (3/22), sıcağ (56/34), uğrayamaz (58/30)

1.1.2.2. h ünsüzü (ح)¹⁸

h ünsüzü sızıcı bir gırtlak ünsüzüdür. Bismil ağzında sıkça görülür: haki (30/22), hālāldır (57/27), hālbuki (57/80), hāl (68/23), hele (36/4), hep (33/64), hıçkırık (68/41), hizmet ‘‘hizmet’’ (19/11), hōrmet (19/11), gūnahtır (61/17), merhāba (45/18), rahmet (34/11), tahtadır (61/18), vallah (5/34)

¹⁶ krş. A. Buran, *KBAYA*, s.26; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 57; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 80-82;

S. Özçelik, *ÇÇYA*, s.35; S. Özçelik, *UMA*, s.17

¹⁷ krş. M. Erten, *DA*, s.6; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 150; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s.55; S. Özçelik, *UMA*, s.42

¹⁸ krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.100; M. Erten, *DA*, s. 6; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 149; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s.56; S. Özçelik, *UMA*, s. 42-43; M. Sağır, *EYA*, s. 77

1.1.2.3. ħ ünsüzü (ح)¹⁹

Hırıltılı ve sızıcı bir arka damak ünsüzü olan ħ ünsüzü, Bismil ağzında sıkça görülür: ħaberi (3/8), ħalası (5/98), ħalkı (65/4), ħançer (3/9), ħanım (36/12), ħaramdır (19/30), ħeyli (69/16), ħeyr ‘‘hayır’’ (68/33), ħınalı ‘‘kınalı’’ (68/22), ħocanın (31/16), ıřıħ ‘‘ışık’’ (9/3), iħbar (33/4), kaħtım ‘‘kalktım’’ (45/53), noħut (20/20), olacaħ ‘‘olacak’’ (59/5), satarıħ ‘‘satarız’’ (29/29), sürüyorduħ ‘‘sürüyorduk’’ (55/1)

1.1.2.4. k ünsüzü (ك)²⁰

k ünsüzü patlayıcı bir arka damak ünsüzüdür. Bismil ağzında sıkça görülür: ayakķabısını (4/15), bankada (45/65), çakıldır (48/20), çok (19/30), dakķa ‘‘dakika’’ (9/20), fakat (3/12), ķabuķsuzdu (43/31), ķaç (4/14), ķadar (18/44), ķadınlar (1/1), ķaldım (58/36), ķapı (17/17), ķarası (9/28), ķavun (48/12), ķavuřtu (60/8), ķaynanadan (4/16), ķaysı ‘‘kayısı’’ (5/54), oķulu (54/4), řafaķ (37/8), uzak (35/12), yıķtı (48/9)

1.2. SES DEĞİŞMELERİ

1.2.1. Ünlü DeĖiřmeleri²¹

1.2.1.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

1.2.1.1.1. a > á değişmesi

Bismil ağzında hem Türkçe hem de alınma kelimelerde görülen bir değişmedir: áma <Ar. ammā (1/19), ħáfta <Far. hefte (3/52), ħáramdır <Ar. ħarām+ (10/18), ħáyran <Ar. ħayrān (5/86), máħlede <Ar. maħalle+ (68/22), námazını <Far. namāz+ (11/3), sábbah <Ar. řabāħ (56/53), táħta <Far. taħte (37/62), temáħ <Ar. řama‘ (68/33), záhmettir <Ar. zaħmet+ (43/14)

1.2.1.1.2. ā > á değişmesi

Çok seyrek görülür: ráħatidi <Ar. rāħat+ (56/2), zálım <Ar. zālim (61/36)

¹⁹ krş. A. Buran, *KBAYA*, s.48; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 100; M. Erten, *DA*, s. 6; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 149; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s.56; S. Özçelik, *UMA*, s. 42-43; M. Sağır, *EYA*, s. 77

²⁰ krş. M. Erten, *DA*, s. 6; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 150; Z. Korkmaz, *NYA*, s.71; Z. Korkmaz, *Güney-Batı Anadolu Ağızları*, Ankara, 1994, s.58-59; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s.57; S. Özçelik, *UMA*, s. 44; M. Sağır, *EYA*, s. 78

²¹ krş. A. Buran, *KBAYA*, s.42-46; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 83-95; M. Erten, *DA*, s. 7-11; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 96-119; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s.45-52; S. Özçelik, *UMA*, s.28-36; M.Sağır, *EYA*, s. 48-66

1.2.1.1.3. a > e değişmesi

Bismil ağzında hem Trke hem de alınma kelimelerde grlen bir değişmedir: beleye <Ar. belā+ ‘‘belaya’’ (71/5), brke (5/30), dermen <Far. dermān (69/8), ema <Ar. ammā (38/37), eyağımın (57/74), faet <Ar. faa (38/36), ęelalı <Ar. ęalāl+ (69/7), ęeyr <Ar. ęayr (68/33), knefr <Ar. karanful (68/20), lembe <Rum. lampas (55/23), liste <İt. lista (17/16), pere <Far. pare (18/2), selavāt <Ar. řalavāt (32/4), teraften <Ar. şaraf+ ‘‘taşaftan’’ (40/9)

1.2.1.1.4. ā > e değişmesi

Bismil ağzında sık grlr: badem <Far. bādām (69/12), beygir <Far. bārgr (5/105), cenezem <Ar. cenāze+ (63/16), gen <Far. evgān+ ‘‘değneği’’ (61/19), dermen <Far. dermān (69/8), dnyede <Ar. dnyā+ (68/22), dknmz <Ar. dukkān+ (29/9), eses <Ar. esās (40/5), etrefinde <Ar. erāf+ (1/10), ęakeye <Ar. ęikāye (7/11), ille <Ar. illā (3/35), keşke <Far. kāşki (68/40), kervan <Far. kārban (37/38), keten <Ar. kettān (1/8), merdivenden <Far. nerdubān+ (33/14), mesele <Ar. meşelā (4/4), mezer <Ar. mezār (57/137), slehi <Ar. řurāh (16/19), şorbelere <Far. řrbā+ (30/30), zeten <Ar. zāten (56/115), ziyeretti <Ar. ziyāret+ (57/145)

1.2.1.1.5. ā > é değişmesi

Çok seyrek görülür: ęoşbés <Far. ęoş + bās (45/22)

1.2.1.1.6. ‘a > e değişmesi

Bismil ağzında çok az grlen bir değişmedir: evret <Ar. ‘avret (57/150)

1.2.1.1.7. a > i değişmesi

Bismil ağzında az grlen bir değişmedir: buriya (3/52), oriya (3/10), tillahi <Ar. tallahi (52/26)

1.2.1.1.8. ı > i değişmesi

Bismil ağzında sık grlen değişmelerden biridir: alti (15/5), altmştan (54/15), arılar (56/29), aşāęi (57/160), ayakķabi (18/30), başkasi (5/28), hidh ‘‘ıkıyorduk’’

(37/8), dışardan ‘‘dışarıdan’’ (1/22), sallanti (37/62), yapıldı ‘‘yapılıyordu’’ (1/5), yaşlı (19/6)

1.2.1.1.9. u > ü değişmesi

Bismil ağzında sık görülür: cúbbe <Ar. cubbe (57/126), cüzdanımı <Ar. cuz'+ (45/2), dükkennmíz <Ar. dukkân+ (29/9), düüst <Far. durust (30/20), düşmanın <Far. duşmân+ (40/9), günah <Far. gunâh (19/29), hürmed <Ar. ĥurmet (4/21), kınefür <Ar. kıranful (68/20), küncü <Far. kuncud (43/22), müfettiş <Ar. mufettiş (41/20), müftiye <Ar. muftî+ (60/1), mühterem <Ar. muhterem (34/12), rüyamda <Ar. ru'ya+ (57/74), Sünni <Ar. Sunnî (29/19), tüccara <Ar. tuccâr+ (29/29), zümrüt <Ar. zumurrud (37/81)

1.2.1.1.10. ü > ö değişmesi

Bismil ağzında çok seyrek görülür: kövün <Far. kûy+ ‘‘ köyün’’ (61/34)

1.2.1.1.11. ü > ü değişmesi

Bismil ağzında seyrek görülür: küfte <Far. kûfte (26/37), küyü <Far. kûy+ ‘‘köyü’’ (57/52)

1.2.1.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

1.2.1.2.1. e > a değişmesi

Bismil ağzında genellikle kalınlık-incelik uyumu dolayısıyla görülen bir değişmedir: alavım ‘‘alevim’’ (69/9), bağçaya <Far. bâğçe+ (66/3), bayaz <Ar. beyâz (1/17), cara <Ar. cerre (20/19), gavur <Ar. kâfir (48/53), gerdanlıķ <Far. gerden+ (10/34), hafta <Far. hefte (19/19), ĥalası <Ar. ĥale+ (5/98), ĥama <Far. hemân (4/33), ĥasta <Far. ĥaste (16/1), ĥavaya <Ar. hevâ+ (57/60), havaslandım <Ar. heves+ (44/26), ĥırmana <Far. ĥirmen+ (55/1), ĥurda <Far. ĥorde (29/9), loķma <Ar. luķme (37/12), masa <İt. mensa (17/1), masal <Ar. mesel (7/7), mayası <Far. mâye+ (22/36), para <Far. pare (5/62), parçaya <Far. pārçe+ (10/49), sadaca ‘‘sadece’’ (5/149), řafaķ <Ar. řafaķ (37/67), taĥtadır <Far. taĥte+ (61/18), vafat <Ar. vefât (57/10), Yahudi <Ar. Yehüdî (38/9)

1.2.1.2.2. e > á değişmesi

Bismil ağzında seyrek görölen bir değişmedir: antári <Ar. ‘anterî (1/1), áski (40/34)

1.2.1.2.3. i > a değişmesi

Bismil ağzında seyrek görölen bir değişmedir: masrafı <Ar. maşrif+ (10/7), hakeye <Ar. hikāye (7/11), hıрман < Far. hırmen (56/66), hılat <Ar. hıl’at (5/155), ihtayacı <Ar. ihtiyāc+ (15/11)

1.2.1.2.4. i > ı değişmesi

Bismil ağzında sık görölen bir değişmedir: askerlığı (51/1), birbirimizi (55/38), Bismil’e (57/36), mılyar <Fr. milliard (53/14), dılek (70/5), hazırısa <Ar. hāzir+ (45/26), hınnada <Ar. hınnā‘+ (20/1), hırmāna <Far. hırmen+ (55/1), ızdırabına <Ar. iztirāb+ (60/6), İzmir’de (50/13), kılıbı <Ar. kālib+ (22/22), kırmızı <Ar. kırmizî (57/126), kısmı <Ar. kısm+ (1/18), kıymet <Ar. kıymet (4/2), lazım <Ar. lāzim (19/27), lira <İt. lira (53/11), mığrıp <Ar. mağrib (33/63), mılet <Ar. millet (55/45), misafırlara <Ar. musāfir+ (3/37), pılav <Far. pilāv (56/95), pırınç <Far. birinc (34/25), rıba <Ar. ribā’ (57/20), zalım <Ar. zālim (33/4)

1.2.1.2.5. i > í değişmesi

Eklerin yanı sıra bazı kök ve gövdelerde de görölen bir değişmedir: gelín (10/29), arazímí (47/31), bıçecağılığ ‘‘bıçeceğiz’’ (56/25), bıli ‘‘biliyor’’ (25/27), bírincí (53/2), bízím (35/3), díbíne (69/2), díleneydí (68/12), dílím (69/19), díz (44/3), eşkıden (49/1), eşídín! (61/34), gelíp (62/14), ihtayacı <Ar. ihtiyāc+ (15/11), kesílír (31/3), mısafír <Ar. musāfir (11/4), úzerінде (5/92)

1.2.1.2.6. î > ı değişmesi

Seyrek görölen bir değişmedir: tarķını <Ar. telķîn+ (8/6), tāyın <Ar. ta‘ yîn (33/2), yanı <Ar. ya‘ nî (2/11)

1.2.1.2.7. ö > o değişmesi

Bismil ağzında az görölen bir değişmedir: çolde (14/14), Çoltepe (33/43), çopun “çöpün” (55/39)

1.2.1.2.8. ü > u değişmesi

Bismil ağzında az görölen bir değişmedir: bugune (47/41), günüluğ (46/35), suzili “süzülüyor” (44/2), uç (3/71)

1.2.1.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

1.2.1.3.1. a > o değişmesi

Bismil aęzında seyrek görölen bir deęişmedir: mozot <Rus. mazot (47/29), sohurda <Ar. saħūr+ (16/7)

1.2.1.3.2. a > ö değişmesi

Bismil ağzında çok seyrek görölen bir değişmedir: löğabı <Ar. laķab+ (40/45)

1.2.1.3.3. e > õ değişmesi

Bismil ağzında özellikle v sesinin etkisiyle görölen bir değişmedir: bõş (1/20), dövam (27/7), õvde (24/1), õvlendim (3/36), sövdim (69/19)

1.2.1.3.4. e > ö değişmesi

Az görölen bir değişmedir: dülbent <Far. ter + bend (1/15)

1.2.1.3.5. ı > u değişmesi

Bismil ağzında sık görölen değişmelerden biridir: ayaķķabu (31/27), ayrılalu “ayrılalı” (69/16), bacu (68/8), daru (43/18), zubun “zıbın” (5/153)

1.2.1.3.6. i > u değişmesi

Bismil ağzında seyrek görölen bir değişmedir: İzmur'de (41/12), muğruba <Ar. mağrib+ (33/42)

1.2.1.3.7. i > ü değişmesi

Bismil ağzında az görülen bir değişmedir: güyerdiġ ‘‘giyerdik’’ (1/16), ikü (37/6)

1.2.1.3.8. î > u değişmesi

Bismil ağzında seyrek görülen bir değişmedir: dudu <Far. tûfî (69/19), duvara <Far. dîvâr+ (68/14), kırmızı <Ar. kırmizî (57/90), sofı <Ar. şûfî (60/2), susam <Ar. sîsâm (43/30)

1.2.1.3.9. î > ü değişmesi

Çok seyrek görülen bir değişmedir: kürsü <Ar. kursî (25/6), zengündür <Far. sengîn+ (56/115)

1.2.1.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

1.2.1.4.1. o > a değişmesi

Bismil ağzında seyrek görülür: cigara <İsp. cigaro (63/7), kavır ‘‘kovar’’ (69/3)

1.2.1.4.2. o > ı değişmesi

Bismil ağzında çok seyrek görülür: mıncıġ ‘‘boncuk’’ (18/22)

1.2.1.4.3. ö > e değişmesi

Bismil ağzında çok seyrek görülen bir değişmedir: eyle ‘‘ögle’’ (13/24)

1.2.1.4.4. u > a değişmesi

Bismil ağzında az görülen bir değişmedir: balaştı ‘‘bulaştı’’ (61/5), falan <Ar. fulân (6/31)

1.2.1.4.5. ü > e değişmesi

Bismil aęzında çok seyrek görülen bir deęişmedir: kev <Far. kūy (29/15)

1.2.1.4.6. u > ı değişmesi

Bismil ağzında sık görülen bir değişmedir: dolduruyam ‘‘dolduruyorum’’ (34/8), filan <Ar. fulān (5/157), kırağlarımda ‘‘kulaklarımda’’ (5/85), sımmağ <Ar. summāk (26/30), kōnişmidılar ‘‘konuşmuyorlardı’’ (4/1), mıradımı <Ar. murād+ (69/10), mırdarlar <Far. murdār+ (64/13), sıfraya <Ar. sufre+ (35/10), sımmağ <Ar. summāk (26/30)

1.2.1.4.7. u > i değişmesi

Bismil ağzında sözcüklerin genellikle son hecelerinde görülen bir değişmedir: çift <Far. cuft (27/6), kōnişmayecaşsız ‘‘konuşmayacaksınız’’ (33/53), kōnişyi ‘‘komşuyu’’ (6/31), Kōrukçi ‘‘Korukçu’’ (57/34), kūritudu ‘‘kurutuyordu’’ (48/61), kuzi ‘‘kuzu’’ (47/15), merdivenden <Far. nerdubān+ (33/14), misafırlara <Ar. musāfir+ (3/37), otiridı ‘‘oturuyordu’’ (35/11)

1.2.1.4.8. u > í değişmesi

Seyrek görülen bir değişmedir: mısafırlara <Ar. musāfir+ (3/37)

1.2.1.4.9. ü > ı değişmesi

Bismil aęzında az görülür: çamaşır <Far. cāme-şüy (17/11), filan <Ar. fulān (5/157), kebil <Ar. kabūl (70/4), sandıh <Ar. şandūk (68/34)

1.2.1.4.10. ü > i değişmesi

Bismil aęzında seyrek görülen bir deęişmedir: çarşıde <Far. çār + sū (57/160)

1.2.1.4.11. ü > ı değişmesi

Bismil ağzında çok seyrek görülür: öldiri ‘‘öldürüyor’’ (68/6)

1.2.1.4.12. ü > i değişmesi

Bismil ağzında sözcüklerin genellikle son hecelerinde görülen bir değişmedir: düşiridi ‘‘düşürüyordu’’ (5/70), süriye ‘‘sürüye’’ (8/17), sürdüridih (41/4), suzili ‘‘süzülüyor’’ (44/2), türki ‘‘türkü’’ (5/27)

1.2.1.5. Geniş Ünlülerin Daralması

1.2.1.5.1. a > ı değişmesi

Bismil ağzında çok seyrek görülür: kıtlıĝ <Ar. kaḥṭ+ (55/49), kinefür <Ar. kıranful (68/20), mıĝrıb <Ar. maĝrib (33/63)

1.2.1.5.2. ā > i değişmesi

Çok seyrek görülün bir değişmedir: ceyiz <Ar. cihāz (18/1)

1.2.1.5.3. a > u değişmesi

Bismil ağzında birkaç sözcükte görülen bir değişmedir: açuĝ (45/33), buhar <Far. bahār (56/59), muĝruba <Ar. maĝrib+ (33/42)

1.2.1.5.4. e > i değişmesi

Bismil ağzında az görülen bir değişmedir: çinar <Far. çenār (69/9), incir <Far. encîr (68/24), kefin <Ar. kefen (8/27), perçimi <Far. perçem+ (68/3), zincirle <Far. zencir+ (37/92)

1.2.1.5.5. o > u değişmesi

Bismil ağzında az görülen bir değişmedir: çucuĝ “çocuk” (57/156), ĝurda <Far. ĝorde (29/9), kıyduĝ “koyduk” (47/21)

1.2.1.5.6. ö > ü değişmesi

Bismil ağzında çok az görülen bir değişmedir: ünçe (8/2)

1.2.1.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi

1.2.1.6.1. ı > a değişmesi

Bismil ağzında az görülen bir değişmedir: Şarnak’a “Şırnak’a” (37/22), yaĝi “yıkıyor” (8/9), yaĝami “yıkamıyor” (8/4)

1.2.1.6.2. ı > e değişmesi

Az görülen bir değişmedir: çadırda <Far. çāder+ (23/14)

1.2.1.6.3. i > e değişmesi

Çok seyrek görülen bir değişmedir: hesabını <Ar. hisâb+ (37/57), keşke <Far. kâşki (68/40)

1.2.1.6.4. i > é değişmesi

Çok seyrek görülür: éhtiyar <Ar. ihtiyâr (19/10)

1.2.1.6.5. î > ē değişmesi

Çok seyrek görülen bir değişmedir: ēç <Far. hîç (1/8)

1.2.1.6.6. u > o değişmesi

Bismil ağzında az görülen bir değişmedir: boğda ‘buğday’ (10/45), ĥormet <Ar. ĥurmet (19/11), ĥornazlıę <Far. ĥurnâs+ (51/8), ĥovetímíz <Ar. ĥuvvet+ (18/45), loğma <Ar. luğme (37/12), soĥpet <Ar. şuĥbet (10/38)

1.2.1.6.7. ū > o deęişmesi

Bismil ağzında yabancı dillerden gelen sözcüklerde görülen bir deęişmedir: çoban <Far. çūban (62/7), çopu <Far. çūb+ ‘‘çöpü’’ (55/38), çorap <Far. cūrâb (17/1), çorba <Far. (56/11), dolab <Ar. dūlâb (5/9), dostu <Far. dūst+ (68/22), goruna <Far. gūr+ ‘‘goruna’’ (70/2), kordur <Far. kūr+ ‘‘kördür’’ (38/14), postta <Far. pūst+ (64/8), sofu <Ar. şūfî (60/2), şorbelere <Far. şūrbâ+ (30/30), zoridi <Far. zūr+ ‘‘zordu’’ (56/2)

1.2.1.6.8. u > ö değişmesi

Bismil ağzında çok az görülen bir deęişmedir: ĥökmete <Ar. ĥukūmet+ (37/44), mörekkep <Ar. murekkeb (9/14)

1.2.1.6.9. ‘u > ö değişmesi

Çok az görülen bir değişmedir: örfümüz <Ar. ‘urf+ (29/1)

1.2.1.6.10. ‘u > ‘ö değişmesi

Çok az görülen bir değişmedir: ‘ömrüm <Ar. ‘umr+ (68/34)

1.2.1.6.11. ü > ö değişmesi

Bismil ağzında az görülen bir değişmedir: köfte <Far. küfte (56/113), köv <Far. kûy (61/2)

1.2.1.6.12. ü > e değişmesi

Bismil ağzında tek bir örnekte rastlanmıştır: dönderirdi “döndürürdü” (20/9)

1.2.1.6.13. ü > o değişmesi

Çok seyrek görülen bir değişmedir: yomsuz <Ar. yümñ+ (61/17)

1.2.2. Ünsüz Değişmeleri

1.2.2.1. Ötümlüleşme

Ötümsüz ünsüzlerin yerini ötümlü ünsüzlere bırakması olayıdır. Bismil ağzında tespit edilen ötümlüleşme örnekleri şunlardır:

1.2.2.1.1. ç > c deęişmesi²²

Çoğunlukla sözcük sonlarında görülen bu değişmenin sözcük başında ve ortasında görüldüğü örnekler de tespit edilmiştir: ac (19/9), ağac (39/27), borc (56/72), bulamac (57/106), güçleri (58/19), hic <Far. hîç (57/99)

1.2.2.1.2. h > y değişmesi

Seyrek görülen bu değişmedir: ceyiz <Ar. cihâz (18/1), şeyirde <Far. şehr+ (16/17)

1.2.2.1.3. ħ > y değişmesi

Çok seyrek görülür: sayibi <Ar. şāhib+ (32/15)

²² krş. Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakır Ağzı*, Ankara, 1966, s.21; M. Erten, *DA*, s. 12; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s.60; S. Özçelik, *UMA*, s. 49

1.2.2.1.4. k > g deęişmesi²³

Genellikle ince ünlülerin yanında görülen bu değişme Bismil ağzında sözcük başı, sonu ve ortasında görülmüştür: böyüg (38/33), deligten (40/33), ekmeg (19/20), gışı ‘‘kişi’’ (47/26), mercimeg < Far. merdumek (20/20), mubāreg < Ar. mubārek (2/7), ölçeg ‘‘ölçek’’ (56/122), Yüksekova’ya (3/47)

1.2.2.1.5. p > b deęişmesi²⁴

Bismil ağzında çok seyrek görülen bir değişmedir: beksemet < Rum. peksimet (37/70), İbrağazlar (55/43)

1.2.2.1.6. s > z deęişmesi²⁵

Genellikle ilk ve son sesinde görülen bir değişmedir: domatéz (5/49), ğapiz < Ar. ğabs (18/42), herkez (2/1), ğoruz < Far. ğorüs (33/31), ğornazlığ < Far. ğurnās+ (51/8), zengündür < Far. sengîn+ (3/11), tezgahı < Far. destgāh+ (20/37), zurna < Far. surnāy (5/133)

1.2.2.1.7. t > d deęişmesi²⁶

Bismil ağzında birkaç örnekte rastlanan bir değişmedir: dörd (51/22), dülbent < Far. ter + bend (1/15), ğudbede < Ar. ğutbe+ (61/26), hürmed < Ar. ğurmet (4/21), ızdırabına < Ar. iztirāb+ (60/6), ğurd (59/21), davul < Ar. tağl (5/33), dudud < Far. tūf (69/19)

1.2.2.1.8. ’ (hemze) > v değişmesi

Bismil ağzında az görülen bir değişmedir: suval < Ar. su’āl (60/1)

²³ krş. A. Buran, *KBAYA*, s.52; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 107; Kemal Edip, *Urfa Ağzı*, TDK Yay., İstanbul, 1991, s.24; M. Erten, *DA*, s. 12; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 163-164; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s. 61; S. Özçelik, *UMA*, s. 44-45; M.Sağır, *EYA*, s. 84

²⁴ krş. K. Edip, *UA*, s. 23; M. Erten, *DA*, s. 12; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s. 62; S. Özçelik, *UMA*, s. 45

²⁵ krş. S. Özçelik, *ÇÇYA*, s. 63; S. Özçelik, *UMA*, s. 46

²⁶ krş. A. Buran, *KBAYA*, s.52; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 107-108; M. Erten, *DA*, s. 12; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 166; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s. 62; S. Özçelik, *UMA*, s. 45; M.Sağır, *EYA*, s. 84-85

1.2.2.2. Ötümsüzleşme

Ötümlü ünsüzlerin yerini ötümsüz ünsüzlere bırakması olayıdır. Bismil ağzında tespit edilen ötümsüzleşme örnekleri şunlardır:

1.2.2.2.1. b > p değişmesi²⁷

Bismil ağzında sık görülen bir değişmedir: çöpu <Far. çüb+ “çöpü” (55/38), edep <Ar. edeb (24/9), hapse <Ar. habs+ (33/21), hep <Far. heb (10/6), iptal <Ar. ibtāl (2/1), karpuz <Far. karbūz (28/17), merkeplerin <Ar. merkeb+ (55/10), paqlava (15/5), pıcağ (68/12), pırınç <Far. birinc (34/25), pisiklet <Fr. bicyclette (33/45), pazardan <Far. bāzār+ (50/23), puriya “buraya” (9/28), pü “bir” (1/2), sebepten <Ar. sebeb+ (41/7), sohpet <Ar. şuhbet (10/38)

1.2.2.2.2. c > ç değişmesi²⁸

Sözcüklerin ön ve iç seslerinde tespit edilmiştir: çamaşır <Far. cāme-şūy (17/11), çeyiz <Ar. cihāz (17/1), çorap <Far. cūrāb (17/1), çuvallarda <Far. cuvāl+ (5/60), deveçiler (68/1), hançer <Ar. hancer (3/9), ilaç <Ar. ‘ilāc (48/30), taç <Ar. tāc (57/126), türkücü (58/20), yardımçı (70/1)

1.2.2.2.3. d > t değişmesi²⁹

Birkaç örnekte tespit edilmiştir: damat <Far. dāmād (5/145), dertli <Far. derd+ (66/4), évatlarını <Ar. evlād+ (65/4), fesāttır <Ar. fesād+ (68/13), ‘inat <Ar. ‘inād (61/37), loğanta <İt. locanda+ (34/1), nohut <Far. nohūd (20/20), şahit <Ar. şahid (63/30), Teccal <Ar. deccāl (48/54)

1.2.2.3. Süreklileşme

1.2.2.3.1. b > f değişmesi

Tek bir örnekte tespit edilmiştir: hoşafını <Far. hoş + āb+ (16/14)

²⁷ krş. K. Edip, *UA*, s. 22; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 111; M. Erten, *DA*, s. 13; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 175-176; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s. 63; S. Özçelik, *UMA*, s. 47

²⁸ krş. S. Özçelik, *ÇÇYA*, s. 63; S. Özçelik, *UMA*, s. 47

²⁹ krş. K. Edip, *UA*, s. 23; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 110; M. Erten, *DA*, s. 13; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 175-176; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s. 63-64; S. Özçelik, *UMA*, s. 46

1.2.2.3.2. b > m deęişmesi³⁰

Genellikle sözcüklerin ön seslerinde rastlanan bir değişmedir: minecağam ‘‘bineceğim’’ (33/51), mindiriler ‘‘bindiriyorlar’’ (38/29), mıncıh ‘‘boncuk’’ (18/22), tülment < Far. ter + bend (5/147)

1.2.2.3.3. b > v değişmesi

Bismil ağzında az görülen bir değişmedir: davul <Ar. tabl (5/33), gavur <Far. gebr (48/53), kervan <Far. kârbân (37/38)

1.2.2.3.4. ç > ş değişmesi

Bismil ağzında az rastlanan bir değişmedir: şingırağının (37/77), üş (22/19), üşlü (28/3)

1.2.2.3.5. g > ğ değişmesi

Genellikle sözcüklerin iç seslerinde görülen bir değişmedir: Bulğaristan’dan (40/7), bulğur (37/53), çalğı (10/10), ğaz <Fr. gaze (55/43), ğrubu <Fr. groupe+ (17/14), Erganili miydi? (34/11), kızğın (34/15), sayğı (41/34), yorgan (3/30)

1.2.2.3.6. g > k değişmesi

Bismil ağzında çok seyrek görülen bir değişmedir: kilim <Far. gilim (69/11)

1.2.2.3.7. g > y değişmesi

Bismil ağzında az görülen bir değişmedir: deyeri < deger+ (30/12), deyil > degil (22/8), deyirmenin < degirmen (68/31), eyer <Far. eger (25/10)

1.2.2.3.8. ğ > h değişmesi

Çok seyrek görülür: peyhamber <Far. peygâm-ber (32/1)

³⁰ krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 116; M. Erten, *DA*, s. 14; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 179

1.2.2.3.9. **ķ > ğ değişmesi**³¹

Bismil ağzında en sık grlen değişmelerden biridir. askerliğ (51/6), ayağta (46/34), bağardın ‘‘bakardın’’ (48/40), bırağsalar (48/50), boşluğ (25/39), ucuğ ‘‘ocuk’’ (57/156), ğafalarına (1/16), işık ‘‘ışık’’ (9/18), ğafalarına <Ar. kafā+ (1/16), ocağ (55/37), rızalığ (31/15), sımmağ <Ar. summāk (26/30), Şefağ <Ar. Őefak (57/96), Őeytanlıę (52/21), tavuğ (5/40), ufağ (20/22), yatağ (3/29)

1.2.2.3.10. **ķ > ħ değişmesi**³²

Çok sık grlen bir değişmedir: acılıtı (44/17), açılı (1/11), ağan (69/16), buuhta (56/13), ıhacağ (63/16), düşmanlığ (29/36), gelinliğ (18/14), işili (9/3), irahıtur ‘‘iraktır’’ (47/12), krşak ‘‘kuşak’’ (20/24), ormalı (37/33), salatalıhtır (16/10), sandılı <Ar. şandk (68/34), sıhıldı ‘‘sıkıldı’’ (7/15), toprahtan (22/21), yumuşıhtır (57/112)

1.2.2.3.11. **‘ (ayın) > h değişmesi**

Tek bir grlde tespit edilmiştir: heybemizde <Ar. ‘aybe+ (37/68)

1.2.2.3.12. **‘ (ayın) > ħ değişmesi**

Bismil ağzında az görülür: temağ <Ar. tama‘ (68/33)

1.2.2.3.13. **’ (hemze) > y değişmesi**

Bismil ağzında az görülür: fiyeti <Ar. fi’āt+ (5/71)

1.2.2.4. **Sreksizleşme**

1.2.2.4.1. **f > p değişmesi**

Seyrek grlen bir değişmedir: keþeye <Far. keþe+ (34/8)

1.2.2.4.2. **ğ > g değişmesi**

Bismil ağzında çok seyrek grlen bir değişmedir: gam <Ar. gamm (69/17)

³¹ krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 111; M. Erten, *DA*, s. 14; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s. 61; S. Özçelik, *UMA*, s. 48

³² krş. A. Buran, *KBAYA*, s.53; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 111-112; M. Erten, *DA*, s. 13-14; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 180; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s. 65; S. Özçelik, *UMA*, s. 48; M.Sağır, *EYA*, 92,94

1.2.2.4.3. ħ > ‘ (ayın) değişmesi

Çok seyrek görülür: sa‘ abı <Ar. şāhib+ (33/31), sa‘ ibîne <Ar. şāhib+ (31/42)

1.2.2.4.4. l > d değişmesi

İki sözcükte karşımıza çıkan bu değişme yörede yaygın değildir: bundarın ‘‘bunların’’ (59/18), ondar (20/11)

1.2.2.4.5. n > g değişmesi³³

Tek bir örnekte tespit edilmiştir. Değişmenin sözcüğün aslı şeklindeki ng sesinden kaynaklı olması kuvvetle muhtemeldir: ögünü ‘‘önünü’’ (8/39)

1.2.2.4.6. s > ç değişmesi

Seyrek görülen bir değişmedir: salça <İt. salsa (26/19)

1.2.2.4.7. ş > ç değişmesi

Seyrek görülen bir değişmedir: çorba <Far. şūrbā (56/11)

1.2.2.5. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler³⁴

1.2.2.5.1. l > r değişmesi

Bismil ağzında az görülür: burgurumu ‘‘bulgurumu’’ (47/13), kınefür <Ar. kıranful (68/20), kıraħlarımda ‘‘kulaklarımda’’ (5/85), tarķını <Ar. telķin+ (8/6)

1.2.2.5.2. n > m değişmesi

Az görülen bir değişmedir: merdivenden <Far. nerdubān+ (33/14)

1.2.2.5.3. n > y değişmesi

‘‘Eski Türkçeden gelen ng ünsüzünün zaman içerisinde y < n < ng değişikliklerine uğraması sonucu ortaya çıkmıştır’’ (Özçelik 1997: 51). Bismil ağzında çok sık görülen bir değişmedir: öyüne ‘‘önüne’’ (10/58), canıy ‘‘canın’’ (45/43),

³³ Geniş bilgi için bk. Bilal Yücel, ‘‘Türkiye’deki Göçmen Ağızlarında Görülen Kıpçak Ağızlarına Özgü N̄>G Değişmesinin Sınırları Üzerine’’, *Türkiye Türkçesi Ağzı Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, TDK Yay., Ankara, 2009, s. 865-883

³⁴ krş. S. Özçelik, *UMA*, s.51

çırayın “çıranın”(9/15), kapıyın (59/13), eviyiz “eviniz” (68/25), üstiyize “üstünüze” (33/40), yériy “yerin” (33/34)

1.2.2.5.4. r > l değişmesi

Az görülen bir değişmedir: ceylan <Far. ceyrān (69/4), sülehi <Ar. şurāhî (16/19), dülbent <Far. ter + bend (1/15)

1.2.2.5.5. r > y değişmesi

Az görülen bir değişmedir: beygir <Far. bārgîr (5/105)

1.2.2.5.6. s > ş değişmesi

Seyrek görülen bir deęişmedir: çarşıde <Far. çār + sū+ (57/160)

1.2.2.5.7. y > r değişmesi

Çok seyrek görülen bir deęişmedir: çamaşır <Far. cāme-şūy (17/11)

1.2.2.5.8. y > v değişmesi

Çok seyrek görülür: kövün < Far. kūy+ (61/34)

1.3. SES OLAYLARI

1.3.1. Ünsüz Benzeşmeleri³⁵

“Bir ünsüzün yakın veya uzaktaki bir başka ünsüze etki ederek onu kendine benzeştirmesi olayıdır” (Özçelik 2001a: 67). Benzeşmeleri ilerleyici ve gerileyici benzeşme olarak iki başlık altında inceleyeceğiz:

1.3.1.1. İlerleyici Benzeşmeler

1.3.1.1.1 -nd- > -nn- benzeşmesi

Daha çok n ünsüzünden sonra bulunma ve ayrılma durumu eklerinden birinin gelmesi sonucu görülen yakın ve tam bir benzeşmedir: altınna “altında” (3/15), bennen “benden” (50/7), köyünnen “köyünden” (33/43), lafınnan “lafından” (33/56), onnan “ondan” (3/60), munnan “bundan” (5/131)

³⁵ Geniş bilgi için bk. Ahmet Caferoğlu, “Anadolu Ağzlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi”, *TDAYB*, 1958, s. 1-11

1.3.1.1.2. -nl- > -nn- benzeşmesi

Bismil ağzında çok yaygın olarak görülen yakın ve tam bir benzeşmedir. +lA isimden fiil yapma ekinin, +ll isimden isim yapma ekinin ve +lAr çokluk ekinin n sesi ile biten bir sözcüğe gelmesi durumunda bu benzeşmeye rastlanır: annamidu “anlamıyordu” (68/21), annaştılar “anlaştılar” (61/12), annat “anlat” (7/10), Azerbaycanlı “Azerbaycanlı” (36/1), bınnarı “bunları” (33/10), bin nıraya “bin liraya” (50/22), bugunneri “bugünleri” (47/42), bunnar “bunlar” (16/16), dinnidıh “dinliyorduk” (7/28), hısta olannar “hasta olanlar” (16/1), hıyvannarı “hayvanları” (37/34), nişannıydım “nişanlıydım” (3/61), onnar “onlar” (25/27), zéngünner “zenginler” (58/17)

1.3.1.2. Gerileyici Benzeşmeler

1.3.1.2.1. -ls- > -ss- benzeşmesi

Sonu l ünsüzü ile biten sözcüklerin -sA şart ekini veya -sIn emir 3. teklik kişi ekini alması sonucu ortaya çıkan yakın ve tam bir benzeşmedir: ossa “olsa” (48/43), ossun “olsun” (13/13)

1.3.1.2.2. -nb- > -mb- benzeşmesi

Aynı zamanda bir yarı benzeşme örneğidir: İstambul (2/12)

1.3.1.2.3. -rl- > -ll- benzeşmesi

Geniş zamanın 3. çokluk kişininin çekiminde ortaya çıkan yakın ve tam bir benzeşmedir: görüller (68/13), sereller (68/13), söleller (68/13)

1.3.1.2.4. -zs- > -ss- benzeşmesi

Sonu z ünlüsü ile biten sözcüklere +sA şart ekinin veya +sız isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle ortaya çıkan yakın ve tam bir benzeşmedir: anamıssa (59/12), göstermessense (61/38), hıksıssan “haksızsın” (35/17)

1.3.2. Aykırılışma (Benzeşmezlik)

‘‘Bir kelimedede yan yana ve aralıklı bulunup oluşum noktaları aynı veya yakın olan iki ünsüzden birinin farklılaşması olayıdır. Özellikle alınma kelimelerde görülür’’ (Özçelik, Erten 2005: 53). Metinlerimizde şu örneklerle rastlanmıştır:

-l-l- > -r-l- benzeşmezliği

karabalıh <Ar. ğalebe + T.+lıh ‘‘kalabalık’’ (37/31)

-m-m- > -m-b- benzeşmezliği

hambalı <Ar. hammāl+ (29/12)

-r-r- > -l-r- benzeşmezliği

çülürdü (37/72), karaldım (69/12)

-r-r- > -y-r- benzeşmezliği

şeyri < Ar. şerr+ (61/20)

1.3.3. Ünsüz Türemesi

1.3.3.1. b türemesi

Bir örnekte iç seste tespit edilmiştir: kımbıl <Ar. kımıl (35/15)

1.3.3.2. h türemesi

Üç örnekte ön seste rastlanmıştır: havlusu ‘‘avlusu’’ (54/18), hindi < imdi ‘‘şimdi’’ (37/63), hisi ‘‘isi’’ (9/2)

1.3.3.3. ħ türemesi

Tek bir örnekte ön seste rastlanmıştır: hindi < imdi (37/63)

1.3.3.4. m türemesi

Bir örnekte son seste rastlanmıştır: vallahim <Ar. vallahi (56/68)

1.3.3.5. r türemesi

Bir örnekte iç seste tespit edilmiştir: kırşah (20/24)

1.3.3.6. v türemesi

Bir örnekte son seste tespit edilmiştir: suva ‘‘suya’’ (9/24)

1.3.3.7. y türemesi

Birkaç örnekte ön seste tespit edilmiştir: yéndi “indi” (3/81), yénmesen “inmesen” (3/72), yéndiridi “indiriyordu” (5/158)

1.3.4. Ünsüz Düşmesi³⁶

1.3.4.1. b düşmesi

Bir örnekte son seste tespit edilmiştir: muhib <Ar. muhibb (24/16)

1.3.4.2. d düşmesi

Bir örnekte son seste tespit edilmiştir: küncü <Far. kuncud (43/22)

1.3.4.3. f düşmesi

Bir örnekte son seste tespit edilmiştir: çit <Far. cuft (56/3)

1.3.4.4. g düşmesi

Bir örnekte iç seste tespit edilmiştir: dēil < degil (3/25)

1.3.4.5. ğ düşmesi

Bir örnekte son seste tespit edilmiştir: çırayın <Far. çerāğ+ “çıranın” (9/2)

1.3.4.6. h düşmesi

Birkaç örnekte ön ve iç seste tespit edilmiştir: kavaltıya (56/89), ēç “hiç” (1/8), meşurdur <Ar. meşhūr+ (48/22)

1.3.4.7. ħ düşmesi

Bir örnekte iç seste görülmüştür: kıtlıĝ <Ar. kaħt+ (55/49)

1.3.4.8. k düşmesi

İki örnekte son seste tespit edilmiştir: yo “yok” (45/48), ħaklı <Ar. ħakķ+ (30/22)

³⁶ krş. A. Buran, *KBAYA*, s.55-56; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 133-139; M. Erten, *DA*, s. 17-18; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 197-202; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s. 70-72; S. Özçelik, *UMA*, s. 59-62; M.Sağır, *EYA*, s. 103-109

1.3.4.9. k düşmesi

Bir örnekte son seste tespit edilmiştir: köyne “gömlek” (46/4)

1.3.4.10. l düşmesi

Çoğunlukla iç seste görülür: atmış “altmış” (29/27), bunar “bunlar” (43/40), haḥ “halk” (41/16), kaḥi “kalkıyor” (16/9), kaḥtılar “kalktılar” (47/27), karanuḥ “karanlık” (37/79), nassı “nasıl” (54/5), yanış “yanlış” (31/13), züflerimiz <Far. zulf+ (41/29)

1.3.4.11. m düşmesi

Bir örnekte son seste tespit edilmiştir: gam <Ar. ḡamm (69/17)

1.3.4.11. n düşmesi

Birkaç örnekte iç ve son seste tespit edilmiştir: masa <İt. mensa (17/1), sora (1/4), ḥama <Far. hemān (4/33), heme <Far. hemān (9/19), yomsuz <Ar. yūmn+ (61/17)

1.3.4.13. r düşmesi

İki örnekte iç ve son seste tespit edilmiştir: bi (41/4), biḳeç (36/27), ḳadē “kadar” (33/15), ḳinefür <Ar. ḳaranful (68/20)

1.3.4.14. s düşmesi

Bir örnekte son seste tespit edilmiştir: lem̄ba <Rum. lampas (55/23)

1.3.4.15. t düşmesi

Üç örnekte iç seste rastlanmıştır: kefiye <Ar. ketfiyye (1/10), rasgele <Far. rāst+ (20/18), tezgahı <Far. destgāh+ (20/37)

1.3.4.16. v düşmesi

Birkeç örnekte ön ve iç seste tespit edilmiştir: çögenü <Far. çevgān+ “değneği” (61/19), işne “vişne” (5/55), küre “kirve” (6/4)

1.3.4.17. y düşmesi

Ön, iç ve son seste tespit edilmiş bir değişmedir: buğda (29/9), cebe < Ar. ceyb+ (45/58), her <Far. hayr ‘‘hayır’’ (38/35), peynir <Far. penîr (16/10), söylemiyor (57/5), yüksek (4/6), zurna <Far. surnāy (5/133), teze ‘‘teyze’’ (44/37)

1.3.4.18. z düşmesi

Tek bir örnekte son seste rastlanmıştır: bîre ‘‘biraz’’ (5/94)

1.3.5. Yer Değiştirme (Göçüşme)³⁷

‘‘Kelime içindeki komşu ya da uzak ünsüzlerin yer değiştirmesi olayıdır’’ (Korkmaz 2010: 107). Bismil ağzında tespit edilen yer değiştirmesi örnekleri şunlardır:

-mş- <-şm-: yamşak < yaşmak (4/1)

-rg- <-gr-: örgeden < öğret- (68/35)

1.3.6. Orta Hece Ünlüsünün Daralması

Fiilden olumsuz fiiller yapan -mA ve isimden fill yapan +IA ekleri bazı sözcüklerde ünlü daralmasına uğrar. Bu ses olayına Bismil ağzında sıkça rastlanır: almidi ‘‘almıyordu’’ (18/39), bağlidılar ‘‘bağlıyorlardı’’ (42/13), getirmiler ‘‘getirmiyorlar’’ (38/18), hatırlıyem ‘‘hatırlıyorum’’ (38/12), istiyem ‘‘istiyorum’’ (57/50), kalmisan ‘‘kalmıyorsun’’ (45/41), yaħalidim ‘‘yakalıyordum’’ (37/85)

1.3.7. Orta Hece Ünlüsünün Düşmesi

‘‘Birden fazla heceli sözcükler isim çekim eki aldıkları zaman orta hecelerini veya hecelerinden birini düşürürler’’ (Erten 1994: 18). Metinlerimizde şu örneklere rastlanmıştır: ağzımı < ağız+ (57/89), benzi < beniz+ (68/40), boynuna < boyun+ (37/92), burnumu < burun+ (62/9), gönlümün < gönül (68/17)

³⁷ Geniş bilgi için bk. Ahmet Caferoğlu, ‘‘Anadolu Ağzlarındaki Metathese Gelişmesi’’, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1955, s.1-7; Önder Çağırın, ‘‘Türkiye Türkçesi Ağzlarındaki Ünsüz Göçüşmelerinin Kuruluş Sistemi’’, *III. Uluslararası Türk Kurultayı*, TDK Yay., Ankara, 1999, s.239-266.

1.3.8. Ünlü Türemesi

“*Kelimede hem ön hem de iç seste hiçbir organik bağı olmayan ünlülerin türemesi olayıdır*” (Özçelik 2001a: 53). Metinlerimizde tespit edilen ünlü türemesi örnekleri sözcüklerin iç seslerindedir:

-ı- türemesi : Hızır <Ar. hızr (70/1), kıdadıroda <İsp. catastro+ (35/7), mısır <Ar. mısr (43/23), nakış <Ar. nakş (17/6), sabır <Ar. şabr (65/12), vakıtta <Ar. vaqt+ (33/48)

-i- türemesi : bedir <Ar. bedr (69/10), hapız <Ar. habs (18/42), hepi <Far. heb (5/48), isim <Ar. ism (22/9), şehirli <Far. şehir+ (29/13), şekil <Ar. şekl (23/7)

-u- türemesi : davul <Ar. tabl (5/33), gavur <Ar. kāfir (48/53), şukur <Ar. şukr (47/41), tohumıdu <Far. tuhm+ “tohumdu” (5/48)

1.3.9. Ünlü Birleşmesi (Ünlü Kaynaşması)

Yan yana gelen ünlülerin kaynaşarak tek bir ünlü meydana getirmesi olayıdır. Yöremiz ağzında şu örnekler tespit edilmiştir: bura < bu + ara (1/12), nere < ne + ara (49/11), niçin < ne + için (69/9), nasıl < ne + asıl (10/62), ora < o + ara (47/12)

1.3.10. Ünsüz İkizleşmesi

“*Kelime içinde iki ünlü arasında bulunan ünsüzlerin yanında aynı türden ikinci bir ünsüzün türemesi olayıdır*” (Özçelik 2001a: 73). Metinlerimizde ikizleşmesi görülen ünsüzler şunlardır: b, k, k, m, ş, t.

b ikizleşmesi: sábbáh <Ar. şabāh (56/53)

k ikizleşmesi: sekkiz (3/16)

ķ ikizleşmesi: doķķuz (3/16)

m ikizleşmesi: temmiz (57/43)

ş ikizleşmesi: aşşagta “aşağıda” (24/2)

t ikizleşmesi: yéttim <Ar. yetim (42/5)

1.3.11. Ünsüz Tekleşmesi

Sözcük içerisindeki çift ünsüzlerden birinin düşmesi olayıdır. Bismil ağzında tespit edilen tekleşme örneklerin tamamı alıntı sözcüklerde görülmektedir:

-ħħ->-ħ-

sıhatını <Ar. şihhat+ (65/10)

-ll->-l-

çile <Far. çille (37/65), millet <Ar. millet (55/45), vala <Ar. vallahi (33/49)

-mm->-m-

ema <Ar. ammā (38/37), hamam <Ar. hammām (56/53)

-nn->-n-

emniyet <Ar. emniyyet (33/11), hınalı <Ar. hinnā' + (68/22)

-rr->-r-

cara <Ar. cerre (20/19)

-ss->-s-

kasaba <Ar. kaşşāb+ (37/15)

-tt->-t-

keten <Ar. kettān (1/8)

-vv->-v-

evel <Ar. evvel (5/6), kuvetimiz <Ar. kuvvet+ (18/45)

-yy->-y-

belediyeyin <Ar. belediyye+ “belediyenin” (33/11), devriye <Ar. devriyye (27/15), hediye <Ar. hediyye (4/10), kefiye <Ar. ketfiyye (1/10), mālīyede <Ar. mālīyye+ (34/11), niyet <Ar. niyyet (70/5), vasiyet <Ar. vaşīyyet (65/16)

1.3.12. Hece Düşmesi

“İkiden fazla heceye sahip olan kelimelerde hecelerden birinin çeşitli sebeplerle düşmesi olayıdır” (Özçelik 2001a: 75). Bismil ağzında tespit edilen hece düşmesi örnekleri şunlardır: barsaklar < bağırsak+ (57/111), hükmete <Ar. hükümet+ (37/44), mâhleyi <Ar. maħalle+ (68/24), mese <Ar. meşelā (1/8), sade < sadece (26/41), se' < sefer (40/37), tâhlarum < tavuk+ (45/50), tē “tane” (5/97), telezon <Fr. télévision (52/20), valla <Ar. vallahi (3/72), zümrüt <Ar. zumurrud (37/81)

1.4. UYUM

1.4.1. Ünlü Uyumu

Bir sözcükteki ünlülerin çeşitli bakımlardan birbirlerine uyumlu olmalarıdır. Ünlü uyumunu “kalınlık-incelik uyumu” ve “düzlük-yuvarlaklık uyumu” olarak iki ana başlık altında inceleyeceğiz:

1.4.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Bismil ağzında hem yabancı dilden geçmiş hem de Türkçe sözcüklerde kalınlaştırma ve incelme bakımından birçok örnek tespit edilmiştir:

1.4.1.1.1. Kalınlaşma Bakımından

aḥrat <Ar. āḥiret (8/24), alavım < alevim (69/9), barabar <Far. berāber (4/9), ḥizmet <Ar. ḥidmet (19/11), milyon <Fr. million (3/20), milyar <Fr. milliard (10/23)

1.4.1.1.2. İncelme Bakımından

bereber < beraber (53/6), dükken <Ar. dukkān (29/9), dürüst <Far. durust (30/20), etref <Ar. eṭrāf (33/5), ḥeyli < ḥayli (69/16), mezer <Ar. mezār (57/137)

1.4.1.2. Kalınlık-İncelik Uyumsuzluğu³⁸

1.4.1.2.1. Kök ve Gövdelerde

Bismil ağzında genellikle hece sonlarındaki ı seslerinin i sesine dönüşmesinden kaynaklanan bir uyumsuzluktan bahsedilebilir: arılar “arılar” (56/29), çalıṣı “çalışıyor” (63/2), işiğ (9/18), ḳari (57/153), sancı (57/112), sayğı (19/1), yardım (19/25)

1.4.1.2.2. Eklerde

1.4.1.2.2.1. Yapım Eklerinde

1.4.1.2.2.1.1. İsimden İsim Yapan Eklerde

+lh/ğ: İnce sıradan gelen sözcüklerde rastlanan bir uyumsuzluktur: askerliğ (51/6), béşbirliğ (53/13), gelinliğ (4/19), kirvelih (32/14), seneliğ (56/118), şāhitliğ (63/15)

³⁸ krş. M. Erten, *DA*, s. 21-24

+li: Kalın sıradan gelen sözcüklerde rastlanan bir uyumsuzluktur: ādemoğliyam (69/7), El‘azli ‘‘Elazığlı’’ (45/48), meraklıydi (36/5), sayđılıydu (5/76), yaşı (19/6)

1.4.1.2.2.1.2. Fiilden İsim Yapan Eklerde

1.4.1.2.2.1.2.1. Fiilden Herhangi Bir İsim Yapan Eklerde

-tI: sallanti (37/62)

1.4.1.2.2.1.2.2. Fiilden Fiilimsi Yapan Eklerde

1.4.1.2.2.1.2.2.1. İsim-Fiil Eklerinde

-mağ/đ: İnce sıradan gelen fiil kök ve gövdelerine gelen bu ek genellikle uyumsuzdur: görmağ (10/30), içmağtır (24/11), yémađtır (24/11), démađ (33/24), géتماđ (30/4), düşmağ (30/4), véتماđ (5/98)

1.4.1.2.2.1.2.2.2. Sıfat-Fiil Eklerinde

-dığ/đ: İnce sıradan gelen fiil kök ve gövdelerinde genellikle uyumsuzdur: görmedığımızdan (29/6), söylediğiy ‘‘söylediğin’’ (70/5), sürdığı (4/14)

1.4.1.2.2.1.2.1.3. Zarf-Fiil Eklerinde

-(y)ArAğ: Bismil ağzında bu zarf-fiil eki ince sıradan gelen fiil kök ve gövdelerine eklendiğinde genellikle kalınlık-incelik uyumunu bozar: isteyerağ (24/3)

1.4.1.2.2.2. Çekim Eklerinde

1.4.1.2.2.2.1. İsim Çekim Eklerinde

1.4.1.2.2.2.1.1. Durum Eklerinde

- İlgı Durumu Ekinde: Bismil ağzında son hecesi ince olan sözcüklerden sonra gelen ilgi durumu eki genellikle kalın-düz ünlülü olarak kalınlık-incelik uyumunu bozar: ayleneín (31/8), Bismil’ín (37/56), degirmenín (62/17), eđrinín (62/1), kimsenín (22/8)

Kalın sıradan gelen sözcüklere gelen ilgi durumu ekleri de bazen kalınlık-incelik uyumunu bozar: adiy ‘‘adımı’’ (68/26), ağasi (19/4), başı (37/56), boyniy ‘‘boynun’’ (71/9)

- **Belirtme Durumu Ekinde:** Hem ince sıradan hem de kalın sıradan gelen sözcüklerde görülür: artıkları (48/28), benî (14/14), edebî (24/8), kıari (16/19), servetîni (65/4), yémegîni (11/2)

- **Bulunma Durumu Ekinde:** Bir örnekte rastlanmıştır: orde ‘‘orda’’(64/14)

- **Ayrılma Durumu Ekinde:** Bir örnekte tespit edilmiştir: b.+ndeⁿ ‘‘bundan’’ (9/21)

1.4.1.2.2.2.1.2. İyelik Eklerinde

1. **Teklik Kişi:** İnce sıradan gelen sözcüklerden sonra görülür: cebim (45/33), derdim (68/5), dizim (57/80), kardeşim (45/66), peygamberim (65/3), yerim (11/13)

2. **Teklik Kişi:** Kalın sıradan gelen sözcüklerden sonra görülür: caniyi ‘‘canımı’’ (71/8), Alla^h’iydan ‘‘Allah’ından’’ (71/3), arkadaşiy ‘‘arkadaşın’’ (63/19), arkadaşıyla ‘‘kardeşinle’’ (68/33)

3. **Teklik Kişi:** Kalın sıradan gelen sözcüklerden sonra görülür: ağasi (19/4), , ağziⁿda(66/1), aşkı (68/15), başiydi (37/56), karşıesine (40/9)

1. **Çokluk Kişi:** İnce sıradan gelen sözcüklerden sonra görülür: cāmimız (54/23), dedelerimiz (48/54), elimiz (46/33), işimiz (29/33)

2. **Çokluk Kişi:** Kalın sıradan gelen sözcüklerden sonra görülür: arkadaşiyiz ‘‘arkadaşımız’’ (36/25)

3. **Çokluk Kişi:** Metinlerimizde rastlanmamıştır.

1.4.1.2.2.2.1.3. Çokluk Ekinde

Son hecesi ince olan sözcüklerden sonra görülür: yaşlılar (20/38), arılar (56/29)

1.4.1.2.2.2.1.4. Soru Ekinde

Tek bir örnekte ince sıradan gelen olumsuzluk ekinden sonra tespit edilmiştir: çağırmi mı? ‘‘çağırıyor mu?’’ (8/11)

1.4.1.2.2.2.1.5. Aitlik Ekinde

Bismil ağzında aitlik eki yazı dilimizde olduğu gibi kalınlık-incelik uyumunu bozar: insanoğlundaki (22/38), karşıdaki (25/10)

1.4.1.2.2.2.2. Fiil Çekim Eklerinde

1.4.1.2.2.2.2.1. Şimdiki Zaman Çekiminde

Bismil ağzında kalın sıradan gelen fiil kök ve gövdelerine şimdiki zaman eki (-i) eklendiğinde daima kalınlık–incelik uyumsuzluğu görülür: bırakılar ’’bırakıyorlar’’ (20/22), çali ‘‘çalıyor’’ (16/9), çihililar ‘‘çıkıyorlar’’ (5/151), oturi ‘‘oturuyor’’ (64/2), oynani ‘‘oynanıyor’’(28/18), yapı ‘‘yapıyor’’ (17/6)

1.4.1.2.2.2.2.2. Görülen Geçmiş Zaman Çekiminde

Bismil ağzında 3. teklik kişilerde ister kalın ister ince sıradan gelsin tüm fiil kök ve gövdeleri görülen geçmiş zaman ekini ince sıradan alır. Bunun yanında, 1. çokluk kişide ise fiil kök ve gövdeleri görülen geçmiş zaman ekini genellikle kalın sıradan alır. Ayrıca, birer örnekte 1. ve 2. teklik kişide kalınlık-incelik uyumsuzluğu tespit edilmiştir. Ancak örneklerdeki durumlar kurallaştırılabilecek kesinlikte değildir: gördüm (47/42), kırtardı (25/23), kırutti (48/53), uğraştıy ‘‘uğraştın’’ (65/15), sevdiğ (68/11), çektiğ (47/37), gittiğ (44/6), görduğ (10/55)

1.4.1.2.2.2.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekiminde

Bismil ağzında kalın sıradan gelen fiil kök ve gövdelerinden sonra gelen öğrenilen geçmiş zaman ekinin bazı durumlarda kalınlık-incelik uyumunu bozduğu tespit edilmiştir: duymamışam (68/9), kıymamışam (68/9), oğumışam (68/18), tutmış (57/23)

1.4.1.2.2.2.2.4. Gelecek Zaman Çekiminde

Bismil ağzında ince sıradan gelen fiil kök ve gövdelerine getirilen gelecek zaman eki genellikle kalınlık-incelik uyumunu bozar: mindirecağam ‘‘bindireceğim’’ (33/51), gidecağam (57/36), görecağ (22/23), vérecağsan (18/42), yiyecağam (33/22)

1.4.1.2.2.2.2.5. Emir Çekiminde

Bismil ağzında ince sıradan gelen fiil kök ve gövdelerine getirilen emir ekleri çoğunlukla kalınlık-incelik uyumsuzluğuna yol açar: étmeyín! (61/24), düşmesín! (5/144), gelsín! (3/40)

1.4.1.2.2.3. Fiil Birleşik Çekimlerinde

Bismil ağzında hikaye ve rivayet birleşik zaman çekimlerinde kalın sıradan gelen sözcüklerde kalınlık-incelik uyumunun genellikle olmadığı görülmüştür:

Hikaye: kavidilar ‘‘kovuyorlardı’’ (37/48), kırmidıla^r (42/5)

Rivayet: oynatmıştu (5/94), taħmıştıħ (5/85)

1.4.1.2.2.4. İ- fiilinde

Metinlerimizde rastladığımız bir örnekte ince sıradan gelen sözcüğün i- fiilinin görülen geçmiş zaman ekini kalın sıradan alarak kalınlık-incelik uyumunu bozduğu tespit edilmiştir: bizidıħ (7/22)

1.4.1.3. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu, Türkçede düz ünlülerden sonra yine düz ünlülerin, yuvarlak ünlülerden sonra ise dar-yuvarlak veya düz-geniş ünlülerin gelmesiyle ilgili bir uyumdur. Bismil ağzında düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğu yaygındır.

1.4.1.4. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumsuzluğu

1.4.1.4.1. Kök ve Gövdelerde

Bismil ağzında çoğunlukla birinci hecedeki yuvarlak ünlüyü takip eden ikinci hecedeki ünlü düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozar: konuşmidılar ‘‘konuşmuyorlardı’’ (4/1), konuşıdu ‘‘konuşuyordu’’ (5/70), konuşıyi (6/31), kırıtıdu ‘‘kurutuyordu’’ (48/61), kızi (47/15), otrıdu (42/24), süriye ‘‘sürüye’’ (8/17)

1.4.1.4.2. Eklerde

1.4.1.4.2.1. Yapım Eklerinde

1.4.1.4.2.1.1. İsimden İsim Yapan Eklerde

+II: köyli (19/3), türli (59/30)

1.4.1.4.2.1.2. Fiilden Fiil Yapan Eklerde

-DIr-: doldırıyam ‘‘dolduruyorum’’ (34/8), öldiri ‘‘öldürüyor’’ (68/6), sürdiridıħ ‘‘sürdürüyorduk’’ (41/4)

-Ir-: düşiridi ‘‘düşürüyordu’’ (5/70)

1.4.1.4.2.1.3. Fiilden İsim Yapan Eklerde

+DIK: öldüğü (13/4), sürdüğü (4/14)

+I: ayru (42/24)

+(y)IcI: can alucu (68/8)

+(I)K: açık (69/2)

+mır: yağmır (68/10)

1.4.1.4.2.1.4. İsim Çekim Eklerinde

1.4.1.4.2.1.4.1. Belirtme Durumu Ekinde

Bismil ağzında düz ünlü ile biten isim kök ve gövdelerinden sonra belirtme durumu ekinin yuvarlak gelmesi şeklinde bir uyumsuzluk tespit edilmiştir. Ayrıca yuvarlak ünlü ile biten isim kök ve gövdelerinden sonra da belirtme ekinin düz geldiği görülmüştür. Bu da ikinci bir düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğu şeklindedir: adamu (68/6), çocuğı (56/21), günü (16/4), şartlarımı (61/11)

1.4.1.4.2.1.4.2. İlgı Durumu Ekinde

Bismil ağzında düz ünlü ile biten isim kök ve gövdelerinden sonra ilgi durumu ekinin yuvarlak gelmesi şeklinde bir uyumsuzluk görülmüştür: hâyvannarun ‘‘hayvanların’’ (42/7), muhtarun (47/18), yuvarlağun (25/23)

1.4.1.4.2.1.4.3. İyelik Eklerinde

Bismil ağzında yuvarlak ünlü ile biten isim kök ve gövdelerinden sonra gelen iyelik eklerinin genellikle düz ünlülü olduğu tespit edilmiştir: üstiyize ‘‘üstünüze’’ (33/40), boyniy ‘‘boynun’’ (71/9), çocuğıy ‘‘çocuğun’’ (70/10), göziy ‘‘gözün’’ (67/4), oğliydu (5/74)

1.4.1.4.2.1.4.4. Soru Ekinde

Bismil ağzında düz ünlü ile biten birkaç fiil kök ve gövdesinden sora soru ekinin yuvarlak ünlülü geldiği görülmüştür: dolar mu? (44/5), geldi mu? (55/3)

1.4.1.4.2.1.5. Fiil Çekim Eklerinde

1.4.1.4.2.1.5.1. Şimdiki Zaman Ekinde³⁹

Bismil ağzında yuvarlak ünlü ile biten fiil kök ve gövdelerine gelen şimdiki zaman eki (-i) düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğuna yol açar: döğüşi ‘‘dövüşüyor’’ (52/6), döni ‘‘dönüyor’’ (64/10), okılar ‘‘okuyorlar’’ (15/6), götürü ‘‘götürüyor’’ (32/7), koyı ‘‘koyuyor’’ (9/9), oli ‘‘oluyor’’ (4/6)

1.4.1.4.2.1.5.2. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde

Bismil ağzında düz ünlülerle biten bazı fiil kök ve gövdeleri, görülen geçmiş zaman ekini yuvarlak ünlü şeklinde alır: aştu (33/14), alıştırdum (68/21), çalıştırdum (68/21)

1.4.1.4.2.1.5.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinde

Bismil ağzında hem düz ünlülerle biten fiil kök ve gövdelerinden sonra öğrenilen geçmiş zaman ekinin yuvarlak ünlülü gelmesi şeklinde hem de yuvarlak ünlü ile biten fiil kök ve gövdelerinden sonra öğrenilen geçmiş zaman ekinin düz ünlülü gelmesi şeklinde iki türlü uyumsuzluk tespit edilmiştir: alışmışuz (49/3), kımış ‘‘koymuş’’ (59/4), oğumışam (68/18), tökmüş ‘‘dökmüş’’ (57/73), tutmuş (57/73)

1.4.1.4.2.1.5.4. Geniş Zaman Çekimindeki Kişi Ekinde

Bismil ağzında iki örnekte düz ünlü ile biten fiillere geniş zaman ekinin yuvarlak ünlü ile gelmesinden kaynaklanan bir uyumsuzluk görülmüştür: kınarsuⁿ (69/9), yanarsuⁿ (69/9)

1.4.1.4.2.1.5.5. Emir Ekinde

Bismil ağzında tek bir örnekte tespit edilen bir uyumsuzluktur. Uyumsuzluk, düz ünlü ile biten fiile emir ekinin yuvarlak ünlülü gelmesinden kaynaklanmıştır: bırağun! ‘‘bırakın’’ (33/37)

³⁹ krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 78; M. Erten, *DA*, s. 25

1.4.1.4.2.1.6. Fiil Birleşik Çekimlerinde

Bismil ağzında özellikle öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi ve şimdiki zamanın rivayetinde düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğu tespit edilmiştir:

Hikaye: alışmıştu (39/5), oynatmıştu (5/94), olmuştu (57/96)

Rivayet: dolanımış “dolanıyormuş” (59/8), dövümüşlar “dövüyorlarmuş” (38/7)

1.4.1.4.2.1.7. İ- Fiilinde

İ- fiilinin tüm çekimlerinde uyumsuzluk tespit edilmiştir. Tespit edilen uyumsuzluklar çoğunlukla 3. teklik kişidedir:

Geniş Zaman Çekiminde: ādemoğliyam (69/7), bayramdur (2/9), vardur (45/50)

Görülen Geçmiş Zaman Çekiminde: adamidu “adamdı” (3/81), çocuğiduh (39/2), çoħidu “çoktu” (43/1), günüydi (57/35), vardu (49/2)

Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekiminde: varmuş “varmış” (59/1)

Şart Çekiminde: varisa “varsa” (42/16)

2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. KELİME YAPIMI

2.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler

+ArI

Bismil ağzında hem ince hem de kalın ünlülü olarak görülür. İsimlerden yer-yön ifade eden isimler yapar: dışarıda (23/14), yuğarı (28/10), içeri (11/10)

+CA

İsimlerden dil isimleri yapan bir ektir. Bismil ağzında ince ünlülü olarak tespit edilmiştir: Türkmence (40/20), Kürtçe (40/22), Türkçe (50/6)

+CI

İsmlere eklenerek eklendiği isim ile ilgili bir uğraş veya meslek ifade eden isimler oluşturur: avcı (66/2), havacı (34/21), savcı (30/18), bedelci (27/14), kâhveci (26/15), sancı (57/112), davulcu (16/8), yolcu (40/33), yardımcı (70/1), deveiler (68/1), işçi (56/118), sünnetçi (6/22), türküü (58/20)

+CIK

Tek bir örnekte tespit edilen bu ek, eklendiği isme küçültme anlamı katmıştır: kılçığı (55/48)

+dAş

‘‘İsmlere eklenerek ‘ortak özelliklere sahip olma, aynı durumda bulunma’ ifade eden isimler yapar’’⁴⁰ Bismil ağzında şu örnekler tespit edilmiştir: kardaş (11/13), arkadaş (15/2), kardeşim (37/50)

+dA

Tek bir örnekte tespit edilmiştir. Küçümseme ifade eder: sözde (18/7)

⁴⁰ Sadettin Özçelik, Münir Erten, *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Diyarbakır, 2005, s.69

+Al

Tek bir örnekte tespit edilmiştir. ‘‘Eklendiği isim ile ilgili olma’’ anlamı katan isimler oluşturur: yerel (26/1)

+gil

İsimlerden aile ve grup isimleri yapar. Bu ek kalınlık-incelik uyumunu bozar: babamgil (43/9), Hacıgilidu (7/22)

+(I)ncI

İsimlerden sıra bildiren isimler yapar: bİrİncİ (53/17), ikinci (11/4), üçüncü (61/26)

+ka

Bir örnekte görülür. Yönelme ekinin eski őrklidir: başka (5/17)

+leyin⁴¹

Tek bir örnekte rastlanmıştır: sábbahleyin (56/21)

+II, +nı

İsime eklenerek onlardan ‘‘sahip olma, bulundurma, ait olma’’ gibi anlamlar ifade eden isimler yapar: atlı (69/11), bağlı (25/18), detaylıydı (22/25), deligli (40/8), dertli (66/4), içli (26/37), kıymetli (32/16), çamurlu (48/35), çocuğlı (41/3), kútlü(44/28), mazotlu (9/18), Çüngüşlü (34/11), ileri görüşlü (30/24), köylü (29/14), Azerbaycannı (36/1)

+IIĞ, +IIK, +IIğ

Bismil ağzında çok sık görülen bir ektir. Bu ek çoğunlukla kalın ünlü olarak görülür: ayrılığ (69/1), başlığ (5/77), fazlalığ (29/34), rızalığ (31/15), analığ (58/29), başlığ (10/18), düşmanlığ (29/36), haftalığ (14/15), ormanlığ (37/33), senelığ (56/118), başlık (3/70), gerdanlık (10/34), çifçilik (29/9), demlik (31/42), eksiklik (29/9), çifçilik (29/9), doğruluk (29/8), boşluğ (35/39), günlüğ (46/35), küslüğ (4/12), oruçluğ (33/60)

⁴¹ Geniş bilgi için bk. E.Z. Abdullayev, *TDGGS*, s. 20-26; S. Özçelik, M. Erten, *TTD*, s.71-72

+sAl

Bir örnekte kalın ünlülü şeklinde tespit edilmiştir: kumsal (48/19)

+sIl

İsimlerden benzerlik ve ilgi ifade eden isimler yapar: yoksuliduh (46/27)

+sIz/s

İsimlerden “bulunmama, var olmama” ifade eden isimler yapar: ayakkabısız (48/58), haksız (30/22), imānsız (39/15), sünnetsiz (6/31), yüreksiz (68/30), ekmegsız (57/114), sáhıpsız (46/10), haksıs (35/17), tussus (37/71), susuz (56/14), kabuksuz (43/31), namussuz (39/14)

2.1.2. İsimden Fiil Yapan Ekler**+A-**

Bir örnekte ince ünlülü olarak tespit edilmiştir: benzi “benziyor” (68/22)

+Ih-

Bir örnekte kalın-düz olarak tespit edilmiştir: acıhtı “acıktı” (44/17)

+(I)I-

Bir örnekte tespit edilmiştir: inceldıhçe (68/16)

+IA-

Bismil ağzında en sık görülen isimden fiil yapma ekidir. Kalın ve ince ünlülü olarak tespit edilmiştir: ataşlar “ateşler” (68/15), bağışlasın (70/7), bağla! (67/5), cızıhlıyam “çizikliyorum” (45/13), çaprazlama (28/9), daşlar “taşlar” (68/15), hatırlamıyorum (57/62), hazırlar (3/58), katla! (68/27), otlatmaya (39/3), tamamlamaya (24/15), terlemiş (66/7), yüklediler (68/30)

+(I)k-

Tek bir örnekte ince-yuvarlak şeklinde tespit edilmiştir: gözüki “görünüyor”
(29/15)

2.1.3. Fiilden İsim Yapan Ekler**2.1.3.1. Fiilden Herhangi Bir İsim Yapan Ekler****-cAk⁴²**

Bismil ağzında iki örnekte rastlanmıştır: utancağ (68/43), emcekleri (59/15)

-I

Bismil ağzında sık görülen bir ektir: ayrı (67/1), batı (48/3), çarpı (28/3), sancı
(68/24), tağı (10/8), yapısı (69/6), yarı (44/22), ayru (42/24), ölünün (13/25), sürü (68/9)

-gA

Bir örnekte ince ünlülü rastlanmıştır: süpürgesi (60/6)

-GI, -KI

Birkaç örnekte tespit edilen bir ektir: çalgı (10/9), saygı (41/34), saygi (19/1),
bitkileri (50/7)

-(A)h

Kalın sıradan gelen fiil kök ve gövdelerinden isimler yapar: konağ (37/24),
oturağlı (30/23), yatağ (3/35)

-(y)IcI

İki örnekte yuvarlak ünlülü olarak tespit edilmiştir: can alucu (68/8), dondurucu
(16/22)

⁴² bk. H. Nezihi, “Ekler Üzerine Araştırmalar”, *Atatürk ve Türk Dili III. c.*, TDK Yay., Ankara, 2005, s. 1995

-(DG, -DK)

Bismil ağzın sık görülen bir ektir: kesik (1/7), böyüg (38/33), böyük (35/3), deligten (40/33), açıgidilar ‘‘açıktılar’’ (1/9), açıh (1/11), açuğ (69/2), bozuğ (17/34)

-KIn

Bismil ağzında bir örnekte yuvarlak ünlülü olarak tespit edilmiştir: küskündür (30/1)

-(Im)

Bismil ağzında daha çok yuvarlak ünlülü örnekler tespit edilmiştir: doğum (7/3), görümlüğüümü (10/60), ölüm (69/1)

-mAc

Bir örnekte kalın ünlülü olarak tespit edilmiştir: bulamac (57/106)

-mAn

İki örnekte ince ünlülü olarak tespit edilmiştir: öğretmen (61/4), göçmenlere (40/7)

-mIr

Bismil ağzında az görülen bir ektir: yağmır (68/10), yağmur (56/56)

-(In)

Bismil ağzında tek bir örnekte rastlanmıştır: ekin (55/3)

-t

Bir örnekte rastlanmıştır: yoğurt (48/36)

-tI

Bismil ağzında birer örnekte ince ve kalın ünlülü olarak rastlanmıştır: yaşantısı (22/24), sallanti (37/62)

2.1.3.2. Fiilden Fiilimsi Yapan Ekler

2.1.3.2.1. İsim Fiiller

-(y)İş: dönüşümdür (68/28), gidişimdir (68/28), gidişte (3/67), görüşümdür (68/28)

-mA: atma (20/14), süpürmeye (60/6), tamamlamaya (24/15), yıhınması (23/2)

Bazı örneklerde kalıcı isimler yaptığı da görülür: yarma (37/53), döğme (20/20), gelmedir (30/9), sürmeler (68/2)

-mAğ, -mAK: içmahtır ‘‘içmektir’’ (24/11), görmağ (10/30), çalışmak (2/2), içmegini (11/2), getirmeğe (38/17)

2.1.3.2.2. Sıfat-Fiiller

-(y)acaK, -(y)AcAğ: gidecağıy ‘‘gideceğin’’ (25/23), korhacağım (69/6), olacağına (71/14), yapacağını (16/5)

Kalıcı isim yaptığı bir örnek de tespit edilmiştir: yanacağ (33/42)

-(y)An⁴³: ahan (69/16), olan (1/17), sorulana (29/5), yiyen (68/39)

-DIğ, -DIK: birahtıhtan (22/30), istediği (40/42), okuduğtan (12/2), geldikten (3/52), yaptığtan (45/13)

-mİş: geçmişleriyize ‘‘geçmişlerinize’’ (70/9), yürümüş (22/5)

-(A)r: benzeri (43/20)

Kalıcı isim yaptığı bir örnek de tespit edilmiştir:

2.1.3.2.3. Zarf-Fiiller

-(y)A...-(y)A: dola dola (69/18), geze geze (68/34), kaçça kaçça (40/9)

-Ar ...-mAz: çıhar çıhmaz (61/40)

-(y)AlI: ayrılalu (69/16)

-(y)AndA: Bu zarf-fiil eki, Azeri Türkçesinin etkisiyle Bismil ağzında sıkça görülür: bağıyanda (68/38), gidende (33/17), içende (56/30), yatanda (56/8)

-(y)ArAğ, -(y)ArAK: isteyerağ (24/3), çekerek (60/4), yürüyereğ (37/22)

-DIKÇA, -dihçe: inceldihçe (68/16), kaldıkça (13/11)

-(y)IncA: görünce (67/3)

-(y)Ip/b: alıp (58/14), gelip (62/14), gelib (25/30), gidib (31/1), gidib (16/19)

⁴³ bk. Ali Akar, ‘‘ĠAn Eki’’, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I. c*, TDK Yay., Ankara, 2004, s. 88-90

-(i)ken(e): biraşırken (22/9), ekeriken (60/7), giderken (65/15)

-mAdAn: olmadan (56/21), sormadan (69/7), ölmeden (22/6)

-mAksIzIn: gzetmeksizın (22/13)

Fiil + *-DI mI?* yapısının *-(y)InCA* anlamında kullanılması Bismil ağzında da vardır: Ağşam oldu mu herkes odaya gidiyordu. ‘‘Akşam olunca herkes odaya gidiyordu.’’ (19/5), Yaz geldi mu orağlan Şeylen ekin biçiyorduğ. ‘‘Yaz gelince orakla ekin biçiyorduk.’’ (55/3), Zámamı geldi mi gideriğ, bieriğ. ‘‘Zamamı gelince gideriz, biçeriz’’ (29/29)

2.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler

-Ar-

Bismil ağzında az görülür: ışarıp (62/8)

-(I)D-

anlatidu ‘‘anlatıyordu’’ (59/9), bekletmiyiğ ‘‘bekletmiyoruz’’ (13/6), ışarttım (45/22), rttğ (56/64), duyurtmazdıla^r (4/6), gstertti (61/44), oynatmiğu (5/94), dombaldasan ‘‘ykseltesin’’ (71/10), şaynadırdılar (26/40), uzadı ‘‘uzatıyor’’ (59/13)

-DIr, -der-

Bismil ağzında sık grlen bir fiilden fiil yapma ekidir: şaldırı ‘‘kaldırıyor’’ (8/9), bindirdim (33/58), alıştırdım (68/21), çalıştırdım (68/21), değiştirip (28/10), dvştrd (33/41), bindirirdiler ‘‘bindiriyorlardı’’ (10/58), vlendirisen (52/5), dönderirdi (20/9), tepreřtíremiyordum (57/80)

-(I)K-

Bir örnekte tespit edilmiştir: grkmezdi (52/12)

-(I)I-

Hem dönüşlülük hem de edilgenlik ifade edebilen bir ektir. Bismil ağzında işlektir.

Dönüşlülük eki olarak kullanıldığı örnekler şunlardır: sışılı ‘‘sıkılıyor’’ (45/43), szili ‘‘szlyor’’ (44/2)

Edilgenlik eki olarak kullanıldığı örnekler şunlardır: açıldı (17/3), biraşıldı (23/6), çağırılırdı (32/4), çekilirdi (5/129), pişirili “pişiriliyor” (57/107), sunulur (31/40), götürülecağ (23/6), defnedilír (13/8), gidilírse (22/9)

-(İ)n-

Hem dönüşlülük hem de edilgenlik ifade edebilen bir ektir.

Şu örneklerde dönüşlülük ifade eder: dayanıbsan “dayanmışsın” (68/14), dolani “dolaniyor” (62/30), géyinip “giyinmiş” (44/8),

Şu örneklerde edilgenlik ifade eder: bulunmidu “bulunmuyordu” (49/1), söleniyor (40/4), görünidi “görünüyordu” (48/43), bekleni “bekleniyor” (13/21), yıhanır (13/8), döşenir (68/7), közlenidi “közleniyordu” (9/5)

-(İ)r-

Bir tür ettirgenlik eki olan bu ekin Bismil ağzında şu örneklerine ratlanmıştır: batırır (3/10), kaçiri “kaçırıyor” (35/18), bişiridile^r “pişiriyorlardı” (5/35), geçiridilğ (37/11), bitiríp “bitirmiş” (31/19), savuruyordular (56/61)

-(İ)ş-

İşteşlik ifade eden bu ekin şu örnekleri tespit edilmiştir: annaştilar “anlaştılar” (61/12), dövüşü “dövüşüyor” (52/6), görüşmesi (31/6), öpüşürler (30/3)

-mA-

Olumsuzluk eki olan –mA- Bismil ağzında günümüz Türkçesindeki gibi kullanılır. Şimdiki zaman çekiminde ünlüsünün “ı, i” şekline değıştiğı de görülür: ağırmıyor (57/100), basmasın! (3/13), çalmıla^r “çalmıyorlar” (5/136), deme! (65/18), géyme! “giyme” (67/5), unutmam (37/5), yapmadı (59/28)

2.2. KELİME TÜRLERİ

2.2.1. İsimler

2.2.1.1. İsimlerde Kısaltma

Bismil ağzında bölgenin genelinde olduğu gibi kişi adlarının son hecesindeki ünlünün “o” şeklinde söylenerek hecenin geri kalan kısmının atıldığı ve bu şekilde isimlerin kısaltıldığı tespit edilmiştir: Hacıoğlı (7/22), Salō (34/21)

2.2.1.2. İsim Çekim Ekleri

2.2.1.2.1. Çokluk Ekleri

+lAr, +nAr

Yazı dilimizde olduğu gibi Bismil ağzında da çokluk eki genellikle +lAr şeklindedir. Ancak, n ünsüzü ile biten bazı örneklerde ekin ilerleyici benzetmeye uğrayarak +nAr şekline dönüştüğü de tespit edilmiştir: çantalar (68/37), havacılar (34/29), davulla^f (5/132), büyükler (5/64), küçüglere⁴⁴ (19/1), altınların (62/13), fırınnarda (37/70), kadınlar (20/1), zengünner “zenginler” (58/17)

2.2.1.2.2. İyelik Ekleri

+(I)m

Birinci teklik kişi eki, Bismil ağzında genel anlamda bugünkü yazı dilimizde olduğu şekliyle kullanılır. Ancak bazı örneklerde ince sıradan gelen sözcüklere getirilen iyelik ekinin ı-i arası ses olan í sesine dönüştüğü tespit edilmiştir: abim (35/3), adıımı (35/14), yüregime (68/32), bulğurumu (47/13), kardeşim (45/66), yérım (11/13)

+(I)n, +(I)y

Bismil ağzında iyelik ikinci teklik kişi ekinin yazı dilimizdeki şekli ile beraber y < n < ng değişimi sonucu +(I)y şekli de mevcuttur: başım (13/20), canım (57/134), kimsen (53/9), aklıya “aklına” (25/29), avcuya “avucuna” (57/86), anay “anan” (45/38), goruya “mezarına” (70/2), gözüyde “gözünde” (71/13)

⁴⁴ bk. Osman Fikri Sertkaya, “Kiçig, Küçük ve Bedük Kelimeleri ile Türevlerinin Etimolojileri”, *Türk Dili* 713, Ankara, 2011, s. 409

+I, +sI⁴⁵

Bismil ağzında iyelik üçüncü teklik kişi eki genellikle yazı dilimizdeki gibidir. İnce sıradan gelen sözcüklere kimi zaman +*í* ve +*sí* şeklinde geldiği de tespit edilmiştir. Ayrıca hece sonundaki *i*'leştirme eğilimi sonucu kalın sıradan gelen sözcüklere iyelik ekinin ince ünlülü olarak geldiği de görülmüştür: aşkı (38/15), ehli (65/12), kökü (69/12), etrefinde (1/10), duası (22/13), ağası (19/4), gerisi (8/39)

+(I)mIz

Birinci çokluk kişide iyelik çekimi genellikle yazı dilimizdeki gibidir. Bazı durumlarda ince sıradan gelen sözcüklere getirilen iyelik birinci çokluk kişi ekindeki ünlü *i*-i arası ses olan *í* şekline dönüşür: ‘abamız (37/50), bardağımız (37/68), binegimiz (37/64), dostumuzdan (29/33), gözümüze (38/13), âdetımız (29/1), haberımız (29/6)

+(I)nIz, +(I)yIz, +(I)z

Bismil ağzında iyelik ikinci çokluk kişi eki çekimine üç farklı şekilde rastlanmıştır: Bunlardan ilki yazı dilimizdeki gibi +(I)nIz şeklindedir. Bunun yanında iyelik 2. çokluk kişi ekinin +(I)yIz ve +(I)z şekilleri de tespit edilmiştir. Daha önce de değindiğimiz gibi Bismil ağzında *y < n < ng* değişimine birçok örnekte rastlanır. Yine bu değişimin sonucu olarak ek +(I)yIz haline gelmiştir. Bismil ağzında ayrıca *y* sesinin de düşmesi sonucu ekin +(I)z şeklinde kullanıldığı örneklere de rastlanır: haqqınız (13/14), hatrınız (3/78), arkadaşımız “arkadaşınız” (36/25), éviyiz “eviniz” (68/11), geçmişlerimize “geçmişlerinize” (70/9), kapuyuz “kapınız” (68/12), ziyaretiyize “ziyaretinize” (57/166), şansıza “şansınıza” (38/36), eşşegizi “eşşeginizi” (5/96)⁴⁶

+IArI

Bismil ağzında iyelik 3. çokluk kişi eki yazı dilimizdeki gibidir: akrabaları (13/23), güçleri (58/19)

2.2.1.2.3. Aitlik Eki

Yazı dilimizdeki gibidir: arasındaki (25/8), karşıdaki (28/33), önceki (31/13), yaşındaki (52/24)

⁴⁵ krş. M.Erten, *DA*, s. 34

⁴⁶ krş. M. Erten, *DA*, s. 35; S. Özçelik, *UMA*, s.82, 96

2.2.1.2.4. Durum Ekleri

2.2.1.2.4.1. İlgi Durumu Eki

+(n)In, +yIn, +ø

Bismil ağzında ilgi durumu ekine, ekin yazı dilimizdeki şekliyle beraber iki farklı şekliyle de rastlanmıştır: Bunlardan ilki iyelik 2. kişi eklerinde olduğu gibi ekin $y < n < ng$ değişimine uğraması sonucu $+yIn$ olarak karşımıza çıkan şeklidir. İlgi durumu ekinin bir diğer kullanımı ise eksiz(ø) kullanımıdır: acıyın ‘‘acıнын’’ (68/8), belediyeyin ‘‘belediyenin’’ (33/11), kapıyın ‘‘kapının’’ (10/58), suyun (48/13), hağın ‘‘halkın’’ (39/22), herkesin (37/76), hocanın (31/16), deveçinin (68/1), onun (6/11), ölünün (13/25), Bismil’in (38/22), degirmenin (62/7), ötekinin (56/43), eşşekçilerø ‘‘eşşekçilerin’’ (5/94), gögsünø ‘‘gögsünün’’ (60/3)

2.2.1.2.4.2. Belirtme Durumu Eki

+(y)I, +ø

Bismil ağzında belirtme durumu yazı dilimizde olduğu gibi $+(y)I$ şeklindedir. Belirtme durumunun eksiz(ø) kullanıldığı örneklere de rastlanmıştır: çırayı (9/5), eşyayı (47/17), kıızı (3/36), milleti (33/30), adamı (68/6), çögenü ‘‘değneği’’ (61/19), arazımı (47/31), edebí (24/8), gücüyø ‘‘gücünü’’ (70/12), heyriyø ‘‘hayrını’’ (70/4), işinø (57/40)

2.2.1.2.4.3. Yönelme Durumu Eki

+(y)A, +ø

Bismil ağzında yazı dilimizdeki gibi $+(y)A$ şeklindedir. Ayrıca birkaç örnekte eksiz(ø) kullanıma da rastlanmıştır: dohtora (14/2), háyvana (55/15), şeytana (65/1), işe (16/5), memlekete (63/9), trene (47/14), şansımø ‘‘şansıma’’ (56/123), tarafø ‘‘tarafa’’ (62/11)

2.2.1.2.4.4. Bulunma Durumu Eki

+DA

Yazı dilimizdeki şeklinden farksızdır: tarlada (55/21), yolda (33/15), düğünde (53/5), evde (4/15), şubatta (48/46), vaqıtta (33/48), dernekte (33/3), sa‘atte (13/10)

2.2.1.2.4.5. Ayrılma Durumu Eki

+DAn, +nAn

Ayrılma durumu eki Bismil ağzında yazı dilimizdeki şekliyle karşımıza çıkar. Birkaç örnekte benzeşme yoluyla +nAn şeklinde kullanıldığı da tespit edilmiştir: karşıdan (69/11), oğuldan (41/53), pencereden (33/14), yerden (37/90), savaştan (40/25), yanahtan (68/17), deligten (40/33), süttten (69/13), anamnan “anamdan” (38/29), azınnan “azından” (5/84), köprüsünnen “köprüsünden” (37/11)

2.2.1.2.4.6. Araç ve Birliktelik Durumu Eki

+DAn, +lA, +lAn, +nA, +nAn

Araç ve birliktelik durumu Bismil ağzında birçok farklı şekilde karşımıza çıkar: “İle” edatının ekleşmiş şekli olan +lA’nın üzerine eski araç-birliktelik eki olan +n gelerek +lAn eki oluşmuştur. Bu ek aykırılışma yoluyla +DAn, benzeşme yolu ile de +nAn eklerini oluşturmuştur. Ayrıca +lA eki de benzeşmeye uğrayarak bazı örneklerde +nA şekline dönüşür: igneden “iğneyle” (9/12) sudan “suyla” (26/8), yağdan “yağla” (26/41), farklı (19/27), yoğurtla (56/101), benle (57/132), zincirle (37/92), atlan (10/55), sapanlan (55/1), taşlan (28/7), bizlen (39/6), kimlen? (30/1), ağzınna “ağzıyla” (60/4), benne “benimle” (14/15), ayağınnan “ayağıyla” (37/9), kızınnan “kızıyla” (3/35), abimnen “abimle” (38/33), kimseyen (46/34)⁴⁷

2.2.1.2.4.7. Eşitlik Durumu

+CA

Eşitlik durumu Bismil ağzında yazı dilimizdeki gibidir: aylece (41/56)

2.2.1.2.5. Soru Eki

Bismil ağzında soru anlamı hem soru eki ile hem de vurgu ile sağlanır:

Soru Eki İle: buriya mı? (25/30), Horasan’da mı? (25/30), değil mi? (10/20), geldi mi? (55/3), kattı mı? (68/36), kırdın mı? (26/3), oldu mu? (56/66), sünnetsiz miyim? “sünnetsiz miyim?” (61/43), şeker mısın “şeker misin?” (68/19)

Vurgu ile: ali? “alıyor mu?” (11/10), bankacı? “bankacı mı?” (45/70), benzemi? “benzemiyor mu?” (49/13), biliseⁿ? “biliyor musun?” (37/45),

⁴⁷ krş. M. Erten, *DA*, s.37; S. Özçelik, *ÇÇYA*, s. 93; S. Özçelik, *UMA*, s. 81

bindirecaşsen? “bindirecek misin?” (33/47), démidiler? “demiyorlar mıydı?” (42/11), geldi? “geldi mi?” (17/24), gelecaşsan? “gelecek misin?” (57/37), gittiz? “gittiniz mi?” (61/23), önceydi? “önce miydi?” (54/15), yanına? “yanına mı?” (57/130)

2.2.2. Zamirler

2.2.2.1. Kişi Zamirleri

Ben, Men

Bismil ağzında birinci teklik kişi zamiri “ben” ve “men” şeklinde karşımıza çıkar. Çekimi şu şekildedir:

İlgi Durumu: benim (3/63), benüm (51/10), bením (5/76), mením (62/24)

Belirtme Durumu: beni (69/9), bení (14/18), meni (5/13), mení (46/11)

Yaklaşma Durumu: ba^haⁿ (44/2), bana (62/16), biye (5/96), miye (69/10)

Bulunma Durumu: bende (56/74)

Ayrılma Durumu: benden (57/49), bennen (50/7), menden (68/39)

Araç ve Birliktelik Durumu: benle (57/132), benne (14/15), menen (68/7), menlen (33/46), menne (47/17), mennen (4/10)

Sen

İlgi Durumu: senin (3/77), senín (31/1), seni (25/23)

Belirtme Durumu: seni (36/21), sení (61/11)

Yaklaşma Durumu: sena (40/26), sana (19/27), siye (4/10)

Bulunma Durumu: sende (63/25)

Ayrılma Durumu: senden (68/27), sennen (69/16)

Araç ve Birliktelik Durumu: senle (65/7), sennen (39/23)

O

İlgi Durumu: onun (6/11)

Belirtme Durumu: onu (1/17)

Yaklaşma Durumu: ona (1/2)

Bulunma Durumu: onda (4/28)

Ayrılma Durumu: ondan (5/82), onnan (1/4)

Araç ve Birliktelik Durumu: onla (57/153), onna (25/33)

Biz, Bíz

İlgi Durumu: bizim (68/42), bizím (35/3), bízim (36/8), bízím (1/23)

Belirtme Durumu: bizi (59/22), bízí (33/16), bízí (7/19)

Yaklaşma Durumu: bize (34/3), bíze (65/17)

Bulunma Durumu: bízde (4/27)

Ayrılma Durumu: bízden (25/26)

Araç ve Birliktelik Durumu: bízlen (39/6)

Siz, Síz

İlgi Durumu: sizin (36/25), sízín (3/78),

Belirtme Durumu: sızı (33/53)

Yaklaşma Durumu: síze (59/10)

Bulunma Durumu: sízde (64/11)

Ayrılma Durumu: sízden (45/58)

Araç ve Birliktelik Durumu: sízlen (38/36)

Onar, Ondar, Onlar, Onnar

İlgi Durumu: onarın (64/8)

Belirtme Durumu: ondarı (47/21), onları (18/15), onlari (8/3), onnarı (48/12)

Yaklaşma Durumu: onara (55/10), ondara (40/4), onlara (14/21), onnara (7/6)

Ayrılma Durumu: onnardan (37/96)

2.2.2.1.1. Kişi Zamirlerinin Edatlara Bağlanması

Bismil ağzında kişi zamirleri edatlara genellikle ilgi durumu eki ile değil, eksiz olarak bağlanır: benne “benimle” (14/15), menen “benimle” (68/7), menlen “benimle” (33/46), menne “benimle” (47/17), mennen “benimle” (4/10), senle (65/7), sennen “seninle” (39/23), onla (57/153), onna “onunla” (25/33), bizlen (39/6), sızlen (38/36)

2.2.2.2. Dönüşlülük Zamirleri

“Dönüşlülük zamirleri, şahıs (kişi) zamirlerinden daha kuvvetli bir ifadeye sahip bulunan, onların mana bakımından daha kuvvetlileri, katmerlileri olan şahıs (kişi) zamirleridir” (Erten 1994: 40).

Dönüşlülük zamiri, Bismil ağzında kendi, kendí ve öz sözcükleri ile karşılanır ve iyelik ekleriyle kullanılır. Metinlerimizde tespit edilen dönüşlülük zamiri örnekleri şunlardır:

Kendi, Kendí

kendi (8/18), kendí (23/4), kendíní (10/14), kendísí (18/11), kendisine (3/29)

Öz

özü (4/15), özünü (8/13), özlerine (59/8)

2.2.2.3. İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri, varlıkların yerini işaret yoluyla karşılayan sözcüklerdir. Bismil ağzında “şunlar” haricindeki diğer tüm işaret zamirlerine rastlanmıştır:

Bu, Mu

Bismil ağzında Azeri Türkçesinde olduğu gibi günümüz yazı dilinde kullanılan “bu” zamiri ile birlikte ekli şekillerde aynı zaminin “mu” şekline de rastlanmıştır:

bu (1/12), bunu (5/26), munu (4/10), munda (58/36)

şu

Metinlerimizde sadece yalın halde tespit edilmiştir: şu (30/6)

O

İki örnekte rastlanmıştır: ondan (5/82), oydu (5/12)

Bınnar, Bunar, Bundar, Bunlar, Bunnar, Mınnar, Mundar

Ses olayları neticesinde birçok farklı şekilde karşımıza çıkar: bınnarı (33/10), bunarı (48/16), bundarın (59/18), bunlar (31/7), bunnar (16/16), mınnarı (33/41), mundarı (59/18)

Onar, Ondar, Onlar, Onnar

Ses olayları neticesinde birçok farklı şekilde karşımıza çıkar: onara (55/10), ondar (20/11), onlardı (31/31), onnardan (37/96)

2.2.2.3.1. İşaret Zamirlerinin Edatlara Bağlanması

Bismil ağzında kişi zamirleri edatlara genellikle ilgi durumu eki ile değil, eksiz olarak bağlanır: onla ‘‘onunla’’ (57/153), onna ‘‘onunla’’ (25/33)

2.2.2.4. Soru Zamirleri⁴⁸

‘‘Nesneleri soru şeklinde temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan onları soru halinde ifade eden zamirlerdir’’ (Erten 1994: 41). Bismil ağzında tespit edilen soru zamirleri şunlardır:

Hangísí?, Hınkısı?

Herhangi bir varlığı sormak için kullanılır: hangísí (28/30), hınkısına (37/73)

Kaç?

Varlıkların sayısını, miktarını sormak için kullanılır: kaçe (37/41), kaçteydi (54/13)

Kim?

İnsanları sormak için kullanılır: kim (3/2), kimin (56/91), kimde (5/134), kimlen? ‘‘kiminle?’’ (30/1), kimdir (3/7)

Ne?

İnsan haricindeki varlıkları sormak için kullanılır: ne (18/6), neye (49/16), nedir (3/33)

⁴⁸ Geniş bilgi için bk. Sadettin Özçelik, ‘‘Türkiye Türkçesinde Belirsizlik ve Soru Zamirlerinin Yapılışları ve Kullanışları’’, *Türk Dili* 594, Ankara, 2001, s. 659-667

Nere?, Nére?

‘‘Ne/né’’ sözcüğü ile ‘‘ara’’ sözcüğünün birleşmesiyle oluşmuş bir soru zamiridir. Bu zamir, metinlerimizde genellikle durum ekleri ile kullanılmış şekilde görülür: nerde (5/50), néerde (5/58), nerdeydi? (2/13), néerden (62/14), nere (49/11), nerelidi (6/23), nereye (33/50), néreye (35/3)

2.2.2.4.1. Soru Zamirlerinin Edatlara Bağlanması

Bismil ağzında soru zamirleri edatlara genellikle ilgi durumu eki olmadan bağlanır: kimlen ‘‘kiminle’’ (30/1), neyle (46/28), nelernen ‘‘nelerle’’ (37/45)

2.2.2.5. Belirsizlik Zamirleri⁴⁹

2.2.2.5.1. Belirsizlik Zamiri Olarak Kullanılan Sözcükler

falan (6/31), filan (55/2), filankesín (56/130), filan (33/18), filankes (63/26), herkes (6/7), herkes (37/93), herkez (2/1), kimse (3/13)

2.2.2.5.2. Belirsizlik Zamiri Olarak Kullanılan İyelikli Şekiller

ba‘ assı (4/8), b‘ aassinín (33/14), başkasi (5/28), birbirimize (61/9), birbiriyizle ‘‘birbirinizle’’, birimiz (37/14), biriní (59/4), diyeri (27/11), hepiyiz ‘‘hepiniz’’ (61/34), hepsiní (17/10), heresi ‘‘her biri’’ (5/143), kimisi (17/16), öbürü (63/12), şe‘lerin (51/14)

2.2.3. Fiiller

2.2.3.1. Fiil Çekimi

2.2.3.1.1. Kişi Ekleri

Kişi eklerini birinci tip kişi ekleri, ikinci tip kişi ekleri ve üçüncü tip kişi ekleri olmak üzere üç başlık altında inceleyeceğiz:

2.2.3.1.1.1. Birinci Tip Kişi Ekleri

Kişi zamiri kökenli eklerdir. Bismil ağzında görülen geçmiş zaman, şart ve emir dışındaki diğer fiil çekimlerinde kullanılırlar:

⁴⁹ Geniş bilgi için bk. Sadettin Özçelik, ‘‘Türkiye Türkçesinde Belirsizlik ve Soru Zamirlerinin Yapılışları ve Kullanışları’’, *Türk Dili* 594, Ankara, 2001, s. 659-667

Birinci Teklik Kişi Ekleri

-(y)Am: açiyam (8/35), ağlaram (69/17), bindireceğam (33/49), duymamışam (68/9), getiriyem (59/10), hatırliyem (38/12), vérirem (5/103), yémemişem (57/110)

-(y)Im: yapayım (2/13), çılmışım (57/76), gelmişim (48/58), gétmişim (40/24), almıyorum (31/17), geçiyorum (57/96), görmüşüm (62/9)

İkinci Teklik Kişi Ekleri

-sAn: biraşisan (12/5), gelecaşsan? “gelecek misin?” (57/37), olasan (71/14), konuşacaşsan (4/10), afédersen (37/27), bilisen (45/5), kesmişsen (3/70)

-sIn: alacaşsın (18/14), atmıyasın (3/14), biraşacakşsın (30/16), gidersin (11/9), kınarsuⁿ (69/9), yanarsuⁿ (69/9), körürsün “görürsün” (69/7)

Üçüncü Teklik Kişi Ekleri

Üçüncü teklik kişi eki yoktur.

Birinci Çokluk Kişi Ekleri

-(y)ıh: biraşırırh (23/10), olmuşh (57/132), diyih (22/21), yapıyih (29/9)

-(y)Iz: kalmışız (29/21), geçibiz “geçmişiz” (59/12), alışmışız (49/3)

-mıh: véremeniş “veremeyiz” (5/99), yémeniş (3/77)

-ğm: Daha çok emir ve istek çekimlerinde kullanılır: gidağın (42/17)

İkinci Çokluk Kişi Ekleri

-sIz: kalırsız (62/26), konuşmiyecahsız (33/53), korkisiz? “korkuyor musunuz?” (26/21), bağlamısız “bağlamıyorsunuz” (20/23), yémisiz “yemiyorsunuz” (3/69), yorisiz “yoruyorsunuz” (7/14)

Üçüncü Çokluk Kişi Ekleri

-IAr: dikiler “dikiyorlar” (33/42), yaparlar (24/9)

2.2.3.1.1.2. İkinci Tip Şahıs Ekleri

İyelik eki kökenli eklerdir. Bismil ağzında görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılırlar:

Birinci Teklik Kişi Ekleri

-m: bırahtım (22/6), içtim (57/114), kaldım (58/36), istedim (68/6) çalıştırdım (68/21), çağırısam (68/26), yéseme (57/12),

İkinci Teklik Kişi Ekleri

-n: éttin (60/2), gördün (1/1)

-y: éttiy ‘‘ettin’’ (34/27), geldiy ‘‘geldin’’ (24/14), gittiy ‘‘gittin’’ (57/133), yandiy ‘‘yandın’’ (25/10)

Üçüncü Teklik Kişi Ekleri

Üçüncü teklik kişi eki yoktur.

Birinci Çokluk Kişi Ekleri

-ğ: balarduğ (37/73), geçirttiğ (51/10), geldiğ (51/7), yığdığ (47/17)

-h: fakiriduh (46/27), geldih (48/10), istediuh (31/43), sallardıuh (20/31), sévdiuh (68/11)

-k: bilidik (37/30), gididik (3/6)

-k: yaptık (57/56)

İkinci Çokluk Kişi Ekleri

-yIz: éttiyiz ‘‘ettiniz’’ (61/23), karışmayıdız ‘‘karışmayaydınız’’ (57/55)

-z: gittiz? ‘‘gittiniz mi?’’ (61/23)

Üçüncü Çokluk Kişi Ekleri

-IAr: bırağsalar (48/50), kaldırdılar (57/93)

2.2.3.1.1.3. Üçüncü Tip Kişi Ekleri

Üçüncü tipteki kişi ekleri olarak emir ekleri gösterilebilir. Emir ekleri aslında şekil ekleridir, ama şahıs da ifade ederler. Bu yüzden, emir eklerine şekil ve zaman ekleri içinde yer vereceğiz:

2.2.3.1.2. Şekil ve Zaman Ekleri

2.2.3.1.2.1. Şimdiki Zaman Eki

Bismil ağzında şimdiki zaman eki yazı dilimizdeki *-(I)yor* şeklinin yanında *-i* şekliyle de görülür. Bu ek *-(i)r > i* değişimi sonucu ortaya çıkmıştır.

Bismil ağzında şimdiki zaman çekimi şu şekildedir:

1. Teklik Kişi: aliyam (31/9), çalışiyam (35/1)

2. Teklik Kişi: bakısan (14/5), çekisen “çekiyorsun” (10/4), diyorsun (31/24), évlendirísen (52/5)

3. Teklik Kişi: duri (59/27), geçiyor (62/24)

1. Çokluk Kişi: uyduriyıh (29/26), bılmiyıh (43/26), yapıyıh (29/9), gétmiyıh (7/25)

2. Çokluk Kişi: gelmisiz mi? “gelmiyor musunuz?” (33/21)

3. Çokluk Kişi: alılar (15/9), atılar (48/28), yapıyorlar (18/8), gidiler (17/4)

2.2.3.1.2.2. Geniş Zaman Eki

Bismil ağzında geniş zaman eki yazı dilimizde olduğu gibi *-(I)r* ve *-Ar* şeklindedir. Bununla birlikte, Azeri Türkçesinin etkisi ile geniş zaman ekindeki *r*'nin olumsuz iki örnekte muhafaza edildiği tespit edilmiştir: almaram “almam” (3/78), bilmerıh “bilmeyiz” (29/4)

Bismil ağzında geniş zaman çekimi şu şekildedir:

1. Teklik Kişi: beklerem (62/20), çekerem (45/26), gelirem (45/55), kaçaram (69/2)

2. Teklik Kişi: affédersen (39/3), atarsın (3/15), dérsin (69/7), olursun (65/18), géyersen (67/2)

3. Teklik Kişi: açılır (23/11), begenír (31/5), çeker (68/1), darılır (60/2), doğar (69/10), geçer (24/6)

1. Çokluk Kişi: éderıh (29/1), bıraırırıh (23/10), götürürüh (23/8), isteriz (31/1)

2. Çokluk Kişi: Metinlerimizde rastlanmadı.

3. Çokluk Kişi: yaparlar (18/1), dérler (22/28), görüller “görürler” (68/13)

2.2.3.1.2.3. Görülen Geçmiş Zaman Eki

Bismil ağzında görülen geçmiş zaman eki genellikle yazı dilimizdeki gibi *-DI* şeklindedir. Ancak, Azeri Türkçesinin etkisiyle az da olsa *-(y)Ib* şeklinde de karşımıza çıkar. Ekteki ünlü, ince sıradan gelen bazı sözcüklerde *-i* arası ses olan *í* sesine dönüşebilir.

Bismil ağzında görülen geçmiş zaman çekimi şu şekildedir:

1. Teklik Kişi: açtım (58/7), bindirdim (33/58), döndüm (57/163), gidibem “gittim” (5/109), olubam “oldum” (68/15)
2. Teklik Kişi: aldın mı? (45/35), besledin (40/11), étti (34/27), geldi (24/14), gétti (57/133)
3. Teklik Kişi: acıdı (41/57), darıldı (36/24), ékti (47/4)
1. Çokluk Kişi: aldıl (43/10), düştül (68/32), çalışıl (37/35)
2. Çokluk Kişi: éttiniz (61/23), géttiz? (61/23)
3. Çokluk Kişi: aldılar (39/20), annaştılar (61/12), bırahtılar (33/15), içtiler (47/27), kaldırdılar (57/93)

2.2.3.1.2.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki

Bismil ağzında öğrenilen geçmiş zaman eki birçok şekilde karşımıza çıkar: Bunlardan ilki yazı dilimizde olduğu gibi ekin *-mIş* şeklindedir. Ekin ortasındaki ünlü ince sıradan gelen bazı sözcüklerde *-i* arası sese de dönüşebilir. Öğrenilen geçmiş zaman ekinin Bismil ağzında Azeri Türkçesinin de etkisiyle *-(y)Ib*, *-(y)Ip* ve *-(y)IptIr* şekilleri de tespit edilmiştir.

Bismil ağzında öğrenilen geçmiş zaman çekimi şu şekildedir:

1. Teklik Kişi: alubam (33/2), eşidibem (61/41), gitmişim (48/58), uymamışam “uyumamışım” (68/9)
2. Teklik Kişi: dayanıbsan “dayanmışsın” (68/14), gelmişsen (57/154), kesmişsen (3/70), uzanıbsan “uzanmışsın” (68/14)
3. Teklik Kişi: açılıb “acıkmış” (68/17), kaçmış (40/25), tutubtur “tutmuş” (47/10), yapıptır “yapmış” (59/29)
1. Çokluk Kişi: alışmışuz (49/3), geçibiz (59/12), olmuş (57/132)
2. Çokluk Kişi: Metinlerimizde rastlanmadı.
3. Çokluk Kişi: étmişler (40/1), yemişler (57/92)

2.2.3.1.2.5. Gelecek Zaman Eki

Bismil ağzında gelecek zaman eki, yazı dilimizdeki $-(y)AcAk$ şeklinin yanında kalın sıradan gelen sözcüklerde $-acağ$ ve $-acağ$, ince sıradan gelen sözcüklerde ise $-ecağ$ ve $-ecağ$ şekillerinde karşımıza çıkar.

Bismil ağzında gelecek zaman çekimi şu şekildedir:

1. Teklik Kişi: çalışacağam (63/3), kalacağam (35/13), yapacağam (33/52)

2. Teklik Kişi: alacağını (18/14), bırakacağını (30/16), ékeceğini (56/112)

3. Teklik Kişi: çıkacağını (63/16), diyecek (30/22), gelecek (44/9)

1. Çokluk Kişi: biçeceğini “biçeceğiz” (56/25), çıkarmayacağını (7/26), duracağız (19/7)

2. Çokluk Kişi: konuşmayacağını (33/53), vérecğini (5/96)

3. Çokluk Kişi: yapacaklar (56/97), öldürecekler (63/17)

2.2.3.1.2.6. Emir Eki

Emir ekleri, her teklik ve çokluk kişi için ayrı ayrıdır. Bundan dolayı hem şekil hem de kişi ifade ederler. Bismil ağzında 1. teklik ve çokluk kişilerde emir ve istek çekimi aynıdır:

Bismil ağzında istek çekimi şu şekildedir:

1. Teklik Kişi: ağırtmıyım (34/14), bilm (69/18), verim (68/26)

2. Teklik Kişi: aç! (46/30), git! (50/13), yeme! (69/7)

3. Teklik Kişi: acıtmasın! (10/50), bağışlasın! (57/167), gétítsın! (33/32)

1. Çokluk Kişi: bahalım (36/7), gétmeyelim (3/54), gidelim (57/121)

2. Çokluk Kişi: bağla^yın! (57/47), bakın! (59/10), bırakın! (33/37), yapın! (56/11)

3. Çokluk Kişi: gétírsínner! (47/13), kaldırsınler! (57/48)

2.2.3.1.2.7. İstek Eki

Bismil ağzında istek eki genellikle yazı dilimizde olduğu gibi $-(y)A$ şeklinde görülür. Bismil ağzında istek eki birinci teklik kişide bazen fiilden sonra $-(y)Im$

şeklinde de karşımıza çıkar. Bismil ağzında 1. teklik ve çokluk kişilerde emir ve istek çekimi aynıdır.⁵⁰

Bismil ağzında istek çekimi şu şekildedir:

1. Teklik Kişi: bahım (44/19), inem (10/60), vérim (68/26), yapayım (2/13)
2. Teklik Kişi: atmıyasın (3/14), bahâsen “bakasın” (56/56), gidesen (71/16), olasan (71/14)
3. Teklik Kişi: ala (71/8), döne (71/12), görmeye (33/62), kıala (68/33),
1. Çokluk Kişi: bahâlım (44/19), édağ (5/86), gédağ (2/9), olağ (46/34), gidağın (42/17)
2. Çokluk Kişi: göresiz (2/7)
3. Çokluk Kişi: Metinlerimizde rastlanmadı.

2.2.3.1.2.8. Şart Eki

Bismil ağzında şart eki yazı dilimizde olduğu gibi –sA şeklindedir.

Bismil ağzında şart çekimi şu şekildedir:

1. Teklik Kişi: étmesem (35/13), çağırsam (68/26), désem (39/13), gétsem (41/8), yésem (57/112)
2. Teklik Kişi: bulamasan (14/7), désen (17/7), géyseⁿ (67/5), gıtsen (47/15), sorsan (25/21), yapsan (30/16)
3. Teklik Kişi: açsa (59/12), démese (31/11), geçse (52/12), olsa (46/37), vérmese (31/11)
1. Çokluk Kişi: Metinlerimizde rastlanmadı.
2. Çokluk Kişi: Metinlerimizde rastlanmadı.
3. Çokluk Kişi: bırağsalar (48/50), bırağmasalar (48/50)

2.2.3.1.2.9. Gereklilik Eki

Metinlerimizde örneğine rastlanmayan gereklilik çekimi, Bismil ağzında yazı dilimizdeki –mAll şeklinde değildir. Bismil ağzında gereklilik çekiminde “gerek” sözcüğü ile fiilin emir çekiminin birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir.⁵¹

⁵⁰ Geniş bilgi için bk. Münir Erten, “Diyarbakır Ağzında Emir ve İstek Çekimi”, 21-23 Mayıs 2009 tarihli II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Çalıştayı’nda bulunan bildiri

⁵¹ krş. M Erten, *DA*, s. 49-50

2.2.3.1.3. İ- Fiili

“İsim soyundan kelimeler bu fiille fiilleştirilirler. Aynı zamanda fiillerden sonra da kullanılırlar. Bu ekin kesin bir anlamı olmadığı gibi ek yapım eki de almaz. Sadece birleşik zamanlar kurmakta görevi vardır.

Bu fiilin şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart çekimi şekilleri isimleri fiilleştirmede kullanılır. Ayrıca, şimdiki zaman dışındaki üç çekim şekli fiil çekimlerine gelerek fiillerin birleşik çekimlerini kurarlar” (Özçelik 1997: 105-106). Bismil ağzında i- fiilinin dört çekimi de görülür.

2.2.3.1.3.1. İ- Fiilinin Geniş Zamanı

İ- fiilinin geniş zaman çekimi bugün şekil ve zaman eki fonksiyonunu kaybederek ekleşmiştir. Bu ekler, eklendikleri ismin olmakta bulunduğu anlamı katarlar. Bu yüzden, “bildirme ekleri” olarak da adlandırılırlar:

1. Teklik Kişi: +(y)Am: ādemoğliyam (56/106), acızem (33/56), avradam “avratım” (61/7)
2. Teklik Kişi: +sAn: ağasan “ağasın” (56/119), haksıssan “haksızsın” (35/17), millasan “mollasın” (61/7), sensen “sensin” (37/58)
3. Teklik Kişi: +Dİr: ağaçtır (25/5), aittır (18/7)
1. Çokluk Kişi: +(y)İh, (y)İz: Aleviyih (29/19), büyüüz (5/14)
2. Çokluk Kişi: +sİz: razı mısınız? “razı mısınız?” (13/15)
3. Çokluk Kişi: +(Dİr)lAr: yan yanda degiller “yan yana degiller” (23/15)

2.2.3.1.3.2. İ- Fiilinin Görülen Geçmiş Zamanı

İ- fiilinin görülen geçmiş zamanı Bismil ağzında genellikle ekleşmiş olarak kullanılır:

1. Teklik Kişi: nişanniydim (3/62), piyadeydim (51/2)
2. Teklik Kişi: Metinlerimizde rastlanmamıştır.
3. Teklik Kişi: adamidu “adamdı” (3/81), arkadaşidi (51/22), bayandı (36/19), buydu (3/50), éyiydi (42/2)
1. Çokluk Kişi: akırabaydıh (41/42), bízidih (7/22), fakiriduh (46/27), içindeydiğ (51/14)
2. Çokluk Kişi: Metinlerimizde rastlanmamıştır.

3. Çokluk Kişi: çocuğuydila^r (42/3)

2.2.3.1.3.3. İ- Fiilinin Öğrenilen Geçmiş Zamanı

İ- fiilinin öğrenilen geçmiş zamanı Bismil ağzında genellikle ekleşmiş olarak görülür. Metinlerimizde 1, ve 3. teklik kişi çekimlerine rastlanmıştır:

1. Teklik Kişi: yoħimişam (68/18), çoħimişam (68/18)

3. Teklik Kişi: karaymış (68/16), varmış (10/12), yoħmuş (59/1)

2.2.3.1.3.4. İ- Fiilinin Şartı

Bismil ağzında çoğunlukla ekleşmiş halde görülür. Metinlerimizde yalnızca 3. teklik kişi çekimine rastlanmıştır: aslansa (64/16), hazırssa (45/26), kıtsa ‘‘kurtsa’’ (59/12), néyse (56/87), varsa (4/24), varisa (42/16), yoħssa (4/30)

2.2.3.1.3.5. İ- Fiilinin Olumsuzu

Bismil ağzında i- fiilinin olumsuzu ‘‘degil’’ edatı ile yapılır. ‘‘Degil’’ edatının ‘‘değil, dēil, de^yil, deyil’’ şekillerine de metinlerimizde rastlanmıştır: attan degil (5/144), masal degil (7/12), böyle degildi (4/17), benim degil (39/21), küfte degil (26/37), kız terefın dēil (3/25), şe^yine deyil (22/8), bu deyil mi? (29/8)

2.2.3.1.4. Fiillerin Birleşik Çekimleri

Birleşik çekim, i- fiilinin şekil ve zaman eki almış bir fiilin üzerine eklenmesi oluşur. Bismil ağzında i- fiilinin üç şekli de görülür:

2.2.3.1.4.1. Hikaye

Emir dışındaki diğer sekiz çekimin asıl fiil kiplerine i- fiilinin görülen geçmiş zaman çekimi eklenerek yapılır:

alışmıştu (39/5), atıyordular (56/107), alırdı (3/55), yataardı (56/9), bağlasaydı (1/18), dıleneydı (68/12), yatmıştıım (57/77)

2.2.3.1.4.2. Rivayet

Emir ve görülen geçmiş zaman dışındaki diğer yedi çekimin asıl fiil kiplerine i- fiilinin öğrenilen geçmiş zaman çekimi eklenerek yapılır:

dolanımuş ‘‘dolaniyormuş’’ (59/8), döğümüşler ‘‘dövüyorlarmış’’ (38/10), dökilermiş ‘‘döküyorlarmış’’ (25/35), getirimiş ‘‘getiriyormuş’’ (59/8)

2.2.3.1.4.3. Şart

Bismil ağzında şart birleşik çekimi, emir ve istek dışındaki diğer bütün çekimlere i- fiilinin şart çekimi eklenerek yapılır: ölmüşse (13/8), vurdısan ‘‘vurduysan’’ (25/11), gelise ‘‘geliyorsa’’ (25/29), bilisen ‘‘biliyorsan’’ (25/31), oynısa ‘‘oynuyorsa’’ (61/46), durarsan ‘‘durursan’’ (61/19), olursa (11/14), vurarsan ‘‘vurursan’’ (61/19)

Bismil ağzında şart birleşik çekimde kişi ekinin şart ekinden önce kullanıldığı da olur: biniyüşse ‘‘ biniyorsak’’ (37/73), çalırsansa ‘‘çalarsan’’ (61/32), çalmazsansa ‘‘çalmazsan’’ (61/32), veririüşsa ‘‘veririz’’ (58/30), yapısissa ‘‘yapıyorsunuz’’ (6/27), yaparsansa ‘‘yaparsan’’ (31/3)

2.2.3.1.5. Katmerli Birleşik Çekim

Bismil ağzında pek kullanılmayan katmerli birleşik çekimin sadece birkaç örneğine rastlanmıştır: kuriduüşsa ‘‘kuruyorduysak’’ (42/21), olidısa ‘‘oluyorduysa’’ (58/17), veridise ‘‘veriyorduysa’’(5/4)

3. CÜMLE BİLGİSİ

3.1. Kelime Grupları

“*Kelime grubu, birden fazla kelimeyi içine alan yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir. Kelime grubu için birden fazla kelime birtakım kaidelerle belirli bir düzen içinde yan yana getirilir. Böylece belirli bir düzenle kurulduğu için kelime grubunun yapısında bir bütünlük bulunur. Bu bütünlük özellikle anlam bakımından göze çarpar*” (Ergin 2007: 374). Bismil ağzında tespit edilen kelime grupları şunlardır:

3.1.1. İsim Tamlaması

düğün masrafı (3/24), bacısının kıızı (5/98), evin masrafı (50/30), adının kafası (10/47), kazanın karası (9/28), kızuların sırtı (38/11), musalla taşı (23/8), oğlanın kuvveti (3/44), onun adı (6/27), Remezan Bayramı (2/1)

3.1.2. Sıfat Tamlaması

bi terafi “bir tarafı” (40/37), bu oğlan (57/166), eski zaman (56/1), her adam (6/13), iyi bi adam (3/81), o yağ (55/33), on birinci ay (53/2)

3.1.3. Bağlama Grubu

bés gün veya bi hafta (22/24), ékmele soğan (56/16), ne örfünü (yürütebilir) ne ‘anenesini (29/25), ya demlik veyahut bilezik (31/42)

3.1.4. Unvan Grubu

‘Abdullā Dayi (57/156), Hasan Dede (5/67), Rüştü Beg (45/41), Sayfi Ağa (5/69), Sefer ‘Emmi (26/16), Şener Beg (34/11), Tahsin Hoca (57/23)

3.1.5. Ünlem Grubu

ēy cema‘atül müslimin! (61/40), kele o geldí! (47/19), yav yiyin! (3/75), yā Rabbi! (33/6)

3.1.6. Sayı Grubu

élli beş (53/15), girmi beş (5/80), on altı (56/122), otuz bés (52/22), yirmi dört (51/5)

3.1.7. Tekrar Grubu

Aynen Tekrarlar: az az (55/49), bazı bazı (56/93), béyle béyle (43/34), çik çik (68/21), güzel güzel (7/19), konağ konağ (37/24)

Eş Anamlı Tekrarlar: éşimizden dostumuzdan (29/33), hesabını kitabını (37/60), ifağ tefeg (18/10), iş güç (28/29), yémegini içmegini (11/2)

Zıt Anamlı Tekrarlar: géceli gündüzli (27/15)

Eklemeli Tekrarlar: altun maltun (18/19), bayaz meyzaz (5/148), birinc mirinc (56/79), bulğur mulğur (57/142), çalgı malğı (58/16), doğtor moğtor (38/28), hoşab moşab (5/52)

3.1.8. Edat Grubu

Allah'tan başka (59/2), benim için (51/23), benim gibi (65/18), buriya kada ‘buraya kadar’ (30/37), dünyeden sonra (69/7), gidene kadē ‘gidinceye kadar’ (33/15), kıza ait (18/4), onnan sora ‘ondan sonra’ (45/58), şu ana kada^r (29/33), zurnayla(53/1)

3.1.9. İsim-Fiil Grubu

al yanağtan öpmeg (68/17), davul çalmağa (61/24), hâyvan otlatmaya (39/3), (3/67), ilk gidişte (3/67), yüz görmağ (10/30)

3.1.10. Sıfat-Fiil Grubu

câsus yolladığı (61/44), Hakk'a yürümüş kişiler (22/5), kız istedihğten (18/1), kuvvatına gelen (5/157)

3.1.11. Zarf-Fiil Grubu

arğayda geze geze ‘arkanda geze geze’ (68/34), cenaze kaldıkça (13/11), ékmek doğrayıp (26/20), mimmere çıhar çıılmaz (61/40), ordan gelirkeⁿ (40/3), övle olmadan (56/21), su içende (56/30)

3.1.12. İlgı Durumu Grubu

bızım patronnar (34/2), bızım mıllet (44/10)

3.1.13. Yönelme Durumu Grubu

muğruba yahın (33/42)

3.1.14. Bulunma Durumu Grubu

arada bir (6/17)

3.1.15. Ayrılma Durumu Grubu

her yönden söz sahibı (30/14)

3.1.16. İsnat Grubu

baş açığ (1/11), el boş (3/54)

3.1.17. Araç-Birliktelik Grubu

annesiyle bereber (53/6), yükünnen barabar “yüküyle beraber” (33/58)

3.2. Cümleler

“Bir düşünceyi veya olayı tam olarak hüküm olarak ifade eden kelime grubudur. Cümlenin asıl fonksiyonu hüküm ifade etmektir” (Özçelik 1997: 121).

Bismil ağzında tespit ettiğimiz cümleleri yüklemlerine, yapılarına, anlamlarına ve dizilişlerine göre dört farklı grupta inceleyeceğiz:

3.2.1. Yüklemlerine Göre Cümleler

3.1.1.1. İsim Cümleleri

Her yerde var. (9/23)

Başka bi şey yoktur. (12/3)

Ceyiz éyledir. “Çeyiz öyledir.” (18/12)

Zaten hocanın biri vardı. (26/9)

Genelde Sünni'dir. (29/20)

3.1.1.2. Fiil Cümleleri

Başta kim otururdu? (3/2)

Orda bi akşam kalırdıh (3/66)

Taşlan oynardılar. (28/7)

Eskiden şeker bulunmidu “Eskiden şeker bulunmuyordu.” (49/1)

O yağmur, ona şahit oluyor. (63/31)

3.2.2. Yapılarına Göre Cümleler

3.2.2.1. Basit Cümleler

Dolab molab yoħıdu. (5/9)

Allah’ın misafiri her zaman misafirdir. (11/1)

Taziye yeri var. (13/18)

Biz kendi avlusunda çağırırdıh. (23/4)

Sen nereye binecaħsen? (33/50)

3.2.2.2. Birleşik Cümleler

3.2.2.2.1. Girişik Birleşik Cümleler

Düğün bittikten sora yémeg vériliyordu. (3/1)

Girmi-girmi beş tene, otuz tene yapan varidi. (5/80)

Kendini bilen mesela kızını satmıyor. (10/14)

O zaman bir aħ çekerek ağzınna bir alev aldı. (60/4)

3.2.2.2.2. Şartlı Birleşik Cümleler

Çadın alsa iki könlektir. (8/37)

Para olursa para vérisin. (10/54)

Kirve bulamasan sünnetçi yapı. “Kirve bulamazsan sünnetçi yapıyor” (14/7)

Dünye de benim olsa ne oli? “Dünya da benim olsa ne olur?” (46/37)

3.2.2.2.3. İç İçe Birleşik Cümleler

Diyerdi kimse Hacı İhsan’ı basmasın. “Hiç kimse Hacı İhsan’dan daha fazla para atmasın, derdi” (2/7)

Di^yidi sen damada ne kade başlık keşmişsen? “ ’Sen başlık parasını ne kadar olarak belirlemişsin?’ diyordu” (3/70)

Di^yidí ben inmi^yem. “Ben inmiyorum, diyordu” (10/59)

Ben dédi bu ‘ amceyi götüreceğim dohtora. (36/14)

3.2.2.2.4. Ki’li Birleşik Cümleler

Sen bílidin ki bu kızdır, evlenmemiş. (1/16)

Ben éşitibem ki köyde dédikodu édiler. (61/41)

Sonra bahılar ki adam içindedir. (62/28)

3.2.2.2.5. Karmaşık Birleşik Cümleler

Kızlarımız dışarda olsaydı di^yidi “Bayramdur, babamızın övine bayramlığa gedag!” (2/9)

O da b‘ azı hele di^yidi ki “Oğlumu siye vérdim üşte!” (5/161)

3.2.3. Anlamlarına Göre Cümleler

3.2.3.1. Olumlu Cümleler

İki ahrat köyneği tikiler ona. “Ona iki ahiret kömleği dikiyorlar” (8/25)

Dügünü b‘ azıları iki gün yapılar. (10/27)

O pere kıza aittir. (18/4)

Şindi normal soğan, et var. (26/43)

3.2.3.2. Olumsuz Cümleler

Érkek kadın fark étmez. (13/12)

Bízde edep é^yle deyil. (24/10)

Bıra seni^y yeriy degil. “Burası senin yerin değildir.” (33/34)

Bu sefer sıfraya gétmidim. (35/10)

3.2.3.3. Soru Cümleleri

Güni nasıl geçi? (16/4)

Kaç kere orda almadım? (45/20)

Teyze, para mı çekecen? (45/23)

Ne diye Diyarbakır'ın karpuzu meşurdur? (48/22)

Ne éttím? (58/6)

3.2.4. Dizilişlerine Göre Cümleler

3.2.4.1. Kurallı Cümleler

Mesele küre varidu. “Mesela kirve vardı.” (6/4)

Gelen para hep oğlana oluyor. (10/6)

Sünnet parasi vérisen. (14/12)

Suyunnan soğan karıştırlar. (26/28)

3.2.4.2. Devrik Cümleler

Çaldı iki yüz élli kağıt. (3/79)

Bir Fatiha okısan o gunu. (15/4)

Bi tene önnü böle dönderdí kıbleye. “Birisi önünü böyle kıbleye doğru çevirdi.”
(33/61)

Dédim bana bulamac yap. (57/106)

METİNLER

GELENEKLER VE GÖRENEKLER

ANLATAN : Mehmet KOÇ
 YAŞI : 69
 İŞİ : Muhtar
 DERLEME YERİ: Köseli Köyü

-1-

(1)Eskiden, gördün, bu kadınlar antári giydiği zâman börk bağlidilar böle. (2)Pü şe^y sölidiħ ona. (3)Pü şe^y sölerdiħ. (4)Onnan sora şal, şal sölidi. (5)Yünnen yapilidi. (6)É^yle örmeli yapilidilar, bağlidilar, arkadın bağlidilar. (7)Bıra önü kesik, arkası böle yerlen géderdi. (8)Mese, kızlar ēç keten meten atmazdılar. (9)Baş _ açığ idilar. (10)O kofiyi böyle bağlardı, etrefinde de o kırmızı, kefiye sölidiħ, bağlidı kafasına taħidu, halaya giridi, bilmiyem ne^ye giridi. (11)Baş _ açığ gezmiyordu. (12)Yani, bura böle bu açıħtı, ama kafasında... (13)Şindi bizimki burada kızlar baş _ açığ gezerdi. (14)Baş _ açığtan sōra, çüt sölerdiħ. (15)Dülbent gibi bi şe^y. (16)Çüt güyerdiħ, o çütü gafalarına atardılar, sen bilidin ki bu kızdır, évlennemiş. (17)Évli olan bayaz, o keten diyerdiħ, onu bağlardı. (18)Kız kısmı keten bağlasaydı ‘ ayıb _ idi. (19)Kadın şeklıne giriyordu, áma kızlar ya çit bağlardı, ya baş _ açıħtı. (20)Tā on-on bōş yaşına gelirdi, yani da^{hā} gunahır diye çit atardı. (21) On bōş yaşına gelmiyene kade^r baş _ açığ gezerdi, şe^y yapardı. (22)Bi kız keten bağlasaydı, bi dışardan biri gelse di^yidi bu mese övlidir. (23)Bízím ādetlerimiz béleydi.

-2-

(1)Bayramlarda, diyelim işte Remezan Bayramı’nda, herkez oruç^unu tuttuktan sora bayram akşamı ne kade de işin olsaydu o işi iptal édiyordun. (2)Bayram akşamı çalışmak yok. (3)Géderdi hāyvan'ını keserdi ya yémeg yapardı bayram günü. (4)Bayram namazınnan çıħtıħtan sora öv öv dolaşırdılar. (5)Herkez yémeg yapardı. (6)Herkez gücüne göre yémeg yapardı. (7)O gelirdi diyerdi bayramun mubāreg ossun, o da di^yidi, yaşlı kadınlar di^yidi ki çoğ bayramlar göresiz. (8)İşte é^yle iki-üç sa^catın içerisinde kevi herkez gezerdi, biterdi. (9)Kızlarımız dışarda olsaydı di^yidi bayramdur, babamızın övine bayramlığa gédağ. (10)Télefon yoħ _ idi, télefon ne gezi? (11)Yanı bu civar kevlerde. (12)Mese İstambul, Anqara ayrı. (13)Diyelim Türkmenhacı’daydı, Kürdacı’daydı,

Aralık'taydı, bilmiyem nerdeydi, yağun yerlerde ya bayramı yapardı, gelirdi ya da iki gün bayrama kıala da diydi babamın övine gédim, bayram orda yapayım.

-3-

(1)Dügün bittikten sora yémeg vériiyordu. (2)Bašta kim otururdu? (3)Diyelim Uçtepe'de bir ağa var _ idu. (4)Gelirdi otururdu. (5)Bu sefer 'afféderse" o zaman çingeneler şabaş édid. (6)Gididik. (7)Uçtepe'yin ağası kimdir? (8)Diyelim, Hacı İhsan _ idu. (9)Hacı İhsan'u karşında hançer var _ idu. (10)Hançeri batırır oriya, diyerdi şabaş, Hacı İhsan'a şabaş! (11)Hacı İhsan o zamanın parasıyla, yani zengündür ya, gelip diydi ki o zamanın parasıyla diyelim on kağıt şe'e véridi. (12)On kağıdı atardı, fakat önceden diyerdiler: (13)Diyerdi kimse Hacı İhsan'ı basmasın. (14)Yanı, Hacı İhsan on kağıt attı, sen on _ boş kağıt atmıyasın. (15)Altınna atarsın. (16)Doğkuz atarsın, sekkiz atarsın on _ boş atamazsın, ya on iki atamazsın. (17)Éyle bi usul var _ idu. (18)Bu sefer o toplardı, getirirdi, oğlan terefine o parayı véridi. (19)Ne kıade geldi? (20)O zamanın parası zaten mılyon yoğ _ idu. (21)Yüz var _ idu, bilmiyem ne var _ idu. (22)Sayardığ, ay başı oğlanın babasına véridiğ. (23)O parayı adam cebine kıardı. (24)Yanı düğün masrafı. (25)Onun _ idu, yanı kıız terefin deil ha! (26)Oğlan terefi édid. (27)Oğlan terefi yapardı, kıız terefi degil. (28)Kıız eger babası kendisine bi 'anteri almış, ya bi _ şey almış... (29)Hâ, bi yatağ yapardı kendisine kıoyun yüngünden. (30)Döşek, yastuğ, yorgan... (31)Onu kıız terefi yapardı. (32)Yanı bi gelin yatağısız gelseydi çoğ 'ayib oluyordu. (33)Diyidi babası çingenedir nedir, kıızını çirpağ göndermiş. (34)Yanı gönderirdi. (35)İlle bi kıat yatağ kıızınnan gönderiridi. (36)Bu sefer diyelim ben kıızı Kıazancı'dan getirdim, övlendim. (37)Orada misafirlara yenge diyerdiğ. (38)Yéngeler gelirdi, toplanırdı atla. (39)Giderdi Kıazancı'ya, yémeg yapardıla' orda. (40)Damın üzerinde yémeg yapardı, ey gelin herkez yémege gelsin! (41)Yémeglerini yérdiler, orda bu sefer toprağbastı alidılar oğlan terefinden. (42)Génc, övlenmeyenler şe' alidu, 'azap parasu. (43)O deydi ne kıade? (44)Oğlanın kıuvetine göre. (45)Diydi ki o zamanın parası diydi yüz kağıt. (46)Génçler alidila'. (47)Génçler alidi o parayı. (48)Beğar olanlar. (49)Mese on tene beğar var _ idu, yüz kağıt dağıtsaydı heresine on kağıt. (50)Buydu yanı buranın gelenekleri. (51)Yémeg yapardılar. (52)Gelin geldikten sora buriya bir hafta, on gün, on boş güne kıalırdı. (53)Kıız terefi diyelim elinde bi _ şe'ler getirirdi. (54)Yanı kıızımızın üzerine el boş gétmeyelim. (55)Gelirdi, kıızını alırdı, götürürdü. (56)Onu getirirdi ya,

diyelim yémeg getirdi. (57)Göttürdükten sora, bu sefer bi h́afta gelin babasının òvinde kalır, bu sefer oğlan tereff. (58)Oğlan tereff bi _ şe'ler alır, hazırlar. (59)Gidağ, gelinímizi getirağ. (60)Gididiğ gelinini getiridiğ, bi h́afta orda kalırdı, onnan sora gelirdi. (61)Bu sefer ben nişanniydim da. (62)Ben kızlan, oranın kızılan nişanniydim. (62)Orada iki tene genc benim yaşımda. (63)Ata binerdığ, giderdiğ Kürdhacı'ya. (64)Kazancı'ya yani. (65)Kaynbabamın òvinde ilk defa gétmiřtim ya, géderdiđ orda önce kaynbabamın elini öperdiğ, kaynanamın elini öperdiğ, ya mesela orda büyük olanların hepsinin elini öperdiğ. (66)Orda bi akşam kalırdığ. (67)Bi akşam orda kalıdığ, kaynbaba yémeg yapıyordu ilk gidişte. (68)Yémegi yémidiđ. (69)Yémegi yémidiđ, di'idi niye yémegi yémisiz? (70)Di'idi sen damada ne kade başlık kesmişsen? (71)Diyelim o zámının parası uç yüz kağıt. (72)Di'idi valla yémegi yémenih élli kağıt yénmesen. (73)Kalsın iki yüz élli kağıt. (74)O zámın kağıt _idu. (75)Di'idi yav yiyin sora... (76)Yòđ di'idi. (77)Senin yémegiy yémenih bize ikram étmiyene kade. (78)Di'idi hadi babam sızın hatrınız için élli kağıt damattan almaram. (79)Kaldı iki yüz élli kağıt. (80)Almidu, söz vérdiđten sora almidu. (81)Yanı géderdiđ oriya, diyerdiğ valla mesela Memed'in Ađmed'in kaynbabası iyi bi adam _idu, uç _ yüz kağıttan élli kağıt bızım hatremiz için nimet bize vérdi, élli kağıt yéndi. (82) Kaldı iki yüz élli kağıt. (83) O iki yüz élli kağıt başlığı véirdi, başlığı biterdi.

ANLATAN : Zeynep KOLUMAN

YAŞI : 72

İŞİ : Ev Hanımı

DERLEME YERİ: Türkmenhacı Köyü

-4-

(1)Yamşak tutidıla^f, üç dört seneye kade konuşmidıla^f. (2)Yamşak, yanı sesimizi duymasın, kıymet bilidile^f. (3)Yamşak tutidiğ. (4)Mesele, gelinliğ süridiler ha! (5)Kaynana da kaynbaba da gelinliğ süridile^f. (6)Üksek sesle konuşmazdıla^f, duyurtmazdıla^f. (7)Ne olur olsun, böyle bi éle bi su içmezdi^f kaç seneye kade. (8)Valla ba' assı on seneye kade^f hele bi su içmesini görmezdi. (9)Şindi barabar, kaşığ kaşuğa.

(10)Konuştugu zaman çocuğuna ya kendine bi hediye alıdı, diydi kızım munu siye aliyam, mennen konuşacağsan! (11)Elini öpidi, konişidi. (12) Küsluğ yoğ! (13) Usul öleydi. (14)Yanı, kaç sene sürdüğü kade. (15)‘Ayni evde yaşidıla, bi bağıdı ayakkağısını karşısına koyıdı, o gidıdı, hele özü yemege oturırdı. (16) Ne yemeg olurdu kayınbabadan yemezler, kaynanadan da b‘azı kere, ama kayınbabadan heç yemezdi. (17)Başka yerde var _ıdu da böyle degildi. (18)Yanı var _ıdu. (19) Gelinliğ sürü ha! (20)Gelinliğ sürile! (21)Yanı, kıymet bilile, hürmed ediler kayınbabaya, kaynanaya. (22)Hediyesini ali, çocuğuna ya özüne. (23)Kuvatına göre. (24)Kuvatı varsa altın ali. (25) Mesele diyi gelinimdir, elini öpi, konişi. (26)Cevap vermi, o ne dese o oli. (27)Yanı o var _ıdu bizde. (28)şimdi yoğ, şimdi de onda belki kağıtı. (29)Diydi, kızım diydi gét, bu lazımdır, getir! (30)Yoğsa diydi ... varsa gidıdı getiridi. (31)İşaretle, işaretle yapıdıla, işaretle! (32)Lal gibi işaretle! (33)Hama giderdi bağıardı ordadır, giderdi getirirdi karşısına koyardı. (34)Yoğsa böyle derdi ... yoğ! (35)Yā, eyle işte!

-5-

(1)Eski usul nasıl _ıdu? (2)Eski usul bñliseⁿ? (3)Hindi mesela birbirlerini istidile, gididi babasınnan istidi. (4)Veridise iki adam şey kesi. (5)Kesmesi nedir: (6)Evel şey méy yoğ _ıdu. (7)Altın maltın var _ıdu. (8)Bi kat elbiseydi. (9)Dolab molab yoğ _ıdu. (10)Éle küttük _ıdı béle, şal _ıdu mesele. (11)Éyleydi, evvelden éyleydi. (12)Ana baba neydiyse oydu. (13)Menim kulağımdan tuttula, meni bi yaşlıya vérdile. (14)Böyügüz kırıp diymisen ki gétmiyim. (15)Canıy istese canıy istemese vérdile. (16)Yāni, o var _ıdu. (17)Gididiğ. (18)Düğün var _ıdu. (19)Mesele çıradan yapıdıla. (20)Çıradan, lambadan yapıdıla. (21)Komşula toplanıdı bi yerde. (22)İrlidıla. (23)Türkü sölidiler, ırlidıla. (24)Cemal diydi deloylōy deloylōy deloylōy deloylōy deloylōy deloylōy. (25)Kız seteli toz éde, oğlan gece göz éde, oğlan evdedir gece, kız onu bir söz éde. (26)Bunu devamını sölidı. (27)Her türki ona yağıştırarak. (28)Mesela bunu kesidi, başkasi sölidı. (29)O da halay başı sölidı. (30)Cemal sölidı, mesele yanı birkeç tene var _ıdu. (31)Ne davulu! (32)Binde bi tene davul _ıdı! (33)Herkez davul yapıdı. (34)He vallağ, türki sölidı. (35)Ne bişiridile? (36)Yemek ne gezidi! (37)Ne yemeği! (38)Çay da yoğ _ıdu. (39)Ya, arada bir ne bişiridile? (40)Pilav édidile, tavuğ kesidile. (41)Béle satın _ılma tavuğ yoğ _ıdu. (42)Kuzusu olan kuzu kesidi, tavuğı olan da tavuğ kesidi. (43)Ne édidile? (44)Pilav édidile, hoşab édidile. (45)Yāni béle salata malata da yoğ _ıdu béle

salata malata. (46)Yoh valla, salata étmidíle^r. (47)Bu kade béle domatézler var _idi ifağ ifağ. (48)İçi hepi tohum _idu. (49)Bíz domatéz yiyidiğ? (50)Dügünnerde de ossun! (51)Domatéz ne gezidi! (52)Mesele bi hoşab moşab var _idu. (53)Hoşab moşab éder, pilav éderdíle^r. (54)Kaysi hoşabı! (55)Béle işne mişne hoşabı kimse tanimidu. (56)Hindi her şey boldu^r. (57)Yanı her şey boldu^r, doğru! (58)Nérde var _idu? (59)Kaysı var _idu, alidíle^r. (60)Gene béle attarlar getiridi çuvallarda. (61)Rastgele tene véridiğ. (62)Mesele para véridíle^r, alidíle^r. (63)Yanı bol her şey béle yoh _idu.

Kız istemeye kimler gidiyordu?

(64)Mesele büyükler gididi. (65)Böyükler Mısló dayim _idu, mesele Cele dayim _idu. (66)İşte çağırıldı^r. (67)Hasen Dede, Kazım Dede'ydi. (68)Dedeleri de çağırıldı^r. (69)Sayfi Ağa'ydu, çağırıldı^r. (70)Baba, anne konuşıdu, dede de birez düşiridi. (71)Fiyeti düşiridi. (72)İş ondadır. (73)Di^yidi hadi bize de bi _şeyler düş di^yidi. (74)B^c azıları gididi, görmüş élin oğliydu, düşidi. (75)É^yle degil mi? (76)Bením en çoğ dayım saygılıydu, dedesi. (77)Başlıgta, başlıg di^yidiğ işte bu kade başlıgı^r. (78)Para ha! (79)İfağ altınlar var _idu. (80)Girmi-girmi beş tene, otuz tene yapan var _idi. (81)Ufağ _idi béle. (82)Raşad altınları béle ucuna tikidile^r ondan. (83)Béle alınlarda takılandan. (84)En azınnan benimki girmi iki teneydi. (85)İki de kırışlarımında tahmiştı. (86)Sattığ ana hayran, né édağ? (87)El dar oldu, sattı. (88)Başlıg véridíler işte! (89)Háyvan véridíle^r, niye vérmidíle^r? (90)Dé^yidi bu kade siye koyun vériyem. (91)Başlıktan düşidíle^r. (92)Valla hâşa burda hâşa burda bíz gelinímizín üzerinde eşşek véridiğ. (93)Bağ neden! (94)Oğlan birez kafaı oynatmıştu eşşekçiler elinden. (95)He valla! (96)Dédi kızım eşşegizi biye vérecahsız. (97)Bi tē sari yağ doldurduğ, bi de bi eşşek. (98)Babası bacısının kızına hılası kızına véreğ istidi. (99)Bíz dédiğ bízım babamız ölüptür, bíz teyzamızın kızını başkasına véremenığ dédiğ. (100)Bízım canımız isti, bíz alacağı. (101)Oldu da aldı. (102)Oğlan da birez kafaı yemişti, dédi o eşşegizi dédi eşşegizi miye véirirsisse... (103)Valla vérirem dédi. (104)Éşşeg _idi, binidi béle süridi. (105)Beygir var _idi, süridi. (106)Başlıg vérdiğ. (107)O zāman iki milyon _idu. (108)Gene para! (109)Yanı men gidibem yaşlıya ikiye. (110)İki! (111)Milyon yoh _idu işte! (113)Yüz kağut, bílmiyem işte milyon yoh _idu ha! (114)Hindi, mílya^r! (115)Kim mílyonnan konuşı? (116)Mílya^r!

Düğünler kaç gün sürüyordu?

(117)Valla düğünü bi hafta çalarlar _ idu. (118)Bi hafta! (119)Dört-beş gün düğün yapıdıla^f. (120)En azı üç gün _ idi. (121)Üç gün _ idi, en azı üç gün _ idi. (122)Bir hafta yapan var _ idi. (123)Yémeg véridíle^f, véridíle^f ama bu kıade vérmidíle^f. (124)Böle uşaga vérmidíle^f. (125)Böyükler yiyidi, çekilidi, gididi. (126)Koç kesidíle^f, kıuzu kesidíle^f. (127)Kesidíler, kıuvvatı olan yapıdu. (128)Davul ola sábbáhten safallama olacağ _ idu, sábbáh safallama olaydu. (129)Onnan sora yémeg aşışamu ekmeğleríní, yémegleríní yéyerdiler, míllet çekilirdi. (130)Hindi övle oli, hele düğün çalıla^f. (131)Gene davul _ idu, ama davulu da munnan güzel _ idi. (132)Valla o davulla^f munnan güzel _ idi bak! (133)Éyle bi zurna çalırıldıla^f, işte bu Cemal dédiğim lo lo lo lo lo éderdi, elíní sallardu. (134)Kimde can kıalırdu? (135)Hindi fraklı çalmıla^f, çalmıla^f ana kıayran! (136)Valla hindi fraklı çalmıla^f! (137)Béle frağ gelidi. (138)Hindi hindi kıv kıv kıv édíle^f. (139)Evvelki, men gércçek sóliyem, güzel yapıb.

Peki gelin neyle geliyordu?

(140)Ata mindiridíle^f. (141)Ata mindiridíler, bi tene başında çekidi, béle çocuklar da arıhası. (142)Sora iki tene: (143)Bir kıız, bi kıadın da heresi bi sağdan, biri soldan tutidi. (144)Attan degil, kıarnınnan tutidíla^f ayağınnan, elínnen tutidílar düşmesín diye. (145)Damat damda duridu, alma yapıdu, atidíla^f. (146)Gelinliğ ne gezidi? (147)Tülment, dört tene tülment: ‘‘sarı, kıırmızı, yeşil, pembe’’ tikerdíle^f, gelinín başına atardıla^f. (148)Bayaz mayaz yoğ _ idu. (149)Sadaca kıürtük var _ idu, şal var _ idu. (150)Eski elbisedír kıürtük. (151)Bağ, bu şe^ylerde giyiler ya b‘ azı kere çığılar oynılar televzyonda. (152)Béle kıafaları var béle. (153)Kürtük degil, zubun dí^yiler. (154)Hindi zubun dí^yile^f. (155)Attan yénmidi, hediye istidi, kıalat istidi. (156)Kıalat istidi, diyidi kıalatı ne véracaşsen? (157)Kıuvvatına gelen kıoyun, kıoç véridi, dí^yidi bu filan kıoç siye ossun dí^yidi, yén dí^yidi, yénidi. (158)Ba‘ assı para véridi, elíne bi şe^yler kıoyidu, yéndiridi. (159)E, ba‘ assı da fakir _ idi, duridu, duridu mecbur kıalidi, yénidi. (160)Yani ákis adam, áksine gelen gelidi, yoğ dí^yidi, zengindir dí^yidi. (161)O da b‘ azı hele dí^yidi ki oğlumu siye vérdim úşte! (162)Oğlumu siye vérdim degil, zaten oğlum benimdi, sen benim hediymi vér dí^yidi. (163)Yani olidu béle şe^yler.

-6-

(1)Sünnette yapıdıla^r. (2)Ne yapıdıla^r? (3)Béle elbise melbise yoĥ _idu. (4)Mesele küre var _ idu. (5)Bi tene bi küre tutiduĥ. (6)Küremíz! (7)Küre di^yidiĥ küre! (8)Mesele küremiz geli. (9)Kucaĥına koyar _idiĥ oĥlanı, sünnet yapardılar. (10)Parayı küre véirirdi. (11)Parayı da o véirirdi, bíz onun karşılığını sora karşıldıĥ. (12)É^yleydi. (13)Her adam yapmidu o zaman. (14)Yapan var _ idu. (15)Eskiden yoĥ valla é^yle görmedıĥ. (16)Görmedıĥ é^yle. (17)Béle arada bir. (18)Eskiden kim béle davul yapıdu? (18)Araba ne gezidi? (19)Ne at ‘arabası? (20)Valla béle elbisesínnen gelidi. (21)Doĥtor degildi valla! (22)Sünnetçi var _ idi, gelidi béle dolanidu çantası elinde. (23)Valla geçmiĥ gündür bílmiyem nerelidi. (24) Eli yüngül _ idi. (25)Eli béle hafif _ idi béle! (26) Yüngül _ idi eli. (27)Gididi di^yidi ki bu sünnetçi herkes onun adını tanidu, di^yidi sünnetçi geliptir yapisissa gelin di^yidi. (28)Yani götürüdiler, övlerinde yapıdılar ha! (29)Var _idu, sünnetçi var _idu. (30)Yani béle Bismíl’e, Diyarbakır’a götürmidiler, herkes övinde yapıdi. (31)Sünnetsiz varsa di^yidi falan konuşiyi çağırdu ya köylüsünü di^yidi gel di^yidi sünnetçi gelib ha! (32)Yani sünnetçi de bi adamın evine gelidi de mese tanıduĥ _idu. (33)Yani yapardıla^r.

-7-

(1)Bízim evvel ebemíz var _idu, ebe di^yidiĥ. (2)Ebe, yani böyüg _idi. (3)Doĥum yapan degil ha! (4)Ebemiz _idi. (5)Babamızın anasiydu, anamızun anasiydu, kaynanasiydu. (6)Onnara ebe di^yerdıĥ. (7)Var _idu, adı Sultan _idu, bíze masal annadidu. (8)Televzyon yoĥ _ idu, çağırduĥ, ceyran yoĥ _ idu. (9)Gididi konuşuya oturmaĥa, bíz de gididiĥ ebemizin yanna gididiĥ. (10)Mese di^yidiĥ ebe bíze bir masal annat ebe! (11)Hakeye di^yidiĥ. (12)Masal degil, hakeye! (13)Bíze hakeye annat! (14)Kele di^yidi oĥul meni yorisiz ha! (15)Ebe canımız sıhıldı, birez bíze hakeye annat! (16)Annadidu. (17)Hakket annat di^yidiĥ bíze. (18)Annadidu. (19) ‘Aciz olidu bízı sögidü, ‘aciz olmisa é^yle güzel güzel sölididi. (20)Bíz de durmaĥ için ha! (21)Duridiĥ, birbirimizi vuridiĥ ya! (22) Çünkü beş-altı tene bíz _ idiĥ, beş-altı tene de menim bacım Hacıoĥil _idu. (23)Yaramazlıĥ yapıdiĥ. (24) Sölemiyem di^yidi. (25)Ebe, yoĥsa gétmiyiĥ. (26)Sesimizi çıĥarmıyacaĥıĥ söyle! (27)Hadi sölididi. (28)Bi tene annadidu, heppimiz onu dinnidiĥ. (29)Yanı zannéder burda kimse yoĥtu. (30)É^yle kulaĥımızı yattırdıduĥ.

-8-

Cenaze usullerinizi anlatır mısınız?

(1)Onu yaħıduħ. (2)Mesele, ünçe bezíní alıduħ. (3)Bezíní aldıħtan sora kefini, elligini, olunu, mesele kırk at dí^yiler, onlari yapıduħ. (4)Érkegi érkek yaħi, adımı da adın yaħi, bízde ĥocalar yaħami. (5)Ĥocamız var ıdu, dedesiydi. (6)Yaħıdula^r da aldırıldı^r da tarını véridíle^r de. (7)Şindi o gétti, onda böyükler ıdı. (8)Bu küçükle béle yapmi. (9)Ĥasen Dede'de de görisen ĥem yaħi, ĥem tarını véri aldırı. (10)Tarını, mesele Fetiħa oħur. (11)Savāl ağiri, savāl ağırmi mı? (12)Savāl ağiri. (13)Tarını da véri, gédi orda özünü pénceli sala ı dāşın üstünde. (14)Péncesíní de vuri. (15)Pénce démek yani bízím oyunu nice bi sürüye atarsaⁿ aynı o da bízím dedemiz diyer, péncesíní vuri. (16)Bíz nişān kibi. (17)Yani oriya bi sürüye ati ĥa! (18)Bízí kendi sürisine ati. (19)Mesele bayaz bostan var, ara bastor var, bízím şey bayaz var. (20)aç túrlü dede var. (21)Herkesín şeyi ayrıdır, piri. (22)Piri ayrıdır, dedesí ayrıdır.

İki evilik yapanlara iki pençe mi vururlar?

(23)İki kefen tikiler. (24)İki aħrat köynegi. (25)İki aħrat köynegi tikiler ona. (26)Faat, aç teneden övlenip o ade ona gömlek giydírlíle^r. (27)Kefin tektir. (28)Ortada kefin. (29)Mesele burasını açi, bírí sağ olunu tuti. (30)Men tutiyem ba! (31)Her zāman men yardımcı oliyam.(32) Ĥērím ı için. (33)Men para ı için yapmiyam. (34)Gídiyem elligíní tutiyem, kırk atı tutiyem, sağ olunu uliyam. (35)Mesele yaħasını açıyam. (36)Ĥērím ı için onu yapıyam, yani para ı için yapmiyam. (37)İki adın alsa iki kónlektir, bi tene alsa bi tene, üç tene alsa üç tenedir. (38)É^yledir. (39)Érkekleri düz yapilar, ama adının ögünü uzun, gerisíní az bi ı şey kısa yapilar. (40)Çünkü adının eskig eteg diyeyler ya! (41)adın birez şeydir. (42)İşte béle!

ANLATAN : Zeliha KOLUMAN
 YAŞI : 65
 İŞİ : Ev Hanımı
 DERLEME YERİ: Türkmenhacı Köyü

-9-

(1)Uşağ _ idi, béle uşağ _ idi, mundar elimíze yapıdı. (2)Orda bu çırayın hisi var _ idu. (3)Lamba ışık yoğ _ idi. (5)Çırayı koyıdu, yanıdu, orda közlenidi. (6)Onun karasını alıdı. (7)Bi de inegin südü var _ idu. (8)İnegın südünnen koyıdu buriya, dögidile^r gineden. (9)Gineden bunu, bu kararı çeki, damla damla koyi gineden. (10)Bağ, hindi bunu buriya koyi nokta nokta. (11)Kalemnen koyi. (12)Buriya koyıdu, bunu dögididi kanatana kade igneden, ufag igneden! (13)Bu burda kanıdu, bunun kabuğu da kağıdu, işte bu döğme olıdu. (14)Mörekkep degil valla! (15)Bu çırayın isi var evvelden. (16)Böyle hani çıralara koyıdı.(17)İs kimin ha! (18)Hindi eskiden işiğ mişig yoğ _ idu, mazotlu çırallar, mazotlu lambalar var _ idu. (19)Karasını alıdu, yoğurıdu özⁱnü, heme buriya koyıdu döğmi gibi. (20)Dağka di^yidiler dağka! (21)Bundeⁿ ‘Areplerde çoğ var. (22) ‘Arepleri görmiseⁿ? (23)Her yerde var. (24)Evvelden gelinler suva giderdi. (25)Evvelden cara var _ idu. (26)Cara, demne var _ idu. (27)Caraları alıdu, suva gidıdu. (28)Bu keynenalar kağıdu, bu kazanın karası var ya ocahta, gétrıdu puriya vurıdu. (29)Göz degmesın!

ANLATAN : Abdullah BOZKURT
 YAŞI : 65
 İŞİ : Çiftçi
 DERLEME YERİ: Aralık Köyü

-10-

(1)Kız istemede adam gönderisen, sen sölisen. (2)Arayı yapılırsa eger... (3)Canı sıhıldığı zaman istemese vérmiyorlar. (4)Mesela nişan yapisen, düğün yapisen, kıza nişan elbisesi çekisen. (5)Onnan sora kıza gelen takıları vérisen. (6)Gelen para hep oğlana oluyor. (7)Düğün masrafı yapıyor. (8)Altın var, tağı var, bayaz eşya var.

(9)Çalgı var bırda. (10)Çalgı var, ‘areba var. (11)At yok. (12)Eskiden at varmış, şindi at yok. (13)Para da ístiyen var, ístemeyen de var. (14)Kendíní bñlen mesela kızını satmıyor. (15)Bázıları da satıyor. (16)Türkmenhacı’da var, bırda da var. (17)Ben almiyam. (18)Ben diyem belki başlıh hıramdır. (19)Bíz almiyih. (20)É^yle degil mi? (21)Ben dört tene kız vérdim, almadım. (22)Bázıları da ali. (23)On mıyar ali, beş mıyar ali. (24)Alılar. (25)Üç mıyar alan var. (26)Bízde béle. (27)Dügünü bázıları iki gun yapılar. (28)Kimi çalgı çali. (29)Gelíní getíríler. (30)Oğlan mesela yüz görmağ ísterken hediye taqılar. (31)Taqılar, bízde var o. (32)Bízde var. (33)Getirmışsın mesela yüzüne baqmaya. (34)Ya bi elbise, ya bi altun, ya bi gerdanlık... (35)Ya bi şeyler alisan. (36)Herkes gücüne göre yapı. (37)É^yle degil mi? (38)Eskiden mesā getírídíler kadınları sohpet édídíler, elma atídílar. (39)Şindi elma melma kahtı. (40)Eskiden elma atídílar. (41)Érkek fidanın başına. (42)Kadını getírídíler oriya. (43)Eligine vurdílar kafasına. (44)Onnan sora carayı getírídí belíne. (45)Boğda koyídílar. (46)Kafasına atidi. (47)Aldığı kadının kafasına. (48)Elma ama éle sağ elma atmi. (49)Dört-beş parçaya ayırı. (50)Vurduđu zaman kafasını acıtmasın diye. (51)Ben de elmayı aldım. (52)Elma attım, şeker attım. (53)Mesā arabadan inmi. (54)Para olursa para vérírsín, para olmasa altun vérírsín. (55)Atlan getírílenlerí de görduğ, onu da görduğ. (56) ‘Ayni o da bu şekildir. (57)Attan yinmi. (58)Tamam, övden atlan alidílar, ata bindírídíler, getírídíler қаpiyín öyüne. (59)Di^yidí ben inmiyem. (60)Görümlüğüümü véрін, éyle inem. (61) ‘Ayni bu şekilde. (62)Hani bırda hindi nasıl bu ‘arebadan inmi kız hediyesini isti. (63)É^yle!

-11-

(1)Allah’ın misafiri her zaman misafirdir. (2)Hizmet eder yemegini içmesini. (3)Namaz kılan namazını kılar özüne. (4)Bir gün övine misafir oli, ikinci günü kaldırıyih misafiri. (5)Şindi bi tene dışarıdan geldí. (6)Tanımıyih mesela. (7)Yemegin içmenin edersin. (8)Zaten her zaman ‘areba var. (9)Gidersin Bismil’de otele. (10)Ama tanıdığın olduğu zaman içeri alisen. (11)İnsan tanımadığı adamı içeri ali? (12)Çayını içer, yemegini yedirirsen. (13)Hadi kardaş, yerim yoktur. (14)Eger tanıdığın olursa yerim vardır. (15)É^yle degil mi? (16)Bízde béle!

-12-

(1)Çocuğa ad vérmede ezan okısan kulağına. (2)Ezan okuduktan sora ismını bırakı. (3)Başka bi şey yok. (4)Şimdi, eskiden bi çocuğ dünyaya geldiği zaman, ismını bıraktığın zaman ezan okısan kulağına. (5)Sora ismını bıraktısan.

-13-

(1)Cenaze usullarımız... (2)Cenazeyi yıhısan, kefini giydirdihten sora götürisen mezara. (3)Sora defnediler. (4)Burda cenaze öldiği zaman imkanı yok kalmı. (5)Hemen mezara! (6)Bekletmiyiş. (7)Her zaman! (7)Géce de ossa bırakırış. (8)Géce de ossa bi cenaze ölmüşse getirir, yıhanır, defnedilir, bırakılmaz. (9)Güneş batmış, batmamış yo! (10)Géce sa'at bír de ossa, üç te ossa dört te ossa... (11)Cenaze kaldıkça günahdır. (12)Érkek kadın fark étmez, 'aynidir. (13)Çocuğ da ossun, érkek te ossun, büyük te ossun, genç te ossun... (14)Hocalar geli, tarķını okı, hakkınız varsa hakkınızı helal edin diyi. (15)Adamdan nası, rāzı mısız? (16)Cenaze éyledir. (17)Bazı üç gün burda kalır. (18)Taziye yeri var. (19)Bazı da bi hafta kalan var. (20)Giden gelen arkadaşlar diyi başın sağ ossun. (21)Bizde béle bi hafta bekleni, üç gün bekleni. (22)Faķat üç gündür, bi hafta bekliler. (23)Mesela akrabaları var. (24)Sabah bi tenesi yemek yapı, eyle zāmani bi tenesi, aħşam bi tenesi yemek yapı. (25)Ölünün évinde yemek pişmez, akrabalar vérir. (26)Hep béledir! (27) 'Ādet éyledir!

-14-

(1)Sünnette bizde kirvelik oliyiş. (2)Sünnetçiye götüriyiş ya da doħtora gidiyiş. (3)Çocuğa hediye alisan, üstüne vérisen. (4)Kirve de oliyiş. (5)Bazen de bakısan çocuğu bi haftalıhtır işiyemi. (6)Getirisen sünnet édisen çocuğ işi. (7)Kirve bulamasan sünnetçi yapı. (8)Kirvenin görevi nedir? (9)Eteğini ali, çocuğa hediye mediya ali. (10)Onnan sora kirve oli. (11)Çocuğa biraz hediye alisan, odur! (12)Sünnet parasi vérisen. (13)Bi élli kağıt vérisen veya yüz kağıt vérisen, odur! (14)Beni çolde yaptılar. (15)Anam diyidi rahmetliş, benne baban gididiş 'arpa biçmeye. (16)Diyi yolda üç dört tene sünnetçi gördüler, dediler getir bu çocuğu sünnet édaş. (17)Dedi valla paramız yok véraş. (18)O zaman diyi beni sünnet ettiler. (19)O zaman şal vardı, şal! (20)Eskiden şal

vardı, kadınlarda şal vardı. (21)Diyidi şalımı vérdım onlara. (22)Onu vérdiler, beni sünnét éttiler.

-15-

(1)Nişan bu demek: (2)Kızı ístedíđın gun béş-on tene arkadaş gıdı. (3)Kadınları götürisen. (4)Bir Fatiha okisan o gunu. (5)İki tepsi paqlava götürisen, béş-altı tene şey götürisen içiler. (6)Bi Fatiha oğılar. (7)Tamam! (8)Onnan sora nişan yapilar. (9)Götürüler berbere, nişan katı alilar. (10)Yüzüğünü ayakkabısını alilar. (11)Ne ihtayacı varsa sayilar ona göre. (12)Nişan elbisesi giyiler. (13)Çocuqla onu getiriler. (14)Sonra masaya şerbet!

-16-

(1)Şindi bırda hasta olannar var, şekeri olannar var, kalbí olannar var, tutamayanlar var. (2)Yédi milyon-on milyon para vériiler. (3)Mesela, tutannar da vérmii. (4)Güni nasıl geçi? (5)İşi olan işe gıdı yapacağını yapı, ahsam oli. (6)Kimisi işine gıdı, kimisi evde yati. (7)Sohurda kahvaltılığtır. (8)Davulcu var. (9)İkide davul çali, herkes kađi. (10)Kahvaltı mesela çay geli, peynir geli, salatalığtır, domatestir, yoğurttur. (11)Bunnar! (12)Kahvaltılığ! (13)Ahsamları herkes canı ne isterse onu yapı. (14)Kimisi bi hurma ali, kimisi mesela tatlı yapı, hoşaf yapı, iyiler. (15)Ya kola var, ya ayran var. (16)Bunnar var. (17)Şindi şeyirde ne varsa bırda da 'ayni var. (18)Eskiden buz bulamidiğ, Karecdađ'dan qar gelidi ramazanlığta. (19)Hatırlıyorum Ramazan'da bi sülehi qar gelidi, gıdıb o qarı alidılar. (20)Soğuk su yoğ _ idu. (21)Mesela ben görmüşüm. (22)Şindi adamın evinde dondurucu var, buzdolabı var, çamaşır makinesi var, kliması var.

-17-

(1)Çeyiz olaraq çift yapilar, fiskos masası yapilar, masa şeylerini yapilar, çorap yapilar, patik yapilar. (2)Ne yapmilar! (3)Mesela bırda okul açıldı. (4)Béş-altı ay gidiler kırsa. (5)Kızlar özlerine çeyiz yapilar. (6)Kimisi nakış yapı, kimisi patik yapı, kimisi özüne lif yapı. (7)Ne desen yapilar. (8)Her şey, her şey! (9)Onnan sora bayana da mesela kap

kaçaktır. (10)Bunarin hepsini alilar. (11)Buzdolabi, çamaşır makinesi, elektirik süpürgesi... (12)Çeyizi ne varsa ona alilar. (13)Evlenmeğe elli milyar gidi. (14)Oturma grubu mesela, yatağ odası... (15)Her şey! (16)Liste yapilar. (17)Kapı parası var. (18)Kapı parası nasıl? (19)Ya bi çocuğa beş yüz milyon... (20)Çocuğ gidi kardeşinin kuşağını beline bağlı ya! (21)Yani bi halatıdır ali! (22)Onu ali. (23)Mesela bel bağlama parası. (24)Gelin düğünün ortasına geldi? (25)Gelin inmi. (26)Ona da bi şey damat véri. (27)Onnan sora geli kapının önüne inmege. (28)Orda da inmi. (29)Orda da bi şeyler isti. (30)Ya diyi ya bi koyun, ya bi koç, kuzu... (31)Bi şey véri. (32)Yani onlar da var 'âdette. (33)Bi cara véri gelinin eline tam kapının girişinde. (34)Caranın içinde şeker var, bozuk para var, boğda var. (35)O ona vuri, orda kırı. (36)O 'âdettır. (37)Eskiden elma vuridılar, soğan vuridılar. (38)Biz görmedih, öle diydiler.

ANLATAN : Abdullah GÜLDAŞ

YAŞI : 74

İŞİ : Çiftçi

DERLEME YERİ: Aralık Köyü

-18-

(1)Kız istediğten sora ceyiz yaparlar. (2)Şerbette pere toplilar. (3)Pere atıyorlar, ne gelise kıza aittir. (4)O pere kıza aittir. (5)Yani eskiden başlıh var _ idi. (6)Başlıh olduğu zaman ne gelseydi gene o pere kıza aittir. (7)Başlıh kaħmış sözde, gene o pere gene 'ayni o kıza aittir. (8)Şindi ceyiz yapıyorlar. (9)Kayınbabası ayri yapıyordu, kayınpederi. (10)Bi de o kız da o ifağ tefegi alıyor o paradan. (11)Kendisi temin ediyor. (12)Ceyiz éyledir. (13)O şey de ne keserlerse babası. (14)Diyelim şindi on tene bilezig alacaħsın, gelinliħ alacaħsın, kolya alacaħsın... (15)Onları alacaħsın. (16)Götürdüğü zaman alacaħ. (17)Elbise melbisesi her şeyi temin eder, onnan sora kızını götürür. (18)Eskide de éyleydi. (19)Fağat eskiden altun maltun yoħ _ idi. (20)Altun yoħ _ idi. (21)Eskiden mıncıħ boncuħ taħıyordular. (22)Mıncıħ! (23)Altin ne gezidi? (24)Kim alidı? (25)Altin kimse alamıyordu. (26)Para yoħ _ idu. (27)Valla para kimsede yoħ _ idi. (28)Elbise aliyordular. (29)Béle kondura da yoħ _ idi ha! (30)Ayakħabi! (31)Eskiden

sol diyidiler. (32)O ayakkaibi alidılar. (33)Kondura yoĥ _ idi. (34)Eskiden bi şe^y yoĥ _ idi ha! (35)He valla, bi şe^y yoĥ _ idi. (36)Ben hepsini ĥatırlıyorum. (37)Kaĥanlara zaten bi şe^y yoĥ _ idi. (38)Bazi kız kaĥıyor. (39)Ona kimse bi şe^y almidi. (40)Sora barıřılttıĥı zámán gene babası almiyordu. (41)Babası bařlıĥ alırdı kaĥanlardan. (42)Ĥapiz édiyorlar, bu káder vérecaĥsan. (43)Ya davayı yapın ya yapmayın. (44)Bu káder vérecaĥsız. (45)Kovetímiz yoĥ. (46)E, kovetiniz yoĥ _ idi, kaĥirmiyeydiz.

-19-

(1)Küçüglere sevgi, büyüglere sayĥi. (2)şindi eskiden oda var _ idi. (3)Köyli hepsi odaya gidiyordular. (4)Ya köy aĥasi ya köyün muhtarı. (5)Aĥřam oldu mu herkes odaya gidiyordu. (6)Málumdur, bi yaşlı geldise kaĥardıĥ. (7)Oturana káder ayaĥta duracaĥız. (8)Onlar otururdular. (9)Ac olduĥu zámán yiyidider. (10)Éĥtiyarlar géĥ kaĥıyor zeten. (11)Ĥormet vardı, ĥanı ĥızmet édiyordular: (12)Su, ĥa bílmem ne ne... (13)O zámán ĥay yoĥ _ idi zaten. (14)Eskiden ĥay yoĥ _ idu. (15)Suydi valla! (16)Bazilar ac gelidiler. (17)Yémeĥ getirin! (18)Getiridi yémeĥ yiyidi bízim orda. (19)Faķirdi. (20)Bazi adam var, evinde ekmeĥ yoĥ. (21)Geliyordular oriya, durumunu bíliyordular. (22)Diyidi amca sen yémeĥ yémiřsen? (23)Diyidi yémeĥ getirin! (24)Ya gidi iĥerde yiye, ya bırda yiye. (25)Yardim yapıyordular faķirlere, yardım édiyordular. (26)şindi kimse kimseye yardım étmiyor. (27)Sana para beş milyon lazım olursa, bi aya káder bu káder para vérecaĥsen farkla. (28)Faiz! (29)Halbuki faizden de günah ta bi şe^y yoĥtur. (30)Ĥok ĥaramdır, ĥok günahtır.

ANLATAN : Fatma ÖZTÜRK
 YAŞI : 72
 İŞİ : Ev hanımı
 DERLEME YERİ: Bakacak(Seyithasan) Köyü

-20-

(1)Hınnada kadınlar sölerdi. (2)Béle halay tépdígi zaman da érekler sölerdi. (3)O zaman saz çalidíla^r saz! (4)Düdük çalidíla^r, saz çalidíla^r. (5)Düdük var _ idi: (6)Béle zurna var! (7)Onu çalardıla^r, teperdíh. (8)Halay başı sölerdiler, teperdíh. (9)Bi tene sölerdi, iki tene de dönderirdi onun kelimesini. (10)Cara kıradıh, attan yénmezdíh, para ísterdíh. (11)Ondar var _ idu. (12)İşte buydu! (13)Başlıh alırdıh. (14)Alma atma var _ idu. (15)Valla é^yle bütün atidílar, bölmidíler. (16)Kafasına ras gelidí, koluna ras gelidi, yére ras gelidí. (18)İşte rasgele! (19)Bi de cara kıradıla^r. (20)Carayın íçine nohut ko^yardıla^r, döğme ko^yardıla^r, mercimeg ko^yardıla^r, şeker atardıla^r. (21)Onu doldururduh. (22)Tepsiye iki tene ufağ gümüş para bırakılar. (23)Kırdele murdele bağlamısız. (24)Evveli, kırşah var _ idi, keşik var _ idu. (25)Bi kırşah var _ idu, bi de béle keşikler var _ idu. (26)Siyé nası annadım? (27)Háyvannarın énlí şeyi var ya atların! (28)O yuların üstünde var ya énlí! (29)Onnan éyle uzun yapardıla^r. (30)Bu bélímize salladığımız zaman béle sararız üç-dört kat. (31)Sallardıh, sallardıh, yérden bağlardıh. (32)Ona keşik diyerdıh. (33)Yapıduh. (34)Onu yapıdıla^r. (35)Gididıh boyaya véridıh. (36)Onun şeyi var _ idu. (37)Tezgağı var _ idu. (38)Yaşlılar yapıdı. (39)Béle fistan mistan yoh _ idu, kürtük getiridíle^r. (40)Kürtük! (41)Bu şe^yde géyiler ya ekiplerde. (42)Ekiplerde géyiler ya, bíz de onnan géyidıh. (43)Diyerdile^r kürtük. (44)Başımıza kesravan puşu. (45)Kesravan puşu bağlardıh.

-21-

(1)Sünnetçi gelidi. (2)Sünnetçi gelidi, yapıdıla^r. (3)Kurbanımızı kesiyih, yédirtiyih. (4)Bi tene çocuğı olidísa sünnet yapıdı, davul da çalidí. (5)Herkes kuvatına göre. (6)Mením kuvatıma gelidí bir kuzu kesidím. (7)Onun kuvatına gelmedi davul çalidí. (8)Kucağına koyuyo^r, küremíz oli. (9)Onu de kıardaş niyetinnen görüyih. (10)Sünnetçi parasını da vérir, çocuğa da vérir. (11)Her şeyi kendisi yapar.

ANLATAN : Abbas ÖZTÜRK
 YAŞI : 35
 İŞİ : Din adamı
 DERLEME YERİ: Bakacak(Seyithasan) Köyü

-22-

(1)İsim, büyük biraştır. (2)Büyük insan! (3)Bi de silsile yoluyla. (4)Mese¹a bu kökten, sülaleden gelen isimlerin olmıyan kişilerin isimleri. (5)Mese¹a vefât edib Hakk'a yürümüş kişilerin isimleri biraştırılır. (6)Mese¹a benim anam ölmeden men anamın ismini biraştım. (7)Bunu da büyükler biraştır. (8)Kimsenin şe^yine deyil. (9)Eski usüle gidilirse, eskiden mese¹a çocuğa isim biraştırırken büyük biraştırdı, dede de duasını oğurdu. (10)Onnan sora kurbanı kesilirdi. (12)İster erkek olsun, ister kız olsun fark etmi. (13)Fark gözetmeksizin onun duası da edilirdi, onun kurbanları da kesilirdi. (14)Şimdi o aneler yoğ ama. (15)Mese¹a dedeyin duası olsun. (16)Getiren yoğ çocuğu dedeye. (17)Eskiden vardı. (18)Budur, bundan şe^yi yoğ. (19)Çocuğ olduğu zaman işte üç gün, beş gün bir hafta içerisinde isim biraştırılır. (20)Aynı gün biraştılmaz. (21)Çünkü biz nası diyih toprağtan, sudan geldi insanoğlu. (22)Üç gün bunun kalıbı daha tazedir. (23)Kalıbına oturup gün ışığı göreceğ. (24)Onnan sora üç gün içerisinde eyer yaşantısı devam ederse veya beş gün veya bi hafta, onnan sora isim biraştırılır. (25)O da eskiden daha da detaylıydı. (26)Mese¹a oğlan çocuğu dedeye getirilir, dede onun kulağına üflerdi, duasını okurdu. (27)Gülbeng çekilirdi bizde. (28)Bizde gülbeng derler. (29)O şekil! (30)Dede zaten ismini biraştırtan sora kurbanını keserdi, millet toplanırdı. (31)Biz halat diyih, kurbanı yerdı, çıkarken de halatı tağardı, çıkardı. (32)Tabi kurban duası da var. (33)O da gülbengtir. (34)Bizde gülbeng diyih. (35)Gülün özü demektir. (36)İnsanın özü nasıl toprağtan, çamurdan, sudan; gülbengin de mayası gülün öz suyu demektir. (37)Saf, öz su! (38)İnsanoğlundaki atardamarlarda çalışan kan gibi.

-23-

(1)Cenaze usülleri aynıdır. (2)Yiğınması olsun, kefeni giydirmesi olsun... (3)Onnan sora burda Ezan-ı Muhammed'in çağırılması olsun... (4)Biz kendı avlusunda çağırılığ. (5)Ezan-ı Muhammed'in çağırılma şe^yini dışarıdaki insanların haberdar olmasıdır.

(6)Yani cenaze bitti, tabuta birağıldı, götürülecağ, herkez gelsín, hízmet étsín! (7)Bíz o şekil, onun için çağırırđ. (8)Onnan sora götürürüğ musalla taşına. (9)Orda cenaze námazını kılrırđ. (10)Cenaze námazından sora götürürüğ yérine birađırđ, kıblelerđ kendísini, üzerini kapatırđ. (11)Herkes açılır, Fatiha okunur. (12)Hane, òv halkı için cenazenin sahipleri için bir hafta on gün, köy için de etraftaki komşuları için de üç gündür yas. (13)Bu şekildir. (14)Bayannar òvin içerisinde, erkekler hep dışarıda çadırda! (15)Yani yan yanda degiller.

-24-

(1)Bu òvde erkek te söz sahibidir, kadın da soz sahibidir. (2)Büyük cemaat şeyler olduğu zaman, büyük cemaatlar olduğu zaman kadınlar belki aşşagta oturmuş olabilir; ama yeri geldiği zaman ordan içindekini de söylebilir. (3)Müsaade isteyerağ söylebilir. (4)Ama edebinne! (5)Mese¹a eskiden bi erkek geçtiği zaman bi kadın önünnen geçemezdi. (6)Bekler önce erkek geçer. (7)Kadının saygısı da öyledir. (8)O saygıyı, edebi kaybetmiyđ. (9)Mese¹a bi de edep bazıları şey yaparlar derler edep belden aşşagıdır. (10)Bízde edep é^yle deyil. (11)Bízde edep oturmağtır, kağmağtır, yemağtır, içmağtır, duymağtır, konuşmağtır, görmağtır... (12)Bízde edep her şeydir. (13)Mıhammed'e sorilar niye bu kade peygamber geldi getti? (14)Sen niye geldi? (15)Diyi güzel ahlakı tamamlamaya geldim. (16)Edep eşittir ahlakı, eşittir ona muhib olabilir.

-25-

(1)Eski oynanılan oyuna: (2)Mese¹a aşuk, tiller. (3)Bu çelik-çomak ufağ var ya! (4)Tiller tiller diyđ ha! (5)Şe^ydir, ağaçtır. (6)Ağacın ucuna bu torlu kürsü var ya. (7)Bíz torlu diyđ ona. (8)Bu torların arasındaki küçük ağaçlar var ya, onun gibi iki ucu böyle yontulmuş, ortası yüksek. (9)Ağacın üzerine béle kaldırıp vuruli. (10)Eyer karşıdaki tuttusa yandı, tutmadısa düştüği yerden tekrar alıp atısan. (11)Ağaca vurdisan gene yanarsan, ebe sen olursan. (12)Vuramazsa onnan sora sektirisen. (13)Ekmeg ekmeg vardı. (14)Beyzbol oynilar ya! (15)Bíz ona ekmeg ekmeg diyđ. (16)O da aynen. (17)Karşıda şey var. (18)Sayıya bağlı. (19)Üçe üç, ikiye iki! (20)Ama bíz hepi béşe bés oynidđ. (21)Bíze sorsan bíz bés bés oynidđ. (22)O şekil! (23)Mese¹a karşıdaki nası ati,

sen vurisan eyer o topu tutup seni gidecağıy mesafeye yuvarlağun içerísine girdise kurtardi. (24)Yoğsa yanarsan. (25)Bıldığıy beyzbol yav! (26)Heppí bízden kalmadır. (27)Onnar ne bılı? (28)Dede baba oyunu bunnar. (29)İşte sen ne aklıya gelise onu söyle! (30)Horasan'da mı oynidılar, İran'da mı oynidılar, buriya mı gelib oynadılar? (31)Nava bılısen öyle yaz! (32)Tarihini ne kada eski yazarsan yaz! (33)Aşuğ, bu koyunların bu kıkırdak kemigi var ya, onna oyun oynandırsen. (34)Normal oyun oynanır. (35)Olanlar heppi kurşun dökilermiş. (36)Ona bíz dağka diyih. (37)Baş şe'ine kurşun tüküyorsun yan tarafına. (38)O boşluğ oli ya! (39)Ortasında boşluğ var. (40)O arasına şe' tökerlermiş tutsun diye: (41)Kurğuşun. (42)Kurşun ha! (43)Ona kurğuşun diyih bíz.

ANLATAN : Musayıp GÜVENER

YAŞI : 55

İŞİ : Çiftçi

DERLEME YERİ: Bakacak (Seyithasan) Köyü

-26-

(1)Yémegler heppi Diyarbakır'ın yerel yémegleridir: (2)Éşkene, keşkek, cücüg aşı. (3)Cücüg aşı yumurta kırdın mı suppa eşkenesí oli. (4)Suppa eşkenesí! (5)Bi de eşkene, normal bi yumurta, bi yağ, bi su kırarlar, odur! (6)Suppa dedíğı zámán işmağ var ya, onu kıatıyorlar. (7)Onun adı suppa eşkenesí oluyor. (8)Éşkene de sadece sudan yumurta! (9)Zaten hocanın biri vardı: (10)Ahmet Degirmencioğlu. (11)Bízím burda yapan. (12)Diyarbakır'ın yerlísí öğretmendi bízím köyde. (13)Degirmencioğlular daha da var Diyarbakır'da. (14)O burda o zámán. (15)Káhveciye dérdi: (16)Sefer 'Emmi, Sefer 'Emmi, bu nedir? (17)Éşkene! (18)Éşkene dedím ya: (19)Bi yumurta, az bi salça. (20)Suyu kıaynatır, kıor, ékmek doğrayıp yiyerdiler. (21)Dédi Sefer Dayı dedi, sız kıorkísiz aç kıalacaz diye? (22)O ne dedi? (23)Dédi hoca hele suppa eşkenesí de var. (24)İşmağ kıatidılar. (25)Onu kıatıyordular, oli suppa eşkenesí. (26)Mírrige vardı: (27)Mírrige işte soğan, bıldığın kıaysı suyu. (28)Suyunnan soğan kıarıştırırlar. (29)Normal kıaynatıdın, olidi mírrige. (30)Soğan da doğruyordular, bi de sımmağ. (31)Ne tatlıdır ne ékşidir. (32)Tatlı degil, yémektir. (33)Bu yémektir. (34)Ékmek

doğrisan ‘ayni suppa eşkenesí gibi. (35)Keşkek vardı, küfte vardı. (36)Küfte yapardılar. (37)İçli küfte değil, yağlı küfte vardı. (38)O böle top kader yapardılar, tereyağınnan na‘ ne biraşırđılar. (39)O kadar! (40)İşmağı ufadırdılar, böle açardılar, içne na‘ neden tereyi biraşırđılar, kaçadırdılar, kaçnadırdılar, yérdiler. (41)İçinde sade yağdan na‘ ne vardı. (42)Başka bi şe^y yoħ. (43)Şindi normal soğan, et var.

-27-

(1)Bedeli biraşırđılar. (2)Bedel hindi biraşıldı. (3)Çüft sürüyorsun, biraşti. (4)Yémeg yédín, diyeri geçiyor. (5)Şindi nasıl vardiyeli oluyor! (6)Çift vardiyeli oluyor. (7)O biraşırđıy o dövam édiyor. (8)Yémeg yiyor. (9)Bedel oldu mu? (10)Ne oldu? (11)O diyeri başlıyor. (12)Bu se^fer o biraşırđıy. (13)Ona bedel dérler. (14)Bedelci yani. (15)Şindi nasıl devriye vardiyeli çalışma oluyor bi fabrikada géceli gündüzli. (16)Onnar da yani. (17)Onnar da geldi mi geldi mi yémeg yér, bedel değışirdíler yani. (18)Öküzlen! (19)Sapanlan, öküzlen! (20)Öküz, at...

-28-

(1)Eskiden kadınlar küpüküpü oynardı. (2)Tevüştevíş oynardılar, küpüküpü oynardılar. (3)Dizerdiler, üşlü bi de çarpı odalar. (4)Nasıl diyem? (5)Tek bir oda vardı. (6)Burdan atardılar. (7)Taşlan oynardılar. (8)Tevüştevíş, küpüküpü! (9)Béle mese¹a üçlüydü, böle çaprazlama. (10)Yine değıştirip te yuħarı çiziler. (11)Bízde dört, yedi, sekizdir. (12)Üzerinde hindi on, on _ iki yapannar var. (13)Şéy, ğar vardı işte! (14)Heppi Diyarbakır’ın yerlílerínin oynadıkları. (15)Mese¹a sobasoba vardı. (16)Zaten körebedir. (17)Bíz sobasoba dériħ. (18)O géce oynanırdı, şindi gündüz oynani. (19)O za^man bízde géce oynanırdı. (20) ‘Ar‘are vardı: (21)Bu şe^ydir lo!: (22)Tek ayağ üzerinde onar kişi karşıda, on kişi bu tarafta. (23)Bi tene baş olurdu. (24)Tek ayağ üzerine. (25)Dérđi, zeke zeke ben geldim. (26)Dér ne geldi? (27)Evde karpuz yok, karpuz almaya geldim. (28)Diyidi seç, al! (29)Mese¹a vuridi kafalarına. (30)Baħıdıħ hangísí mese¹a hoşumuza gididi ya! (31)Éyi oyuncu! (32)Onu alıdıħ, gididiħ. (33)Onnan sora bi de karşıdaki gelirdi. (34)Yanı béle şe^y olana ka^e. (35)Yolda düşen olurdu, bílmiyem ne olurdu. (36)O zaman kabul éttirmezdi. (37)Bíz ona şe^y di^yidiħ: (38)Zekezeke! (39)Sekeseke yani.

ANLATAN : Habib ÖZDEMİR
 YAŞI : 60
 İŞİ : Çiftçi
 DERLEME YERİ: Aşağıdarlı Köyü (Ulutürk)

-29-

(1)Ādetımız örfümüz mesela geleni karşılarıh, baş tacı éderih. (2)Bütün insanlara bíz güvenirih, geldígi gibi de onu o şekilde yolcularih. (3)Şivemiz de ‘aynen Bismil şivesidir. (4)Eksiklik fazlalıg yohtur, fantazi konuşmağ bilmerih. (5)Sorulana cevap veririh, sorulmıyanı söylemerih, görmedıgımızı söylemerih. (6)Görduğumuzı dérih bu böledir, görmedıgımızdan diyerih haberımız yođ bu işten. (7) ‘A budur bízım işımız! (8)Dođruluk ta bu de^yil mi? (9)Arpa buğda ékiyih, çifçilik yapıyih, ek gelírımız bi ĥurda dükkenımız var. (10)Biçercılıh te édebiliyih. (11)Arpa, buğda, mercümeğ, noğut... (12)Eskiden köylü şehirliyin efendisiydi, şindi köylü şehirliyin hambalı oluptu^f. (13)Şehirli daha iyi bıli her řeyi. (14)Köylü ca^hil kaldı, köylülerı ca^hil bıraktılar. (15)Sen bağma burda üç-béř kev biraz göz _ ağıh gözükı, ama o kadar da deyil. (16)En geri kalan gene köylüdür, en geri kalan köylülerdir. (17)Bízımki Alevi’dır. (18)Tabi hepsi ortağlaşa oldu artığ. (19)Sünni, Alevi hepsi birleşip, Aleviyih, koņşularımız Sünni’dır. (20)Genelde Sünni’dır. (21)Bi on-on bōř kiři kalmışız. (22)Yani örfümüz ‘ādetımız hepsi bitmiş, değişmiş. (23)Bi řey yapamıyoz. (24)Üç-bōř kiři ne yapabılır? (25)Ne örfünü yürütebılır ne ‘anenesını yürütebılır. (26)Mecbur şehirliye ayađ uyduriyih. (27)Anadan doğma, atmiş yıldır ‘aynı işi yapıyih. (28)Bízım yaptığımız iş güc: (29)Bíz ékin ékerih, tarlayı giderih sürerih, buğdamızı arpamızı ékerih, zámani geldi mi giderih biçerih, ofise, tüccara satarih. (30)Kimi alır paramızı vërmez, yer. (31)A, işte odur! (32)Bíz mutluyuh. (33)İşımızden, ‘anane usulumuzdan éřimizden dostumuzdan řu ana kada^f bize herhangi bi zarar gelmemiş. (34) ‘Amcam ođlu bugün söğerem onu, üç gün sora ya o gelir ya ben giderem. (35)A gene biter gider! (36)Bízde de dūřmanlıh yohtur.

-30-

(1)Námaz kıldığımız zámán dede dér kim kimlen dargındır, küskündür. (2)Darđın olan námaz kılamaz. (3)Gider barışır onun göynünü alır, öpüşürler, onnan sora... (4)Yani

bízde ‘adliyye gétmağ, karaqola düşmağ yoğ. (5)Dede Türkmenhacı köyünde var, Seyithasan köyünde var. (6)Şu anda köyümüzde yoğ. (7)Önceden vardı. (8)İmam C‘afer mezhebından gelen bir dede. (9)Peyğamber sülalesından gelmedír. (10)Böle sünnilerin hocaları gibi hoca deyil. (11)İlla peyğamber sülalesından gelirse ona hoca dériğ! (12)Ağırlığı, bir peyğamber kader deyeri vardır. (13)Çünkü peyğamber soyundan gelmedír. (14)Her konuda, her yönden söz sahibídír. (15)Ne olursa! (16)Kan yapsan, gelip dérsa birağ, birağacağsın. (17)Sözünden çıhılmaz. (18)Hākim savcıdır. (19)Karar ne véirse odur! (20)Ama dürüst bir hākim savcıdır. (21)Éyle lalatayın bir dede deyil. (22)Yani haqsıza hağlı, hağlıya haqsız diyecek bir kişi de deyil. (23)Oturağlı kişi! (24)Nası şindi ileri görüşlü kişilere baba diyiler. (25)Bu da o zāmanın işte babasıdır. (26)O da gétti, o da bitti. (27)O da bízim burda bitti. (28)Alevinín bol kesimli yerlerinde var. (29)Büyük şeyirlerde! (30)Önce kevlerde vardı, şindi büyük şeyirlere taşındı. (31)Daha kalmadı. (32)Zaten bízim burda iki kev kalmış: (33)Türkmenhacı, Seyithasan. (34)Yedi kev vardı. (35)Aslını sorarsan üç yüz atmış beş kev vardı. (36)Üç yüz atmış beş kev Alevi‘di burda. (37) ‘Aynen burda, çay boyunda, Batman‘nan tā buriya kada!

-31-

(1)Düğün ‘ādetlerimiz işte gidib Allah‘ın emrinnen senin kızını veya bacını isteriz. (2)Düğünleri yapılır. (3)Köyde yaparsansa kurbanlar kesilir, kazanlar kaynar, konu komşu yer yémegini. (4)Önceleri ayle begenirdi. (5)Ayle begenir. (6)Tabi haliylen kızlan da oğlan aralarındaki görüşmesi. (7)Bunlar da olacağtır tabi. (8)Aylenin sözünden bir yerde çıkmaz ne kız ne erkek. (9)İstersen a ben o tavuğı aliyam, yoğ di‘emez. (10)Şindi yoğ. (11)Şindi kız da karar vérmese gidemez, oğlan da démese baba alamaz. (12)Bi yerde, böyük küçük bitmiş yani. (13)Hem şindi yanniş, önceki de yanniş. (14)Öncesinde kızın rızalığını alılar. (15)Tabi rızalığ alınırđı. (16)Hocanın kızını sana istiyorum, alıyor musun almıyor musun? (17)Çocuğ yani almasa da di‘emezdi almıyorum. (18)Baba sen bilisen. (19)Baba bilisen dédiğtan sora işi bitirip. (20)Bunun yanına gine dede yapardı bu işi. (21)Baba da yapmazdı. (22)Dede işte giderdi oğlum babanın durumu bu. (23)Diyor ki hocanın kızını sana alacağım. (24)Ne diyorsun? (25)Dede sen bilisen dér, konuşmazdı. (26)Dede giderdi, keserdi, biçerdi. (27)Hani kaç altun, kaç elbise veya kaç ayakğabu. (28)Ha işte o şekil! (29)Düğün kurulurdu, kurbanlar kesilirdi, herkez oynardı, çalardı sölerdi. (30)Eskiden béle şey de yoğtu sazđı

sözdü. (31)Onlardı işte! (32)Başlıh yohtu. (33)Bi Türkmenhacı'da var. (34)Başka da yoht. (35)Halen de yoht. (36)Bízde gine yohtur. (37)Bízím bu iki kevde yine yohtur. (38)Bi Türkmenhacı'da var. (39)Başlıg aslında iyi bi şe^y deyil. (40)Liste sunulur. (41)Şöyle sunulur mesele: (42)On altun ya demlik veyahut bilezik, oğlan sa' ibíne bi kıat elbise veyahut oğlan sa' ibíne bi kıolye. (43)Bíz istediht yapılırdı.

-32-

(1)Sünnet te peyhamber sünneti yapılırdı. (2)Eskiden béle dohtor sünneti yohtu. (3)Sünnetçıyi getírdiler. (4)Peygambere selavāt diye çağırılırdı. (5)Kurban gine kesílrđi, selavāt getírlírdi, sünnet olurdu. (6)E şindi o da bitiptír. (7)Zaten götüri dohtora, kesi getiri. (8)Hiç kimsenín haberi olmi. (9)Kirve de yoht, bi şe^y yoht. (10)Peygambere selavāt dérler, cemaat te selavātını getírdi. (11)Adı üstünde peyhamber sünneti. (12)Şindi peyhamber sünneti deyil, şeytan sünneti oluptur. (13)Kes, at, gétsín! (14)O záman kirvelih mesela o çocuğun parasını vériyordu. (15)Çocuht sayibi de ona bi háyvan vérírdi. (16)Kıymetli bi şe^y vérírdi. (17)Bi mal gibi bi şe^y vérírdi. (18)Eski hohtur.

HATIRALAR

ANLATAN : Salih BÜLTE
 YAŞI : 73
 İŞİ : Hayvancılık
 DERLEME YERİ: Bismil/Merkez

-33-

(1)BİR gün ħoruz dögüştiriler. (2)Men de bi tāyın alubam bu ħade^r, cebíme koyubam ħoncuğum da var, kıştır. (3)Géttíh yetmiş seksen kişi var böyle dernekte. (4)Zalım oğlı zalım niye ihbar éde? (5)Bi kere polisler etrefimízi sardu. (6)Yā rabbi, ne oldu? (7)Men niye geldim burıya? (8)Men bilmidim. (9)Kimse bu ħoruzların dögüşünü üstüne almadı. (10)Dédi binnarı, onnar, onnar hep götüreceğsen emniyete. (11)Emniyet de bu belediyein yériydi. (12)Yani bure éle degildi. (13)Ķaçan hay kaçtı. (14)Ba^ç assı pencereden atladı, belki merdivenden aştı, b^ç aassinín polis arkadaşu var _ idu.(15) Bırahtılar yolda gidene ħadē. (16)Bízi, yétmiş seksen tenedi, doldurdılar, yer ħalmadı içerde. (17)Gidende de polis bízi ari, içeri ali. (18)Pıçağ mıçağ var mı filan.(19) Mením cebímde tāyın, ekmek böyle somun. (20)Dédi bu ne yāv? (21)Dédim siz bízi ħapse getirmisiz mi? (22)Ben de ekmegimi yiyecağam dedim. (23)Ne yapacam, ya aç ħalacağam, sizi bekleyecağam? (24)Démağ o, onun ħafasında bi yer yapub. (25)Geldi ħomiser. (26)İş bitti, içimizde gezi. (27)Bu ħoruzlar, işte, kimindir, kim dögüştürüb? (28)Dédim āmirim bí şe^y ħonuşabılır miyem? (29)Dédi söle. (30)Dédim bu ħadē milleti niye bureye yığıbsaⁿ? (31)Bu ħoruzları hem iddālî dögüştüren menem, hem ħoruz sa^ç abı menem. (32)Binnarı sal gétsín dedim yāv! (33)Dédi çığ çığ ‘ amce dögru öve. (34)Bıra seniy yériy degil. (35)Mādamki böyle hindiye ħadē dögru sölüyen yoğ _ idu, dedi vallaħi sen çığıp gidecağsen eve. (36)O polis söle ki āmirim, ekmegini de getirdi. (37)Dédi yōğ, onu bırağun gétsin dedi, dögru eve. (38)Yéter ki dürüst ol! (39)E, o söledi, bu söledi. (40)Di^yi yōğ, sökmez dedi arkadaşlar, siz hiç kimse üstiyize almadiyiz yāv! (41)Peki, mınnarı melekler mi dövüştürdü? (42)Ama köyden geldíğím gün de üç dört tene ħadın muğruba yağın, hani béle uzun torbalar dikiler ya, yanacağ toplılar lo çölden. (43)Ben de ‘ arabalan Çoltepe köyünnen geliyem. (44)Bením bi oğlum var pisikletçi yuğarda. (45)O da bunun gibi pisiklet yapı. (46)O da menlen bereber. (47)Dédi indi binnarı bindirecağsen? (48)Dédim oğlum bu dar vağıtta binnarı nāssı burda bırağım gidim? (49) Vala bindirecağam. (50)Sen nereye binecağsen? (51)Dédim men atın sırtına

minecağam. (52)Dédim yalnız sîze bi konuşma yapacağam. (53) ‘Arabama bindirdiğim zâman konuşmıyecağsız, birbiriyizle iddâya girersîsse ben sîzi yéndîrîrîm. (54)Yâv, çoğ danişiler, adamı ‘ac'z édiler lo! (55) Bıd bıd bıd bıd bıd dédikodu édiler. (56)Ben de ‘ac'zem avrâd lafınnan. (57)Dédiler söz, ya bız konuşmıyecağığ. (58)Valle özlerínî heppe yükünnen barabar bindirdim, geldím tam mezarlığın oriye. (59) Hele ezan okunmıyip. (60)Oruçluğtır da. (61) Bi tene ön^ünü böyle dönderdí kıbleye. (62)Dédi yâ Rabbi, bu adam dédi darlık görmiye, darda qalmya. (63)O gün, ‘aynı mığrıb zâmanı. (64)Ön^ünü böyle kıbleye verdi, arhasına yükünü aldı, hatır istedi, hep dağıldılar géttiler. (65) ‘Aynı o gece de başımıza o olay geldi. (66)A, onun du‘ası qabul oldu ha!

-34-

(1)Men loqantada çalışidum. (2)Bízim patronnar İstanbul’a gétti ‘amcemin yanna.(3) Bize dédiler ki valla dañile sen baq! (4)İşte yémek mémek sen yap! (5)Allah’ın hikmetínnen ben de o guni yeşil fasulya yaptım. (6)Yeşil fasulya, pilav, kızartma işte filan. (7)Ë, millet övle zâmanı oldu, geli. (8)Ben de kepçeye pilavımı doldırıyam rastgele. (9)Ne yapacam ben? (10) Démisen üstünde sinek varmuş. (11)Allah rahmet kılsın, Çüngüşlü miydi, Erganili miydi, ‘El‘ezliğı miydi, veznedarda, veznede, mālîyede Şener Beg ismînde bi memur vardı. (12) Yaşı, başı tamam ama, ne mühterem, ne efendi, ne merhametli! (13)O kadē hoş! (14)Başy ağırtmıyım. (15)Tam müşterilerin kızgın zâmanıdır.(16) Dayre dağılıb. (17) Dédi Salō! (18) Dédim buyur begim! (19) Dédi gel oğlum, bunu qaldır, gel! (20)Dédim hērola begim, sen yeşil fasulyayi severdiy. (21)Dédi Salō, havacı var havacı! (22)Ben de bilmıyem havacı nedi^f. (23)Dédi bana bi pilav vé^f! (24)Neysel pilavı gözlerím seçi, hoş. (25)Beyaz pırınç. (26)Valla pilavı vérdim, üstüne birez et met te bıraktım. (27)Dédim begim niye böyle étti? (28)Sen fasulyayi severdiy. (29)Dédi sana diyem havacılar var, qaldır, götür. (30)Valla qaldırdım fasulyayi, yémedi.

-35-

(1)Kızıltepe’de çalışıyam. (2)Altı-yedi tene memur var. (3)Bizim de büyük bi abim var, men néreye oturiyam geli hemen ayagımı basi. (4) ‘Acele yeme! (5)Memurlar birbirinin qaşğınnan qaçiri qardaşım. (6)Kövde bize yémek yapilar. (7)Kövlüdür, qadastıroda

çalışıyor. (8)Ayağımı basi. (9)Yâ Rabbi, nâssı olacak? (10)Bu sefer sıfraya gétmidim. (11)Onna^f hēppi otiridí. (12)O hârda uzak yer var _ idi, gédidim orda otiridim. (13)Dédim vallahi béle étmesem aç kalacağam. (14)Mením adımı kıomuştı kımbıl, di^yidi bu kımbıldır yav, mením kıardaşım kımbıldır di^yidi. (15)Yâni kımbıl, o ekinlerde var ya! (16)Böle ufağ ufağ. (17)Di^yidim kıardaşım, sen bana hâksıssan yav! (18)Bağ, adamlar, memurlar birbirinin kıaşığınan kıaçırı. (19)É^yle yüz göz olmuştuh.

-36-

(1)Bízde bi Azerbaycannı dohtor var _ idu. (2)Dohtor, hatta bayan béle iri yarı. (3)Dohtor arhadaşnan oturiyih böle. (4)O da çağ'rib söle ki hele gel lo, 'ami gel lo, 'ami gel, géttim. (5)Senin gibi meraklıydi o da. (6)Dédi bu çoğ güzel bízim bırayın şairlerinden söli. (7)Bayandır, söle ki hele birez söle 'amce, bağalım hele nedir? (8)Dédi bízim Azerbaycan'dır yav burda! (9)Siye, miye, he. (10) 'Aynı öyle. (11)Döndü, dohtora dédi ki yav benim şansım yoğ ā, dédi yazılı síze yav! (12)Dédi niye dohtor hanım? (13)Dédi hindiye kade^f bu 'amceyi niye dohtorlara götürmirsiz? (14)Ben dédi bu 'amceyi götürecağem dohtora. (15)O da dédi Allah'ın emrinden babası hasta oldu. (16)Daha gelmedi. (17)Azerbaycan'a gétti, daha gelmedi. (18)Şansım yoğ ā! (19)Dohtor bayandı lo! (20)Doğum dohtoru yav! (21)Dédi aparacam seni göz dohtoruna. (22)He valla! (23)Yav, Batman oli, Diyarbakır oli, başka hoş... (24)Dohtora darıldı. (25)Di^yi yav, sizin béle bi arkadaşiyiz varkene, bi 'amceyiz varkene, niye munu hindiye kade^f göstermisiz? (26)He valla! (27)Biğeç tene béle mani mani söledim. (28)Dédi valla 'ayni bízim Azerbaycan lisanları gelip yav! (29)Dédim hocam ne yapah, bízim de lisanımız.

-37-

(1)Vallahi burdan 'ayni bu mevsim ⁱkindi zámamı kağıdıh. (2)İşte bu aylarda Batman'e kade^f koyun kıuzu aparidim girmi lireye, girmi lireye! (3)Yayan sábbahē kade^f yol gididih yav! (4)İki kışi, birimiz önde, birimiz arhada. (5)Hiç unutmam. (6)Ne bür gün, ne ikü gün, ne üç gün... (7)Böle işte. (8)Burdan çihidih béle ⁱkindi namazında, Batman'a gididih hele şafağ olmuyub. (9)Kıuzu ayağınan! (10)Béle yol mol da yoğ _ idu. (11)O trén köprüsünnen geçiridih. (12) Allah göstermesin bi trén vursaydı bızı,

loğma loğma éderdi éyle hepimizi. (13)Kuzu ayağınnan yā! (14)Yétmiş seksen tene katıdıñ qarşımıza, birimiz çağıridiñ, birimiz hā édidıñ. (15)Batman'da aparıb kasaba véridiñ yav! (16)Mağmud Ortaboy'un loğantası vardı. (17)Heppi yayan gididiñ. (18)Binde bi tene kamyon. (19)O da dört teker kamyon vardu, o yéni Şavroleler, Fortlar mortlar vardı, béle Austonlar vardı. (20)Béle piqap ne gezidi! (21)Allah devletten rāzi ossun! (22)Vallahi bırdan Şarnak'a gididiñ yürüyereñ. (23)Si'irt'e, Şarnak'a... (24)Bi haftada, on günde konañ konañ gididiñ yav! (25)Aylardan, günlerden eve gelmidıñ. (26)A, böyle kellemízı daşın üstüne koyıdıñ. (27)Vallahi ço^k afédersen, ço^k afédersen ayi daha yeni s...ıdu. (28)Buğu kañıdu, buğu, buğu! (29)Béle buğu kañıdu. (30)Bilidik ki yāni afédersen şindi bırdı s...ıb. (31)Karabalıhtan yénidi, gididi ormanlığa. (32)Hepp tutlar var hepimiz kade^f. (33)Ormanlıñ! (34)Afédersen o hāyvannarı bırahtıgımız zāman bi sa'atte toplıyamıdıñ ikü üç kişiden. (35)Biz böyle çalıştıñ kardaşım! (36)Bunnar hepsi begdir yav! (37)Böle saltanat ne gezidi, böyle piqap ne gezidi, böyle pisiklet ne gezidi! (38)Kervan ayağınnan gididiñ, eşşek ayağınnan. (39)Her birimizin dokkuz tene, on tene, yedi tene, sekiz tene... (40)Kıvetine göre lo! (41)O da kaçé? (42)Si'irt'ten yüklidiñ Şarnak'a, on kuruşa. (43)Kilosu on kuruş. (44)Duz, duz götüridiñ hökmete teslim édiyiñ. (45)Bız nelernen gelibiñ bu zāmana, sen biliseⁿ? (46)Nelernen gelibiñ bu zāmana! (47)Si'irt'e, Şarnak'a, Yüksekova'ya, Hakkari'ya, Van'a... (48)Gédidıñ Van'a, bızı kavidilar yāni lüküs loğantalar, kañvele^f. (49)Hadi, hadi, hadi bitliler, hadi bitliler! (50) 'Abamız sene on _ iki ay su görmidi, kardaşım, üç ay yaz. (51)Sırtımızdaki 'aba aylardan senelerden... (52)Hökmetin erzakını götüridiñ. (53)Bulğur götüridiñ, mercümeğ götüridiñ, yarma götüridiñ. (54)Eşşeknen tuz götüridiñ. (55)Bu Şehmuz Arslan mütehit'miz _ idi. (56)Bismil'in eşekçilerinin başıydı ā! (57)Hesap kitap onun elindeydi. (58)Bızim kafiye başımız sensen işte! (59)Mesele, Şehmuz Arslan _ idi mütehitmiz. (60)Géderdi, hesabını, kitabını herkesin alırdı, defterine yazardı. (61)Sen bu kade^f, sen bu kade^f, sen bu kade^f! (62)Vallañı táhta köprüden geçiyiñ, a böyle sallanti yapıdı a böyle! (63)Ha hindi kırılır, hindi düşer. (64)Ha hindi kırılır, hindi düşer. (65)Böle çile çektiñ. (66)Bugün bırdan Si'irt'ten yüklidiñ, gididiñ mesele Sinan'da kalıdıñ. (67)Sinan'da o gece yatıdıñ, şafağ olıdu. (68)Heppi heybemizde ekmegimiz, aşımız, çayımız, legenimiz, bardağımız, tuzumuz. (69)Heppi içinde, eşşegin sırtında. (70)Beksemet yapıdıñ fırınnarda. (71)Böle ekmek, tussus. (72)Ne çülürdü, ne koğardı, ne ekşirdi. (73)Heybemizi doldururduñ, afédersen tikerdiñ, bağlarduğ eşşegin üstüne

hankısına biniyihse. (74)Binegimiz var, hüs'si binegimiz var. (75)Yani é^yle yayan gétmağ yoğ. (76)Herkesin bi binegi var. (77)Vallahi héç unutmam, géce ittoğlütün biri háyvanımın şingırağının içine şe^y koyub, ot. (78)Yani tanımiyim diye ā! (79)Arkadaş, geziyem, geziyem eşşegim yoğ, bi de қaranuğ. (80)Ben onun háyvanın şingırağının sesinnen taniyam. (81)Géce zümrüt қaranuğ Allah'ın çölünde. (82)Yetmiş-seksen tene háyvan bi arada. (83)Görüdüm? (84)Géce ne görisen? (85)Eşşegin şingırağının sesinnen yağalidim, getiridim, yüklidih. (86)Geziyem geziyem, yā Rabbi! (87)Arkadaş bana çığ'ri bağ'ri: (88)Hani ne _oldu? (89)Ula oğul, diyem valla eşşegim yoğtur! (90)Niye ki yerden elma attım ki zengil boynunda, içinde ot. (91)É^yle sögdüm, é^yle sögdüm! (92)Háyvanın boynuna tağıyih zencirle. (93)Herkes lang lung lang lung lang lung... (94)Eskiden қoyunnarda da vardı. (95)Keçilere, қoyunnara tağarlardı. (96)Men Elbistan'da çoğ gördüm onnardan.

-38-

(1)Anamnan olubam, gözüme mōda atıblar, gözüm ağ'rib. (2)Hele bi yaşındaykene. (3)Kırk gün gözüm қapalı қalıb. (4)Kırk gün! (5)Mōda, mōda! (6)Қoyunnarın sırtına vuriler ya kırmızı boya. (7)Onu dövümüşlar eskiden. (8)Bu Érmeniler, Yahudiler işte. (9)Eskiden buralar heppi Yahudi yériydi. (10)Döğümüşler böle hınna gibi. (11)Şindi görmisen қoyun қuzuların sırtına vurilar böle kırmızı. (12)Éyi hatirliyem çiftlerimiz heppi béle kıpkırmızı olurdu. (13)Annımıza bağlardılar ya, gözümüze. (14)Şindi Bismil'in çoğu o mōdadan kordur a, anadan olma degil. (15)He valla! (16)A bu şindi b' ahséttiğimiz kadın da géce ağı. (17)Gidiler mōda getirmege. (18)Niye kırmızı biberi getirmiler géce! (19) Onu nassı gözüne atılar, her iki gözünü de ağıdı. (20)Kırmızı biber a! (21)Yā, mōda, mōda! (22)Bismil'in yarısının gözlerini kōr éden heppi mōdadır. (23)O қoyunnarın sırtına vurilar ya! (24)Eskiden béle doğtor ne gezidi! (25)Ben kırk gün... (26)Rağmetli anam di^yidi ki bíz dört beş қardaş olduğumuz için, hindi babay da kıymet bilmidi. (27)Yani démidi ki oğlumdur, gözü қapalı қalıb. (28)É^yle ki bu doğtor moğtor yoğtı. (29)Beni eşşegin üstüne mindiriler anamnan barabar. (30)Dōğru Diyarbakır'a! (31)Bi bayan doğtor vardı. (32)Diyarbakır'da bi tek bayan doğtor. (33)Böyüg abimnen anam götüri. (34) Nasıl gözümü açi, bağı, valla bambayaz olub göz. (35) Di^yi valla bunun başka da göze heri yoğtur. (36) Fağet, damla véri, sızlen şansıza

di'yi. (37)Atılar, gözlerimin ışığı geli ema, bambayaz. (38)Şindi bu, hiç bana heyri yoḥ bunun. (39)İşte beni gezdiren budur. (40)Bu da ayağımın altını göriyem lo!

-39-

(1)Vallahi bür gün beni é'le dögdüler, é'le dögdüler. (2)Çocuğ_ iduḥ lo!
 (3) 'Affédersen gididiḥ ḥáyvan otlatmaya. (4)Bizim koñşiyin da, çoḥ 'áf buyurun, bi köpegi vardı. (5)Eşşeklerin yan'na alışıḡtu. (6)Ekmek vériduḥ, bízlen gelidi lo!
 (7)Eskiden kaza cıbbır di'yidiler. (8)Ben bílmiyem cıbbır nedir. (9)Niye o köpek, 'affédersen, gidi bi yavru kızı ağızına alıb kaçırmasın! (10)E arkadaş, yetiştiler bana.
 (11)Abayı béle éttim, a béle! (12)İnan ét Allah'a!(13) Bana désem elli tene ağaç çektiler, inan!(14) Çoḥ namussuzdular la! (15) Ya, bu göçmenner kade^f imānsız...
 (17)Elli tene désem káfamda şiş oldu inan! (18) Dédi bu cıbbır ölse bíz de seni öldüreceyik (19) 'Aynı béle! (20) Bereket vérsin köpegin ağızınan sağ aldılar. (21)Yav, diyem 'amce valla benim degil, anam benim degil. (22) Bu ḥaḥın köpegidir, arḥama düşüb. (23)Yöḥ, di'yi sennen gelib, bu cıbbır ölse seni de öldürecağık. (24)Bereket vérsin, cıbbır sağ çıktı ağızınan.(25) Dédi sen gelmeseydin dédi bu köpek gelib bu cıbbırımızı götürmezdi.(26)Éyle sövi, yine bi şey söyleyemiyem ki. (27)Ağac ellerinde.

ANLATAN : Mehmet KOÇ

YAŞI : 69

İŞİ : Muhtar

DERLEME YERİ: Köseli Köyü

-40-

(1)Mācir démek, o savaş anında ordan göç étmişler. (2)Mese Karaköse'den, Van'nan, Muş'dan... (3)Ordan gelirkeⁿ şindi burıya yerleşmişle^f. (4) Ondara mācir söleniyor. (5)Eses mācir degil o da. (6)Göç édenlere mācir söliler. (7)Mācir, biz bırda mācirlerle bu göçmenlere sölididḥ Bulğaristan'dan gelen.(8) Bu se^fer ki bu Muş'dan, Van'nan zaman Rus Savaşı'nda dā Siirt'e, Deligli Daş'a kade^f geldi, geri gétti ordaⁿ. (9)Onnar işte,

onnar o teraften düşmanın karşısına kaçça kaçça çoluğ çocuğ ölen öldü, kalan kaldı. (10)Bırda yérleştiler. (11)Mesele, sen bi çocuğ besledin, ben dört çocuğ besledim. (12)İşte ö^yle. (13)Yani şu anda Bismil'de de vardı^f, bırada da vardı^f. (14)O teraften gelenlere sen nerden geldin, valla di^yi ben mâcirim. (15)Eses mâcir demek göç étmeg. (16)Onnar da aynidir. (17)Onnar Ađlat'ta bi Kürt vardı, bi Türk vardı. (18)Ađlat'tan, ebey ordan gelmiş. (19)Ben Ađlat'a géttim. (20)Onnara ne söliler Türkmenge konuşanlara? (21)Bi şe^y söliler onnara. (22) Onnar Kürtçe bilmmezler, hep Türkçe konuşurlar. (23)Ağlathılar é^yledir. (24)Ađlat'a ben gétmişim. (25)Onnar da savaştan kaçmış. (26)Ben sena ne diyim! (27)Siirt Deligli Daş vardı, Siirt! (28)Burda Deligli Daş sölile^f. (29)Şindi oradaⁿ yol geçti. (30)Devlet onu yıhtı. (31)Deligli Daş var _ idi. (32)Delig _ idi, yol yoğ _ idu. (33)O deligten yolcular gidib gelirdi. (34)O işte, onu şimdi devlet onu kesmiş, é^yle ama é^yle áski eser qalmış orda. (35)İşte oriya Deligli Daş sölidile^f. (36)O Deligli Daş'tı, içinnen yol gédiyordu ha! (37)Yol bu se' geniş olmasü için bi tarafını yıhtı, bi terafi kaldı. (38)Oriya Deligli Daş sölile^f. (39)Devami babam gine di^yidi. (40)Rusya Deligli Daş'a kade^f geldi, orda içlerinnen ihtilaf oldu, ' asker Rus kendi kendine geri çekildi, gétti yani. (41)Yoğsa gelirdi, gelirdi, gelirdi, burdan Diyarbakır'a kade^f dönerdi, géderdi. (42)İstedíđi kade^f géderdi. (43)O Deligli Daş'tan, ordan geri dönmüş. (44)Burda qalanlara mâcir söleniyo^f. (45)Lögabı ö^yle.

ANLATAN : Zeynep KOLUMAN

YAŞI : 72

İŞİ : Ev Hanımı

DERLEME YERİ: Türkmenhacı Köyü

-41-

(1)Géttim, dört sene géttim. (2)Evvel koyun var _ idu, kuzu var _ idu. (3) Mesele çocuğlu olanlar birağmidıla^f. (4)Arada bi gididiğ, cézamızı sürdiridiğ, bi de ki başlidiğ gétmidiđ. (5)Çünkü niye koyun var _ idu, iş var _ idu. (6) Annelerimiz koyuna gididi, bíz çocuğlara bağidiğ. (7)O sebepten fazla gidemidiğ, ama oğumam yazmam da béceridim. (8)Ama bir hafta gétsem öbür hafta gidemidim. (9)Çünkü benim bennen küçük

var _ idu. (10)O gídidi ben alidım, ben gédidim o alidi. (11)O indi İzmir'dedir. (12)İzmir'de otiri. (13) ocası ölmüş, çocuqlarına baı. (14)Men dört sene... (15)Üçte çıhtım. (16)Yani üç, üçte éyle dédi ha, üç! (17)Béle başımda şe^y de var _ idu. (18)Fes diyeydile^f. (19)Böle züflerimiz sallanidu, züflerimiz böle sallanidu. (20)Şe^y geldi bir gün, müfettiş. (21) Müfettiş geldi. (22) Dédi kızım dédi bunu çıharacasaⁿ. (23)Dédim valla men çıharmiyam. (24)Niye dédi çıharmisaⁿ. (25)E, dédim bizim 'ádetimiz béyledir. (26)Çofiydi. (27)Fes, fes! (28)Fes var _ idu é^yle. (29)Cüftverenimiz de var _ idu. (30)Çofu ayrı, fes ayrı. (31)İşte é^yle. (32)Müfettiş dédi ki kızım dédi bunu çıharacasaⁿ. (33)Valla dédim çıharmayacaam. (34)Yani o zaman da birez sayı var _ idu. (35)Çünkü kıymet bílidı büyüklerin, sayılıydu ba Alla^h var! (36)Öğretmennerimiz ossun, müfettiş ossun bi büyükler oriya geleydi sayı var _ idu. (37)Şindi sayı mayı, doru söle, aıptur. (38)Her adam sayı bílmi. (39) É^yle degil mi? (40)Sora geldım. (41)Benım ocam beni süldürdi. (42)ocam yani arabaydı. (43)Gişim di^yidı. (44)O zaman ocam degildi, gişimiz di^yidı. (45)Gişimiz di^yidı. (46)oca mesele é^yle yo _ idu. (47)usura bama! (48)Gişimiz di^yidı, gişimiz! (49)O zaman é^yleydi. (50) Sora babam öldi. (51)ocam geldi meni, kızam ā kızam, o beni teyzemın üzerıne aldı. (52)Teyzem öldi, beni üzerıne aldı. (53)O beni süldürdü ouldan. (54)Şe^y étti ha, sürdü. (55)Bi tene var _ idu, adı Rüştü Beg _ idi. (56)Aylece burdaydılar. (57)Acıdı bize, sürdü beni ouldan.

-42-

(1)Bizım babamız öldü, bız ço çocu aldı, belimizi ebemize saldı. (2)O ebe bize éiydi ba, Alla^h var! (3) Ami uşaqıydıla^f, olumnan babam amuşca çocuıydıla^f. (4)Onda bize baıdu. (5)Bizi sevidile^f, bize işte yamlaımızı kırmidıla^f yéttim olduumuz üçün. (6)Çairidi, gelın dé^yidi. (7)Tege var _ idu háyvannarun. (8)Tegeye gídidi. (9)Tege háyvannarın damıdır. (10)Tege dé^yidı. (11)Tege, háyvannarın damına tege démidile^f? (12)Öküzlerın. (13)Öküzleri tegeye balıdıla^f, bız de gididi, otiridi. (14)Sıca _ idu. (15)Soba moba yo _ idu. (16)Ö^yle var _ isa kıymidı oduna, kıymidı. (17)Hadi gidaın tegeye! (18) Bieri var _ idu. (19)Bieri de o da böle bi oca _ idu. (20)Ocaı, saman tökidile^f, yandırdıla^f, çekidile^f közünü bize. (21)Soba uridusa böyükler gédidi otiridilar. (22)Yani çocuqları bıramidıla^f, dé^yidiler kaçın tegeye, tegede oynayın háyvannarın yānda. (23) Bız de gédidi mecbur. (24)Böyükler ayru

otridu, küçükler ayru otridu, ya kadınar, çocuğlar ayru otridula^r. (25)Çünkü niye, uşağ _idula^r, tegeye gönderidiler onnarı.

-43-

(1)Koyunumuz çoğ _idu. (2)Atmış-yétmiş tene koyunumuz var _ idu. (3)Altı tene baş davar var _ idi. (4)Hayvan, öküz. (5)İki-üç tene inek var _ idu. (6)Yapıduğ. (7)Gamışımız yoh _ idu. (8)Babamgilin var _ idu, bízim yoh _ idu. (9)Babamgilin gamışı var _ idu, ama bizki öküz _ idi. (10)Sattığ, matur aldığ. (11)Bu koyunnar da bi ölüm geldi, öldüler. (12) Kalamı da bu matur matur çıhtı, sattığ. (13)Sattığ koyun, matur aldığ. (14)Böyle bu oğlan, bi tek oğlum vardı, İzmir'e gétti, bu kaldı, bu dédi men yapmiyam koyun dédi, záhmettir. (15)Bi inek var bi öküz. (16)Matur aldığ. (17)Ékidığ, háyvannan ékidığ, öküz. (18)Buğda, arpa ékidığ, küşne, daru, mercimek. (19) Küşne de o da bi háyvana véridığ, öküzlere. (20)Mercimek gibi, benzeri, mercimek gibiydi. (21) Yani daru da var _ idi. (22) Küncü var _ idu. (23)Bíz, indi mısır di^yiler, o zaman daru di^yidiler. (24)Küncü de var _ idu. (25)Küncü di^yidiğ. (26)İndi bílmiyiğ. (27)İndi küncüye bi şé^y söliyen ne di^yidi? (28)Susam! (29)Bağ, bílisen de sölemisen ha! (30)Susam söliler. (31)O da kabuksuzdu, beyaz! (32)Yanı bíz küncü di^yidiğ. (33)Gédidiğ daru kesmeğe, kızlar gédidiğ kesmeğe. (34)Daru béyle béyle. (35)Beyaz daru! (36)Kırmızı daru var _ idu. (37)İndi mısır di^yiler, mısır ayırır. (38)O zaman mısır yoh _ idu. (39)Beyaz daru, kırmızı daru var _ idu. (40)É^yleydi valla, bunnarı görduğ.

-44-

(1)Géttiğ Hacı Bekteş'e, bi kadın geldi béle güzel béle giyip. (2)Ma é^yle de suzili ba^haⁿ! (3) Kimse kimseye yol vérmı ana háyrıran! (4)Béle béle naylonlar ufağ geli. (5)Ula, naylon dolar mu? (6) Béşte gittiğ. (7)Bi kadın geldi. (8)Éyle güzel géyiniğ. (9)Mením sıram gelecek. (10)Dédi, bízim míllet dédi adam olmaz, dédi. (11)Hindi béle bi küçük doldurun yéter, dédi. (12)Bílene dédi bir damla da 'aynıdır, bir şey de 'aynıdır dédi. (13)Adam dédi yoh, dédi budur, ben yolumu qarşından kaldırmam. (14)Bekledim mením sıram geldi. (15)Men dédim vér bana hele siye. (16)Resul de ordaydı. (17)Resul de di^yi çay getir bardahta, anam acıhtı. (18)Valla! (19)Gétti adama dédi vér bahım! (20)Béle bi ufağ! (21)Hindi sular içiler ya plastik. (22)Valla yari étmedi, yéter dédi, çoğ

sağ ol dédi. (23) Yav dédi bunun bi damlası bi naylondur dédi, bılene dédi. (24)Ne doldirisiz dédi béle. (25)He valla! (26)Orda birkeç tene kadın var _ idi, é^yle havaslandım o elbiselerine. (27)Dédim bizim evvelki... (28)Yeddiverdi, kutlu kumaş diyerdih. (29)Yeddiverdili ayağ düz don yapardıla^f, kutlu kumaşı da kürtük yapardıla^f. (30)Fes giyerdile^f. (31) Yeddiverdidir! (32)Dize giyili, pantor! (33) Bíz ona di^yidih diz donu işte! (34)Onu orda gördüm é^yle heveslendim. (35)He valla! (36)Dédim hay gidi evvelkileri daha ne güzel giyiniptir. (37)Çok sağ ol, dédi teyze dédi koydu gétti. (38)İşte béle!

-45-

(1)Hindi gidiyem, para çekiyem b^c azı kere. (2)Görisen her şe^ye oğlan üstüme tarla vurup. (3)Di^yi imza bılisen? (4)Di^yem bılıyem. (5)Nassı bilisen? (6)Bılıyem. (7)E, teze imza béle? (8)Béle de idare édiyem. (9)Güliler béle. (10)B^c azıları doğrudur di^yi, idare édi. (11)Yani barmağ basmağdan éyidir. (12)E, di^yidim né édim? (13)Ze yapıyam, Ze yaptıktan sora cızıhlyam. (14)Güliler. (15)İzmir'e géttim, İzmir'de para çekiyem. (16)Kapiyi karşına béle uzadılar, adam geçi, kaldırılar adam géttihtan sora uzadılar. (17)Di^yi yaşlı adam.(18) Men géttim, kaldırdım, géttim oraya, merhaba merhaba éttim, oturdum hoşbêş éttim, oturdum. (19)Meni tanılar. (20) Kaç kere orda almadım? (21)Hikmet oğlum şe^ydir, esnaftır, tanılar. (22)Men de géttim, béle oturdum, hoşbêş éttim, cüzdanımı çıkarttım. (23)Teyze para mı çekecen? (24)He dédim para çekecem. (25)Paran hazır dır dédi.(26) Dédim hazırsa çekerem. (27)Gel imza vér! (28)Vérdim. (29)Tanılar, kaç kere orda alubam, tanılar. (30)Parayı vérdi. (31)É^yle cebim de yanımda büyük. (32)Altı milyar mı yedi milyar mı dört yüz çektim é^yle. (33)Cebime koydum, imzayı vérdim özlerine. (34)Bahtım oğlum geldi. (35) Oğlum geldi, dédi ana né _ étti, para aldın mı? (36)Dédi he? (37)Dédim he! (38)Sora kararı dédi ki bu anay nérde kıali, dédi. (39) Dédi valla anam dédi Türkmenhacı'da kıali, dédi. (40)Diyarbakır'da kıali, burda kıalmi. (41)Dédi niye dédi teyze dédi burda kıalmisan? (42)Dédim valla men burda kıalamiyam, canım sıhılı dédim. (43)Niye canıy sıhılı? (44)Oğlum da dédi anamın tavuğu var, cücüğü var, inegi var, anam burda kıalır mı dédi. (45)He, dédim bak kıalmam. (46)Bahtım ordan adamın biri kıalhtı Gönül kimin béle genç. (47)Valla dédi Hikmet Abi dédi benim de anam é^yle dédi. (48)Malatyalıdır dédi, yo 'El' azli. (49) 'El' azlidir dédi, vala dédi kıalmi, iki ay da kıalmi. (50)Di^yi õ benim tâhlarum vardur, õy

mením inegim vardur. (51) ‘ Aynı mením kimin o da. (52) Sora kadın güldi Hikmet’e. (53)Men kaçtım, hadi özlerínnen görüştüm. (54)Valla teyze dédi bi de beklerih. (55)E dédim para vérirsesse gelirem, niye gelmiyem? (56)Valla para vérirsesse yarın gene gelirem. (57)Güldüler, güldüler. (58) Vala dédi burdaykene parayı cebíne koydu, cüzdanını aldı, başka cebe koydu, onnan sora dédi bahın sizden hetir da aldı. (59)E, dédi bi de beklerih. (60)Bi de beklerihse para vérirse bi de gelirem. (61)Niye gelmiyem dédi. (62)Güldüle^f. (63)Hikmet dédi benim anam béledir. (64)Hikmet’i tanılar ya! (65)Her zámán orda bankada, yahındır. (66)Konuştuğ, kardeşim de geldi. (67)Veli ismi. (68) Di’i bacı ne étti? (69)Dédim paramı çektim. (70)Bankacı çekti? (71)He, cebíme koydu. (72)Niye güldüle^f. (73) Kaldır bahım dédim ağacı men geçim! (74)Kaldırdı ağacı, geçtim. (75)İşte béle!

ANLATAN : Zeliha KOLUMAN
 YAŞI : 65
 İŞİ : Ev Hanımı
 DERLEME YERİ: Türkmenhacı Köyü

-46-

(1)Gelín oldum. (2)Neva gelín oldum? (3)Kayınbabam çayda boğuldu, uşağ _ iduğ. (4)Dügün yok, bÍ tuman, bÍr köyne. (5)Béle bi tene getírdí, giydírdíle^f. (6)Ağşam hınna koydılar, sábbahıten yéndírdíle^f. (7)Kayınbabam çayda boğuldu, kimse yoğ _ idu. (8)Anamnar geldíler istemege. (9)Başlığ ta vérmedíler. (10)Anam dédi kardaşım suda boğulub, övi sáhípsíz. (11)Mení ağşam istedíler, sábbahıten gelín éttile^f, kodula^f. (12)Meni yéndírdíle^f, kodula^f buriya. (13)Valla, aş ekmeg bílmíyem, uşağam. (14)Hindileri ruj süri, kaşına kalem süri, boya vuri. (15)Bízde éyle yoğ, yoğ _ idu. (16)İki gün çöle géttíğ. (17)Eteğimize daş doldurduğ. (18)Daş oyniyam daş! (19)Gelín olubam. (20)Aklım yétmi, uşağam. (21)Yanı o hava mení ístedíler. (22)Valla yaşım da aklıma gelmi. (23)Uşağ _ idim, çoğ uşağ _ idim. (24)Oğula gétmedim. (25)Oğul yoğ _ idu. (26)Mením günümde oğul yoğ _ idu. (27)Var _ idu, fakír _ iduğ, yoğsul _ iduğ, anamın kocası ölmüşti. (28)Ben oğula neyle gédeydím? (29)Anam gédídí hağın tarlasında başağ édídí, un édídí, yéyídíğ. (30)Ne sen aç, ne de men söliyim ebe háýran! (31)Derdímíz çoğtur. (32)Allah’a çoğ şükür! (33)Elímízden ne geli? (34)Diyíğ ayağta

olağ, kimseynen döğüşmíyah, kimseye hátırını koymíyem. (35)İki günlüğ bu dünyedir!
 (36)Ne édecağam ana háyran? (37)Dünye de mením olsa ne oli?

-47-

(1)Valla é'le zengin ğidum. (2)Trağtorlar, ñanyonnar... (3)Bu hávşte yér yoğ ğidu bu ñapının ögine bağaydun. (4)Adam gétti pambuğ ékti Batman'da. (5)Ne işi var ğidi?
 (6)Batman'da suyumu sattılar, mazotumu sattılar. (7)Ordan aç susuz geldím. (8)Bi şey de getírmedím. (9)Bír gun ñaynımın oğlu gelib. (10)Adamım gídíb Batman'da pambuğ tutubtu^r. (11)Men döğişiyem. (12)Diyem étme ora irañtur, su yoğtur. (13)Emmi oğlum di^yi ki bír ñuzu, etíní, hoşafını, bí de ekmegimi, burğurumu getírsínner! (14)Trene nava gíri?
 (15)Trene gítsen ñuzi ñorlar mı? (16)Trene ñuzu ñoyulmi. (17)Ñañtuğ valla menne gelín torladuğ topladuğ, eşyayı heppi yığdığ buriya. (18)Rañmetlíğ bu Milla Muğtar'un taksisini var ğidu. (19)Kele o geldí bízí ñoydu trenín ñarşısına. (20)Alla^h rāzı ossun!
 (21)Trenin ñarşısına ondarı ñuyduğ haydi! (22)Hañ ñuzuyu ñomi. (23)Bi adam geldi. (24)Abla dédi sen dédi haşa bunu tuvalete ñoyabılırseⁿ. (25)Ñuzuyu ha dédi. (26)On tene gíşí çadırınnan, uşáğınnan, ginesinnen, ipliginnen... (27)Ñañtılar ñuzuyu orda yédíler, içtíler. (28)Bír gun éyle bağtım ki dédi bír yérde bin dönüm tutuptu^r. (29)Ona bórdan gétti ñaynımna mozot getírdi. (30)Gétti mazotun hepsíní sattıla^r. (31)Tuttu, arazímí da üstüne ñoydu. (32)A, béle oldum. (33)Özü de sonu sonu gétti Almanya'ya.
 (34)Bír ay üstüne ñalmadı dédi gel boşandım. (35)Orda boşandım. (36)Men burda boşandım. (37)Aha béle çektiğ ha! (38)Eski insanın sáhíbí olmasa... (39)Özi de gétti vafat étti, ñaldım iki tene uşañla. (40)Uşañı da bírí çekti gétti İzmir'e. (41)O gune de şukur bu gune de! (42)O gunneri da gördüm bu gunneri de gördüm.

ANLATAN : Abdullah BOZKURT
 YAŞI : 65
 İŞİ : Çiftçi
 DERLEME YERİ: Aralık Köyü

-48-

(1)Burda mısır var, pamuk var, 'arpa var, buğda var...(2)Ne desen var! (3)Şimdi bízim burada, mesela batı gibi deyil. (4)Bízim burda yapmilar, bílmiler. (5)Şindi, Manisa'da olan üzüm burda da yetişi. (6)Yapmilar burda. (7)Élli ikide oğula gétтім. (8)Yédi yaşındaydım. (9)Eskiden bízim köyümüzün arkasında oğulu Dicle yıktı. (10)Onnan sora geldih buriya. (11)Eskiden ne yapidiler? (12)Kavun, karpuz ékidiler, onnarı yiyidiler. (13)Bi de suyun kenarında ékidih. (14)Dicle'nin kenarında da ékidiler. (15)Şükürlüler kırk kilo, élli kilo karpuz yétiştirdiler. (16)Şükürlü'de yétiştirdiler bunnarı. (17)Gübre véridiler, élli kiloluğ karpuz...(18)Ama onnar kuma ékidiler. (19)Kumsal tarlalar, kuvatlí yérlere ékidiler. (20)Kumdur, çakıldır. (21)Çakılın içine ékidiler. (22)Ne diye Diyarbakır'ın karpuzu meşurdur? (23)Nedir yani? (24)Burada 'aynidir. (25)Kalevzon çıktı, detarjan çıktı, hastanelerden gelen o bütün ilaçlar geldi, suya girdi. (26)Artık karpuz yetişmi. (27)Petrol geldi. (28)Bi de bu tarım artıkları atılar Dicle kenarlarına. (29)Kutulardan gelen sular var. (30)İçinde ilaç var. (31)Ondar karpuz geldi mi olmi. (32)Eskiden baraj yoğ _ idu, olidu. (33)Baraj olduhtan sora olmi. (34)Dağdan üstten ne geli? (35)Çamurlu su geli. (36)Eskiden bu Dicle suyunu getirdiler, yoğurt yapidilar, ayran çahidilar. (37)Şindi ne _ olmuş? (38)B...k ağı, çamur ağı. (39)Eskiden iğne atsaydın iğneyi görürdün. (40)Balığa bağardım, balığ altında pırıl pırıl görünidi. (41)Nerde balığ olduğunu bílidin, görünidi. (42)Su tertemizdi. (43)Üç metre, dört metre altta ossa görünidi. (44)Şindi balığ bile kalmamış. (45)Bi de eskiden baraj yoğ _ idu. (46)Şubatta kar olidu. (47)Ha bu köyü iki sefer, üç sefer yıhtığımı ben görmüşüm. (48)Tā bízim oğula kadar su ağıdu. (49)Bağma şindi barajı yapmışlar, su yoğ. (50)Barajı birağsalar su var, barajı birağmasalar su yoğ. (51)Şindi bi de Diyarbakır'dan Batman'a kade en aşağı beş _ bin tene dinamo var. (52)Her dinamo bíliseⁿ ne kade su çeki? (53)Bu gavur dinamolar Dicle'yi kurutti. (54)Eskiden dedelerimiz diyidi gün olacağ Teccal kağacağ, Dicle'yi kurutacağ. (55)Bu dinamolar çıktı. (56)Teccalın yerini tuttu, Dicle çayı kuridu. (57)Üç sefer kuridu. (58)Ben ayakkabısız gitmişim, gelmişim.

(59)Valla, hiç su yoĥ _idu. (60)Kaç sefer kırimuş! (61)Dinamolar kıritidu. (62)Barajı da bıraĥmidırlar.

-49-

(1)Eskiden şeker bulunmidu. (2)Benım, Allah ráĥmet étsın, dayım vardu. (3)E, tabi çaya alişmişuz. (4)Mennen misafiriĥ. (5)Dédi valla şeker yoĥ, çay bitip. (6)O zâman dayım gitti bi tene şey getirdi, kıynattı. (7) ‘Ayni çay! (8)Kıpkırmızı! (9)E bu biyan köküdür dayı! (10)Diyi şeker bitti ne édim oĥul? (11)Nere gidim şeker getirim? (12)Baĥ bunun kökü ‘ayni kıpkırmızı oli. (13)Çaya benzemi? (14)Ama çoĥ saĥlıklı! (15)Kaç tene doĥtor sábbáĥleri için dedı. (16)Mideye, şekere bílmiyem neye. (17)Her şeye!

-50-

(1)Bízım bırda bütün ilaçların içine gömeç var ya gömeç... (2)O gömeci kıynatılar, suyunu içiler. (3)Onnar hep ilaştır. (4)Bízım burda baharda, ilbaharda oli. (5)Kürtçe ‘‘tolık’’ diyiler. (6)Ona Türkçe ‘‘gömeç’’ diyiler. (7)Bitkileri gel baĥ bennen sor! (8)Bízım bırda işte bunnar var. (9)Bi de deli _ ot di’yiler. (10)Ben Manisa’da ormanda kıalmışım. (11)Çoĥ otları bíliyem. (12)Mesela adaçayı var. (13)Izmir’de hele git baĥ şindi adaçayı doludur. (14)Onnan sora şey var: (15)Seki otu! (16)Ben çoĥ getirdim ordan. (17)Géttim bi sene orda kıaldım. (18)Üç-dört torba seki otunna çay getirdim. (19)Onnan sora bízım bırda vardı: (20)Tilki kırdı di’yiler. (21)Ormanda çıĥı. (22)Babam yüz _ bin _ nıraya véridi. (23)Hem ormandan taşıdım hem pazardan. (24)Yüz _bin-iki yüz bin lıralık şey satı: (25)Bunlardan satı. (26)Bi gun deliotu, bi gun seki... (27)Satıdım. (28)Ben mesela dört kızaĥ götürirdim. (29)Otuz bin nıramı-kırık bin nıramı alıdım, gelidim. (30)Evın masrafını yapıdım.

-51-

(1)Askerlıĥı bin doĥkuz yüz atmış doĥkuzda Manisa’da yaptım. (2)Piyadeydim. (3)O zâman piyadeydim. (4)Onnan sora geldim İstanbul Kıartal Maltepe’ye. (5)Yirmi dört aydı. (6)Bíz géttig askerlig éttig. (7)Yirmi ay yaptig, geldig. (8)Kornazlig yapıdım iyiydi. (9)Mesela bíz géttig hastaneye. (10)Bi kıza geçirttig. (11)Altı ay hastahanedede

kaldı. (12)Çocuğ geldi. (13)O küçük daşlar var ya! (14)Şé^ylerin içindeydi. (15)Yine bi onbaşıydı. (16)Bízim teker çocuğun kafasından gétti, arka teker benim üstümden gétti. (17)Ama bi şé^y olmadı bana. (18)Çocuğ gözleri kör oldu. (19)Yirmi dört yıl komada kaldı. (20)Onnan sora geldim bahçevancı oldum. (21)Allah'ın bahçevanlığını yaptım. (22)Onnan sora beş ay-dörd ay, doktor arkadaş _ idi, istirahat éttim. (23)Askerliğ kolay geçti benim için.

-52-

(1)Eskiden kaynana geline zalımlıg édidi. (2)Şindi gelin kaynanaya zalımlıg édi. (3)Dünye ters olmuş. (4)Zalımlıg édi, ona yüz vérmidi. (5)Şindi oğlun évlendirisen, oğlunu ali, gídi anneye de zalımlıg édi. (6)Diyi anney böledir böledir, oğlan da gídi anneylen döğüşi. (7)Eskiden öle degildi. (8)Eskiden, annem yédi tene çocuğ böyüttü. (9)Dedemín yanında memesini çıkarıp emzirmede. (10)Yanında yemek te yémidi. (11)Şindiki yok. (12)Şindi eskiden, buradan bi kadın bırdan érkek geçse kadın döner arkasını, o érkege görükmezdi. (13)Şindi kadın érkek iç içedir. (14)Eskiden pantor var mıydı kadınnar giyidi? (15)Şindi kadın da pantor giyi, érkek de pantor giyi. (16)Eskiden aşortmen ne gezidi? (17)Yoh _ idi. (18)Eskiden genç kızlar bereber Dicle nehrinde yüzerdiler, tegelerde oynardılar. (19)Şindiye o yoh. (20)Telezon çıktı, dünye bozuldu. (21)Eskiden böle şeytanlıg yok _ idu. (22)Kız otuz-otuz beş-kırk yaşına gelidi, kocaya gédidi. (23)Şindi on dört-on beş yaşında evleni. (24)Görmisen on dört yaşındaki kız kaçı? (25)Öle degil mi? (26)Şindi eskiden, vallahi billahi tillahi otuz yaşına gelen kızın memesi yok _ idu. (27)Şindi var. (28)On iki-on üç yaşına gelenin var. (29)Eskiden yok _ idu.

-53-

(1)Bi davul, iki zurnayla evlendim. (2)On birinci ayın beşinde. (3)Kar da yağıdı. (4)Bi davul iki zurnayla. (5)Ben géttim, gördüm kızı düğünde, geldim arkasına düştüm. (6)Géttim annesiyle bereber, dedim “Allah'ın emri, peygamberin kavliyle kızı bana ver!” (7)Dédí oğlum hiç kimsen yok midur? (8)Géttiler bana istediler, kırk gün nişanlı kaldım, getirdim. (9)Dédiler, “Senin kimsen yok mu?” (10)Dédim anam var, babam var. (11)O zaman on yédi bin lira vérdim. (12)On yédi bin lira! (13)Bir altun beşbirlig

iki yüz elli lıraydı. (14)Şindi tenesi bır mılyardır. (15)Élli beş-altmış mılyardır şindi (16)Öle qar da yağıdu. (17)Bin dokkuz yüz yétmiş dörtte, on bırıncı ayın bésinde.

ANLATAN : Abdullah GÜLDAŞ

YAŞI : 74

İŞİ : Çiftçi

DERLEME YERİ: Aralık Köyü

-54-

(1)Okul, bi kere geldiler. (2)Kerpiçle yaptılar. (3)Mezerligin yanında. (4)Géce okulu var _ idi. (5)Géce béle dédi gelsín, ögrensínler. (6)Valla ben bi tek géce géttim. (7)Sıra bana gelmedi, kaçtım, paydos éttim. (8)Onnan sora kaç sene kaldı. (9)Çocuğlar gédiyordular. (10)Onnan sora Dicle kaçtı ya! (11)Su geldí, yıhtı okulu. (12)Şindi bırda yaptılar okulu. (13)Kaçteydi? (14)Valla atmiş ikideydi, bılmem nedeydi. (15)Altmıştan önceydi, atmiştan soraydı, yaptılar bırda. (16)O záman yaptılar. (17)Bi de su geldí. (18)Su geldí, valla havlusı doldu. (19)Daş _ idi, beton _ idi. (20)Bi şey yapmadı. (21)Mílet hepsi kaçtı okula. (22)Bízim évımız de yııldı bırda. (23)Onnan sora, tabi o eski cāmımız de yııldı. (24)Sora cāmi yaptırdıh.

-55-

(1)Eskiden bíz çift sürüyorduğ öküzlen, kara sapanlan. (2)Çift sürüyorduğ, ekin ekiyorduğ filan. (3)Yaz geldi mu orahlan şeylen ekin biçiyorduğ bíz. (4)Biçer miçer yohti. (5)Şıgre vardı şıgre! (6)Sap! (7)Bu terefe vuruyordu, ya bu terefe. (8)Bağlidılar, afédersen ya éşegín üstüne ya da atın üstüne atıdılar. (9)Atlardaki ata göre yapıyordu. (10)Merkeplerín onara göre yapıdılar. (11)Çekiyordu hırmana. (12)Hırmana çekiyordular. (13)Öküz ile sürüyorduğ, ifadıyorduğ, savuruyorduğ. (14)Buğda, arpa içinden çılıyordu. (15)Samanı çekiyorduğ içeri háyvana. (16)Eskiden béleydi. (17)Onnan sora biçer çıhtı, motor çıhtı. (18)Onnan sora dünya rahatladı. (19)Motor çıhtı, motordan sora biçer çıhtı. (20)Şindi patoz matoz çıhmış. (21)Şindi tarlada geziyor,

saman yapıyor. (22)Eskiden béle bi şey yoħ _ idi. (23)Çira da yoħ _ idi, lemba yoħ _ idi. (24)O yağ tenekesi de yoħ _ idi. (25)Teneke de yoħ _ idi. (26)Bazı suyla muyla şey getiri, kaçak getiriyordular. (27)O tenekeyi bíz kesiyorduħ. (28)Eskiden év yağı vardı: (29)Háyvan yağı. (30)Bırakıyorduħ. (31)Koyun moyun sağidılar ya, çalgelidiler. (32)Ayran yapıdıħ, yağı çılıyordu. (33)O yağı çaput içine koyadıħ, artıħ yandıridıħ. (34)Háyvan mayvanın içine gidiyorduħ. (35)Bazi oturadıħ. (36)Çep getiradıħ, yandıridıħ. (37)Ocağ yapıdıħ bíz eskiden. (38)Çopu yandıridıħ, birbirimizi görüyorduħ içerde. (39)Yani o çopun ışığıyla birbirimizi görüyorduħ. (40)Saman yanıyordu, tezek mezek yapıyordular. (41)Yémeg mémeg o ocağın üstünde yapıyorduħ. (42)Ataşın üstünde. (43)Onnan sora, ġaz ocağı çılıtı, ġaz ocağından sora hele bu İbrağazlar çılıtılar. (44)Eski zámamı bi şey yoħ _ idi yani. (45)Milet perişān olıdı. (46)Bi şey yoħ _ idi. (47)Arpa ékmegiydi zaten. (48)A kılıçığı béle! (49)Kıtlığ orda kalsın, yani kıtlığ olmadığı zámamı de buğda ékmegi az az yiyordular.

-56-

(1)Eski zámamı hoş _ idu. (2)Valle, çoħ zor _ idi; ama insanın kalpi ráħat _ idi. (3)Sábbahleyin kaħıyordun, çite gidiyorduħ, çit sürüyorduħ. (4)Gıt gel, gıt gel! (5)Çit sürıdıħ aħşama kader. (6)Aħşam geliyordu, háyvanlara yém vériyorduħ, yémeg yiyorduħ. (7)Géne oturiyorduħ tā yatane kader. (8)Yatanda gene háyvanlara yém vériyorduħ. (9) Géc yatardıħ. (10)Bi saat sonra gene kaħardıħ, gene háyvanlara yém vériyorduħ. (11)Di^yidi çorba yapın. (12)Çorba yapıyordular, bíz de háyvanlara yém vérene kader çorba kayınıyordu. (13)Çorba içiyorduħ yédi _ buçuħta. (14)Aħşama kader susuz. (15)Ékmeg, bazı soğan getiriyordu. (16)Ékmegle soğan yiyordu. (17)Soğan olmasaydı ékmegi götürüyordu. (18)É^yle _ idi. (19)İlkbuharda da çit sürüyorduħ. (20)İki yérde sürüyorduħ. (21)Sábbahleyin sürüyorduħ övleye, övle olmadan çocuğı salıyorduħ. (22)Yani bi çocuğ tutuyorduħ, háyvanları otlatıdu tē aħşama kader. (23)Aħşam háyvanları bıraħıyorduħ, ékmeg yiyorduħ, düzde yatıyorduħ, çolde yatıyorduħ háyvanın karşıсында. (24)Sábbahleyin gene getiriyorduħ, bağılıyorduħ tē buhar bitene kader. (25)Yaz geldi artık, bıçın bıçecağıħ. (26)Vallahi bıçın bıçıdıħ. (27)Su zaten yoħ _ idi. (28)Gédidıħ sıcaħ su dolduradıħ. (29)O küçük arılar, onlar dolidí suyun içine. (30)Vallahi getiridi su içende sıcaħ! (31)Kıaynidí. (32)Onları çılıarıyorduħ, hep içıdıħ o suyi. (33)Evvel zámamı ayran geliyordu ayran! (34)O sıcağ

ayran gelidi. (35)Eskiden külek var idi. (36)Satıl matıl yoğ idi. (37)Küleklen yapıyordular. (38)Satıl, şindi o demir şeyler var ya yoğurt yapıyorlar. (39)Onlar yoğ idi. (40)Külek, böyle yoğurt moğurt yapıyordular içinde. (41)Demir bi şey yoğ idi. (42)Ađađa yapıyordular. (43)Getiridiler ekmeği doğruyordu, o ayranın ötekinin üstüne dolduridi. (44)O büyük kaşıklar vardı ađađ. (45)Yatıyorduğ üstüne. (46)Bazılar orađ diyorlar. (47)Vur, gét gel, gét gel... (48)Gene karnımız ağ olidi. (49)Şindi olsa insan ölürdü. (50)Vallahi onu kimse yiyemezdi. (51)Ağşama kader... (52)Ağşam gelirdi vallahi hālden düşüyorduğ. (53)Sābbah kālhidih ki ‘ayni tas, ‘ayni hamam. (54)Üç ay biçin biçiyorduğ. (55)Onnan sora harman savuruyorduğ, saman çekiyorduğ. (56)Bi bahasen yağmur geldi. (57)Vallahi bazılar, yani şeyi çoğ olan, harman ediyordular. (58)Harmanı toprağı atıyorlardı üstüne. (59)Éyle kalidi buhar zamanı. (60)İlkbuhara. (61)İlkbuharda gene savuruyordular. (62)Ekinin içinden çıkarıyordular: (63)Buğda muğdayı. (64)Yani bele ‘ömrümüzi çürüttüğ. (65)Vallahi ben çocuğ idim. (66)Ağşama kader harman döğüyorduğ, ağşam oldu mu öküzleri birağıyorduğ: (67)Mandaları, camış. (68)Vallahim bazen camış kuyruğunu böyle sallidı ya, bırama degidi, düşidim yere. (69)Bölesi bile hođ idi. (70)Rāhat idi ha! (71)İnsanın kalpi rāhat idi. (72)Borc yoğ idi, bi şey yoğ idi. (73)Yav, şindi ne getirseydiy diyi filan şeyi niye getirmediy? (74)Yav belki bende pere yoğ bugün. (75)Diyi getir. (76)Eskiden getir yoğ idi, her şey elden yiyidi. (77)Elden ne yiyidi: (78)Ayran, bulđur... (79)Birinc mirinc kim yerdı! (80)Birinc yoğ idi zeten. (81)Şorbeydi, birinc idi. (82)Mércimeđ bulamıdığ. (83)Valla yoğ idi. (84)Tolığ molığ gétiridih. (85)Küşne gibi! (86)Susam! (87)Neyse hama idare ediyorduğ lo! (88)O zaman böyleydi. (89)Ama şindi kavaltıya oturiyh. (90)Beş-altı türlü getirirler. (91)Eskiden şorba ékmeg kimin eline geçidi? (92)Valla kimsenin eline geçmiyordu. (93)Bazı bazı ağşam cum‘a günü yemeg yapıyordular. (94)Bazartesi günü ağşam onu ya pılav edecahtılar. (95)Pılav çoğ kıymetliydi: (96)Bulđur pılavı. (97)Ya da şey yapacağlar: (98)Haside bız diyoruz. (99)Bekmezle şey yapıyorlar ya! (100)Oydi. (101)Ya yoğurtla martëve diyorlar. (102)Haside bekmezdir. (103)Bekmeze su katiler, bi de un katiler içine, karıştiriler, kaynadiler, oluyor, yiyorlar. (104)O kıymetliydi o zaman. (105)Şindi kimse yemiyor. (106)Martëve ayrandır. (107)Yarma içine atıyordular, kaynadıfılar. (108)Diyiler martëve. (109)Mehir diyordular. (110)Mehir! (111)Bazıları gene sarma marma yapıyordular. (112)Hani kıymetli şeyi diyordum o zaman. (113)Köfte bazi. (114)Herkes yapmıyordu, bazi yapıyordular. (115)Rezve

mezvelere vérmiyorlar zeten. (116)Bíz eskiden rezve diyorlar. (117)Bu şeyler var ya: (118)Seneliş işçi. (119)Şindi sen ağasan. (120)Senín çitin var, beni de tutuyorsun seneliş. (121)Aylış yoğ _ idi, seneliş tutuyordu. (122)On iki ölçeg ya da on altı ökçeg bana buğda ékecehsín. (123)Bením şansım ne geldise. (124)Bi sene mesela çalışacağız. (125)Sen yalavuz ékecehsín öküz ile. (126)Ne gelirse benim hakkım oydi.(127) Bením malımdı. (128)Eskiden é^yleydi. (129)Rénçber diyış ya réncber! (130)Fılankesín réncberi.

-57-

(1)Bíz eskiden Kürdacı'da oturuyordış: (2)Kazancı küyü! (3)Kazancı küyünde bi tene faiz édiyordu. (4)O záman ha! (5)Faiz sölemiyor da diyi rıba. (6)O parayı rıba édidı. (7)Fazla para alıyordu. (8)Bi gün Seyda Melle Emin var Kórukçi'de. (9)Bízım mekanımız ordadır. (10)Vafat étmiş. (11)Geldí oriya. (12)Valla adamlar çoğ ilgilendiler başına falan. (13)Hoşgeldiⁿ seyda, hoş geldiⁿ falan! (14)Dayımı çağırdım ben. (15)Dédi Halil, bana üzüm getir! (16)Kuru üzüm! (17)Valle gétti, béle bi kap doldurdu, getirdi. (18)Gétirdi ' arabaya kader geldi. (19)Götür götür diyi onu götür! (20)O haramdır, o rıba malıdır. (21)Gétirme! (22)Onun évinden getir, onun malı háláldır. (23)Tahsin Hoca da çoğ fakirdi. (24)Évinde diyi var, gét getir! (25)Valla gétirdi, gétti. (26)Oturdu yédi. (27)Dédi bak háláldır. (28)Ben haram yiyemem diyi. (29)Rıba diyi çoğ gunahdır. (30)Rıba dédi. (31)Faiz o záman kimse bılmıyordu. (32)Seyda da her iki dünya yan'nda bir _ idi. (33)Küyün sa' abiydi. (34)Kórukçi! (35)Dédi, cum' a günüydı, Selhatin néreye gidisen sen atı çışarmışsan? (36)Diyi valla Seyda Bısmıl'e gidecağam. (37)Diyi çabuğ gelecağsan yoğse? (38)Diyi Seyda herdir? (39)İstersen ben gétmiyim. (40)Diyi yoğ gét işiⁿ gör, biraz érkeⁿ gel! (41)Niye? (42)Diyi bağ, ben ölecağam. (43)Beni temiz yıhasınlar. (44)Şé^y var ya kaldırıler. (45)Tabut gibidir. (46)Tabut yoğ _ idi o záman. (47)Onun üstüne bağla^yın beni! (48)Beni kaldırırsınlar! (49)Eger cenazem yérden kağtıse bílisen bende bi şey yoğtur, kağmazse benden vazgéçin! (50)Çünkü ben diyem ben Cenab-i Allah'ten milleti ' affi istiyem. (51)Cenab-i Allah ' af étmese cenazem yérdeⁿ kağmaz. (52)Gétti, geldi. (53)Cum' a zámanidir, cum' a námazı zámanidir. (54)Geldi, dédi seyda valla vefát étmiş, cenāzesi yérden kağmıyor. (55)Diyi kářiřmayıydiz. (56)Ne yaptık tepreşemedik. (57)Diyi tamam bana söylemiş. (58)Neysel diyi námaz kıldıştan sora kağar. (59)Hutbe dağıldı cum' a námazı. (60)Diyi géttim nasıl elini kaldırdı havaya

kahtı. (61)Getirdi mezere koydiler. (62)Şindi élli béşte, ben hatırlamıyorum,
 hıstalandım. (63)Béz suya biraşuyordular, o bézli suyi ağzıma yaş édiyorlardı. (64)Élli
 uç gün a béle sırtımın üstüneydim. (65)Yā, élli uç gün! (66)Bi şey yémıyordum.
 (67)Bezi a béle suya batırdılar. (68)Bi gün at ‘arebesínin üstünde yatağımı serdiler,
 benı yatağa koydiler, götürdüler ziyere. (69)Meni oriya biraştılar. (70)Meğanın
 yanında. (71)Bahtım tezem oğlu var. (72)Bi kerpiç, çamur kerpiçi var ya! (73)A béle
 tutmuş, tam dizimín üstüne kerpici tökmüş. (74)Yav dedım Süleyman eliyden düşer
 eyağımın üstünde rüyamda. (75)Orda yatmışım ya! (76)Bahtım eyağımı çılmışım.
 (77)Ben yatmışım, kerpici üstüne saldı. (78)Rüyadır! (79)Valla, uyandım bahtım
 dizlerım a béle étmiş. (80)Halbuki dizimí tepreştıremıyordum. (81)Ruħ yoħ idi ki!
 (82)Neyse eyağımı yavaş yavaş uzattım gene. (83)Uzattım, onlar yémeğ yaptılar.
 (84)Bahtım nenem vardı. (85)Bi tavğun butu kaynamış getirdi. (86)Dédi avucuya
 koyum. (88)Dédım ben yiyemiyem zaten. (89)Konişamidım, ağzımı béle étım. (90)
 ‘Afféderseⁿ bir kırmızı tazi geldi oriya, atti yan'na. (91)Atti yan'na dedi bız gideriħ.
 (92)Çocuğlar yémeğ mémeğ yemişler, bız gideriħ. (93)Yatağımı şe^yde serdiler, beni
 kaldırdılar, getirdiler é^yle. (94)O géce sábbaha kader yetmedım. (95)Canım ağırđı.
 (96)Démeg şefağ olmuştı, ben eve geçiyorum. (97)Uyandım bahtım gün doğmuş
 pencerede. (98)Eyağımı çekiyem, salliyem, uzadiyem, baħım ağırđı. (99)Hic canım
 ağırđı. (100)Ama hic ağırđıyorm. (101)Valla çağırdım. (102)Neneme ana diyorduħ.
 (103)Dédım ana ben acdan öldüm. (104)Ne yiyecaħsen? (105)Düşündüm ne
 yiyecağem? (106)Dédım bana bulamac yap! (107)O suyun içinde pişirili ya yağsız!
 (108)Bana bulamac yap! (109)Nası bulamacı yersen, bılmıyem ne... (110)Yap, élli
 gündür ben bi şe^y yémemişem. (111)Barsağlar birbirine yapışmış. (112)Ben başka
 yémeğ yésem sancı yapar, bulamac yumuşahtır. (113)Ben öz kafamdan dedım ha!
 (114)É^yle bulamac yaptılar, içtim ekmeğsız. (115)İçtim, yédım yédım... (116)Bahtım
 béle ter attı, canım ráhat oldu. (117)Ráhat oldu, dört-beş gün dövam etti. (118)Bahtım
 dizlerım ağırđı. (119)Kaħıp oturiyam dizlerım ağırđı. (120)Gene géce yattım, tezem
 oğlu geldi. (121)Dédım teze oğlu, sábbah Seyda Melle Emin'in yan'na gidelim.
 (122)Dédi tamam. (123)Sábbahleyin kahtıħ géttiħ. (124)Bízım terlamız var aşşahta.
 (125)Ziyeretın orda da var tarlanın içinde. (126)Géttiħ, bahtım bi tene suyun içinde, bi
 kırmızı cúbbe elbise, bi taç kafasında, sağalı var. (127)Benı çağırdı suyun içinde:
 (128)Dicle! (129)Dédi ‘Abdullā néreye gidiseⁿ? (130)Seyda'nın yanına gidiyormuz?

(131)Dédim evet. (132)Dédi benle seyda aħret ƙardaşı olmuşıh. (133)Dédi sen géttiy oriya. (134)Senín canın ráħat oldu. (135)O senín dizlerindeki yér dédi bízimdír. (136)A baħ benim mezerím ordadır. (137)Géttim baħtım, mezer ordadır. (138)Neysel géttiħ, geldiħ hele ordaydı. (139)Mezerín üstünde. (140)Geldiħ éyle, geldiħ éyle, özü ƙayboldu, daha artıħ görünmedi. (141)Valla eve geldiħ. (142)Sábbahleyin tavuğ mavuğ, bulğur mulğur götürduħ. (143)Oriya yaptılar. (144)Eyağlarım sıpsağ oldu. (145)O da ziyeretti. (146)Adı da Şeħ Hıalil'dir. (147)Şeħ Hıalil! (148)Çünkü kendísí söledí. (149)Dédi 'Ayşem Baci da var, meħani o tereftedír. (150)Valla şindi, geħen sene géttiım, baħtım iki tene evret orda oturuyor: (151)Ƙadın! (152)Bi tene bízım köylüdür, éví Bısmil'dedir. (153)Bi ƙari onla bereber _ idi génç. (154)Dédım hoş gelmişsen, birbirimizi sorduħ. (155)Dédım Kevser, ħerdír? (156)Dédí bana 'Abdullā Dayi bu ƙadın var ya dédí on iki senedir ƙocaya gelmiş, çucuğı yoħtur, Allah çucuğ vérmiyor. (157)Bí de diyi ziyerete gideriħ. (158)Dédí ħerlísíyle du'a édiyiħ. (159)Belki Allah merħamete gelír, ħatırına vérir. (160)Bu sene çarşıde aşığı geliyorum. (161)Baħtım bi ƙadın bení çağırdı: (162)Hıale Abdullā! (163)Döndüm, ne dédíım. (164)Dédí yav bi daħķe dur! (165)Valla geldim. (166)Bíz sızín ziyeretiyize geldiħ ya, Cenab-i Allah bu oğlanı bana vérmış. (167)Dédım Allah sana bağışlasın! (168)Cenab-i Allah bi oğlan vérmıştı.

ANLATAN : Fatma ÖZTÜRK

YAŞI : 72

İŞİ : Ev hanımı

DERLEME YERİ: Seyithasan (Bakacak) Köyü

-58-

(1)Neva gelín oldum? (2)Gelín olmağta ne var? (3)Türkmenacı'daydım geldim buriya. (4)Bırda dedenin _ idi. (5)Men de dede ƙızı olduğuma getirdiler buriya ƙoydılar. (6)Né éttiım? (7)İşte gözümü açtım, burayı gördüm. (8)Dede ƙızı dedeler alı. (9)Şindi éyle degil. (10)Şindi gelişigüzel vérilir, alılar. (11)Türkmenacı'dan istediler. (12)Mení buriya gelín getirdiler. (13)O zámán işte davul mavul yoħ _ idu, béle sölidiler, getiridiler. (14)Hınna ƙoydılar, alıp gelidiler. (15)Éyleydi bízde! (16)O zámán davul mavul

yoh _ idu, çalgı malğı yoh _ idu. (17)Davul olidısa o çoğ zéngünner édídí. (18)Bízım kibi fuğaralar étmidi. (19)Güclerí yétmidi. (20)O záman iki tene türkücü getiriler bír _ araya. (21)Onnar sölidí, onnar halay tepidí. (22)İşte é^yleydi! (23)Başlıh alidín. (24)Başlıh meⁿimki yüz yétmiş _ idi. (25)İşte é^yleydi! (26)Meⁿimki az _ idi. (27)Seyfi dedemín babası, o bení vérdi a buriya! (28)Bením anam yoh _ idu. (29)Babam _ idu, analıh _ idu. (30)Dédi kızım Şükürlülere, Şarablılara vériñsa kimse yaniya uğrayamaz. (31)Kimse yaniya gidíb gelemez dédi. (32)O tek yigittír dédi, dededír, soyu soyumuzdandır dédi. (33)Getír sen buna vérağ, burda çal! (34)Gidip geliyem dédi. (35)Dédi oriya çoğ gidip geliyem, her záman da sana uğraram. (36)Mení kaçtı buna vérdi işte, munda ıldım.

MASALLAR VE HİKAYELER

ANLATAN : Zeynep KOLUMAN
 YAŞI : 72
 İŞİ : Ev Hanımı
 DERLEME YERİ: Türkmenhacı Köyü

-59-

(1)Bır varmuş, bır yoħmuş. (2)Allah'tan başka héc kimse yoħmuş. (3)Bir kıut varmuş, iki tene de yavrusu varmış. (4)Biríní kıomış o dağın o başına, biríní de kıomuş dağın bu başına. (5)Demiş nası olacağ béle, gétmiş. (6)Bu kıudun kaç tene yavrusu varmış. (7)Kıut gétmiş işte. (8)Dolanımuş, özlerine bi şeyler getirimiş. (9)Ebem bize anladıdu o zaman, ancak aklıımızda bu káder kıalub.(10) Déyi emcegimdeⁿ süt gétiriyem, boynuzumdaⁿ ot gétiriyem, açın kıapiyi, bakın size ne getiriyem (11)Déyi aceb, déyi kıuzular, aceb, bu kıut mudú^r anamız mudu^r? (12)Bu kıutsa bize açsa kıapiyi yé^r, anamıssa geçibiz, o bizi yemez. (13)Anası bağı kıapiyi açmi, alttan kıapiyin altından ayağı uzadı. (14)Valla anamızdır, déyi. (15)Açı, emcekleri dolu süt gétiri, ondara véri, ot gétiri, tóki oraya, yeyiler işte. (16) Bize déyídí bi de gidi, gene gidi gidi. (17)Bir gün gidi, iki gün gidi, üç gün gidi... (18)Bir gün kıut geli, kıut geli sezi, diyi valla bundarın burda yavruları büyüyüptür, men gidip mundarı yiyim. (19)Diyi emcegimdeⁿ süt gétiriyem boynuzumdaⁿ ot gétiriyem. (20)Déyi valla bu ses anamın sesi degildi. (21)Gene neyse, alttan ayağını uzadı, bağı kıurd ayağı. (22)Déyi valla bu bizi yiyeceğ. (23)Ne édiler, o yan édiler, bu yan édiler... (24)Bu kıapiyi açı. (25)Açı, bu kıayvanları yiyi. (26)Kıayvanları yiyi, anası geli bağı ki kıayvanların derisi orda, kıayvanları yiyip. (27)Ađli, bağ'ri, yerinde duri. (28)Nası olacağ, bunu kim yaptı, kim yapmadı? (29)Diyi valla munu kıurt yapıptır, kıurt yapıptır bunu béle. (30) Gidi kıurdu ari dari, bi türlü bulami. (31)Gidi bi gün, iki gün, üç gün bayılı, düşı, öli yavrularının derdinden.

ANLATAN : Salih BÜLTE
 YAŞI : 73
 İŞİ : Hayvancılık
 DERLEME YERİ: Bismil/Merkez

-60-

(1)Gine sabah olur, divān kurulur, kadın müftiye suval sorulur. (2)Ne éttin diye sofu kardaş bana darılır.(3)Çöz Aslı'm çöz gögsün dügmelerini (4)O zaman bir aḥ çekerek ağzınnan bir alev aldı. (5)Kerem, cayır cayır yanmaya başladı. (6)Başladıhtan sora Aslıhan da onun ızdırabına dayanamadı, saçlarını süpürge yaptı, başladı külleri süpürmeye. (7)Aḥ çeker _ iken bir alev aldı.(8) Kerem ile Aslı'nın külü birbirine kavuştu.

-61-

(1)Dédim oğlum valla bi güzel avrat var _ idu. (2)Bi de bi köv hocasi var _ idu lo!
 (3)Yani milla. (4)Anlayabıldıgıy, öğretmen degil. (5)Avrada balaştı.(6) Avrat dédi hoca, seni işiy ayru, menüm işüm ayru. (7)Men zampara bi avradam, sen dédi millasan.
 (8)Menne sen birbirimize yaramaruḥ. (9)Dédi yoḥ, anam babam ölsün yararuh birbirimize. (10)E, dédi hoca, benüm üç şartım var. (11) Eger şartlarımı kabul édersen sení kabullanacağam, şartlarımı kabul étmisense valla sen yoluya ben yoluma.
 (12)Annaştılar, dédi söle şartiy. (13)Dédi ilk şartım budu^r: (14)Ḥudbe namazında mimbere çıhtıgıy zaman davul çalacaḥsaⁿ.(15) Ḥocaya ne var? (16)Ḥoca toy bayram.
 (17)Dédi arkadaşlar millet geli di^yi ki davul ḥaramdır, davul günahtır, davul bilmem yomsuzdur. (18)Dédi bu gördüğüüz bi ḥáyvan derisidir, bir kaskaḥ tahtadır.
 (19)Çögenü vurarsan ses yapar, durarsan durar. (20)Ne günahı var, ne ḥeyri var, ne şeyri var.(21) Rangu rangur rang vurdu mimbemde şe^ye, davula.(22) Avrat ta oraya bi cāsus yolluyo^r.(23) Géttiz di^yi ne _ éttiyyiz? (24)Valla, mimbere çıhtı, başladı davul çalmağa. (25)Dédi söle ḥatun, kaldı 'kinci şe^yimiz.(26) Dédi üçüncü ḥudbede de saz çalacaḥsan. (27)Ḥocaya ne var ki? (28) Ḥoca bilicidir, milla. (29)Dédi, babam, bu gördüğüüz bi uzun táhtadır, üç-dört tene teldir. (30)Dédi bundan ibaret. (31)Ne var dédi. (32)Ting ting ting çalıransa dédi, ses verür, çalmazansa durar dédi arkadaşlar.

(33) Bunun ne heyri var ne şeyri var dédi. (34)Hepiyiz duyun eşidín, kövün içinde dédiğodu étmeyín.(35) Gétti avrada cāsusu dédi ki valla saz da çaldı bugün. (36)Üçüncü cuma oldu avrat dédi vallaı bu zálım her işi yapacağ. (37)Dur buna bi çoğ ‘inat bi şey söyleyecağam.(38)Dédi valla s...iy hıubede gösterírsense sení alacağam, göstermessense sení almiyacağam. (39)Son şarttır ha! (40) Hoca mimmere çıhar çıılmaz dédi ēy cema‘at’ül müslimin, ēyi dínneyin dédi.(41) Ben eşitibem ki köyde dédiğodu édiler.(42) Diyiler hocayı sünnetsizdir.(43) Buyrun bağın ben sünnetsiz miyim? (44)Adam, cāsus yolladığı kadın gétti dédi ki valla hoca efendi bugün ...ni de göstertti. (45) E, dédi böyle kocaya canım kıurban olsun! (46) Madamki her ipi oynisa men de böyle kocaya kıurban oliyam.

ANLATAN : Abdullah BOZKURT

YAŞI : 65

İŞİ : Çiftçi

DERLEME YERİ: Aralık Köyü

-62-

(1)Doğru ile eđrinín hikayesi: (2)Şindi, iki tene arkadaş. (3)Bu köyden gidiler Diyarbakır’a çalışmaya. (4)Mesela gidiler Türkmenhacı’ya. (5)Türkmenhacı’da, orda ekmek yiyiler, yatılar. (6)Orda mesela diyiler ki bi tilki geldi, bi ayı geldi, bi kıurt geldi. (7)Kıurt démiş ki ya bu çobanın köpeğini kim öldürse ben kıoyunu çok yiyem. (8)Ayı da diyi ki valla men de gidiyem bu ağacın içine gidiyem, bal çıharıp yiyem. (9)Tilki de diyi ki mezarın içinde bi küp altın görmüşüm, burnumu kıoyuyam mezarın içine, kıokliyam kıokliyam doymiyam. (10)İki arkadaş. (11)Bunnar gidiler şehre çalışmaya, ordan geli bu taraf. (12)Gidi mezarın içine bağı. (13)Altınların içinde çocuğ çok zengin oli. (14)Gelip diyi ki arkadaş sen bunu nérden getürmişsin? (15)Diyi Allah bana vérmiş. (16)Diyi yoğ valla anam ölsün babam ölsün, bana söyleyecağsın. (17)Diyi valla géttim, falan degirmenin içinde yattum, tilki geldi, kıurt geldi. (18)Kıurt dédi ki valla ben bu çobanın köpeğini öldürtecem, para kıazanacam. (19)Ayı da démiş ben balımı yiyem. (20)Tilki de démiş beklerem orda iki gece, üç gece. (21)Ne var? (22)Diyi gidiyem bağıyam ki hiç

kimse kalmayıp. (23)Köpek te ölmüştür. (24)Koyun geçi önünden aç tilki diyi benim altınım da var _ idi. (25)Gétti diyi. (26)Nasıl olur üçünüz de aç kalırsız? (27)Bırda kim var, kim yoğ geziler geziler. (28)Sonra bahılar ki adam içindedir. (29)İçinde bi adam var, odur. (30)Dolani içinde. (31)O diyi balımı yédi, o diyi ağacımı kesti, o altınımı aldı. (32)Yapan sensen, onu yiyiler.

-63-

(1)Bır gün iki arkadaş Diyarbakır'a gidiler. (2)Biri beş liraya çalışı, biri on liraya çalışı. (3)Biri diyor ki ben on liraya çalışacağam. (4)Biri de beş paraya çalışıyor. (5)Çoğ para yiyi. (6)Para bittihitan sora on liraya çalışan on liraya iş bulamıyor. (7)Bi cigara on lira. (8)Orda yiyi. (9)Gidi memlekete döni. (10)Diyiler çoluğ çocuklarına o beş liraya çalışanın parası çoğtur. (12)Eşya ali getiri, öbürü yoğ. (13)Diyor ki ben arkadaşımı öldüreceğam. (14)Diyi oğlum bah yağmur yağı. (15)Bağ bu yağmur şahitliğ sana vérecađ. (16)Benim cenezem çıhacağ. (17)Beni öldürecekler. (18)Kaçı çocuğ arkadaşımı öldüri. (19)Hanımı geli, diyi hani arkadaşiy? (20)Diyi valla benim arkadaşım gelmedi. (21)Bi ay, iki ay, üç ay aradan geçi. (22)O arkadaşımı öldüren kiđi, béle yağmur yağı ya, vuri yére kabari ya! (23)Kabari, kabardıhtan sora güli. (24)Gülduđten sora diyor ki hanımı valla senin altında bi iş var. (25)Sende bi şe'ler var! (26)Diyi valla avrat, menne filankes bi ara géttiđ çalışmağa. (27)Aklıım başıma geldi. (28)Nisan ayında yağmur yağarken yer kabari ya! (29)Diyi men arkadaşımı öldürdüm. (30)O yağmur şahit oli! (31)O yağmur ona şahit oluyor.

ANLATAN : Abbas ÖZTÜRK
 YAŞI : 35
 İŞİ : Din adamı
 DERLEME YERİ: Bakacak(Seyithasan) Köyü

-64-

(1)Aslanın dişisi gene aslandır. (2)Hacı Bektaş Veli efendimiz bi gün oturi cemaatın içerisinde. (3)Baħi ki kadınara zulmédiler. (4)Orda soru diyi aslanın dişisi nedir? (5)Cemaata sori, en aşşagta tabanda da oturi. (6)Bíz eşik diyih. (7)Kıapımın dibinde özü oturi. (8)Şeyhlerí, onarın şeyhlerí piri de en başta postta oturi. (9)Tanimilar. (10)En sonda işte şé^y yapı, döni şeyha. (11)Diyi sizde aslanın dişisi nedir şeyh? (12)Diyi ki valla aslanın dişisi aslandır. (13)Diyi elhamdıllah içimizde eşekler, öküzler, mırdarlar yohtur. (14)Orde hepsí de irkili geri çekili. (15)Diyi nasıl. (15)Diyi aslanın dişisi aslansa kadının da yeri aslandır. (16)Er erdir.

-65-

(1)Şeytana Eyüp peygamber sori. (2)Hani diyi ya, Rabb'ıl 'âlemin diyi ki gét şeytana uğraş! (3)Peygamberímle uğraş! (4)Vücutuna kırtlar da düşi, yanına kimse kıoħudan yaklaşami, bütün dalyan gibi évlatlarını elinden ali, malını servetini elinden ali, halkı kendisinden uzaklaştiri. (5)En sonda şeytan illalla^h édi. (6)Diyi nedir yav? (7)Senle ne kıader uğraşıyam sen şükür şükür édisen. (9)O za^man vazgeçi şé^yinden. (10)Rabb'ıl 'âlemin tekrar kendi sıhatını Eyüp peygambere véri. (11)Şeytan giderken Eyüp peygamber diyi şeytan şeytan! (12)Diyi buyur söyle peygamber, sabır peygamberi diyi, sabır ehli. (13)Sabrédenlerin ehlidir! (14)Sabır ehli söyle diyi. (15)Yav diyi bu kıade uğraştıy, bari giderken bi vasiyet ét! (16)Bi vasiyet vér! (17)Bíze bi söz söyle! (18)Diyi ben ben déme, benim gibin olursun.

MANILER

ANLATAN : Mithat TUĞAY
 YAŞI : 80
 İŞİ : Hayvancılık
 DERLEME YERİ: Türkmenhacı Köyü

-66-

1. Başıⁿda püşi menem
 Ağziⁿda dişi menem
 Telesme kız deli gönül
 Yaza gişiy menem
2. Bahçalar bahçala^r
 Dédí kız gözleri maví çala^r
 Yalınız yola gétme
 Sení avcı çala^r
3. Bahçaya saldı́m seni
 Güli diy gördüm seni
 Gözüme kıymaz _idum
 Elimnen vérdim seni
4. Bismíl'ín yolu dere
 Yol da yohtu^r yarım gele
 Yazar _idum dertli mektüb
 O yāra véren ossa
5. Bismíl Hincig'e baħıyo^r
 Arasından çay aħıyo^r
 Bismíl'ín güzel ĥort kızları
 Cerayın ĥulpundan baħıyo^r

6. Bismîl'e giden ossa
 Hâlimnân bîlen ossa
 Yazar _ idum dertli mektüb
 O kıza véren ossa

7. Bismîl'in mör tutları
 Dibinde var gög otları
 Oturmuş kızlar koyun sağıyor
 Terlemiş yanagları

ANLATAN : Zeynep KOLUMAN

YAŞI : 72

İŞİ : Ev Hanımı

DERLEME YERİ: Türkmenhacı Köyü

-67-

1. Tohumu attım şaka
 Bayaz gögsi mavi dağka
 Ayrıldım ayrı düştüm
 Seni sımarladım Hakk'a

2. Sarı géyersen sarı
 Petege kondı arı
 Géttim gézdim dolaştım ama
 Göremedim yarı

3. İnce géy ince
 Pembe yaşıır génce
 İnsan bîr hoş oluyo^r
 Sevdigini görünce
4. Géderem yolca yolca
 Çiçekler ağca boğca
 Seni o kara göziy
 Meni batırdı borca
5. Bayaz géyme toz olu^r
 Sarı geysen söz olu^r
 Yeşil géy, yeşil bağla
 Belki murādımız tez olu^r

ANLATAN : Salih BÜLTE
 YAŞI : 73
 İŞİ : Hayvancılık
 DERLEME YERİ: Bismil/Merkez

-68-

1. Deveçiler deve çeker
 Deveçinin yükü şeker
 Men o yārımı taniyam
 Develi'den biyān çeker
2. Kaşlariyin karasına
 Çek sürmeler arasına
 Aldı da meni bir sağıu
 Çüt memeler arasına

3. Perçimi büküm büküm

Arasına güller tikim

Bilmiyem hanķı Kıporetif yolından gelisen

Gözlerimi yoluya dikim

4. Sábbáhten yédim āguz

Yollara düştüm yalağuz

İstedim bir öpücüg alım

Cādı anası oldu kılavuz

5. Bu géceler orta géce

Derdím artar bu géce

Sağ yanumu açuķ koydum

Esmer gelír örter géce

6. Dağ adamı dağ adamı

Dağdan geli dağ adamı

Seni^y o baķıřlariy

Öldri sağ adamu

7. Bu kalb döşenir gider

Kızlar da bezenir gider

Menen yārim küslüyü

Vebālı boynında gider

8. Bu acıyın boz kıracu

Geli yolda çüt bacu

Böyüğü de hele hele

Küçüğü de can alıcu

9. Bu géceler uymamişam
 Baş yastıǵa koymamışam
 Géçti güzeller sürüsü
 Men orada duymamişam

10. Yağmır yağar göl göl olur
 Gözel kızlar yol yol olur
 Gidín siz o yāra söyleyin
 Ağlamasın gözleri kor olur

11. Éviyiz qarşımızda
 Sevdamız başımızda
 Éller sevdi irag irag
 Bíz sevdih̄ konşumuzda

12. Kapuyuz demür kapu
 Var kapıda pıçağ sapu
 Meni yārdan éden
 Dıleneydi kapu kapu

13. Dama bulgur sereller
 Çıhma boyuy görüller
 Máhlemiz çoğ fesattır
 Ölene kade^f söleller

14. Uzun uzun uzanıbsan
 Sen duvara dayanıbsan
 Menim yazdığım siye geli
 Kötülere ad olubsan

15. Kaşlari kaşlar meni
 Aşki ataşlar meni
 Men olubam çeper kuşu
 Giden gelen daşlar meni

16. Bu yollara ince bahtım
 İnceldiñçe ince bahtım
 Géttim hâkim dohtorlara
 Ne karaymış benim bahtım

17. Karnım açılıb ekmeg isti
 Al yanahtan öpmeg isti
 Uçtu gönlümün gügerçini
 Hele nazlı yarı görmeg isti

18. Oğlanam oğmuşam
 Ne derdi çoğ _ imişam
 Güzeller pay pay oldu
 Men orada yoğ _ imişam

19. Kinefürler eker misen?
 Sen bal ile şeker misen?
 Bu dünyada éttilerimizi
 Sen āhratta çeker misen?

20. Kinefür oydu meni
 Dul avrāt sevdi meni
 Sevdi de alamadı
 Yaralı koydu meni

21. Makineye alıştırdum
 Bastım ıkık 3ttim alıştırdum
 O yār kğ idi annamidu
 3ptm sevdm alıştırdum

22. Bu dünyede ārlı adam
 Ārlı da nāmuslu adam
 Bi hınalı oa benzi
 Her māhlede dostu olan adam

23. Dağı duman olanın
 Halı yaman olanın
 Gece uyħusu gelmi
 Dostu şe^hirli olanın

24. İncirim incir tutar
 Sā' atim zencir tutar
 Menen güzel kavuşanda
 Bu māhleyi sancı tutar

25. Eviyiz gmgmdedir
 Māhleyin cngmdedir
 Valla el bīli alem bīli
 Hele benim göynüm sendedir

26. Karşıya karşı diler
 Men ağırsam eşidiler
 İstedim ki adiy v3rim
 Hele bu da bunu sevidiler

27. Al mendilim sende qalsın
 Qatla da cebiyde qalsın
 Men de senden doyamadım
 Mendilim murād alsın

28. Giderem gidişimdir
 Dönerem dönüşümdür
 Çevür öpüm yanağı^ydan
 Bu seni son görüşümdür

29. Qaşlari mildir yārim
 Gel meni güldür yārim
 Menden siye fayda yoḥ
 Sen qalbi menden sildir yārim

30. Ay aydınlıhtır āḥır
 Yükdiler paḥır
 Qorkma yüreksizin kıızı
 Seni men alacaḡam son āḥır

31. Deyirmenin başı daştır
 Men yatamam yerim yaştır
 É^yle de bi sevdüğim var
 Aslı kökü Qızılbaş'tır

32. Mendilim para para
 Yüregime açtı yara
 Ayrıldıḡ ayrı düştüḡ
 Selamları kim apara?

33. Seni vérdiler karaya
 Temáh éttiler paraya
 Umaram kıardaşıyla babay heyr görmesin
 Alanlar beleya kıala

34. Sarı sandıĥ kilidi
 Üstünü tozlar bürüdü
 Men arĥayda geze geze
 Cā^hil de ‘ömrüm çürüdü

35. Develi’de biyān vardır
 Seni y göze kıyan vardır
 Evvelden béle degildi
 Seni bi örgeden vardır

36. Sábbáĥ yédim yoĥurdu
 Dertleri meni yoĥurdu
 Seni de o güzel anay
 Siye bal da mı kıattı yoĥurdu

37. Bu sábbáĥten kıalktım tézden
 Çantalar maví bezden
 Kınamayın arkıadaşlar
 Ayrılıbam kıara gözden

38. Gamişı yaĥlayanda
 Damda beliy baĥliyanda
 É^yle siye gönül saldım
 Cigerimi daĥliyanda

39. Giderem dur diyen yoḥ
 Kebab olubam yiyen yoḥ
 Bu ayrılıḥ gömlegini
 Menden başka héç giyen yoḥ

40. Darlı' yın altı darı
 Men géttim görmedim yārı
 Keşke görmez olsaydım
 Olub қаşı қара, benzi sarı

41. Hıçkırık tuttu meni
 Tutub қuruttu meni
 Gidın sarıya söyleyin
 Niye böyle téz unuttu meni?

42. Hávşıyız dolu davar
 Men eviyize gelsem ne var?
 Anay bizim akrabamızdı
 Қorқtum ki babay meni övden қavar

43. Başıyda sarı sancak
 Bir yār sevdim utancaқ
 Hele heyri bari görmedim
 Derdiye yandım ancaқ

ANLATAN : Müslime ÖZDEMİR
YAŞI : 81
İŞİ : Ev Hanımı
DERLEME YERİ: Aşağı Darlı Köyü (Ulutürk)

-69-

1. Bu kıraçlar olmıyaydu
Çiçegi solmıyaydu
Ölüm Allah'ın emri
Ayrılığ olmıyaydu
2. Merdivenimiz altı ayah
Dibine vérdim dayağ
Dédiler oğlu geli
Kaçaram başı açuğ yalın _ ayah
3. Tegemiz dolu zalat
Evine gelsem ne var?
Sen benim oğlumsan
Korkıyam élin kızı meni kavar
4. Çayın öte yüzünde
Ceylan oynar düzünde
Men tanıyam oğlumu
Nişanı var yüzünde

5. Bağ bu kaşa, bağ bu göze
 Gzel yandı, döndü kze
 Miĥammed'i br ĥamlede
 Saran dünya degil miseⁿ?

6. Ne güzel yapıdır cennet yapısı
 Ćoĥ aradım bulamadım kapısı
 Benim ĥorĥacađım sirat köprüsü
 Chennem üstüne ĥurulur br gün

7. Bu dünyada Adem oğliyam drsin
 ĥelalı ĥaramı sormadan yrsin
 Yme ytim malını, krrsn
 Dnyeden sonra sorulur br gün

8. kz, balığ su ayağı götürür
 Nice dertlilere dermen ytirir
 Meşi dedem şivan ĥurmuř oturur
 Erin sancağına dřtuĥ sbbaĥten

9. Br ay doğar ĥınar su
 Niĥin beni ĥınarsuⁿ
 Alavım ĥıĥtı 'arşe
 Geri dur yanarsuⁿ

10. Br ay doğar bedir Allah
 Bu sevdalar nedür Allah
 Ya vr benim miradımı
 Ya miye sabır Allah

11. Karşıdan gelır atlı
Altında kilim kıatlı
Men taniyam esmer yarı
Bayaz kömleklı kıratlı
12. Bu dalda bır çift badem
Karaldım bılmem neden
Çıhtım yollara bahtım
Ne gelen var ne giden
13. Kólunda süt külegi
Sütten bayaz bilegi
Oturub koyun saği
Doldurubtur külegi
14. O yār gidi koyuna
Kurbanam uzun boyuna
Olaydum süt külegi
Yār tağaydı kóluna
15. Eller gidib beriye
O yār kağıb geriye
Allah'tan reva mıdır?
Yārim yayan yēriye
16. Yavrum sennen ayrulalu
Heyli zāman oldu gel gel
Bağ gözümnen ağan yaşlar
Āb u revān oldu gel gel

17. Bağlar bağımdır menım
Gam ortağımdır menım
Söyletme çoğ ağlaram
Dertli çağımdır menım
18. Ben seni saldım yola
Gözlerım dola dola
Men dedim gidersen gelırsen
Ne bılım uşahların yétim ıala
19. Portakal dılım dılım
Gel otur menım gülüm
Sövdüm sövdüm saldım yola
Gelmedi dudu dillim

DUALAR VE BEDDUALAR

DUALAR**-70-**

- 1 Allah, Mihammed, Ali, ehl-i beyt, on iki imām, boz atlı Hızır yardımçı
ossun!
- 2 Allah goruya nur yağdırsın!
- 3 Fatma Anaya konuşu olasān!
- 4 Allah heyriyi kebil éde!
- 5 Tuttuğiy niyet, söylediğiy dilek kebil ossun!
- 6 Emegiy boşa gitmesin!
- 7 Allah seni bağışlasın!
- 8 Allah'a emanet ol!
- 9 Allah geçmişleriyize reħmet kılsın!
- 10 Allah çocuğiy varsa çocuğiy bağışlasın!
- 11 Allah kocay varsa kocay bağışlasın!
- 12 Allah işiy gücüy rast getirsin!
- 13 Elín at toprağa, altın ossun!

BEDDUALAR**-71-**

- 1 Alla^h beleyi vérsin!
- 2 Tuttuğiy işler sení kor étsin!
- 3 Alla^hiydan bul!
- 4 Kara çığına gidesen!
- 5 Kazeye beleye uğra!
- 6 Cönermege gidesen!
- 7 Kalmayasan!
- 8 Alla^h caniyi ala!
- 9 Boyniy altında kıala!
- 10 Alçağ yeri dombaldasan!
- 11 Olmaz olasan!
- 12 Kıundağiy terse döne!
- 13 Murādın gözüyde kıala!
- 14 Döl olacağına göl olasan!
- 15 Kara yere gidesen!
- 16 Yağlı kıurđuşuna gidesen!

DİZİN

-A-

a: 1) aha! (bk. ʿa, aha, ha)

a. 31/9, 33/66, 37/26, 37/62, 39/11,
47/32, 55/48, 57/64, 57/67, 57/73,
57/79, 57/136, 58/27

2) dikkat çekmek, uyarmak için

kullanılan bir söz. (bk. ā, ha, ḥa)

a. 29/31, 29/35, 38/14, 38/16, 38/20

ʿ**a:** aha! (bk. a, aha, ha)

a. 29/7

ā: dikkat çekmek, uyarmak için

kullanılan bir söz. (bk. a, ha, ḥa)

a. 36/11, 36/18, 37/56, 37/78, 41/51

āb-u revān ol- (<Far āb-u revān + T.

ol-): akarsu gibi akmak.

a.-du 69/16

aba (<Ar. ʿabā): aba, kaba kumaş.

(bk. ʿaba)

a.+yı 39/11

ʿ**aba** (<Ar. ʿabā): aba, kaba kumaş.

(bk. aba)

ʿa. 37/51

ʿa.+mız 37/50

ʿ**Abdullā** (<Ar. ʿabdullah): kişi adı.

ʿA. 57/129

ʿ**Abdullā Dayi** (<Ar. ʿabdullah): kişi

adı.

ʿA. 57/156

abi: abi, ağabey.

a. 45/47

a.+m 35/3

a.+mnen “abimle” 38/33

abla: abla.

a. 47/24

ac: aç. (bk. aç)

a. 19/16

a.+dan “açlıktan” 57/103

ac ol-: acıkmak.

a.-duğu 19/9

aceb (<Ar. ʿaceb): acaba.

a. 59/11

ʿ**acele** (<Ar.): acele.

ʿa. 35/4

acı: acı.

a.+yın “acının” 68/8

acı-: acımak.

a.-dı 41/57

acıḥ-: acıkmak. (bk. açḥ-)

a.-tı 44/17

acıt-: acıtmak.

a.-masın 10/50

ʿ**acʿz** (<Ar. ʿacz): rahatsız. (bk. ʿaciz)

ʿa.-em “acizim” 33/56

ʿ**acʿz ét-** (<Ar. ʿacz + T. ét-):

rahatsız etmek.

ʿa.-iler (ʿacʿz édiler) “aciz

ediyorlar” 33/54

ʿ**aciz** (<Ar. ʿacz): rahatsız. (bk. ʿacʿz)

ʿa. 7/19

ʿ**aciz ol-** (<Ar. ʿacz + T. ol-):

rahatsız olmak.

‘a.-masa (‘aciz olmissa) ‘‘aciz olmuyorsa’’ 7/19

‘a.-idu ‘‘aciz oluyordu’’ 7/19

aç: aç. (bk. ac)

a. 26/21, 33/23, 35/13, 47/7, 62/4, 62/26

a. susuz 47/7

aç ol-: acıkmak.

a.-idi ‘‘aç oluyordu’’ 56/48

aç-: 1) açmak.

a.-tı 68/32

a.-tım 58/7

a.-i ‘‘açıyor’’ 8/29, 8/35, 38/34, 59/15, 59/24, 59/25

a.-mi ‘‘açmıyor’’ 59/13

a.-ın! 59/10

a.-sa 59/12

2) yaymak, genişletmek.

a.-ardılar 26/40

3) bir konuyu akla getirmek.

a.! 46/30

açığ: açık. (bk. açığ, açuk)

a.-idilar ‘‘açıklardı’’ 1/9

açığ: açık. (bk. açığ, açuk)

a. 1/11, 1/13, 1/21, 29/15

a.-tı 1/12, 1/19

a.+tan 1/14

açığ-: acıkmak. (bk. açığ-)

a.-ib ‘‘acıkmış’’ 68/17

açıl-: 1) açılmak.

a.-di ‘‘açıldı’’ 17/3

2) kenara çekilmek.

a.-ır 23/11

açuk: açık. (bk. açığ, açığ)

a. 45/33, 68/5, 69/2

ad: ad.

a.+ı 7/7, 12/1, 26/7, 32/11, 41/55, 57/146

a.+ını 6/27

ad kıo-: lakap takmak.

a.-muştı (adımı kıomuştı) 35/14

ad ol-: insanların diline düşmek.

a.-ubsan ‘‘ad olmuşsun’’ 68/14

ad vér-: birinin adını başkasına vermek.

a.-im! (adiyø vérim!) ‘‘adımı vereyim’’ 68/26

ada: ada.

a.+ø ‘‘adanın’’ 50/12, 50/13

adam (<Ar. ādem): adam.

a. 3/23, 5/4, 5/160, 6/13, 10/1, 12/1, 19/20, 33/62, 41/38, 44/13, 45/16, 45/17, 47/4, 47/23, 61/44, 62/28, 62/29, 68/22

a.-idu ‘‘adamdı’’ 3/81

a.+ın 6/32, 16/22, 45/46

a.+ı 11/11, 33/54

a.+u ‘‘adamı’’ 68/6

a.+a 44/19

a.+dan 13/15

a.+ım 47/10

a.+ı 68/6

a.+lar 35/18, 57/12

- adam ol-** (<Ar. ādem + T. ol-):
toplum kurallarına uygun davranmak.
a.-maz 44/10
- ādemoğli** (<Ar. ādem + T. oğli):
ademoğlu, insan.
a.-yam “ademoğluyum” 69/7
- ādet** (<Ar. ʿādet): adet, gelenek.
(bk. ʿādet)
ā.+ímíz 29/1
ā.+lerímíz 1/23
- ʿādet** (<Ar.): adet, gelenek. (bk. ādet)
ʿā. 13/27
ʿā.-tír 17/36
ʿā.+te 17/32
ʿā.+lerímíz 31/1
ʿā.+imiz 41/25
ʿā.+ímíz 29/22
- ʿadliye** (<Ar. ʿadliyye): adliye, adli işlerin yürütüldüğü resmi yapı.
ʿa.+ye 30/4
- ʿaf** (<Ar. ʿafv): af, bağışlama.
ʿa.+iø (ʿaffiø) “affını” 57/50
- afét-** (<Ar. ʿafv + T. ét-): affetmek.
(bk. ʿaffét-)
a.-ersen (afédersen) “affedersin”
37/27, 37/30, 37/34, 37/73, 55/8
- ʿaffét-** (<Ar. ʿafv + T. ét-): affetmek.
(bk. afét-)
ʿa.-ersen (ʿaffédersen) “affedersin”
39/3, 39/9
ʿa.-erseⁿ+(ʿafféderseⁿ) “affedersin”
3/5, 57/90
- ʿa.-mese 57/51
- ağca boğca** : siyahlı beyazlı.
a. 67/4
- ağa**: toprak sahibi.
a. 3/3
a.-san “ağasın” 56/119
a.+sı 3/7
a.+si “ağası” 19/4
- ağac**: sopa. (bk. ağaç)
a. 39/27
- ağaç: 1)** ağaç.
a.-tır 25/5
a.-(tır) 56/44
a.+ın (ağacın) 25/6, 25/9, 62/8
a.+ımı (ağacımı) 62/31
a.+ı (ağacı) 45/73, 45/74
a.+a (ağaca) 25/11
a.+ta 56/42
a.+lar 25/8
- 2)** sopa. (bk. ağac)
a. 39/19
- ağır-**: ağrımak. (bk. ağrı-)
a.-ib “ağrımış” 38/1
a.-dı 57/95
a.-mıyor “ağrımıyor” 57/100
a.-i (ağırmi) “ağrımıyor” 57/98,
57/99
- ağırlıg**: değerlilik.
a.+ı 30/12
- ağırt-**: ağırtmak.
a.-miyim (ağırtmiyim)
“ağırtmayayım” 34/14

ağız: ağız.

a.+ımı (ağzımı) 57/89

a.+ıma (ağzıma) 57/63

a.+ına (ağzına) 39/9

a.+iⁿda (ağzında) 66/1

a.+ınnan (ağzınnan) “ağzından”

39/20, 39/24

a.+ınnan (ağzınnan) “ağzıyla” 60/4

ağla-: ağlamak.

a.-i (ağlı) “ağlıyor” 38/16, 59/27

a.-ram “ağlarım” 69/17

a.-masın! 68/10

ağrı-: ağrımak. (bk. ağır-)

a.-yor 57/118, 57/119

āğuz: doğum yapan ineğin ilk gelen koyu kıvamlı sütü.

a. 68/4

ağ-: akmak. (bk. ak-)

a.-ıyo^f 66/5

a.-ıdu “akıyordu” 48/48

a.-an 69/16

aha: işte! (bk. a, ‘a, ha)

a.! 47/37

ağ çek-: derin bir kederle “ah” demek.

a.-erek 60/4

a.-eriken “ah çekerken” 60/7

āhır (<Ar.): ahir.

a.+ı 68/30

ağıt-: akıtmak.

a.-i (ağıdı) “akıtıyor” 38/19

Ahlat: yer adı.

A.+a 40/19, 40/24

A.+ta 40/17

A.+tan 40/18

Ahlatlı: Ahlatlı.

A.+lar 40/23

aḥrat (<Ar. āḥiret): ahiret.

(bk. āḥrat, aḥret)

a. 8/24, 8/25

āḥrat (<Ar. āḥiret): ahiret.

(bk. aḥrat, aḥret)

a.+ta “ahirette” 68/19

aḥret (<Ar. āḥiret): ahiret.

(bk. aḥrat, āḥrat)

a. 57/132

aḥşam: akşam. (bk. akşam)

a. 13/24, 16/5, 19/5, 46/6, 46/11,

56/6, 56/23, 56/52, 56/66, 56/93, 56/94

a.+a 56/5, 56/14, 56/22, 56/51, 56/66

a.+u “akşamı” 5/129

a.+ları 16/13

aḥşam ol-: akşam olmak, hava kararmak.

a.-du mu? “akşam olunca” 19/5, 56/66

a.-i “akşam oluyor” 16/5

aḥlak (<Ar. aḥlāk): ahlak.

a.-tır 24/16

a.+ı 24/15

Aḥmed (<Ar.): kişi adı.

A.+in 3/81

Aḥmet Degirmencioglu (<Ar. aḥmed + T. degirmencioglu): kişi adı.

A. 26/10

ait (<Ar. ‘ā'id): ait.

a.-tí 18/6

a.-tír 18/3, 18/4, 18/7

aķ-: akmak. (bk. aķ-)

a.-i ‘‘akıyor’’ 48/38

aķıl (<Ar. ‘aķl): aķıl.

a.+ımızda (aķlıımızda) 59/9

aķlı başına gel- (<Ar. ‘aķl + T. +ı başına gel-): davranışlarının yanlışlığını sezerek doğru yolu bulmak.

a.-di (aķılım başına geldi) 63/27

aķlıına gel- (<Ar. ‘aķl + T.+ına gel-): hatırlamak.

a.-mi ‘‘aķlıına gelmiyor’’ 46/22

a.-ise ‘‘aķlıına geliyorsa’’ 25/29

aķlı yét- (<Ar. ‘aķl + T. +ı yét-): bir şeyi kavrayıp anlamlandırarak yaşta olmak.

a.-i (aķlıım yétmi) ‘‘aķlıım yetmiyor’’ 46/20

áķsine gel- (<Ar. aķs + T. +ine gel-): ters anına denk gelmek.

á.-en (áķsine gelen) 5/160

aķraba (<Ar. aķribā): akraba.

a.-ydiķ ‘‘akrabaydıķ’’ 41/42

a.-mızdı 68/42

a.+ları 13/23

a.+lar 13/25

aķřam: aķřam. (bk. aķřam)

a.+ı 2/2, 3/66, 3/67

a.+u ‘‘aķřamı’’ 2/1

al: al, kırmızı.

a. 68/17

al-: 1) almak.

a.-dım 10/51

a.-madım? ‘‘almadım mı?’’ 45/20

a.-dın mı? 45/35

a.-dı 33/64, 45/58, 60/4, 62/31

a.-dılar 39/20

a.-miyam ‘‘almıyorum’’ 10/17

a.-isen ‘‘alıyorsun’’ 11/10

a.-i ‘‘ alıyor’’ 10/22, 10/23, 14/9, 17/21, 17/22, 33/17

a.-i? ‘‘ alıyor mu?’’ 11/11

a.-ılar ‘‘ alıyorlar’’ 31/14

a.-miyiķ ‘‘ almıyoruz’’ 10/19

a.-ılar ‘‘ alıyorlar’’ 10/24

a.-ır 29/30

a.-a 71/8

a.-ım! ‘‘ alayım’’ 68/4

a.! 68/27

a.-ubam ‘‘ almışım’’ 33/2, 45/29

a.-idım ‘‘ alıyordum’’ 50/29

a.-idın ‘‘ alıyordun’’ 58/23

a.-iyordu 57/7

a.-midu ‘‘ almıyordu’’ 3/80

a.-idı ‘‘ alıyordu’’ 3/47

a.-idu ‘‘ alıyordu’’ 3/42

a.-idıķ ‘‘ alıyorduk’’ 9/6, 28//32

a.-iduķ ‘‘ alıyorduk’’ 8/2, 9/19, 9/27

a.-idılar ‘‘ alıyorlardı’’ 3/41, 10/58

a.-idılar ‘‘ alıyorlardı’’ 3/46

a.-ırdı 3/55, 18/41, 31/15, 37/60

a.-ırdıķ ‘‘ alırdık’’ 20/13

- a.-an 10/25
a.-dıhtan ‘‘aldıktan’’ 8/3
a.-ib ‘‘alıp’’ 25/10, 39/9
2) evlenmek.
a.-madım 10/21
a.-dıh ‘‘aldık’’ 5/101
a.-iyam ‘‘alıyorum’’ 31/9
a.-mıyorum 31/17
a.-iyor musun? 31/16
a.-mıyor musun? 31/16
a.-i ‘‘ alıyor’’ 52/5
a.-ılar ‘‘ alıyorlar’’ 58/10
a.-acağım 31/23
a.-acağam ‘‘alacağım’’ 61/38, 68/30
a.-miyacağam ‘‘almayacağım’’
61/38
a.-acağih ‘‘alacağız’’ 5/100
a.-maram ‘‘almam’’ 3/78
a.-maz 31/11
a.-ı^r 3/58, 58/8
a.-sa 8/37
a.-masa 31/17
a.-mazdı 68/20
a.-anlar 68/33
a.-dığı 10/47
a.-ıp 58/14
alav: alev. (bk. alev al-)
a.+ım 69/9
alçağ: alçak.
a. 71/10
alev al-: tutuşmak. (bk. alav)
a.-dı 60/4, 60/7

Alevi (<Ar. ‘Alevî): Alevi.

(bk. Kızılbaz)

A. 29/19

A.-di 30/36

A.-dír 29/17

A.-yih ‘‘Aleviyiz’’ 29/19

A.+nín 30/28

alın: alın.

a.+ımıza (alınımıza) 38/13

a.+larda 5/83

alış-: alışmak. (bk. alış-)

a.-mıştı ‘‘alışmıştı’’ 39/5

alıştır-: alıştırmak.

a.-dum ‘‘alıştırdım’’ 68/21

Ali (<Ar. ‘âli): Hz. Ali.

A. 70/1

alış-: alışmak. (bk. alış-)

a.-mişuz ‘‘alışmışız’’ 49/3

Allah (<Ar.): Allah. (bk. Allah, Alla^h,

Cenab-i Allah, Hakk, Rabb’ıl ‘âlemin,

Rabbi)

A. 37/12, 57/51, 57/156, 57/159,

57/167, 57/168, 62/15, 69/10

A.+ın 11/3, 31/1, 51/21, 53/6, 69/1

A.+a 39/12, 46/32, 70/8

A.+tan 59/2, 69/15

Alla^h (<Ar. Allah): Allah. (bk. Allah,

Allah, Cenab-i Allah, Hakk, Rabb’ıl

‘âlemin, Rabbi)

A. 41/35, 42/2, 47/20, 70/2, 70/4,

70/7, 70/9, 70/10, 70/11, 70/12, 71/1,

71/8

A.+iydan “Allah’ından” 71/3
Allah (<Ar. Allah): Allah.
 (bk. Allah, Alla^h, Cenab-i Allah, Hakk, Rabb’ıl ‘ālemin, Rabbi)
 A. 34/11, 49/2, 70/1
 A.+ın 34/5, 36/15, 37/81
Allahten (<Ar. Allah + T. +tan):
 Allahtan, bereket.
 A. 57/50
alma: elma. (bk. elma)
 a. 5/145, 20/14
 a.+ya 28/27
Almanya: yer adı.
 A.+ya 47/33
alt: 1) alt.
 a.+ta 48/43
 a.+tan 59/13, 59/21
 a.+ı 68/40
 a.+ını 38/40
 a.+ında 48/40, 63/24, 69/11, 71/9
 a.+ından 59/13
 2) daha az miktarda.
 a.+ınna “altında” 3/15
altı: altı. (bk. alti)
 a. 7/22, 17/4, 35/2, 43/3, 45/32,
 51/11, 56/90, 56/122, 69/2
altın: altın. (bk. altın, altun)
 a. 4/24, 10/8, 62/9
 a. maltın 5/7
 a.+ım 62/24
 a.+ımı 62/31
 a.+lar 5/79

a.+narı “altınları” 5/82
 a.+narın “altınların” 62/13
altın ol-: altına dönüşmek.
 a.-sun! (altın olsun!) 70/13
alti: altı. (bk. altı)
 a. 15/5
altın: altın. (bk. altın, altun)
 a. 18/23, 18/25
altmış milyar (<T. altmış + Fr. milliard): altmış milyar.
 a.-dır 53/15
altmış: 1960 yılı. (bk. atmış)
 a.+tan 54/15
altun: altın. (bk. altın, altin)
 a. 10/34, 10/54, 18/20, 31/42, 53/13
 a.-(dır) 31/27
 a. maltun 18/19
ama (<Ar. ammā): ama, fakat.
 (bk. áma, ema)
 a. 1/12, 4/16, 5/123, 5/131, 8/39,
 10/48, 11/10, 22/14, 24/2, 24/4, 25/20,
 29/15, 30/20, 33/42, 34/12, 40/34, 41/7,
 41/8, 43/9, 48/18, 49/14, 51/17, 56/2,
 56/89, 57/100, 67/2
áma (<Ar. ammā): ama, fakat.
 (bk. ama, ema)
 á. 1/19
amca (<Ar. ‘amū + T. +ca): amca.
 (bk. ami, amuşca, emmi)
 a. 19/22
ami (<Ar. ‘amū): emmi, amca.
 (bk. amca, amuşca, emmi)

a. 42/3
āmīr (<Ar.): amir.
 a.+im 33/28, 33/36
amuşca (<Ar. ‘amū + T. +ca): amca.
 (bk. amca, ami, emmi)
 a. 42/3
an (<Ar. ān): an.
 a.+da 30/6, 40/13
 a.+ında 40/1
ana: ana. (bk. anne)
 a. 5/12, 5/86, 5/135, 29/33, 44/3,
 45/35, 46/36, 57/102, 57/103
 a.+dan 29/27, 38/14
 a.+m 14/15, 22/6, 38/26, 38/33,
 39/21, 44/17, 45/39, 45/44, 45/47,
 45/63, 46/10, 46/29, 53/10, 58/28, 61/9,
 62/16
 a.+mın 22/6, 45/44, 46/27, 59/20
 a.+mnan ‘‘anamdan’’ 38/1
 a.+mnan ‘‘anamlar’’ 38/29
 a.+mnar ‘‘anamlar’’ 46/8
 a.+y ‘‘anan’’ 45/38, 68/36, 68/42
 a.+sı 59/26, 68/4
 a.+si ‘‘anası’’ 59/13
 a.+siydu ‘‘anasıydı’’ 7/5
 a.+mızun ‘‘anamızın’’ 7/5
 a.+mıssa ‘‘anamızsa’’ 59/12
 a.+mızdır 59/14
 a.+muz mudu^r? ‘‘anamız mıdır?’’
 59/11
analıh: üvey anne, analık.
 a.-idu ‘‘analıktı’’ 58/29

ancah: ancak.
 a. 59/9, 68/43
anene (<Ar. ‘an‘ane): anane.
 a.+ler 22/14
Ankara: yer adı.
 A. 2/12
anla-: anlamak. (bk. anna-)
 a.-yabıldıgiy ‘‘anlayabildiğin’’ 61/4
anlat-: anlatmak. (bk. annat-)
 a.-idu (anladıdu) ‘‘anlatıyordu’’ 59/9
anna-: anlamak. (bk. anla-)
 a.-midu ‘‘anlamıyordu’’ 68/21
annaş-: anlaşmak.
 a.-tılar 61/12
annat-: anlatmak. (bk. anlat)
 a.! 7/10, 7/13, 7/15, 7/17
 a.-ım+(annadım) ‘‘anlatayım’’ 20/26
 a.-idu+(annadıdu) ‘‘anlatıyordu’’
 7/7, 7/16, 7/18, 7/28
anne: anne. (bk. ana)
 a. 5/70
 a.+ye 52/5
 a.+m 52/8
 a.+y ‘‘annen’’ 52/6
 a.+siyle 53/6
 a.+lerimiz 41/6
 a.+ylen ‘‘anneyle’’ 52/6
antári (<Ar. ‘anterî): entari, tek parçalı
 kadın giyeceği.
 a. 1/1
apar-: götürmek. (bk. götür-)
 a.-acam ‘‘aparacağım’’ 36/21

a.-a 68/32

a.-idim ‘‘aparıyordum’’ 37/2

a.-ib ‘‘aparıp’’ 37/15

ara: 1) iki olguyu, iki olayı birbirinden ayıran zaman, fasıla.

a. 63/26

2) iki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, mesafe.

a.+ya 58/20

a.+da 37/82

a.+sına 25/40, 68/2, 68/3

a.+sındaki 25/8

a.+sından 66/5

aradan geç-: belli bir süre geçmek.

a.-ti 63/21

3) kişilerin veya toplulukların birbirine karşı olan durumu veya ilgisi.

a.+larındaki 31/6

arayı yap-: anlaşmak.

a.-ilarsa ‘‘arayı yapıyorlarsa’’ 10/2

ara-: 1) aramak.

a.-dım 69/6

a.-i (ari) ‘‘arıyor’’ 59/30

2) (üzerini) yoklamak.

a.-i (ari) ‘‘arıyor’’ 33/17

araba: araba.

a. 6/18

a.+dan 10/53

Aralık: yer adı.

A.+taydı 2/13

arazi (<Ar. ‘arāzi): arazi.

a.+mı 47/31

arğa: arka. (bk. arğa)

a.+da 37/4

a.+ma 39/22

a.+yda ‘‘arkanda’’ 68/34

a.+sı 5/141

arğasına düş-: takip etmek.

(bk. arğasına düş-)

a.-üb (arğama düşüb) ‘‘arkama düşmüş’’ 39/22

arğadaş: arkadaş. (bk. arğadaş)

a.+nan ‘‘arkadaşla’’ 36/3

arı: arı. (bk. arı)

a. 67/2

ari: arı. (bk. arı)

a.+lar 56/29

arğa: arka. (bk. arğa)

a. 51/16

a.+dan 1/6

a.+sı 1/7

a.+sını 52/12

a.+sında 48/9

arğasına düş-: takip etmek.

(bk. arğasına düş-)

a.-tüm 53/5

arğadaş: arkadaş. (bk. arğadaş)

a. 15/2, 37/79, 37/87, 39/10, 62/14, 63/1

a.-idi ‘‘arkadaştı’’ 51/22

a.-(tır) 62/2, 62/10

a.+ım 63/20

a.+ımı 63/13, 63/29

a.+ımı 63/18, 63/22

- a.+iy ‘‘arkadaşın’’ 63/19
a.+u ‘‘arkadaşı’’ 33/14
a.+iyiz ‘‘arkadaşımız’’ 36/25
a.+lar 13/20, 33/40, 61/17, 61/32,
68/37
arpa: arpa.
a. 29/9, 29/11, 43/18, 55/14, 55/47
a.+mızı 29/29
art-: artmak.
a.-ar 68/5
artıh: bundan sonra. (bk. artık)
a. 55/33, 57/140
artık: 1) bir şey harcadıktan sonra kalan bölümü.
a.+lari 48/28
2) bundan sonra. (bk. artıh)
a. 29/18, 48/26, 56/25
asıl (<Ar. aşl): **1)** asıl, esas.
a.+ında (aslında) 31/39
2) soy, köken.
a.+ı (aslı) 68/31
3) gerçeklik.
a.+ını (aslını) 30/35
askerliĝ (<Ar. ‘asker + T. +lıĝ): askerlik.
a. 51/6, 51/23
a.+ı 51/1
áski: eski. (bk. eski)
á. 40/34
aslan: aslan.
a.+ın 64/1, 64/4, 64/11, 64/12, 64/16
a.-dır 64/1, 64/12, 64/16
a.-sa 64/16
Aslı: kişi adı. (bk. Aslıhan)
A.+m 60/3
A.+nın 60/8
Aslıhan: kişi adı. (bk. Aslı)
A. 60/6
aş: aş, yemek.
a. 46/13
a.+ı 26/2, 26/3
a.+ımız 37/68
aş-: aşmak.
a.-tu ‘‘aştı’’ 33/14
ařaĝı: 1) ařaĝı. (bk. ařaĝı, ařřaĝ, aşşah)
az.
a.-dır 24/9
2) az
a. 48/51
ařaĝı: ařaĝı. (bk. ařaĝı, ařřaĝ, aşşah)
a. 57/160
aşk (<Ar. ‘aşk): aşk.
a.+i ‘‘aşkı’’ 68/15
aşortmen (<Fr. échauffement): eşofman.
a. 52/16
ařřaĝ: ařaĝı. (bk. ařaĝı, ařaĝı, aşşah)
a.+ta ‘‘ařaĝıda’’ 24/2, 64/5
aşşah: ařaĝı. (bk. ařaĝı, ařaĝı, ařřaĝ)
a.+ta ‘‘ařaĝıda’’ 57/124
ařuĝ: aşık kemiĝi. (bk. aşuk)
a. 25/33
aşuk: aşık kemiĝi. (bk. ařuĝ)
a. 25/2

at: at.

- a. 6/19, 10/11, 10/12, 57/68
- a.-(tır) 27/20
- a.+ın 33/51, 55/8
- a.+ı 57/35
- a.+a 3/63, 5/140, 5/141, 10/58, 55/9
- a.+tan 5/144, 5/155, 10/57, 20/10
- a.+ların 20/27
- a.+lardaki 55/9
- a.+la 3/38
- a.+lan ‘atla’ 10/55, 10/58

at-: 1) bir cismi bir yöne doğru fırlatmak.

- a.-tım 10/52, 37/90
- a.-i ‘atıyor’ 25/23
- a.-idi ‘atıyordu’ 10/46
- a.-idîlar ‘atıyorlardı’ 5/145, 10/38, 10/40, 20/15
- a.-isan ‘atıyorsun’ 25/10
- a.-ardılar 28/6
- a.-ardıla^f 5/147
- 2) bir şeyi yere doğru bırakmak.
- a.-tım 67/1
- a.-ti ‘attı’ 57/90, 57/91
- a.-ıyorlardı 56/58
- a.-ardıla^f 20/20
- a.-saydın 48/39
- a.+ma 20/14
- 3) istenmeyen bir şeyi kendi malı olmaktan çıkarmak.
- a.! 32/13
- a.-ılar ‘atıyorlar’ 48/28

4) para saçmak.

- a.-tı 3/14
- a.-mi ‘atmıyor’ 10/48
- a.-ıyorlar 18/3
- a.-arsın 3/15, 3/16
- a.-mıyasın 3/14
- a.-ardı 3/12
- a.-amazsın 3/16

5) çıkarmak.

- a.-tı 57/116

6) örtmek.

- a.-ardı 1/20
- a.-ardılar 1/16
- a.-mazdılar 1/8

7) koymak.

- a.-ıblar ‘atmışlar’ 38/1
- a.-ıyordular ‘atıyorlardı’ 56/107
- a.-ılar ‘atıyorlar’ 38/19, 38/37

atardamar: atardamar.

- a.+larda 22/38

ataş (<Far. āteş): ateş.

- a.+ın 55/42

ataşla- (<Far. āteş+ T. +la-):

ateşlemek, tutuşturmak.

- a.-r 68/15

atla-: atlamak.

- a.-dı 33/14

atlı: 1) atı olan.

- a. 70/1

2) süvari.

- a. 69/11

atmış: altmış.

- a. 29/27, 30/35, 30/36, 43/2, 51/1
- atmış:** 1960 yılı. (bk. altmış)
- a.+tan 54/15
- atmış iki:** 1962 yılı.
- a.+deydi 54/14
- attar** (<Ar. ‘aṭṭār’): çerçi, köylerde hayvanla gezici satıcılık yapan kimse.
- a.+lar 5/60
- Auston** (<İng. Austin): bir araç markası.
- A.+lar 37/19
- avcı:** avcı.
- a. 66/2
- avlu** (<Rum.): avlu. (bk. havlu, hāvş)
- a.+sunda 23/4
- avrād** (<Ar. ‘avret’): avrat, kadın. (bk. avrāt, avrat, evret)
- a. 33/56
- avrāt** (<Ar. ‘avret’): avrat, kadın. (bk. avrād, avrat, evret)
- a. 68/20
- avrat** (<Ar. ‘avret’): avrat, kadın. (bk. avrād, avrāt, evret)
- a. 61/1, 61/6, 61/22, 61/36, 63/26
- a.-am (avradam) ‘‘avratım’’ 61/7
- a.+a (avrada) 61/5, 61/35
- avuç:** avuç.
- a.+uya (avucuya) ‘‘avucuna’’ 57/86
- ay:** yılın on ikide biri.
- a. 3/22, 17/4, 37/50, 45/49, 47/34, 51/7, 51/11, 51/22, 56/54, 63/21
- a.-dı 51/5
- a.+ın 53/2, 53/17
- a.+a 19/27
- a.+ta 46/34
- a.+ında 63/28
- a.+larda 37/2
- a.+lardan ‘‘aylarca’’ 37/25, 37/51
- ay:** ay, kamer.
- a. 68/30, 69/9, 69/10
- ayağ:** ayak. (bk. ayağ, eyağ)
- a. 28/22, 28/24, 29/26, 44/29
- a.+ı 59/13
- a.+ımın 38/40
- a.+ımı 35/3, 35/8
- a.+ı 59/21, 69/8
- a.+ını 59/21
- a.+ınnan ‘‘ayağından’’ 5/144
- a.+ınnan ‘‘ayağıyla’’ 37/9, 37/13, 37/38
- ayağ uydur-:** kendi gidiş ve davranışını başkasına benzetmek.
- a.-iyiğ ‘‘ayak uyduruyoruz’’ 29/26
- ayağ:** ayak. (bk. ayağ, eyağ)
- a. 69/2
- a.-(tır) 69/2
- a.+ta 19/7
- ayağkabi:** ayakkabi. (bk. ayakkabi, ayakkabu)
- a.+sını 4/15, 15/10
- ayağkabisiz:** ayakkabisiz, ayakkabi olmadan.
- a. 48/58

ayaqqabi: ayakkabı.

(bk. ayakkabı, ayakkabu)

a. 18/30

a.+yi 18/32

ayaqqabu: ayakkabı.

(bk. ayakkabı, ayakkabi)

a.-(dır) 31/27

aydınlıq: aydınlık.

a.-tır 68/30

ay: ayı. (bk. ayi)

a. 62/6, 62/8, 62/19

ayi: ayı. (bk. ayı)

a. 37/27

ayle (<Ar. ‘ā’ ile): aile.

a. 31/4, 31/5

a.+nín 31/8

a.+ce 41/56

aylıq: aylık, ay başına.

a. 56/121

aynen (<Ar. ‘aynen): aynen, aynı

şekilde.

a.-(dir) 25/16

aynı (<Ar. ‘aynî): aynı. (bk. aynı)

a.-dır 23/1

ayni (<Ar. ‘aynî): aynı. (bk. aynı)

a. 22/20

a.-dir 40/16

ayran: ayran.

a. 16/15, 48/36, 56/33, 56/34

a.-dır 56/106

a.-(dır) 56/33, 56/78

a.+m 56/43

ayrı: başka. (bk. ayrı, ayru)

a.-dır 8/21, 8/22, 43/37

a.-(dır) 2/12, 41/30

ayrı düş-: birbirinden uzakta kalmak.

(bk. ayru)

a.-tüm 67/1

a.-tuğ ‘‘ayrı düştük’’ 68/32

ayrıl-: bir şeyden veya kimseden

uzaklaşmak. (bk. ayrıl-)

a.-ubam ‘‘ayrılmışım’’ 68/37

a.-dım 67/1

a.-dih ‘‘ayrıldık’’ 68/32

ayrılıq: ayrılık. (bk. ayrılıq)

a. 69/1

ayri: başka. (bk. ayrı, ayru)

a. 18/9

ayrılıq: ayrılık. (bk. ayrılıq)

a.+ø ‘‘ayrılığın’’ 68/39

ayru: 1) ayrı. (bk. ayrı düş-)

a. 42/24

2) başka. (bk. ayrı, ayri)

a.-(dır) 61/6

ayrul-: bir şeyden veya kimseden

uzaklaşmak. (bk. ayrıl-)

a.-alu ‘‘ayrılalı’’ 69/16

ayır-: ayırmak, bölmek.

a.-i ‘‘ayırıyor’’ 10/49

az: az.

a. 8/39, 26/19

a. az 55/49

a.-idi ‘‘azdı’’ 58/26

a.-ı 5/120, 5/121

a.-innan ‘‘azından’’ 5/84
 ‘**azap** (<Ar. ‘azāb): azap, eziyet.
 ‘a. 3/42
Azerbaycan: yer adı.
 A. 36/28

A.-dır 36/8
 A.+a 36/17
Azerbaycanı: Azerbaycanlı.
 A. 36/1

-B-

ba‘assi (<Ar. ba‘z + T. +si): bazısı.
 (bk. ba‘assi)
 b. 4/8, 5/158, 5/159, 33/14
ba‘assi (<Ar. ba‘z + T. +si): bazısı.
 (bk. ba‘assi)
 b.+nín 33/14
baba: baba.
 b. 5/12, 5/70, 25/28, 30/24, 31/11,
 31/18, 31/19, 31/21
 b.+m 3/78, 40/39, 41/50, 42/3, 50/22,
 53/10, 61/9, 61/29, 62/16
 b.+mın 2/13
 b.+midu ‘‘babamdı’’ 58/29
 b.+n 14/15
 b.+y ‘‘baban’’ 38/26, 68/33, 68/42
 b.+nın 31/22
 b.+sı 3/28, 3/33, 5/98, 18/13, 18/40,
 18/41, 36/15, 58/27
 b.+sına 3/22
 b.+sının 3/57
 b.+sinnan ‘‘babasından’’ 5/3
 b.+sıdır 30/25
 b.+mız 5/99, 42/1
 b.+mızın 2/9, 7/5

babamgil: babamgil.
 b. 43/8, 43/9
bacı: bacı. (bk. bacu)
 b. 45/68
 b.+m 7/22
 b.+nı 31/1
 b.+sının 5/98
bacu: bacı. (bk. bacı)
 b. 68/8
badem (<Far. bādām): badem.
 b. 69/12
bağ (<Far. bāğ): üzüm ağaçlarının
 bulunduğu bahçe.
 b.+ımdır 69/17
 b.+lar 69/17
bağ-: 1) bakmak. (bk. bağ-, bağ-)
 b.-ardın 48/40
2) önemsemek. (bk. bağ-, bağ-)
 b.-ma! 48/49
bağ'r-: bağırmaq.
 b.-i ‘‘bağırıyor’’ 37/87, 59/27
bağışla-: bağışlamak.
 b.-sın! 57/167, 70/7, 70/11
bağla-: bağlamak.

b.-i (bağlı) ‘‘bağlıyor’’ 17/20
 b.-misiz ‘‘bağlamıyorsunuz’’ 20/23
 b.! 67/5
 b.-ym! 57/47
 b.-idi (bağlıdı) ‘‘bağlıyordu’’ 1/10
 b.-yorduh (bağlıyorduh)
 ‘‘bağlıyorduk’’ 56/24
 b.-idilar (bağlıdilar) ‘‘bağlıyorlardı’’
 1/1, 1/6
 b.-idilar (bağlıdilar) ‘‘bağlıyorlardı’’
 42/13
 b.-idilar (bağlıdilar) ‘‘bağlıyorlardı’’
 55/8
 b.-rdı 1/10, 1/17, 1/19
 b.-rdih ‘‘bağlardık’’ 20/31, 20/45
 b.-rduğ ‘‘bağlardık’’ 37/73
 b.-rdılar 38/13
 b.-saydı 1/18, 1/22
 b.+ma 17/23
 b.-yanda (bağliyanda) ‘‘bağlayınca’’
 68/38
bağlı: gerçekleşmesi şart gerektiren.
 b.-(dır) 25/18
bağ-: 1) bakmak. (bk. bağ-, bağ-)
 b.-tım 45/34, 47/28, 57/71, 57/76,
 57/79, 57/84, 57/97, 57/118, 57/126,
 57/137, 57/161, 68/16
 b.-ıyo^r ‘‘bakıyor’’ 66/5
 b.-i ‘‘bakıyor’’ 38/34, 59/21, 59/26,
 64/3
 b.-asen ‘‘bakasın’’ 56/56
 b.-alım 36/7

b.-ım! ‘‘bakayım’’ 44/19, 45/73,
 57/98
 b.! 50/13, 57/42, 57/136, 63/14,
 69/16
 b.-ım! 45/58, 61/43
 b.-idi ‘‘bakıyordu’’ 4/15
 b.-idu ‘‘bakıyordu’’ 42/4
 b.-idih ‘‘bakıyorduk’’ 28/30
 b.-ilar ‘‘bakıyorlar’’ 62/28
 b.-ardı 4/33
 2) göz kulak olmak.
 b.-i ‘‘bakıyor’’ 41/13
 b.-idih ‘‘bakıyorduk’’ 41/6
 3) önemsemek. (bk. bağ-, bağ-)
 b.-ma! 29/15
bahar (<Far. bahār): bahar.
 (bk. bahar)
 b.+da 50/4
bahça (<Far. bāğçe): bahçe.
 b.+ya 66/3
 b.+lar 66/2
 b.+la^r 66/2
bahçevancı ol- (<Far. bāğçevān + T.
 +cı ol-): bahçıvan olmak.
 b.-dum 51/20
bahçevanlığ (<Far. bāğçevān + T.
 +lığ): bahçıvanlık.
 b.+ını 51/21
bağ!: işte! (bk. bağ!)
 b.! 42/2, 43/29, 50/7
b’aḥsét- (<Ar. baḥṣ + T. ét-):
 bahsetmek.

- b.-tiğimiziz 38/16
- baht** (<Far.): baht, talih. (bk. şans)
b.+ım 68/16
- bağ-**: **1)** bakmak. (bk. bağ-, bağ-)
b.-tüm 45/46, 57/116, 57/150
b.-tüm “baktım” 69/12
b.-ıyam “bakıyorum” 62/22
b.-isan “bakıyorsun” 14/5
b.-i “bakıyor” 59/13, 62/12
b.! 9/10, 35/18, 49/12, 69/5
b.-ın! 59/10
b.-aydun “bakaydın” 47/3
b.+ışlariy “bakışların” 68/6
b.+maya 10/33
2) göz kulak olmak.
b.-! 34/3
3) önemsemek. (bk. bağ-, bağ-)
b.-ma! 41/47
- bağ!**: işte. (bk. bağ!)
- b.! 5/93, 5/132, 5/151, 8/30, 41/35,
45/45, 57/27, 63/15
- bal**: bal.
b. 62/8, 68/19, 68/36
b.+ımı 62/19, 62/31
- balış-**: bulaşmak, musallat olmak.
b.-tı 61/5
- balıg**: balık.
b. 48/40, 48/41, 48/44, 69/8
b.+a 48/40
- bambayaz** (<T. bam + Ar. beyāz):
bembeyaz.
b. 38/37
- bambayaz ol-** (<T. bam + Ar. beyāz
+ T. ol-): bembeyaz olmak.
b.-ub “bembeyaz olmuş” 38/34
- banğa** (<İt. banca): banka.
b.+da 45/65
- banğacı** (<İt. banca + T. +cı): bankacı.
b.? “bankacı mı?” 45/70
- barabar** (<Far. berāber): beraber.
b. 4/9, 33/58, 38/29
- baraj** (<Fr. barrage): baraj.
b. 48/32, 48/33, 48/45
b.+ı 48/49, 48/50, 48/62
- bardağ**: bardak. (bk. bardağ)
b.+ımız 37/68
- bardağ**: bardak. (bk. bardağ)
b.+ta 44/17
- barış-**: barışmak.
b.-ır 30/3
- barışilt-**: barıştırılmak.
b.-tıgı 18/40
- bari** (<Far. bārî): bari, en azından.
b. 65/15, 68/43
- barmağ**: parmak.
b. 45/11
- barsak**: bağırsak.
b.+lar 57/111
- bas-**: **1)** basmak.
b.-tüm 68/21
b.-i “basıyor” 35/3, 35/8
b.+mağdan “basmaktan” 45/11
2) alt etmek.
b.-masın! 3/13

baş: 1) kafa.

b. 1/9, 1/11, 1/13, 1/14, 1/19, 1/21,
25/37

b.+ıma 63/27

b.+ımda 41/17

b.+ın 13/20

b.+iyø ‘‘başını’’ 34/14

b.+ına 5/147, 57/12

b.+iⁿda 66/1

b.+iyda(dır) ‘‘başındadır’’ 68/43

b.+ı 34/12, 69/2

b.+ımıza 20/44

b.+ımızda 68/11

baş tacı ét-: el üstünde tutmak.

b.-eriḥ (baş tacı éderiḥ) ‘‘baş tacı
ederiz’’ 29/1

başına gel-: yaşamak, tecrübe
etmek.

b.-di (başımıza geldi) 33/65

2) bir topluluğu yöneten kimse.

b. 28/23

b.+iydi ‘‘başıydı’’ 37/56

b.+ımız 37/58

3) ilk, başlangıç.

b.+ı 3/22

4) bir şeyin uçlarından biri.

b.+ı 5/29, 20/8, 68/31

b.+ına 10/41, 59/4

b.+ında 5/141

**5) kasaplık hayvanlarda ve bazı
yiyeceklerde adet.**

b. 43/3

6) ön taraf.

b.+ta 3/2, 64/8

başag: başak.

b. 46/29

başka: başka.

b. 4/17, 12/3, 26/42, 31/34, 36/23,
38/35, 45/58, 57/112, 59/2, 68/39

b.+si 5/28 ‘‘başkası’’

b.+sına 5/99

başla-: başlamak.

b.-dı 60/6, 61/24

b.-yor (başlıyor) 27/11

b.-idiḥ (başlıdıḥ) ‘‘başlıyorduk’’
41/4

b.-diḥtan ‘‘başladıktan’’ 60/6

başlıg: başlık parası.

(bk. başlıḥ, başlık)

b. 5/77, 5/88, 5/106, 31/39

b.-ti^r 5/77

b.+ı 3/83

b.+ta 5/77

başlıḥ: başlık parası.

(bk. başlıg, başlık)

b. 10/18, 18/5, 18/6, 18/7, 18/41,
20/13, 31/32, 46/9, 58/23, 58/24

başlık: başlık parası.

(bk. başlıg, başlıḥ)

b.+tan 5/91

başlık kes-: başlık parası mikrarı
belirlemek.

b.-mişsen ‘‘başlık keşmişsin’’ 3/70

bat-: batmak.

- b.-miş 13/9
b.-mamış 13/9
- batı:** batı.
b. 48/3
- batır-:** batırmak.
b.-dı 67/4
b.-ır 3/10
b.-idîlar ‘‘batırıyorlardı’’ 57/67
- Batman:** yer adı.
B. 36/23
B.+a 37/8, 48/51
B.+e ‘‘Batman’a’’ 37/2
B.+da 37/15, 47/4, 47/6, 47/10
B.+nan ‘‘Batman’dan’’ 30/37
- bayan:** bayan.
b. 38/31, 38/32
b.-dı 36/19
b.-dır 36/7
b.-(dır) 36/2
b.+a 17/9
b.+nar ‘‘bayanlar’’ 23/14
- bayaz** (<Ar. beyāz): beyaz. (bk. beyaz)
b. 1/17, 5/148, 10/8, 67/1, 67/5,
69/11
b.-(dır) 69/13
b. meyzaz 5/148
- Bayaz Bostan** (<Ar. beyāz + Far. būstān): kişi adı.
B. 8/19
- bayıl-:** bayılmak.
b.-i ‘‘bayılıyor’’ 59/31
- bayram:** bayram.
b. 2/1, 2/2, 2/3, 2/4, 2/13
b.-dur ‘‘bayramdır’’ 2/9
b.-(dır) 61/16
b.+ı 2/13
b.+a 2/13
b.+un 2/7
b.+ında 2/1
b.+lar 2/7
b.+larda 2/1
- bayramlıg:** bayramlaşma.
b.+a 2/9
- bazartesi** (<Far. bāzār + T. ertesi): pazartesi.
b. 56/94
- bazen** (<Ar. ba‘žen): bazen.
(bk. bazı, bazi)
b. 14/5, 56/68
- bazı** (<Ar. ba‘z): bazen. (bk. bazen, bazi)
b. 5/161, 13/17, 13/19, 55/26, 56/15
b. bazı 56/93
b.+ları 56/111, 24/9
- bázi** (<Ar. ba‘z): kimi, birtakım.
(bk. b‘azı, bazi)
b.+ları 10/15, 10/22
b.+lari 10/27
- b‘azı** (<Ar. ba‘z): kimi, birtakım.
(bk. bázi, bazi)
b. 4/16, 5/151, 45/1
b.+ları 5/74, 45/10
- bazi** (<Ar. ba‘z): 1) bazen.

b. 18/38, 55/35, 56/113, 56/114
 (bk. bazen, bazı)
2) kimi, birtakım. (bk. bázı, b' azı)
 b. 19/20
 b.+larø "bazıları" 19/16, 56/46,
 56/57
bécer-: becermek.
 b.-idim "beceriyordum" 41/7
bedel (<Ar.): bir ücret karşılığında
 tarım işçisi çalıştırma sistemi.
 b. 27/2, 27/9, 27/13, 27/17
 b.+i 27/1
bedelci (<Ar. bedel + T. +ci): bir ücret
 karşılığında tarım işçisi olarak
 çalıştırılan kimse.
 b.-(dir) 27/14
bedir (<Ar. bedr): dolunay.
 b. 69/10
beg: bey.
 b.-dir 37/36
 b.+im 34/18, 34/20, 34/27
begen-: beğenmek.
 b.-ır 31/5
 b.-irdi 31/4
beğar (<Ar. bekār): bekar.
 b. 3/49
beğar ol-: bekar olmak.
 b.-anlar 3/48
bekle-: beklemek.
 b.-dim 44/14
 b.-yecağam "bekleyeceğim" 33/23
 b.-rem "beklerim" 62/20

b.-r 24/6
 b.-rıh "bekleriz" 45/54, 45/59
 b.-iler (bekliler) "bekliyorlar" 13/22
 b.-rıhse "bekleriz ise" 45/60
beklen-: beklenmek.
 b.-i "bekleniyor" 13/21
beklet-: bekletmek.
 b.-miyih "bekletmiyoruz" 13/6
bekmez: pekmez.
 b.-dır 56/102
 b.+e 56/103
 b.+le 56/99
beksemet (<Rum. peksimet): peksimet,
 dilimlenerek kurutulmuş ekmek.
 b. 37/70
bel: bel, sırt. (bk. bél, sırt)
 b. 17/23
 b.+den 24/9
 b.+iy "belin" 68/38
 b.+íne 10/44, 17/20
belini sal-: bel bağlamak.
 b.-dıh (belimizi ebemize saldık)
 "ebemize bel bağladık" 42/1
bél: bel. (bk. bel, sırt)
 b.+ímíze 20/30
bele (<Ar. belā): bela.
 b.+ya 68/33
 b.+yi "belanı" 71/1
beleye kal-: başına bela gelmek.
 (bk. beleye uğra-)
 b.-a 68/33

beleye uğra-: başına bela gelmek.
(bk. beleye kal-)
b.! 71/5

béle: böyle. (bk. béyle, böle, böyle)
b. 5/10, 5/41, 5/45, 5/47, 5/55, 5/60, 5/63, 5/81, 5/82, 5/83, 5/104, 5/137, 5/141, 5/152, 5/163, 6/3, 6/17, 6/18, 6/20, 6/22, 6/25, 6/30, 8/8, 9/1, 10/26, 13/21, 18/29, 20/2, 20/6, 20/25, 20/30, 20/39, 25/9, 28/9, 28/34, 31/30, 32/2, 33/42, 35/13, 36/2, 36/25, 36/27, 37/8, 37/10, 37/19, 37/20, 37/29, 38/12, 38/24, 39/11, 41/17, 44/1, 44/4, 44/11, 44/20, 44/24, 45/8, 45/9, 45/16, 45/22, 45/46, 46/5, 47/32, 47/37, 54/5, 55/22, 56/64, 57/17, 57/64, 57/67, 57/73, 57/79, 57/89, 57/116, 58/13, 59/5, 59/29, 63/22, 68/35

b.-ydi 1/23, 55/16

b.-dir 45/63

b.-dır 13/26

b.-(dir) 8/42, 11/16, 39/19, 44/38, 45/75, 55/48

b.-(midir)? ‘‘böyle midir?’’ 45/7

b. béle 44/4

belediye (<Ar. belediyye): belediye.
b.+yin ‘‘belediyenin’’ 33/11

belki (<Ar. bel + *Far.* ki): belki.
b. 4/28, 10/18, 24/2, 33/14, 56/74, 57/159, 67/5

ben: ben. (bk. men)

b. 3/36, 3/61, 3/62, 10/17, 10/18, 10/21, 10/51, 10/59, 16/21, 18/36, 28/25, 29/34, 31/9, 33/22, 33/43, 33/53, 33/56, 34/5, 34/8, 34/9, 34/22, 36/14, 37/80, 38/25, 39/8, 40/11, 40/14, 40/19, 40/24, 40/26, 41/10, 44/13, 46/28, 48/47, 48/58, 50/10, 50/16, 50/28, 53/5, 54/6, 56/65, 57/14, 57/28, 57/39, 57/42, 57/50, 57/62, 57/77, 57/88, 57/96, 57/103, 57/110, 57/112, 57/113, 61/11, 61/41, 61/43, 62/7, 62/18, 62/19, 63/3, 63/13, 65/18, 69/18

b.+im 3/63, 36/11, 39/21

b.+ím 5/76, 33/44, 41/9, 41/41, 49/2, 51/16, 51/23, 56/123, 56/126, 56/127, 57/136, 58/28, 63/16, 65/18, 69/6

b.+üm ‘‘benim’’ 61/10

b.+i 14/14, 14/22, 38/29, 38/39, 39/1, 41/41, 41/51, 41/52, 41/53, 41/57, 56/120, 57/43, 57/47, 57/48, 57/93, 69/9

b.+í 14/18, 57/127, 57/161, 57/68, 58/27, 63/17

b.+a (bana) 34/23, 35/17, 37/87, 38/38, 39/10, 39/13, 44/15, 51/17, 53/6, 53/8, 54/7, 56/122, 57/15, 57/57, 57/106, 57/108, 57/156, 57/166, 60/2, 62/15, 62/16

b.+a (ba^haⁿ) ‘‘bana’’ 44/2

b.+e (biye) ‘‘bana’’ 5/96

b.+e (miye) ‘‘bana’’ 5/102, 36/9, 69/10

b.+de 56/74, 57/49

- b.+den 57/49
 b.+nen ‘‘benden’’ 41/9, 50/7
 b.+le 57/132
 b.+ne ‘‘benle’’ 14/15
- beniz:** beniz, yüz.
 b.+i (benzi) 68/40
- benze-:** benzemek.
 b.-i (benzi) ‘‘benziyor’’ 68/22
 b.+ri(dir) 43/20
 b.-mi? ‘‘benzemiyor mu?’’ 49/13
- berber** (<Far.): berber.
 b.+e 15/9
- bereber** (<Far. berāber): beraber.
 b. 52/18, 53/6
 b.-idi ‘‘beraberdi’’ 57/153
 b.-(dir) 33/46
- bereket** (<Ar.): bereket, neyse ki.
 b.(vérsin!) 39/20, 39/24
- beri:** beri.
 b.+ye 69/15
- besle-:** beslemek.
 b.-dim 40/11
 b.-din 40/11
- beş:** beş. (bk. bész, bōş)
 b. 5/80, 5/119, 7/22, 10/23, 30/35,
 30/36, 38/26, 53/15, 57/117, 63/2, 63/4,
 63/10
- bész:** beş. (bk. beş, bōş)
 b. 10/49, 15/2, 15/5, 17/4, 17/19,
 19/27, 22/19, 22/24, 25/20, 25/21,
 29/15, 48/51, 51/22, 52/22, 52/23, 56/90
 b.+e 25/20
- b.+inde 53/2, 53/17
 b.+te 44/6, 57/62
- bész bin:** beş bin.
 b. 48/51
- béşbirlıh:** beşibiryerde altın.
 b. 53/13
- beton** (<Fr. béton): beton.
 b.-idi ‘‘betondu’’ 54/19
- beyaz** (<Ar. beyāz): beyaz. (bk. bayaz)
 b. 34/25, 43/35, 43/39
 b.-(dir) 43/31
- beygir** (<Far. bārgîr): beygir.
 b. 5/105
- béyle:** böyle. (bk. béle, böle, böyle)
 b. 43/34
 b.-dir 41/25
 b. béyle 43/34
- beyzbol** (<İng. baseball): beyzbol.
 b. 25/14
 b.-(dur) 25/25
- bez** (<Ar. bezz): bez. (bk. bész)
 b.+i 57/67
 b.+den(dir) 68/37
 b.+íní 8/2, 8/3
- béz** (<Ar. bezz): bez. (bk. bez)
 b. 57/63
- bezen-:** bezenmek, süslenmek.
 b.-ir 68/7
- bézli** (<Ar. bezz + T. +li): bezli, bezi
 olan.
 b. 57/63

bıd: gereksiz konuşmayı ifade eden bir sözcük.

b. 33/55

bıhēri: ocak.

b. 42/18, 42/19

bınnar: bunlar. (bk. bundar, bunlar, bunar, bunar, mınnar, mundar)

b.+ı 33/10, 33/32, 33/47, 33/48

bıra: bura. (bk. bura, bure, burı, buri, puri)

b. 1/7, 33/34

b.+yın ‘‘buranın’’ 36/6

b.+da 40/13

b.+da (bırda) 10/9, 10/16, 10/62, 16/1, 16/17, 17/3, 19/24, 37/30, 40/7, 40/10, 50/1, 50/8, 50/19, 54/12, 54/15, 54/22, 58/4, 62/27

b.+dan (bırdan) 37/22, 37/66, 47/29, 52/12

b.+ma 56/68

bırağ-: izin vermek. (bk. bırağ-)

b.-salar 48/50

b.-masalar 48/50

bırağ-: 1) koymak. (bk. bırağ-)

b.-tılar 57/69

b.-ırıl ‘‘bırakırız’’ 23/10

b.-ım ‘‘bırakayım’’ 33/48

b.-ırdılar ‘‘bırakırlardı’’ 26/38, 26/40

b.-ıyordular 57/63

2) bir alışkanlıktan veya işten vazgeçmek. (bk. bırağ-)

b.-ıyorlar 27/1

3) hürriyetine kavuşmasını sağlamak.

b.-tılar 33/15

b.-un! ‘‘bırakın’’ 33/37

b.-tığımız 37/34

4) sahibine teslim etmek.

b.-ıyordu ‘‘bırakıyorduk’’ 56/23, 56/66

5) bir işi yapmaya son vermek.

b.-ti ‘‘bıraktı’’ 27/3

b.-ıyor 27/7, 27/12

6) isim vermek.

b.-tım 22/6

b.-isan ‘‘bırakıyorsun’’ 12/5

b.-i ‘‘bırakıyor’’ 12/2

b.-ır 22/1, 22/7

b.-ırdı 22/9

b.-ırken 22/9

i.-tığın 12/4

i.-tığtan 22/30

7) izin vermek. (bk. bırağ-)

b.-midıl^r ‘‘bırakmıyorlardı’’ 41/3, 42/22

b.-midılar ‘‘bırakmıyorlardı’’ 48/62

bırağıl-: 1) koyulmak.

b.-dı 23/6

b.-maz 13/8

2) bir alışkanlıktan veya işten vazgeçilmek.

b.-dı 27/2

3) isim koyulmak.

b.-ır 22/5, 22/19, 22/24

- b.-maz 22/20
- bırak-: 1)** koymak. (bk. birağ-)
- b.-tım 34/26
- b.-tılar 29/14
- b.-ilar “bırakıyorlar” 20/22
- b.-ırılığ “bırakırız” 13/7
- b.-ıyorduğ “bırakıyorduk” 55/30
- 2)** bir alışkanlıktan veya işten vazgeçmek. (bk. birağ-)
- b.-acağsın 30/16
- b.! 30/16
- birbiri:** birbiri. (bk. birbiri, birbiri, birbirini)
- b.+mıza “birbirimize” 61/8, 61/9
- b.+mızı “birbirimizi” 55/38, 55/39
- b.+mızı (birbirmızı) “birbirimizi” 7/21
- b.+larını (birbirlerini) “birbirlerini” 5/3
- birbiri:** birbiri. (bk. birbiri, birbiri, birbirini)
- b.+nın 35/18, 35/5
- b.+yizle “birbirinizle” 33/53
- Bısmil:** yer adı. (bk. Bısmil, Bısmil, Bısmıl)
- B.+e 57/36
- Bısmil:** yer adı. (bk. Bısmıl, Bısmil, Bısmıl)
- B.+dedir 57/152
- bi: 1)** bir, sayıların ilki. (bk. bi, bir)
- b. 3/35, 3/57, 3/60, 3/66, 3/67, 5/8, 5/117, 5/118, 5/141, 8/37, 10/35, 11/5, 13/8, 13/19, 13/21, 13/22, 14/5, 16/19, 19/27, 20/9, 21/4, 22/24, 26/5, 26/19, 28/33, 33/5, 33/61, 37/18, 37/24, 37/34, 38/2, 38/32, 41/4, 41/55, 44/11, 45/54, 45/59, 45/60, 49/6, 50/17, 51/17, 53/1, 53/4, 54/1, 54/6, 54/17, 55/46, 56/10, 56/124, 57/164, 59/16, 59/31, 62/9, 63/7
- 2)** herhangi bir varlığı belirsiz olarak gösteren (sayı). (bk. bi, bir, bür, bür, pü)
- b. 1/15, 1/22, 3/17, 3/28, 3/29, 3/32, 3/53, 3/58, 3/81, 4/7, 4/8, 4/10, 4/15, 5/13, 5/21, 5/52, 5/73, 5/97, 5/133, 5/143, 5/158, 6/5, 6/32, 7/28, 8/15, 8/17, 8/39, 9/7, 10/34, 12/3, 12/4, 13/24, 14/13, 15/6, 16/14, 17/19, 17/21, 17/26, 17/29, 17/30, 17/31, 17/33, 18/10, 18/34, 18/35, 18/37, 18/39, 19/6, 19/29, 20/19, 20/25, 22/3, 24/5, 26/30, 26/42, 27/15, 28/3, 28/23, 29/9, 29/33, 31/12, 31/39, 31/42, 32/9, 32/15, 32/16, 32/17, 33/2, 33/24, 33/44, 33/52, 34/11, 34/23, 35/3, 36/1, 36/25, 37/12, 37/76, 37/79, 38/31, 39/4, 39/9, 39/26, 40/11, 40/17, 40/21, 40/36, 41/37, 42/19, 43/11, 43/14, 43/15, 43/27, 44/1, 44/7, 44/20, 44/23, 46/5, 47/8, 47/23, 48/13, 48/28, 48/45, 48/51, 50/9, 50/26, 51/10, 51/15, 51/17, 52/12, 54/20, 55/22, 55/44, 56/22, 56/41, 56/56, 56/72, 57/3, 57/8, 57/17, 57/49, 57/66, 57/68, 57/72, 57/85, 57/110, 57/126, 57/152, 57/153, 57/161, 57/168, 59/8, 59/30, 61/1, 61/2,

61/7, 61/18, 61/22, 61/29, 61/37, 62/6,
62/29, 63/21, 63/24, 63/25, 63/26, 64/2,
65/15, 65/16, 65/17, 68/22, 68/31, 68/35

3) sadece, yalnızca.

b. 29/21, 31/33, 31/38, 43/19

4) aynı. (bk. bir)

b. 37/82

bí: 1) sayıların ilki. (bk. bi, bir)

b. 5/32, 46/4

2) herhangi bir varlığı belirsiz olarak
gösteren (sayı). (bk. bi, bir, bír, бүр, пү)

b. 24/9, 33/28, 47/13

biber (<Rum.): biber.

b. 38/20

b.+i 38/18

biç-: biçmek. (bk. biç-)

b.-erih ‘‘biçeriz’’ 29/29

b.-iyorduĥ ‘‘biçiyorduk’’ 55/3, 56/54

b.-idih ‘‘biçiyorduk’’ 56/26

b.+meye 14/15

biç-: biçmek. (bk. biç-)

b.-ecaĥıĥ ‘‘biçeceĥiz’’ 56/25

biçer: biçerdöver.

b. 55/4, 55/17, 55/19

b. miçer 55/4

bíçín: ekin.

b. 56/25, 56/26, 56/54

biķeç: birkaç. (bk. bírkeç)

b. 36/27

bil-: bilmek. (bk. bíl-)

b.-miyem ‘‘bilmiyorum’’ 1/10

b.-isen ‘‘biliyorsun’’ 45/5

b.-iseⁿ? ‘‘biliyor musun?’’ 37/45

b.-ile^r ‘‘ biliyorlar’’ 4/21

b.-riĥ ‘‘bilmeyiz’’ 29/4

b.-idim (bilmidim) ‘‘bilmiyordum’’

33/8

b.-idi (bilmidi) ‘‘bilmiyordu’’ 38/26

bíl-: bilmek. (bk. bíl-)

b.-iyem ‘‘biliorum’’ 45/4, 45/6

b.-iyem ‘‘biliorum’’ 50/11

b.-miyem ‘‘bilmiyorum’’ 2/13, 3/21,
5/113, 6/23, 28/35, 34/22, 39/8, 49/16,
57/109, 68/3

b.-míyem ‘‘bilmiyorum’’ 46/13

b.-isen ‘‘biliyorsun’’ 31/18, 31/19,
31/25, 43/29

b.-ísen ‘‘biliyorsun’’ 57/49

b.-íseⁿ? ‘‘biliyor musun?’’ 48/52

b.-iseⁿ? ‘‘biliyor musun?’’ 5/2, 45/3

b.-i ‘‘biliyor’’ 25/27, 29/13, 68/25

b.-miyih ‘‘bilmiyoruz’’ 43/26

b.-miler ‘‘bilmiyorlar’’ 48/4

b.-mem 19/12, 54/14, 61/17

b.-mezler 40/22

b.-ím! ‘‘bileyim’’ 69/18

b.-idin ‘‘biliyordun’’ 1/16, 48/41

b.-miyordu 57/31

b.-idih ‘‘biliyorduk’’ 41/35

b.-idik ‘‘biliyorduk’’ 37/30

b.-iyordular 19/21

b.-idiler ‘‘biliyorlardı’’ 4/2

b.-isen ‘‘biliyorsan’’ 25/31

b.-díĥín 26/27

b.-dígiy ‘‘bildigin’’ 25/25
 b.-en 66/6
 b.-ene 44/12, 44/23

bílci: bilen.
 b.-dir 61/28

bile: bile, dahi.
 b. 48/44, 56/69

bilek: bilek.
 b.+i (bilegi) 69/13

bilezig: bilezik. (bk. bilezik)
 b. 18/14

bilezik: bilezik. (bk. bilezig)
 b. 31/42

billahi (<Ar.): billahi, yemin sözü.
 b. 52/26

bin: bin.
 b. 47/28, 48/51, 50/22, 50/24, 50/29,
 51/1, 53/11, 53/12, 53/17
 b.+de 5/32, 37/18

bin-: binmek.
 b.-ecaḥsen ‘‘bineceksin’’ 33/50
 b.-erdıḥ ‘‘binerdik’’ 3/63
 b.-idi ‘‘biniyordu’’ 5/104
 b.-iyıḥse ‘‘biniyorsak’’ 37/73

bindir-: bindirmek. (bk. bindír-)
 b.-dim 33/58
 b.-ecaḡam ‘‘bindireceğim’’ 33/49
 b.-ecaḥsen? ‘‘bindirecek misin?’’
 33/47
 b.-dígım 33/53

bindír-: bindirmek.
 b.-ídiler ‘‘bindiriyorlardı’’ 10/58

bin doḡkuz yüz atmış doḡkuz: 1969
 yılı.
 b.+da 51/1

bin doḡkuz yüz yétmiş dört: 1974 yılı.
 b.+te 53/17

binek: binek.
 b.+imiz (binegimiz) 37/74
 b.+i (binegi) 37/76

bir: 1) bir, sayıların ilki. (bk. bi, bı)
 b. 3/52, 5/39, 5/122, 6/17, 15/4,
 22/19, 23/12, 28/5, 44/12, 53/13
2) herhangi bir varlığı belirsiz olarak
 gösteren (sayı). (bk. bi, bı, bır, bür, pü)
 b. 3/3, 5/25, 5/143, 7/10, 21/6, 30/8,
 30/12, 30/20, 30/21, 30/22, 31/8, 41/8,
 41/20, 57/90, 59/3, 59/17, 59/18, 60/4,
 60/7, 61/18, 68/2, 68/4, 68/43
3) aynı. (bkz. bi)
 b.-idi ‘‘birdi’’ 57/32

bır: herhangi bir varlığı belirsiz olarak
 gösteren (sayı). (bk. bi, bir, bı, bür, pü)
 b. 11/4, 13/10, 33/1, 46/4, 47/9,
 47/13, 47/28, 47/34, 53/14, 59/1, 63/1,
 67/3, 69/5, 69/6, 69/7, 69/9, 69/10,
 69/12
bır hoş ol- (<T. bır + Far. hoş + T.
 ol-): olumlu olarak tuhaflaşmak.
 b.-uyo^r 67/3

biraz: biraz. (bk. birez, bíre, bírez)
 b. 14/11, 29/15

birbiri: birbiri. (bk. bırbırı, bırbırı,
 birbirí)

b.+ne 57/111
 b.+mizi 57/154
bíre: biraz. (bk. biraz, birez, bírez)
 b. 5/94, 5/102
birez: biraz. (bk. biraz, bíre, bírez)
 b. 8/41, 34/26, 36/7, 41/34, 57/40
bírez: biraz. (bk. biraz, birez, bíre)
 b. 5/70, 7/15
biri: biri. (bk. bírí, biri)
 b. 1/22, 5/143, 26/9, 37/77, 45/46,
 63/2, 63/3, 63/4
 b.+miz 37/4, 37/14
 b.+mizin 37/39
bírí: biri. (bk. biri, bírí)
 b.+ní 59/4
bírí: biri. (bk. biri, bírí)
 b. 8/29, 47/40
biribirí: birbirini. (bk. birbirini, birbirini,
 birbirini)
 b.+ne 60/8
birinc (<Far.): pirinç. (bk. pırınç)
 b. 56/79, 56/80
 b.-idi “pirinçti” 56/81
 b. mirinc 56/79
bíríncí: birinci.
 b. 53/2, 53/17
birleş-: birleşmek, birlik olmak.
 b.-ip “birleşmiş” 29/19
bırkeç: birkaç. (bk. bıkeç)
 b. 5/30, 44/26
bır milyar (<T. bir + Fr. milliard): bir
 milyar.

b.-dır 53/14
Bismil: yer adı.
 (bk. Bısmıl, Bısmil, Bismíl)
 B. 29/3
 B.+in 38/14
 B.+ín 37/56, 38/22
 B.+de 40/13
Bismíl: yer adı.
 (bk. Bısmıl, Bısmil, Bismíl)
 B. 66/5
 B.+ín 66/4, 66/5, 66/7
 B.+e 66/6
Bısmıl: yer adı.
 (bk. Bısmıl, Bısmil, Bismil, Bismíl)
 B.+de 6/30, 11/9
bişir-: pişirmek.
 b.-idíle^r “pişiriyorlardı” 5/35, 5/39
bit-: 1) tükenmek.
 b.-miş 29/22, 31/12
 b.-ip “bitmiş” 49/5
 b.-ti 49/10
 b.-tıhtan “bittikten” 63/6
 b.-ene “bitinceye” 56/24
2) sona ermek.
 b.-iptír “bitmiş” 32/6
 b.-ti 23/6, 30/26, 30/27, 33/26
 b.-er 29/35
 b.-erdi 2/8, 3/83
 b.-tikten 3/1
bitki: bitki.
 b.+leri 50/7
bitli: bitli.

b.+ler 37/49
bitír-: bitirmek.
 b.-íp ‘‘bitirmiş’’ 31/19
biyān: meyan kökü. (bk. biyan)
 b. 68/1, 68/35
biyan: meyan kökü. (bk. biyān)
 b. 49/9
biz: biz. (bk. bíz)
 b. 37/35, 40/7
 b.+im 68/42
 b.+imki 1/13
 b.+ki ‘‘bizimki’’ 43/9
 b.+ím 35/3, 39/4, 41/25, 42/1, 44/27
 b.+i 59/22
 b.+e 34/3, 41/57
bíz: biz. (bk. biz)
 b. 5/49, 5/92, 5/99, 5/100, 6/11, 7/20,
 7/9, 8/16, 10/19, 17/38, 20/42, 22/21,
 22/31, 23/4, 23/7, 25/7, 25/15, 25/20,
 25/21, 25/36, 25/43, 28/17, 28/37, 29/2,
 29/29, 29/32, 31/43, 33/57, 37/45,
 38/26, 39/18, 41/6, 42/1, 42/13, 42/23,
 43/32, 44/33, 51/6, 51/9, 55/1, 55/3,
 55/27, 55/37, 56/12, 56/98, 56/116,
 57/1, 57/91, 57/92, 57/166, 64/6, 68/11
 b.-idih ‘‘bizdik’’ 7/22
 b.+im 36/6, 36/8, 36/29, 37/58, 43/8
 b.+ím 1/23, 3/81, 5/99, 5/100, 7/1,
 8/15, 8/19, 19/18, 26/11, 26/12, 29/7,
 29/28, 30/27, 30/32, 31/37, 34/2, 36/28,
 44/10, 48/3, 48/4, 48/9, 48/48, 50/1,

50/4, 50/8, 50/19, 51/16, 54/22, 57/9,
 57/124, 57/152, 58/18
 b.+ímdír 57/135
 b.+ ímki 29/17
 b.+i 33/16, 33/17, 33/21, 37/12,
 37/48, 42/5, 59/12
 b.+í 7/19, 8/18, 47/19
 b.+e 3/77, 3/81, 5/73, 7/7, 7/10,
 7/13, 7/15, 7/17, 25/21, 29/33, 35/6,
 42/2, 42/4, 42/5, 42/20, 59/9, 59/12,
 59/16, 65/17
 b.+de 4/27, 8/4, 10/26, 10/31, 10/32,
 11/16, 13/21, 14/1, 22/27, 22/28, 22/34,
 24/10, 24/11, 24/12, 28/11, 28/19,
 29/36, 30/4, 31/36, 36/1, 46/15, 58/15
 b.+den 25/26
 b.+len ‘‘bizle’’ 39/6
boğda: buğday. (bk. buğda)
 b. 10/45, 17/34
boğul-: boğulmak.
 b.-du 46/3, 46/7
 b.-ub ‘‘boğulmuş’’ 46/10
bok: bok.
 b. 48/38
bol: bol.
 b. 5/63, 30/28
 b.-du^r 5/56, 5/57
borc: borç.
 b. 56/72
 b.+a 67/4
boş: boş.
 b. 3/54

boşa git-: ziyan olmak.
 b.-mesin! 70/6

boşan-: boşanmak.
 b.-dım 47/34, 47/35
 b.-dum “boşandım” 47/36

boşluğ: boşluk.
 b. 25/38, 25/39

boy: 1) boy.
 b.+una 69/14
 b.+uyø “boyunu” 68/13

2) kenar, kıyı.
 b.+unda 30/37

boya: boya.
 b. 38/6, 46/14
 b.+ya 20/35

boynuz: boynuz.
 b.+umdaⁿ 59/10, 59/19

boyun: 1) boyun.
 b.+iy (boyniy) “boynun” 71/9
 b.+una (boynuna) 37/92
 b.+unda (boynunda) 37/90

2) üzeri.
 b.+unda (boynında) “boynunda”
 68/7

boz: boz.
 b. 68/8, 70/1

bozuğ: bozuk para, madeni para.
 b. 17/34

bozul-: bozulmak, iyi ve değerli niteliğini kaybetmek.
 b.-du 52/20

böl-: bölmek, parçalamak.

b.-midfeler “bölmüyorlardı” 20/15

böle: böyle. (bk. béle, béyle, böyle)
 b. 1/1, 1/12, 1/7, 4/7, 4/17, 4/34,
 5/124, 25/8, 26/38, 26/40, 28/9, 30/10,
 33/19, 33/3, 33/35, 33/61, 33/64, 35/16,
 36/3, 37/26, 37/35, 37/37, 37/62, 37/65,
 37/71, 38/10, 38/11, 41/19, 42/19,
 52/21, 56/40, 56/68, 61/45, 61/46, 68/41

b.-ydi 56/88

b.-dir 29/6

b.-dır 52/6

b.-(dir) 37/7

b.+si 56/69

bõş: beş. (bk. beş, béş)
 b. 1/20, 1/21, 3/14, 3/16, 3/52, 29/21,
 29/24

börk: fesin üzerine yazma sarılmasıyla yapılan başlık.
 b. 1/1

böyle: böyle. (bk. béle, béyle, böle)
 b. 1/10, 9/16, 34/27, 43/14

böyüg: yetişkin. (bk. büyük, büyüğ,
 büyük)
 b. 38/33

b.-idi “büyüktü” 7/2

b.-üz 5/14

b.+ü 68/8

böyük: yetişkin. (bk. böyüg, büyüğ,
 büyük)
 b. 31/12, 35/3

b.+ler 5/64, 5/65, 5/125, 42/21,
 42/24

b.+leridi ‘‘büyüklerdi’’ 8/7
böyüt-: büyütmek, yetiştirmek.
 b.-tü 52/8
bu: bu. (bk. mu)
 b. 1/1, 1/12, 1/16, 1/22, 2/11, 3/5,
 3/18, 3/36, 3/41, 3/57, 3/61, 4/29, 5/47,
 5/77, 5/90, 5/123, 5/133, 5/151, 5/157,
 6/27, 8/8, 9/2, 9/9, 9/13, 9/15, 9/28,
 10/56, 10/61, 10/62, 14/16, 15/1, 18/42,
 18/44, 19/27, 20/30, 20/41, 22/4, 23/13,
 24/13, 25/3, 25/33, 25/6, 25/8, 26/16,
 26/33, 27/12, 28/21, 28/22, 29/6, 29/8,
 30/25, 31/20, 31/37, 33/2, 33/9, 33/11,
 33/20, 33/27, 33/30, 33/31, 33/39,
 33/48, 33/62, 35/10, 35/14, 36/6, 36/13,
 36/14, 37/1, 37/2, 37/45, 37/46, 37/55,
 37/61, 38/8, 38/16, 38/28, 38/38, 38/40,
 39/15, 39/18, 39/22, 39/23, 39/25, 40/7,
 40/8, 40/37, 43/11, 43/12, 43/14, 45/38,
 46/35, 47/3, 47/18, 47/42, 48/28, 48/36,
 48/47, 48/53, 48/55, 49/9, 55/7, 55/43,
 56/117, 57/156, 57/160, 57/166, 59/4,
 59/6, 59/9, 59/11, 59/12, 59/20, 59/22,
 59/23, 59/24, 59/25, 61/18, 61/29,
 61/36, 62/3, 62/7, 62/8, 62/11, 62/18,
 65/15, 68/5, 68/7, 68/8, 68/9, 68/16,
 68/19, 68/22, 68/24, 68/26, 68/28,
 68/37, 68/39, 69/1, 69/5, 69/7, 69/10,
 69/12
 b.-ydu 3/50, 20/12
 b.-dur 22/18, 29/7, 38/39, 44/13
 b.-du^r 61/13

b.-(dur) 31/22
 b.+nun 9/13, 22/22, 31/20, 38/35,
 38/38, 44/23, 49/12
 b.+nın ‘‘bunun’’ 33/45, 61/33
 b.+nu 5/26, 5/28, 9/9, 9/10, 9/12,
 22/7, 34/19, 47/24, 59/28, 59/29, 62/14,
 68/26
 b.+nı ‘‘bunu’’ 41/22, 41/32
 b.+na 58/33, 58/36, 61/37
 b.+ndan 22/18, 61/30
 b.+ndeⁿ ‘‘bundan’’ 9/21
bu yan ét-: bir yana doğru
 koşturmak. (bk. o yan ét-)
 b.-iler (bu yan édiler) ‘‘bu yan
 ediyorlar’’ 59/23
buçuh: saat için otuzuncu dakika.
 b.+ta 56/13
bugün: bugün. (bk. bugün)
 b. 56/74
 b.+e 47/41
 b.+neri ‘‘bugünleri’’ 47/42
bugün: bugün. (bk. bugün)
 b. 29/34, 37/66, 61/35, 61/44
buğda: buğday. (bk. boğda)
 b. 29/9, 29/11, 43/18, 48/1, 55/14,
 55/49, 56/63, 56/122
 b. muğday+ı 56/63
 b.+mızı 29/29
buğu: buğu, buhar.
 b. 37/28, 37/29
buhar (<Far. bahār): buhar. (bk. bahar)
 b. 56/24, 56/59

bul-: 1) bulmak.

b.-amadım 69/6

b.-amıyor 63/6

b.-ami ‘‘bulamıyor’’ 59/30

b.-amasan 14/7

b.-amidih ‘‘bulamıyorduk’’ 16/18,
56/82

2) hak ettiği başına gelmek.

b. 71/3

bulamac: bulamaç, cıvık kıvamda yapılan yemeklere verilen genel ad.

b. 57/106, 57/108, 57/112

b.+ı 57/109

bulgur: bulgur. (bk. bulğur, burğur)

b. 68/13

Bulğaristan: yer adı.

B.+dan 40/7

bulğur: bulgur. (bk. bulgur, burğur)

b. 37/53, 56/96

b.-(dur) 56/78

b. bulğur 57/142

bulun-: bulunmak.

b.-midu ‘‘bulunmuyordu’’ 49/1

bunar: bunlar. (bk. bınnar, bundar, bunlar, bunnar, mınnar, mundar)

b.+ı 43/40, 48/16

b.+ın 17/10

bundar: bunlar. (bk. bınnar, bunlar, bunar, bunnar, mınnar, mundar)

b.+ın ‘‘bunların’’ 59/18

bunlar: bunlar. (bk. bınnar, bundar, bunar, bunnar, mınnar, mundar)

b. 31/7

b.+dan 50/25

bunnar: bunlar. (bk. bınnar, bundar, bunlar, bunar, mınnar, mundar)

b. 16/16, 25/28, 37/36, 50/8, 62/11

b.-(dır) 16/11

bura: bura. (bk. bıra, bure, burı, buri, puri)

b. 1/12

b.+nın 3/50

b.+yı 58/7

b.+da 1/13, 48/24, 48/3

b.+da (burda) 5/92, 7/29, 9/13, 13/4, 13/17, 23/3, 26/11, 26/14, 29/15, 30/27, 30/32, 30/36, 30/37, 33/48, 36/8, 40/28, 40/44, 45/40, 45/41, 45/42, 45/44, 47/36, 48/1, 48/4, 48/5, 48/6, 50/4, 58/33, 59/18

b.+daydılar (burdaydılar) 41/56

b.+daykene (burdaykene)

‘‘burdayken’’ 45/58

b.+dan 40/41, 52/12

b.+dan (buradan) 28/6, 37/1, 37/8

b.+sını 8/29

b.+lar 38/9

bure: bura. (bk. bıra, bura, burı, buri, puri)

b. 33/12

b.+ye ‘‘buraya’’ 33/30

burğur: bulgur. (bk. bulgur, bulğur)

b.+umu 47/13

burı: bura. (bk. bıra, bura, bure, buri, puri)

b.+ya 33/7, 40/3

huri: bura. (bk. bıra, bura, bure, burı, puri)

b.+ya 3/52, 9/8, 9/10, 9/12, 9/19, 30/37, 46/12, 47/17, 48/10, 58/3, 58/5, 58/12, 58/27

b.+ya mı? 25/30

burun: burun.

b.+umu (burnumu) 62/9

but: but.

b.+u 57/85

buyur-: buyurmak, emretmek.

b.! 34/18, 65/12

b.-un! (buyrun!) 61/43

buz: buz.

b. 16/18

buzdolabı (<T. buz + Ar. dūlāb + T. +ı):

buzdolabı.

b. 16/22, 17/11

büküm: kıvrım.

b. büküm 68/3

bür: herhangi bir varlığı belirsiz olarak gösteren (sayı). (bk. bi, bir, bı, bır, pü)

b. 37/6, 39/1

bürü-: bürümek.

b.-dü 68/34

bütün: 1) tüm hepsi.

b. 29/2, 48/25, 50/1, 65/4

2) parçalanmamış.

b. 20/15

büyü-: büyümek, yetişmek.

b.-yüptür ‘büyümüştür’ 59/18

büyüg: yetişkin. (bk. böyüg, böyük, büyük)

b.+lere 19/1

büyük: 1) büyük.

b. 30/29, 30/30, 56/44

b.-(tür) 45/31

2) yetişkin.

b. 3/65, 13/13, 22/1, 22/2, 22/9

b.+ler 22/7, 41/36

b.+lerin 41/35

3) niceliği çok olan.

b. 24/2

-C-

cādi (<Far. cādū): cadı.
 c. 68/4

cā^hil (<Ar. cāhil): cahil.
 c. 68/34

cāsus (<Ar. cāsūs): casus.
 c. 61/22, 61/44
 c.+u 61/35

camış: manda.
 c. 56/68
 c.-(tır) 56/67

cāmi (<Ar. cāmi^ʿ): cami.
 c. 54/24
 c.+míz 54/23

can (<Far. cān): can.
 c. 5/134, 68/8
 c.+ım 45/42, 57/95, 57/116, 57/99,
 61/45
 c.+ın 57/134
 c.+ıy “canın” 45/43
 c.+iy “canın” 5/15
 c.+iyi “canım” 71/8
 c.+ı 5/100, 10/3, 16/13
 c.+ımız 5/100, 7/15

can alıcı (<Far. cān + T. alucu):
 can alıcı, hayranlık uyandırıcı.
 c.-(dır) 68/8

cara (<Ar. cerre): küçük testi.
 (bk. cera)
 c. 9/25, 9/26, 17/33, 20/10, 20/19
 c.+nın 17/34

c.+yın “caranın” 20/20
 c.+yı 10/44
 c.+ları 9/27

cayır cayır: cayır cayır.
 c. 60/5

Cele dayı: kişi adı.
 C. +midu “Cele dayımdı” 5/65

cemaat (<Ar. cemā^ʿat): **1**) topluluk.
 (bk. cema^ʿat’ül müslimin)
 c. 24/2
 c.+ın 64/2
 c.+a 64/5
 c.+lar 24/2

2) imamın arkasında namaz kılan
 kişiler.
 c. 32/10

cema^ʿat’ül müslimin (<Ar. cemā^ʿat +
 müslimîn): Müslüman topluluk.
 (bk. cemaat)
 c. 61/40

Cemal (<Ar. cemāl): kişi adı.
 C. 5/24, 5/30, 5/133

cenāze (<Ar. cenāze): cenaze.
 (bk. cenaze, ceneze)
 c.+sı 57/54

Cenab-i Allah (<Ar. cenāb + Allah):
 Cenab-ı Allah. (bk. Allah, Allaḥ, Alla^h,
 Haḳḳ, Rabb’ıl ‘ālemin, Rabbi)
 C. 57/51, 57/166, 57/168
 C.+ten “Cenab-ı Allah’tan” 57/50

cenaze (<Ar. cenāze): cenaze.

(bk. cenāze, ceneze)

c. 13/1, 13/4, 13/8, 13/11, 13/16,
23/1, 23/6, 23/9, 23/10

c.+nín 23/12

c.+yi 13/2

c.+m 57/49, 57/51

ceneze (<Ar. cenāze): cenaze.

(bk. cenāze, cenaze)

c.+m 63/16

cennet (<Ar.): cennet.

c. 69/6

cep (<Ar. cejb): cep.

c.+e (cebe) 45/58

c.+íme (cebíme) 45/33, 45/71

c.+ímde (cebímde) 33/19

c.+ím (cebím) 45/31

c.+íme (cebíme) 33/2

c.+íne (cebíne) 3/23, 45/58

c.+iyde (cebiyde) 68/27 “cebinde”

cera (<Ar. cerre): cara, küçük testi.

(bk. cara)

c.+yın “caranın” 66/5

cevap (<Ar. cevāb): cevap.

c. 4/26, 29/5

çeyiz (<Ar. cihāz): çeyiz. (bk. çeyiz)

c. 18/1, 18/8, 18/12

ceylan (<Far. ceyrān): ceylan.

c. 69/4

ceyran (<Ar. cereyān): cereyan,
elektrik.

c. 7/8

céhennem (<Ar. cehennem):

cehennem.

c. 69/6

céza (<Ar. cezā^ç): ceza.

c.+mızı 41/4

cıbbır: kaz.

c. 39/7, 39/8, 39/18, 39/23, 39/24

c.+ımızı 39/25

cızıhla-: çizik atmak, çizgi çekmek.

c.-ıyam (cızıhlıyam) “çizikliyorum”
45/13

cigara (<İsp. cigaro): sigara.

c. 63/7

ciğer (<Far.): ciğer, akciğer.

c.+imi 68/38

civar (<Ar. civār): civar, yakınında
olan.

c. 2/11

cönermeg: yaramaz.

c.+e 71/6

cuma (<Ar. cum^ç a): cuma.

(bk. cum^ç a)

c. 61/36

cum^ç a (<Ar.): cuma. (bk. cuma)

c. 56/93, 57/35, 57/53, 57/59, 61/36

cübbe (<Ar. cubbe): cübbe.

c. 57/126

cücüg: 1) soğan, marul gibi bitkilerin en
iç kısmı.

c. 26/2, 26/3

2) civciv.

c.+ü 45/44

cüftveren: bir tür kadın giysisi.

c.+imíz 41/29

cünk (<Far. künc): köşe.

c.+üindedir (cüngüindedir) 68/25

cüzdan (<Ar. cuz' +Far. dān): cüzdan.

c.+ımı 45/2

c.+ımı 45/58

-Ç-

çabuğ (<Far. çābuk): çabuk, tez.

ç. 57/37

çadır (<Far. çāder): çadır.

ç.+da 23/14

ç.+ınnan "çadırıyla" 47/26

çağır-: çağırmaq. (bk. çağır-, çağır-, çağır-)

ç.-dım 57/14

çağ: zaman, dönem.

ç.+ımdır 69/17

çağır-: 1) çağırmaq. (bk. çağır, çağır-, çağır-)

ç.-dı 57/127, 57/161

ç.-dım 57/101

ç.-sam 68/26

ç.-idilâ^r "çağırıyorlardı" 5/66, 5/68, 5/69

ç.-idu "çağırıyordu" 6/31

2) ezan okutmak.

ç.-ırıl "çağırırız" 23/4, 23/7

çağır-: çağırmaq. (bk. çağır, çağır-, çağır-)

ç.-i "çağırıyor" 37/87

ç.-ib "çağırıp" 36/4

çağırıl-: salavat getirilmek.

ç.-ırdı 32/4

çağır-: çağırmaq. (bk. çağır-, çağır-, çağır-)

ç.-idi "çağırıyordu" 42/6

ç.-idil "çağırıyorduk" 37/14

ç.-idul "çağırıyorduk" 7/8

çağırıl-: ezan okutulmak.

ç.+ması 23/5

çağ-: çalkalamak. (bk. çelgele-)

ç.-idil "çalkalıyorlardı" 48/36

çağıl: çakıl taşı.

ç.-dır 48/20

ç.+ın 48/21

çal-: 1) bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak.

ç.-dı 61/35

ç.-i "çalıyor" 10/28, 16/9

ç.-ilar "çalıyorlar" 5/130

ç.-mılâ^r "çalmıyorlar" 5/135, 5/136

ç.-acağsan "çalacaksın" 61/14,

61/26

ç.-idil "çalıyordu" 21/4, 21/7

ç.-idilâ^r "çalıyorlardı" 20/3, 20/4

ç.-ardılâ^r 20/7

ç.-arlaridu "çalarlardı" 5/117

ç.-irdıla^r 5/133
 ç.-irsansa ‘‘çalarsan’’ 61/32
 ç.-mazsansa ‘‘çalmazsan’’ 61/32
 ç.+mağā 61/24
 ç.-ıp 31/29
 2) benzemek, andırmak.
 ç.-a^r 66/2
çalğele-: çalkalamak. (bk. çah-)
 ç.-idîlar (çalğelidîler)
 ‘‘çalkalıyorlardı’’ 55/31
çalğî: çalgı.
 ç. 10/9, 10/10, 10/28
 ç. malğî 58/16
çalış-: 1) işi veya görevi olmak.
 (bk. çalış-)
 ç.-tîh ‘‘çalıştık’’ 37/35
 ç.-iyam ‘‘çalışıyorum’’ 35/1
 ç.-iyor 35/7, 63/4
 ç.-i ‘‘çalışıyor’’ 63/2
 ç.-acağam ‘‘çalışacağım’’ 63/3
 ç.-acağız 56/124
 ç.+ma 27/15
 ç.+maya 62/3, 62/11
 ç.+mağ 2/2
 ç.+mağā 63/26
 ç.-an 63/6
 ç.-anın 63/10
 2) dolaşmak.
 ç.-an 22/38
çalıştır-: çalıştırmak.
 ç.-dum ‘‘çalıştırdım’’ 68/21

çalış-: işi veya görevi olmak.
 (bk. çalış-)
 ç.-i ‘‘çalışıyor’’ 63/2
 ç.-idum ‘‘çalışıyordum’’ 34/1
çamaşır (<Far. cāme-şūy): çamaşır.
 ç. 16/22, 17/11
çamur: çamur.
 ç. 48/38, 57/72
 ç.+dan 22/36
çamurlu: çamurlu.
 ç. 48/35
çanta: çanta.
 ç.+sı 6/22
 ç.+lar 68/37
çaprazla- (<Far. çep + rāst + T.
 +lama): çaprazlamak.
 ç.+ma 28/9
çaput: çaput.
 ç. 55/33
çarpı: çarpı.
 ç. 28/3
çarşi (<Far. çār + sū): çarşı.
 ç.+de ‘‘çarşıda’’ 57/160
çay (<Çince): kaynatılıp içilebilen bir bitki.
 ç. 5/38, 16/10, 19/13, 19/14, 44/17,
 49/5, 50/18
 ç.-(dır) 49/7
 ç.+a 49/3, 49/13
 ç.+ımız 37/68
 ç.+ı 50/12, 50/13
 ç.+ımı 11/12

çay: dereden büyük, ırmaktan küçük akarsu.

ç. 30/37, 66/5

ç.+ın 69/4

ç.+da 46/3, 46/7

ç.+ı 48/56

çek-: 1) çekmek.

ç.-iyem ‘‘çekiyorum’’ 57/98

ç.-er 68/1

ç.-iyordu 55/11

ç.-idi ‘‘çekiyordu’’ 5/141

ç.-ídi ‘‘çekiliyordu’’ 5/125

ç.-iyorduh ‘‘çekiyorduk’’ 55/15,
56/55

ç.-iyordular 55/12

ç.-idiler ‘‘çekiyorlardı’’ 42/20

2) emmek, içine almak.

ç.-i ‘‘çekiyor’’ 9/9, 48/52

3) güç durumlarla karşılaşmak.

ç.-tüh ‘‘çektik’’ 37/65, 47/37

ç.-er misen? ‘‘çeker misin?’’ 68/19

4) gözü sürme ile belirginleştirmek.

ç.! 68/2

5) banka vb.den para almak.

ç.-tim 45/32, 45/69

ç.-ti 45/70

ç.-iyem ‘‘çekiyorum’’ 45/1, 45/15

ç.-ecem ‘‘çekeceğim’’ 45/24

ç.-ecen ‘‘çekeceksin’’ 45/23

ç.-erem ‘‘çekerim’’ 45/26

6) vurmak.

ç.-tiler 39/13

7) ayrılmak, gitmek.

ç.-ip 47/40

8) giydirmek.

ç.-isen 10/4

çekil-: ayrılmak.

ç.-di 40/40

ç.-i ‘‘çekiliyor’’ 64/14

ç.-irdi 5/129

çelik çomak: çelik çomak.

ç. 25/3

çep: çöp. (bk. çöp)

ç. 55/36

çeper: çit.

ç. 68/15

çevür-: çevirmek.

ç.! 68/28

çeyiz (<Ar. cihāz): cihaz. (bk. ceyiz)

ç. 17/1, 17/15

ç.+i 17/12

çih-: 1) çıkmak. (bk. çık-, çih-)

ç.-mışım 57/76

ç.-tım 69/12

ç.-acağ ‘‘çıkacak’’ 63/16

ç.! 33/33

ç.-ma! 68/13

ç.-iyordu 55/14, 55/32

ç.-ardı 22/31

ç.-arken 22/31

ç.-tıhtan ‘‘çıktıktan’’ 2/4

ç.-ip 33/35

2) ayrılmak, bırakmak.

ç.-tım 41/15

3) yetişmek.

ç.-i ‘‘çıkıyor’’ 50/21

4) bir şeyin yukarısına doğru

yürümek.

ç.-tı 61/24

ç.-tığiy ‘‘çıkıtığın’’ 61/14

ç.-ar ç.-maz 61/40

5) yükselmek.

ç.-tı 69/9

6) bir yenilik sunulmak. (bk. çık-)

ç.-miş 55/20

ç.-tı 43/12, 48/55, 52/20, 55/17,
55/19, 55/43

ç.-tılar 55/43

7) televizyon vb. yerlerde görünmek.

ç.-ilar ‘‘çıkıyorlar’’ 5/151

çihâr-: 1) çıkarmak.

ç.-mişsan ‘‘çıkarmışsın’’ 57/35

ç.-miyam (çihârmiyam)

‘‘çıkarmıyorum’’ 41/23

ç.-isaⁿ (çihârmisaⁿ) ‘‘çıkarmıyorsun’’
41/24

ç.-yacağam ‘‘çıkarmayacağım’’
41/33

ç.-ıyorduh ‘‘çıkardıyorduk’’ 56/32

ç.-ıyordular 56/62

ç.-ıp 52/9, 62/8

2) soymak.

ç.-acağsaⁿ ‘‘çıkarcaksın’’ 41/22,
41/32

çihârt-: çıkartmak.

ç.-tım 45/22

çihun: çıkın, düğümlemiş küçük
bohça.

ç.+a 71/4

çık-: 1) çıkmak. (bk. çih-, çih-)

ç.-tı 39/24

2) bir yenilik sunulmak. (bk. çih-)

ç.-tı 48/25

çıra (<Far. çerâğ): çıra. (bk. çıra)

ç.+yın ‘‘çiranın’’ 9/2, 9/15

ç.+yı 9/5

ç.+dan 5/19, 5/20

ç.+lar 9/18

ç.+lara 9/16

çiçek: çiçek.

ç.+ler 67/4

ç.+i (çiçeği) 69/1

çifçilik (<Far. cuft + T. +çilik):

çiftçilik.

ç. 29/9

çift (<Far. cuft): 1) iki tekten oluşan.

(bk. çift, çüt)

ç. 27/6

2) toprağı sürmek için birlikte
koşulan hayvan. (bk. çit, çift)

ç. 55/1, 55/2

çift: baş örtüsü. (bk. çit, çüt)

ç. 17/1

ç.+lerimiz 38/12

çift (<Far. cuft): iki tekten oluşan.

(bk. çift, çüt)

ç. 69/12

çih-: çıkmak. (bk. çih-, çik-)

- ç.-idih ‘‘çıkıyorduk’’ 37/8
- çik çik:** makineden gelen sesi ifade eden yansıma bir ses.
ç. 68/21
- çile** (<Far. çille): çile.
ç. 37/65
- çinar** (<Far. çenār): çinar.
ç. 69/9
- çingene:** çingene.
ç.-dir 3/33
ç.+ler 3/5
- çira** (<Far. çerāğ): çıra. (bk. çıra)
ç. 55/23
- çirpağ:** çıplak.
ç. 3/33
- çit** (<Far. cuft): toprağı sürmek için birlikte koşulan hayvan. (bk.çift, çift)
ç. 56/3, 56/5, 56/19
ç.+in 56/120
ç.+e 56/3
- çit:** baş örtüsü. (bk. çift, çüt)
ç. 1/19, 1/20, 56/3
- çiz-:** çizgi çekmek.
ç.-iler ‘‘çiziyorlar’’ 28/10
- çoban** (<Far. çūban): çoban.
ç.+ın 62/7, 62/18
- çocuğ: 1)** çocuk.
(bk. çocuğ, uşag, uşah)
ç. 13/13, 14/6, 17/20, 22/19, 40/9, 40/11, 40/11, 52/8, 56/22
ç.-iduh ‘‘çocuktuk’’ 39/2
ç. çocuğ (çoluğ çocuğ) 40/9
- ç.+un 32/14
ç.+i ‘‘çocuğ’’ 56/21
ç.+u 14/16, 21/4
ç.+a 12/1, 14/3, 14/9, 14/11, 17/19, 21/10, 22/9
ç.+lar 42/24, 57/92
ç.+u 14/5, 22/16
2) evlat. (bk. évlat, çocuğ, çucuğ, uşag, uşah)
ç.+iy ‘‘çocuğun’’ 70/10
ç.+iyø ‘‘çocuğunu’’ 70/10
ç.+u 22/26
ç.+a 12/1
ç.+u 57/156
ç.+una 4/10, 4/22
ç.+uydila^F ‘‘çocuğuydular’’ 42/3
3) genç erkek. (bk. çocuğ)
ç. 31/17, 51/12, 51/18, 62/13
ç.+un 51/16
- çocuğ: 1)** çocuk. (bk. çocuğ, uşag, uşah)
ç. 32/15
ç.-idim ‘‘çocuktum’’ 56/65
ç. çocuğ+larına (çoluğ çocuğlarına)
63/10
ç.+la 15/13
ç.+lar 5/141, 54/9
ç.+lara 41/6
ç.+ları 42/22
ç.+larına 41/13, 63/10
2) evlat. (bk. évlat, çocuğ, çucuğ, uşag, uşah)
ç. 22/19, 42/1

- 3)** genç erkek. (bk. çocuğ)
ç. 63/18
- çocuğlu:** çocuklu.
ç. 41/3
- çofi** (<Ar. ketfiyye): bir çeşit başlık.
(bk. çofu, kefiye, kofi)
ç.-ydi 41/26
- çofu** (<Ar. ketfiyye): bir çeşit başlık.
(bk. çofi, kefiye, kofi)
ç. 41/30
- çoğ:** çok. (bk. çoğ, çoğ, çok, ço^k)
ç. 2/7, 3/32
ç.+u 38/14
- çoğ:** çok. (bk. çoğ, çoğ, çok, ço^k)
ç. 5/76, 9/21, 33/54, 36/6, 37/96,
39/4, 39/14, 42/1, 44/22, 46/23, 49/14,
50/16, 56/2, 56/57, 56/95, 57/12, 57/23,
57/29, 58/17, 58/35, 61/37, 63/5, 68/18,
69/6, 69/17
ç.-idu ‘‘çoktu’’ 43/1
ç.-tur 46/31, 63/10
- çoğ:** çok. (bk. çoğ, çoğ, çok, ço^k)
ç. 68/13
- çok:** çok. (bk. çoğ, çoğ, çoğ, ço^k)
ç. 19/30, 44/37, 46/32, 50/11, 62/7,
62/13
- ço^k:** çok. (bk. çoğ, çoğ, çoğ, ço^k)
ç. 37/27
- çol:** tarla. (bk. çöl, tarla, terla)
ç.+de 14/14, 56/23
- Çoltepe:** yer adı.
Ç. 33/43
- çop** (<Far. çüb): çöp. (bk. çep)
ç.+un ‘‘çöpün’’ 55/39
ç.+u 55/38
- çorap** (<Far. cūrāb): çorap.
ç. 17/1
- çorba** (<Far. şürbā): çorba.
(bk. şorba, şorbe)
ç. 56/11, 56/12, 56/13
- çögen** (<Far. çevgān): değnek.
ç.+ü ‘‘çögeni’’ 61/19
- çöl: 1)** çöl.
ç.+ünde 37/81
- 2)** tarla. (bk. çol, tarla, terla)
ç.+e 46/16
ç.+den 33/42
- çöz-** düğmeyi açmak.
ç. 60/3
- çucuğ:** evlat. (bk. évlat, çocuğ, çocuğ,
uşağ, uşah)
ç. 57/156
ç.+i ‘‘çocuğu’’ 57/156
- çuval** (<Far. cuvāl): çuval.
ç.+larda 5/60
- çüft** (<Far. cuft): toprağı sürmek için
birlikte koşulan hayvan. (bk. çift, çit)
ç. 27/3
- çülü-** çürümek. (bk. çürü-)
ç.-rdü 37/72
- Çüngüşlü:** Çüngüşlü.
Ç.+miydi? ‘‘Çüngüşlü müydü?’’
34/11

çünki (<Far. çün + ki): çünkü.

(bk. çünkü)

ç. 41/5, 41/35, 57/148, 57/50

çünkü (<Far. çün + ki): çünkü.

(bk. çünkü)

ç. 7/22, 8/40, 22/21, 30/13, 41/9,
42/25

çürü-: çürümek. (bk. çülü-)

ç.-dü 68/34

çürüt-: çürütmek.

ç.-tüḥ ‘‘çürüttük’’ 56/64

çüt (<Far. cuft): iki tekten oluşan.

(bk. çift, çift)

ç. 68/2, 68/8

çüt: baş örtüsü. (bk. çift, çit)

ç. 1/14, 1/16

ç.+ü 1/16

-D-

da: bağlama ve kuvvetlendirme edatı.

(bk. de, ta, te)

d. 2/13, 2/7, 3/61, 4/5, 4/16, 4/17,
5/29, 5/38, 5/42, 5/45, 5/101, 5/102,
5/131, 5/141, 5/143, 5/159, 5/161, 6/11,
8/4, 8/6, 8/13, 8/14, 8/15, 9/13, 10/13,
10/15, 10/16, 10/22, 10/55, 10/56,
13/13, 13/19, 16/3, 16/17, 17/9, 17/26,
17/28, 17/29, 17/32, 18/10, 18/29, 20/2,
21/4, 21/10, 22/7, 22/13, 22/25, 22/32,
22/33, 24/1, 24/7, 25/16, 26/13, 26/30,
27/16, 27/17, 29/15, 30/25, 30/26,
30/27, 31/6, 31/7, 31/11, 31/17, 31/21,
31/34, 32/6, 33/2, 33/45, 33/46, 33/60,
35/12, 36/15, 36/4, 36/5, 37/10, 37/19,
37/41, 37/94, 38/16, 38/26, 38/35,
38/40, 39/4, 40/5, 40/13, 40/16, 40/25,
41/34, 41/7, 42/19, 43/11, 43/12, 43/19,
43/21, 43/31, 44/12, 44/29, 45/44,

45/49, 45/51, 45/58, 46/22, 47/31,
47/40, 47/42, 48/5, 48/14, 48/62, 52/6,
52/15, 53/3, 53/16, 55/23, 56/19, 57/5,
57/23, 57/32, 57/125, 57/145, 57/146,
57/149, 58/35, 60/6, 61/35, 62/8, 62/19,
62/24, 64/5, 64/16, 65/4, 66/4, 68/2,
68/7, 68/22, 68/26, 68/27, 68/36

dā (<Far. tā): bir şeyin başladığı veya sonlandığı noktayı zaman ve uzaklık bakımından abartılı şekilde ifade eden bir söz. (bk. tā)

d. 40/8

dağ: dağ.

d. 68/6

d.+ın 59/4

d.+dan 48/34, 68/6

d.+ı 68/23

dağıl-: dağılmak.

d.-ib ‘‘dağılmış’’ 34/16

- d.-dı 57/59
d.-dılar 33/64
dağıt-: dağıtmak, bölüştürmek.
d.-saydı 3/49
dağla-: dağlamak.
d.-yanda (dağliyanda) “dağlayınca”
68/38
daha: 1) sözcüklerin önüne gelerek
sözü edilen konuda önemce üstün
olduğunu ifade eden bir sözcük.
d. 22/22, 22/25, 29/13, 44/36
2) henüz, halen.
d. 26/13
3) artık, bundan sonra. (bk. da^ha)
d. 30/31, 36/16, 36/17, 37/27, 57/140
da^hā: bundan sonra. (bk. daha)
d. 1/20
daḥil: vezne.
d.+e 34/3
daḳḳa (<Ar.): genellikle yeni doğan
bebeklere yapılan bir dövme.
d. 9/20, 25/36
d.-(dır) 67/1
daḳḳe (<Ar. daḳīḳa): dakika.
d. 57/164
dal: dal.
d.+da 69/12
dalyan: uzun boylu.
d. 65/4
dam: 1) dam.
d.+ın 3/40
d.+a 68/13
d.+da 5/145, 68/38
2) ahır.
d.+ına 42/11
d.+ıdır 42/9
damat (<Far. dāmād): damat.
d. 5/145, 17/26
d.+a (damada) 3/70
d.+tan 3/78
damla: 1) damla.
d. 44/12
d. damla 9/9
d.+sı 44/23
2) damlatılarak kullanılan ilaç.
d. 38/36
daniş-: konuşmak.
(bk. konuş-, konuş-, konuş-)
d.-iler “konuşuyorlar” 33/54
dar: geç.
d. 33/48
darda ḳal-: sıkıntı çekmek.
(bk. darlık gör-)
d.-miya “darda kalmaya” 33/62
dara-: taramak, bir yeri sıkı bir
biçimde aramak.
d.-i “tarıyor” 59/30
dargın: dargın.
d. 30/2
d.-dır 30/1
darı: darı. (bk. daru)
d.-(dır) 68/40
darıl-: darılmak.
d.-dı 36/24

- d.-ır 60/2
- Darlı:** yer adı.
- D.+yın ‘‘Darlı’nın’’ 68/40
- darlık gör-:** sıkıntı çekmek.
- (bk. darda alma-)
- d.-miye ‘‘darlık görmeye’’ 33/62
- daru:** darı. (bk. darı)
- d. 43/18, 43/21, 43/23, 43/33, 43/36, 43/39
- d.-(dır) 43/34, 43/35
- daş:** taş. (bk. dāş, taş)
- d. 40/27, 40/28, 40/31, 40/35, 40/38, 46/17, 46/18
- d.-tı 40/36
- d.-idi ‘‘taştı’’ 54/19
- d.-tır 68/31
- d.-(tır) 46/18
- d.+ın 37/26
- d.+a 40/8, 40/40
- d.+tan 40/43
- d.+lar 51/13
- dāş:** taş. (bk. daş, taş)
- d.+ın 8/13
- daşla-:** taşlamak.
- d.-r 68/15
- dava** (<Ar. da‘ vā): iş.
- d.+yı 18/43
- davar:** davar.
- d. 43/3, 68/42
- davul** (<Ar. abl): davul.
- d. 5/33, 5/128, 6/18, 16/9, 21/4, 21/7, 53/1, 53/4, 58/13, 58/16, 58/17, 61/14, 61/17, 61/24
- d.-idi ‘‘davuldu’’ 5/32
- d.-idu ‘‘davuldu’’ 5/131
- d. mavul 58/13, 58/16
- d.+u 5/31
- d.+a 61/21
- d.+u 5/131
- d.+la^r 5/132
- davulcu** (<Ar. abl + T. +cu): davulcu.
- d. 16/8
- dayah:** destek.
- d. 69/2
- dayan-:** 1) yaslanmak.
- d.-ıbsan ‘‘dayanmışsın’’ 68/14
- 2) güç bir duruma katlanmak.
- d.-amadı 60/6
- dayı:** dayı. (bk. dayi)
- d.+m 5/76, 49/2, 49/6
- d.+mı 57/14
- dayi:** dayı. (bk. dayı)
- d. 49/9
- dayre** (<Ar. dā’ire): daire, devlet işlerini çevirmekle görevli kuruluşlardan her biri.
- d. 34/16
- de:** bağlama ve kuvvetlendirme edatı; daha. (bk. de, ta, te)
- d. 1/10, 2/1, 4/28, 5/50, 5/68, 5/70, 5/73, 5/85, 5/97, 6/32, 7/9, 7/20, 7/22, 8/6, 8/9, 9/7, 10/13, 10/51, 10/55, 13/7,

13/8, 13/10, 14/4, 14/5, 18/10, 18/13,
 18/18, 19/29, 20/9, 20/19, 20/25, 20/42,
 21/9, 22/3, 22/9, 22/31, 22/36, 23/12,
 24/2, 24/9, 26/5, 26/8, 26/23, 26/30,
 28/3, 28/33, 29/2, 29/3, 29/36, 30/22,
 31/13, 31/30, 31/35, 32/9, 32/15, 33/2,
 33/11, 33/17, 33/22, 33/36, 33/42,
 33/43, 33/56, 33/65, 34/5, 34/8, 34/22,
 35/3, 36/29, 37/79, 38/19, 39/18, 39/23,
 40/13, 41/4, 41/17, 41/29, 42/13, 42/19,
 42/23, 43/19, 43/24, 43/29, 44/2, 44/12,
 44/16, 44/17, 45/8, 45/22, 45/31, 45/47,
 45/54, 45/59, 45/60, 45/66, 46/30,
 46/37, 47/8, 47/13, 47/33, 47/39, 47/41,
 47/42, 48/13, 48/28, 48/45, 48/51, 50/9,
 52/5, 52/15, 54/17, 54/22, 54/23, 55/24,
 55/25, 55/49, 56/12, 56/103, 56/120,
 57/157, 58/5, 59/3, 59/4, 59/16, 61/2,
 61/26, 61/44, 61/46, 62/8, 62/9, 62/20,
 62/26, 63/4, 64/8, 64/14, 68/8, 68/20,
 68/27, 68/31, 68/34, 68/36

dé-: demek.

d.-miş 59/5, 62/19, 62/20

d.-miş 62/7

d.-dim 33/21, 33/22, 33/28, 33/30,
 33/32, 33/48, 33/51, 33/52, 34/18,
 34/20, 34/27, 35/13, 36/29, 41/23,
 41/25, 41/33, 44/15, 44/27, 44/36,
 45/26, 45/37, 45/42, 45/45, 45/69,
 45/73, 53/6, 57/106, 57/113, 57/121,
 57/131, 61/1, 69/18

d.-dım 26/18, 45/24, 45/55, 53/10,
 57/74, 57/103, 57/154, 57/155, 57/163,
 57/167

d.-di 5/96, 5/102, 5/103, 14/17,
 26/21, 26/22, 26/23, 33/10, 33/20,
 33/29, 33/33, 33/35, 33/37, 33/40,
 33/47, 33/62, 34/17, 34/19, 34/21,
 34/23, 34/29, 36/6, 36/8, 36/11, 36/12,
 36/13, 36/14, 36/15, 36/21, 36/28,
 39/18, 39/25, 41/16, 41/22, 41/24,
 41/32, 43/14, 44/10, 44/11, 44/12,
 44/13, 44/19, 44/22, 44/23, 44/24,
 44/37, 45/35, 45/36, 45/38, 45/39,
 45/41, 45/44, 45/47, 45/48, 45/49,
 45/54, 45/58, 45/59, 45/61, 45/63,
 46/10, 47/24, 47/25, 47/28, 47/34, 49/5,
 54/5, 57/15, 57/27, 57/30, 57/35, 57/54,
 57/86, 57/91, 57/122, 57/129, 57/132,
 57/133, 57/135, 57/149, 58/30, 58/31,
 58/32, 58/34, 58/35, 61/6, 61/7, 61/9,
 61/10, 61/12, 61/13, 61/17, 61/18,
 61/25, 61/26, 61/29, 61/30, 61/31,
 61/32, 61/33, 61/35, 61/36, 61/38,
 61/40, 61/44, 61/45, 62/18

d.-dí 49/15, 53/7, 57/156, 57/158,
 57/164, 66/2

d.-dih ‘‘dedik’’ 5/99

d.-diler 14/16, 33/57, 34/3, 53/9,
 69/2

d.-iyem (diyem) ‘‘diyorum’’ 10/18,
 34/29, 37/89, 39/21, 47/12, 57/50

d.-i^yem (di^yem) ‘‘diyorum’’ 45/4

- d.-yorsun (diyorsun) 31/24
d.-miseⁿ “diyemiyorsun” 5/14
d.-yor (diyor) 31/23, 63/3, 63/13,
63/24
d.-yi (diyi) “diyor” 13/14, 13/20,
14/16, 14/18, 17/30, 24/15, 49/10, 52/6,
56/73, 57/5, 57/19, 57/24, 57/28, 57/29,
57/36, 57/37, 57/38, 57/40, 57/42,
57/55, 57/57, 57/58, 57/60, 57/157,
62/14, 62/15, 62/16, 62/17, 62/22,
62/24, 62/25, 62/31, 62/8, 62/9, 63/14,
63/19, 63/20, 63/26, 63/29, 64/4, 64/11,
64/12, 64/13, 65/2, 65/14, 64/16, 65/11,
65/12, 65/15, 65/18, 65/64
d.-yi (diyi) “diyor” 4/25, 5/50,
33/40, 36/25, 38/35, 38/36, 39/23,
40/14, 44/17, 45/3, 45/10, 45/17, 45/68,
47/13, 56/75, 59/11, 59/14, 59/18,
59/19, 59/20, 59/22, 59/29, 61/17, 61/23
d.-yoruz (diyoruz) 56/98
d.-yih (diyih) “diyoruz” 22/21,
22/31, 22/34, 25/4, 25/7, 25/15, 25/36,
25/43, 46/34, 56/129, 64/6
d.-yorlar (diyorlar) 56/46, 56/101,
56/116
d.-yiler (diyiler) “diyorlar” 30/24,
48/17, 50/5, 50/6, 56/108, 61/42, 62/6,
63/10
d.-yiler (diyiler) “diyorlar” 5/153,
5/154, 8/3, 8/40, 43/23, 43/37, 50/5,
50/9, 50/20
d.-iler (diler) “diyorlar” 68/26
d.-yecek+(diyecek) 30/22
d.-rsin 69/7
d.-r 28/26, 30/1, 31/25
d.-yer (diyer) “der” 8/15
d.-mez 31/9
d.-rih “deriz” 28/17, 29/6, 30/11
d.-yerih (diyerih) “deriz” 29/6
d.-rler 22/28, 24/9, 27/13, 32/10
d.-yem (diyem) “diyeyim” 28/4
d.-yim! (diyim) “diyeyim” 40/26
d.-me! 65/18
d.-sem 39/13, 39/17
d.-sen 17/7, 48/2
d.-se 4/26
d.-mese 31/11
d.-yordum (diyordum) 56/112
d.-yidim (diyidim) “diyordum”
35/17, 45/12
d.-yidi (diyidi) “diyordu” 3/33,
5/156, 14/15, 14/21, 19/22, 19/23,
28/28, 35/14, 48/54
d.-yidi (diyidi) “diyordu” 1/22, 2/7,
2/9, 2/13, 3/11, 3/43, 3/45, 3/69, 3/70,
3/72, 3/75, 3/76, 3/78, 4/10, 4/29, 4/30,
5/24, 5/73, 5/90, 5/157, 5/160, 5/161,
5/162, 6/27, 6/31, 7/14, 7/24, 38/26,
40/39, 42/6, 42/10, 43/27, 56/11, 59/10
d.-yidi (diyidi) “diyordu” 10/59,
59/16
d.-midi “demiordu” 38/27

d.-yidiḥ (di^yidiḥ) ‘‘diyorduk’’ 5/77,
6/7, 7/1, 7/10, 7/11, 7/17, 41/43, 41/44,
41/45, 41/48, 43/25, 43/32, 44/33

d.-yorduh (diyorduh) ‘‘diyorduk’’
57/102

d.-yiduḥ (di^yiduḥ) ‘‘diyorduk’’ 28/37

d.-yordular (diyordular)
‘‘diyorlardı’’ 56/109

d.-yidiler (diyidiler) ‘‘diyorlardı’’
17/38, 18/31

d.-yidiler (di^yidiler) ‘‘diyorlardı’’
9/20, 39/7, 42/22, 43/23

d.-midiler? ‘‘demiyorlar mıydı?’’
42/11

d.-rdi 4/34, 26/15, 28/25

d.-yerdi (diyerdı) ‘‘derdi’’ 2/7, 3/10,
3/13

d.-mezdi 31/17

d.-yerdih (diyerdih) ‘‘derdik’’ 1/17,
3/37, 3/81, 20/32, 44/28

d.-yerdih (di^yerdih) ‘‘derdik’’ 7/6

d.-yerdile^r (diyerdile^r) ‘‘derlerdi’’
3/12, 20/43

d.-rse 30/16

d.-yeydile^r (diyeydile^r) 41/18

d.+mağ 33/24

d.+meg 57/96

d.+mek 8/15, 40/1, 40/15

d.+mektir 22/35, 22/36

d.+mek(tir) 15/1

d.-dihtan ‘‘dedikten’’ 31/19

d.-digim 5/133

d.-digi 26/6

d.-yen (diyen) 68/39

dede: 1) büyük baba.

d. 25/28

d.+mín 52/9

2) Alevilikte önemli bir din adamı.

d. 5/70, 8/20 22/26, 22/30, 22/9,
30/1, 30/5, 30/21, 31/20, 31/22, 31/25,
31/26, 58/5, 58/8

d.+yín ‘‘dedenin’’ 22/15

d.+ye 22/16, 22/26

d.+nínidi ‘‘dedenindi’’ 58/4

d.+si 5/76

d.+sí 8/22

d.+siydi 8/5

d.+míz 8/15

d.+ler 58/8

d.+leri 5/68

d.-dir 58/32

d.-(dir) 30/8

3) büyük babadan başlayarak geriye
doğru atalardan her biri.

d.+lerímíz 48/54

dédiḳodu: dedikodu.

d. 33/55, 61/34, 61/41

defa (<Ar. def^r a): defa, kere.

d. 3/65

defnét- (<Ar. defn+ T. ét-): defnetmek.

d.-iler (defnédiler) ‘‘defnediyorlar’’
13/3

defnédil- (<Ar. defn+ T. édil-):

defnedilmek.

- d.-ír 13/8
- defter** (<Ar.): defter.
d.+íne 37/60
- deg-**: deġmek.
d.-idi “deġiyordu” 56/68
- deġil**: deġil. (bk. deġil, dēil, deyil, de^yil)
d. 3/27, 5/144, 5/153, 5/162, 7/12, 26/32
d.-miseⁿ? “deġil misin?” 69/5
d.-di 4/17, 6/21, 33/12, 41/44, 52/7, 59/20, 68/35
d.-mi(dir)? 5/75, 11/15, 41/39, 52/25
d.-(dir) 7/3, 9/14, 33/34, 38/14, 39/21, 40/5, 58/9, 61/4
- degirmen**: deġirmen. (bk. deyirmen)
d.+ín 62/17
- Degirmenciog^lular**: aile adı.
D. 26/13
- deġiř-**: deġiřmek. (bk. deġiř-)
d.-miş 29/22
- deġiřtir-**: deġiřtirmek.
d.-ip 28/10
- deġil**: deġil. (bk. deġil, dēil, deyil, de^yil)
d. 26/37
d.+ler 23/15
d.+mi? 10/20, 10/37
- deġiř-**: deġiřmek. (bk. deġiř-)
d.-irdf^ler 27/17
- dēil**: deġil. (bk. deġil, deġil, deyil, de^yil)
- d.-(dir) 3/25
- deli**: deli.
d. 50/9, 50/26, 66/1
- delig**: delik.
d.-idi “delikti” 40/32
d.+ten 40/33
- deligli**: delikli.
d. 40/8, 40/27, 40/28, 40/31, 40/35, 40/36, 40/38, 40/40, 40/43
- deloylōy**: dūġun, niřan gibi tōrenlerde sōylenen bir sōz. (bk. deloyloylōy)
d. 5/24
- deloyloylōy**: dūġun, niřan gibi tōrenlerde sōylenen bir sōz. (bk.deloyloylōy)
d. 5/24
- demir**: demir. (bk. demür)
d. 56/38, 56/41
- dēmisen**: meġer.
d. 34/10
- demlik** (<Far. dem + T. +lik): demlik.
d. 31/42
- demne**: bŷyŷk testi.
d. 9/26
- demŷr**: demir. (bk. demir)
d. 68/12
- dere**: dere.
d.-(dir) 66/4
- deri**: deri.
d.+si 59/26
d.+sidir 61/18
- dermen** (<Far. dermān): derman.

- d. 69/8
- dernek:** dernek.
d.+te 33/3
- dert** (<Far. derd): dert.
d.+ím (derdí) 68/5
d.+í (derdí) 68/18
d.+índen (derdínden) 59/31
d.+ímíz (derdímíz) 46/31
d.+leri 68/36
- derdine yan-** (<Far. derd + T. +ine yan-): durumuna üzölmek.
d.-dım (derdiye yandım) ‘‘derdine yandım’’ 68/43
- dertli** (<Far. derd + T. +li): dertli.
d. 66/4, 66/6, 69/17
d.+lere 69/8
- detarjan** (Fr. détergent): deterjan.
d. 48/25
- detaylı** (<Fr. détail + T. +lı): detaylı.
d.-yđı 22/25
- devam** (<Ar. devām): devam.
d.+i ‘‘devamı’’ 40/39
d.+mı 5/26
- devam ét-** (<Ar. devām + T. ét-):
devam etmek. (bk. dōvam ét-)
d.-erse (devam éderse) 22/24
- deve:** deve.
d. 68/1
- deveçi:** deveci, deve sahibi.
d.+nin 68/1
d.+ler 68/1
- Develi:** yer adı.
D.+de 68/35
D.+den 68/1
- devlet** (<Ar.): devlet.
d. 40/30, 40/34
d.+ten 37/21
- devriye** (<Ar. devriyye): vardiyeye.
d. vardiyeli 27/15
- déyelim:** diyelim, mesela.
(bk. diyelim, diyelím)
d. 3/3, 3/8, 3/36, 3/53, 3/56, 3/71
- deyer:** değér, kıymet.
d.+i 30/12
- deyil:** değil. (bk. degil, değil, dēil, de^yil)
d. 22/8, 29/15
d.-(dir) 24/10, 30/10, 30/21, 30/22, 31/39, 32/12, 48/3
- de^yil:** değil. (bk. degil, değil, dēil, deyil)
d.+mi(dir)? 29/8
- deyirmen:** değirmen. (bk. degirmen)
d.+in 68/31
- dilek:** dilek.
d. 70/5
- dışarı:** dışarı. (bk. dışarı)
d.+da 23/14
d.+da (dışarda) 2/9
d.+daki 23/5
d.+dan 11/5
- Dicle:** nehir adı.
D. 48/9, 48/28, 48/36, 48/56, 52/18, 54/10

D.-(dir) 57/128
 D.+nin 48/14
 D.+yi 48/53, 48/54
dik-: 1) bir cismi dik olarak durdurmak.
 d.-im! “dikeyim” 68/3
 2) biçilmiş veya yırtılmış kumaş,
 deri, yara vb.ni iğneye geçirilmiş iplikle
 tutturmak. (bk. tik-)
 d.-iler “dikiyorlar” 33/42
dilen-: dilenmek.
 d.-eydi 68/12
dílím: dilim.
 d. dílím 69/19
dinamo (<Fr. dynamo): dinamo,
 üreteç.
 d. 48/51, 48/52
 d. 48/53, 48/55, 48/61
dinne-: dinlemek. (bk. dínne-)
 d.-idih̄ (dinnidih̄) “dinliyorduk”
 7/28
dínne-: dinlemek. (bk. dinne-)
 d.-yin! 61/40
díp: dip. (bk. díp)
 d.+inde (dibinde) 64/7, 66/7
díp: dip. (bk. dip)
 d.+ine (díbine) 69/2
diş: diş.
 d.+i 66/1
dışarı: dışarı. (bk. dışarı)
 d.+dan (dışardan) 1/22
dişi: dişi.
 d.+si 64/1, 64/4, 64/11, 64/12, 64/16

divān (<Ar. dīvān): divan, meclis.
 d. 60/1
Diyarbakır: yer adı.
 D. 36/23
 D.+ın 26/1, 26/12, 28/14, 48/22
 D.+a 6/30, 38/30, 40/41, 62/3, 63/1
 D.+da 26/13, 38/32, 45/40
 D.+dan 48/51
diye: 1) herhangi bir yargıya vararak.
 d. 1/20, 5/144, 10/50, 25/40, 26/21,
 37/78, 48/22
 2) diyerek.
 d. 32/4, 60/2
diyelim: diyelim ki, mesela.
 (bk. déyelim, diyelím)
 d. 2/1, 3/11
diyelím: diyelim ki, mesela.
 (bk. déyelim, diyelim)
 d. 2/13, 18/14
diyer: diğer.
 d.+i 27/4, 27/11
diz: diz. (bk. díz)
 d.+imín 57/73
 d.+ímí 57/80
 d.+lerím 57/79, 57/118, 57/119
 d.+lerindeki 57/135
díz: diz. (bk. diz)
 d. 44/33
 d.+e 44/32
diz-: dizmek.
 d.-erdiler 28/3

doğ-: 1) dünyaya gelmek. (bk. dünyaya gel-, ol-)

d.+ma 29/27

2) ufuktan yükselerek görünmek.

d.-muş 57/97

d.-ar 69/9, 69/10

doğra-: doğramak.

d.-isan (doğrisan) ‘‘doğruyorsun’’

26/34

d.-yordu (doğruyordu) 56/43

d.-yordular (doğruyordular) 26/30

d.-yıp 26/20

doğru: 1) dürüst.

d. 62/1

2) doğruca. dosdoğru. (bk. doğru)

d. 33/33, 33/35, 33/37, 38/30, 41/37

d.-dur 45/10

d.-(dur) 5/57

doğruluk: doğruluk.

d. 29/8

doğum: doğum.

d. 7/3, 36/20

doğtor (< *Fr.* docteur): doktor.

(bk. doğtor)

d. 6/21, 32/2, 36/1, 36/3, 36/12,
36/19, 49/15

d.-(dur) 36/2

d.+a 14/2, 36/11, 36/14, 36/24

d.+una 36/21

d.+u(dur) 36/20

d.+lara 36/13, 68/16

doğkuz: dokuz.

d. 3/16, 37/39, 51/1, 53/17

doğtor (< *Fr.* docteur): doktor.

(bk. doğtor)

d. 38/24, 38/31, 51/22

d.-(dur) 38/32

d. moğtor 38/28

d.+a 32/7

dol-: 1) dolu duruma gelmek.

d.-ar mu? ‘‘dolar mı?’’ 44/5

d.-a dol-a 69/18

2) kaplamak.

d.-idî ‘‘doluyordu’’ 56/29

3) kalabalık duruma gelmek.

d.-du 54/18

dolab (< *Ar.* dūlāb): dolap.

d. molab 5/9

dolan-: gezinmek. (bk. dolaş-)

d.-i ‘‘dolaniyor’’ 62/30

d.-imüş ‘‘dolaniyormuş’’ 59/8

d.-idu ‘‘dolaniyordu’’ 6/22

dolaş-: gezinmek. (bk. dolan-)

d.-tım 67/2

d.-irdılar 2/4

doldır-: doldurmak. (bk. doldur-)

d.-isiz ‘‘dolduruyorsunuz’’ 44/24

d.-iyam ‘‘dolduruyorum’’ 34/8

doldur-: doldurmak. (bk. doldır-)

d.-ubtur ‘‘doldurmuş’’ 69/13

d.-du 57/17

d.-duğ ‘‘doldurduk’’ 5/97, 46/17

d.-dılar 33/16

d.-un! 44/11

- d.-idi “dolduruyordu” 56/43
d.-idiḥ “dolduruyorduk” 56/28
d.-urduḥ “doldururduk” 20/21,
37/73
dolu: sayıca çok.
d. 59/15
d.-dur 50/13
d.-(dur) 68/42, 69/3
domates (<*Rum*): domates.
(bk. domatéz)
d.-tir 16/10
domatéz (<*Rum*. domates): domates.
(bk. domates)
d. 5/49, 5/51
d.+ler 5/47
dombald-: yükseltmek.
d.-asan “yükseltessin” 71/10
don: don.
d. 44/29
d.+u 44/33
dondurucu: dondurucu.
d. 16/22
dōgru: doğruca, dosdoğru. (bk. doğru)
d. 33/33, 33/37, 38/30
dost (<*Far*. dūst): **1)** dost, arkadaş.
d.+umuzdan 29/33
2) evlilik dışı ilişki kurulan kimse.
d.+u 68/22, 68/23
doy-: doymak, kanmak.
d.-amadım 68/27
d.-miyam “doymuyorum” 62/9
dög-: **1)** vurarak canını acıtmak.
d.-düler 39/1
d.+üşünü 33/9
2) ezmek. (bk. döv-)
d.-imüşler “dövüyorlarmış” 38/10
d.-idi “dövüyordu” 9/12
d.-üyorduḥ “dövüyorduk” 56/66
d.-idîle^f “dövüyorlardı” 9/8
dögme: döğülüp kabuğu çıkartılmış
buğday, yarma. (bk. dögmî)
d. 9/19, 20/20
dögmî: döğülüp kabuğu çıkartılmış
buğday, yarma. (bk. döğme)
d. 9/19
dögüş-: dövüşmek, kavga etmek.
(bk. döğiş-)
d.-i “dövüşüyor” 52/6
d.-míyah “dövüşmeyelim” 46/34
dögüştir-: dövüştürmek, kavga
ettirmek. (bk. döğüştir-, dövüştir-)
d.-iler “dövüştürüyorlar” 33/1
dögüştür-: dövüştürmek, kavga
ettirmek. (bk. döğüştir-, dövüştür-)
d.-üb “dövüştürmüş” 33/27
d.-en 33/31
döğiş-: dövüşmek, kavga etmek.
(bk. döğüş-)
d.-iyem “dövüşüyorum” 47/11
döl: döl.
d. 71/14
dön-: **1)** dönmek.
d.-müş 40/43
d.-dü 36/11

- d.-i ‘‘dönüyor’’ 63/9, 64/10
d.-er 52/12
d.-e 71/12
d.-erdi 40/41
d.+üşümdür 68/28
2) yönelmek.
d.-düm 57/163
d.-erem ‘‘dönerim’’ 68/28
3) benzemek.
d.-dü 69/5
dönder-: 1) döndürmek, yöneltmek.
d.-dí 33/61
2) ağızdan ağza dolaştırarak
tekrarlamak.
d.-irdi 20/9
dönüm: dönüm.
d. 47/28
dörd: dört. (bk. dört)
d. 51/22
dört: dört. (bk. dört)
d. 4/1, 5/119, 5/147, 10/21, 10/49,
13/10, 14/16, 20/30, 28/11, 33/42,
37/19, 38/26, 40/11, 41/1, 41/14, 45/32,
48/43, 50/18, 50/28, 51/5, 51/19, 52/23,
52/24, 57/117, 61/29
d.+te 53/17
döşek: yatak.
d.-(tir) 3/30
döşen-: döşenmek.
d.-ir 68/7
döv-: ezmek. (bk. döğ-)
d.-imuşlar ‘‘dövüyormuşlar’’ 38/7
dövam ét- (<Ar. devām + T. ét-):
devam etmek. (bk. devam ét-)
d.-ti 57/117
d.-iyor (dövam édiyor) ‘‘devam
ediyor’’ 27/7
dövüştür-: dövüştürmek.
(bk. döğüştür-, döğüştir-)
d.-dü 33/41
dua (<Ar. du‘ ā’): dua. (bk. du‘ a)
d.+sı 22/13, 22/15, 22/32
d.+sını 22/9, 22/26
du‘ a (<Ar. du‘ ā’): dua. (bk. dua)
d.+sı 33/66
d.+sını 22/9, 22/26
du‘ a ét- (<Ar. du‘ ā’ + T. ét-): dua
etmek.
d.-iyih (du‘ a édiyih) ‘‘dua ediyoruz’’
57/158
duası édíl- (<Ar. du‘ ā’ + T.+sı
édil-): duası edilmek.
d.-írdí 22/13
dudu dilli (<Far. tūṭī + T. dilli): tatlı
dilli.
d. 69/19
dul: dul.
d. 68/20
duman: duman.
d. 68/23
dunya (<Ar. dunyā): dünya.
(bk. dunye, dünya, dünje)
d.+da 68/19

dunye (<Ar. dunyā): dünya.

(bk. dunya, dünya, dünje)

d.+de “dünyada” 68/22

dur-: 1) durmak.

d.-i “duruyor” 59/27

d.! 61/37

d.-idiḥ “duruyorduk” 7/21

d.-idu “duruyordu” 5/145, 5/159

d.-arsan “durursan” 61/19

d.+mağ 7/20

2) beklemek.

d.-acağız 19/7

d.! 57/164, 68/39

3) sona ermek.

d.-ar “durur” 61/19, 61/32

durum: durum.

d.+u 31/22

d.+unu 19/21

duvar (<Far. dîvār): duvar.

d.+a 68/14

duy-: duymak.

d.-mamişam “duymamişım” 68/9

d.-masın! 4/2

d.-un! 61/34

d.+maḥtır 24/11

duyurt-: duyurmak.

d.-mazdıla^r “duyurmazlardı” 4/6

duz: tuz. (bk. tuz)

d. 37/44

düdük: zurna.

d. 20/4, 20/5

dügme: düğme.

d.+lerini 60/3

dügün: düğün. (bk. toy)

d. 3/1, 3/24, 5/18, 5/50, 5/119, 5/130,

10/4, 10/7, 31/1, 31/29, 46/4

d.+ün 17/24

d.+ü 5/117, 10/27

d.+de 53/5

d.+lerí 31/2

dükken (<Ar. dukkân): dükkan.

d.+míz 29/9

dülbent (<Far. ter + bend): tülbent.

(bk. tülment)

d. 1/15

dünya (<Ar. dunyā): dünya.

(bk. dunya, dunye, dünje)

d. 55/18, 57/32, 69/5

d.+ya 12/4

d.+da 69/7

dünyaya gel- (<Ar. dunyā + T. +ya gel-): doğmak. (bk. doğ-, ol-)

d.-dígí 12/4

dünye (<Ar. dunyā): dünya.

(bk. dunya, dunye, dünje)

d. 46/37, 52/3, 52/20

d.-dir “dünyadır” 46/35

d.+den 69/7

dürüst (<Far. durust): dürüst.

d. 30/20

dürüst ol- (<Far. durust + T. ol-):

dürüst olmak.

d.! 33/38

düş-: 1) düşmek.

d.-er 37/63, 37/64, 57/74

d.-tüği “düştüğü” 25/10

2) yere devrilmek.

d.-i “düşüyor” 59/31

d.-mesín! 5/144

d.-idim “düşüyordum” 56/68

d.-en 28/35

3) gitmek.

d.-tuğ “düşük” 69/8

4) fiyatı indirmek. (bk. düşir-)

d.! 5/73

d.-idi “düşüyordu” 5/74

d.-idile^f “düşüyorlardı” 5/91

düşir-: düşürmek, fiyatı indirmek.

(bk. düş-)

d.-idi “düşürüyordu” 5/70, 5/71

düşman (<Far. duşmān): düşman.

d.+ın 40/9

düşmanlığ (<Far. duşmān + T. +lık):

düşmanlık.

d. 29/36

düşün-: düşünmek.

d.-düm 57/105

düz: 1) düzlük, ova.

d.+de 56/23

d.+ünde 69/4

2) sade, gösterişsiz (kumaş veya giysi).

d. 8/39, 44/29

-E-

e: “ama, öyleyse” gibi anlamlarda kullanılan bir cümle başı edatı. (bk. ē)

e. 5/159, 18/46, 32/6, 33/39, 39/10, 41/25, 45/7, 45/12, 45/55, 45/59, 49/3, 49/9, 61/10, 61/45

ē: “ama, öyleyse” gibi anlamlarda kullanılan bir cümle başı edatı. (bk. e)

e. 34/7

ebe: 1) anne.

e.+y “eben” 40/18

2) çocuklarla ilgilenen, onlara masallar anlatan kadın.

e. 7/1, 7/2, 7/6, 7/10, 7/15, 7/25, 42/2, 46/30,

e.+m 59/9

e.+míz 7/1

e.+mízín 7/9

e.+míze 42/1

e.+mizidi “ebemizdi” 7/4

ebe ol-: oyunda ebe olmak.

e.-ursan “ebe olursun” 25/11

ēç (<Far. hîç): hiç, hiçbir zaman.

(bk. héc, hic, hiç)

e. 1/8

edep (<Ar. edeb): edep.

e. 24/9, 24/10, 24/11, 24/12, 24/16

e.+í (edebí) 24/8

e.+ínne (edebínne) “edebiyle” 24/4

efendi (<Rum): 1) sözü geçen kimse.

e.+siydi 29/12

e.+míz 64/2

2) görgülü, nazik.

e.-(dir) 34/12

3) erkeklerde kullanılan bir unvan.

e. 61/44

eger (<Far.): eğer. (bk. eyer)

e. 3/28, 10/2, 11/14, 57/49, 61/11

eğri: dürüst olmayan kişi.

e.+nín 62/1

ehlil (<Ar. ehl): ehil.

e.+i (ehli) 65/12, 65/14

e.+idir (ehlidír) 65/13

Ehl-i beyt (<Ar. ehl + beyt):

peygamber efendimizin ev halkı.

E. 70/1

éhtiyar (<Ar. ihtiyār): ihtiyar.

é. 19/10

ek: ek.

e. 29/9

ék-: ekmek. (bk. ek-)

é.-ti 47/4

é.-iyıh ‘‘ekiyoruz’’ 29/9

é.-ecehsín ‘‘ekeceksin’’ 56/122,

56/125

é.-erih ‘‘ekeriz’’ 29/29

é.-idih ‘‘ekiyorduk’’ 43/17, 43/18,
48/13

é.-idiler ‘‘ekiyorlardı’’ 48/14

é.-idíler ‘‘ekiyorlardı’’ 48/12, 48/18,
48/19, 48/21

ek-: ekmek. (bk. ék-)

e.-er misen? ‘‘eker misin?’’ 68/19

e.-iyorduğ ‘‘ekiyorduk’’ 55/2

ekin: ekin. (bk. ékin)

e. 55/2, 55/3

e.+í 56/62

e.+lerde 35/15

ékin: ekin. (bk. ekin)

é. 29/29

ekip (<Fr. équip): takım.

e.+lerde 20/41, 20/42

ekmeg: ekmek. (bk. ekmek, ékmeg,
ékmek)

e. 19/20, 46/13, 68/17

e.+i 56/43

e.+imi 33/22, 47/13

e.+ini 33/36

e.+imiz 37/68

e.+leríní 5/129

ékmeg: ekmek. (bk. ekmeg, ekmek,
ékmek)

é. 56/15, 56/23, 56/91

é.+i 55/49, 56/17

é.+iydi 55/47

é.+le 56/16

ekmeg ekmeg: beyzbola benzer bir tür
oyun.

e. 25/13, 25/15

ekmegsíz: ekmeksiz bir biçimde,
ekmek yemeden.

e. 57/114

ékmek: ekmek. (bk. ekmeg, ékmeg, ékmek)

e. 33/19, 39/6, 62/5

e.-(tir) 37/71

ékmek: ekmek. (bk. ekmeg, ekmek, ékmeg)

é. 26/20, 26/34

eksiklik: eksiklik.

e. 29/4

ékşi: ekşi.

é.-dir 26/31

ekşi-: ekşimek.

e.-rdi 37/72

el: 1) el. (bk. elik, ellik)

e. 5/87, 3/54

e.+inmen ‘‘elimle’’ 66/3

e.+i 6/24, 6/25, 6/26

e.+ø ‘‘eli’’ 3/54

e.+íni 3/65, 4/11, 4/25

e.+íní 57/60, 5/133

e.+ínø ‘‘elini’’ 70/13

e.+íne 5/158, 17/33, 56/91, 56/92

e.+inde 3/53, 6/22

e.+indeydi 37/57

e.+inden 65/4

e.+iyden ‘‘elinden’’ 57/74

e.+ínnen ‘‘elinden’’ 5/144

e.+ímíze 9/1

e.+ímízden 46/33

e.+lerinde(dir) 39/27

el dar ol-: maddi sıkıntı çekmek.

e.-du 5/87

elden yé-: eldeki şeylerle yetinmek.

e.-yidi (elden yiyidi) ‘‘elden yiyordu’’ 56/76, 56/77

elíne geç-: elde etmek.

e.-idi ‘‘eline geçiyordu’’ 56/91

e.-miyordu 56/92

elínden al-: bir şeyden mahrum etmek.

e.-i ‘‘elinden alıyor’’ 65/4

elinden gel-: gücü yetmek.

e.-i (elímízden geli) ‘‘elimizden geliyor’’ 46/33

elini at-: tutmak.

e.-! (elínø at!) ‘‘elini at!’’ 70/13

2) yabancı. (bk. ‘el, él)

e.+den 56/76, 56/77

e.+ler 69/15

3) sebep.

e.+índen 5/94

‘el: yabancı. (bk. el, él)

‘e. 68/25

él: yabancı. (bk. el, ‘el)

é.+in 5/74

é.+ín 69/3

é.+ler 68/11

éle: öyle. (bk. éyle, éyle, öle, öyle, öyle)

é. 4/7, 5/10, 10/48, 33/12

‘El‘ azli: Elazıǵlı. (bk. ‘El‘ ezliǵlı)

‘E.-dir ‘‘Elazıǵlıdır’’ 45/49

‘E.-(dır) 45/48

‘El‘ ezliǵlı: Elazıǵlı. (bk. ‘El‘ azli)

‘E.+miydi? ‘‘Elazıǵlı mıydı?’’ 34/11

elbise (<Ar.): elbise.

- e. 6/3, 10/4, 10/34, 18/17, 18/28,
31/42, 57/126
e.-ydi 5/8
e.-dír 5/150
e.-(dir) 31/27
e. melbise 6/3
e. melbise+si 18/17
e.+si 10/4, 15/12
e.+sínnen ‘‘elbisesiyle’’ 6/20
e.+leríne 44/26

Elbistan: yer adı.

- E.+da 37/96

elektirik (<Fr. électrique): elektrik.

- e. 17/11

elḥamdillah (<Ar. elḥamdulillah):

‘‘Allah’a şükür!’’ anlamındaki söz.

- e. 64/13

elik: el. (bk. el, ellik)

- e.+ine (eligine) 10/43

elli: elli. (bk. élli)

- e. 53/13, 39/13, 39/17

élli: elli. (bk. elli)

- é. 3/72, 3/73, 3/78, 3/79, 3/81, 3/82,
3/83, 14/13, 17/13, 48/7, 48/15, 53/15,
57/62, 57/64, 57/65, 57/110

élli beş: elli beş.

- é. 53/15

élli iki: 1952 yılı..

- é.+de 48/7

élli uç: elli üç. (bk. élli üç)

- é. 57/64, 57/65

élli üç: elli üç. (bk. élli üç)

- é. 57/110

ellik: el. (bk. el, elik)

- e.+ini (elligini) 8/3

- e.+íní (elligini) 8/34

elma: elma. (bk. alma)

- e. 10/38, 10/40, 10/48, 10/52, 17/37,
37/90
e. melma 10/39
e.+yı 10/51

ema (<Ar. ammā): ama. (bk. ama, áma)

- e. 38/37

emanet ol- (<Ar. emānet + T. ol-):

emanet olmak.

- e.-! 70/8

emcek: emcek, meme. (bk. meme)

- e.+leri 59/15

- e.+imdeⁿ (emcegimdeⁿ) 59/10, 59/19

emek: emek.

- e.+iy (emegiy) ‘‘emeğin’’ 70/6

emir (<Ar. emr): emir.

- e.+i (emri) 53/6

- e.+i(dir) (emridir) 69/1

- e.+innen (emrinnen) ‘‘emriyle’’
36/15

- e.+ínnen (emrínnen) ‘‘emriyle’’ 31/1

emmi (<Ar. ‘amū): amca. (bk. amca,
ami, amuşca)

- e. 47/13

emniyet (<Ar. emniyyet): emniyet,
polis merkezi.

- e. 33/11

e.+e 33/10
emzír-: emzirmek.
 e.-medi 52/9
en: başına geldiği sıfatların üstün derecede olduğunu gösteren kelime.
 e. 5/76, 5/84, 5/120, 5/121, 29/16, 48/51, 64/5, 64/8, 64/10, 65/5
énli: enli.
 é. 20/27, 20/28
er: 1) erkek. (bk. érkek)
 e. 64/17
 e.-dír 64/17
2) rütbesiz asker.
 e.+ín 69/8
Ergánili: Erganili.
 E.+miydi? 34/11
érkek: erkek. (bk. er)
 é. 8/4, 10/41, 13/12, 13/13, 22/12, 24/1, 24/5, 24/6, 31/8, 52/12, 52/13, 52/15
 é.+i (érkegi) 8/4
 é.+e (érkege) 52/12
 é.+ler 20/2, 23/14
 é.+leri 8/39
érkeⁿ: erken.
 é. 57/40
Érmeni: Ermeni.
 É.+ler 38/8
erzak (<Ar. erzāk): erzak.
 e.+ımı 37/52
eser (<Ar. ešer): eser, yapıt.
 e. 40/34

eses (<Ar. esās): esasında, aslında.
 e. 40/5, 40/15
eski: 1) eski. (bk. áski)
 e. 5/150
2) önceki. (bk. eskí, eskí)
 e. 5/1, 5/2, 22/9, 25/1, 25/32, 32/18, 47/38, 54/23, 55/44, 56/1
 e.+de 18/18
 e.+den 1/1, 6/15, 6/18, 9/18, 10/12, 10/38, 10/40, 12/4, 14/20, 16/18, 17/37, 18/5, 18/19, 18/21, 18/31, 18/34, 19/2, 19/14, 22/9, 22/17, 22/25, 24/5, 28/1, 29/12, 31/30, 32/2, 37/94, 38/7, 38/9, 38/24, 39/7, 48/9, 48/11, 48/32, 48/36, 48/39, 48/45, 48/54, 49/1, 52/1, 52/7, 52/8, 52/12, 52/14, 52/16, 52/18, 52/21, 52/26, 52/29, 55/1, 55/16, 55/22, 55/28, 55/37, 56/35, 56/76, 56/91, 56/116, 56/128, 57/1
eskí: önceki. (bk. eski, eskí)
 e.+den 49/1
eskig: eksik.
 e. 8/40
esmer (<Ar.): esmer.
 e. 68/5, 69/11
esnaf (<Ar. ešnāf): esnaf.
 e.-tır 45/21
eş: eş, hayat arkadaşı.
 é.+imízdén 29/33
éşek: eşek. (bk. eššek, éššek)
 é.+ín (éşegin) 55/8
 é.+ler 64/13

- eşekçi:** eşek sahibi. (bk. eşşekçi)
e.+lerinin 37/56
- eşid-:** işitmek. (bk. eşid-, eşid-)
e.-iler “işitiyorlar” 68/26
- eşid-:** işitmek. (bk. eşit-, eşid-)
é.-ín! 61/34
- eşik:** eşik.
é. 64/6
- eşit:** eşit.
é.-tír 24/16
- eşit-:** işitmek. (bk. eşid-, eşid-)
é.-ibem “işitmişim” 61/41
- eşkene:** eşkene, bir tür sulu yemek.
é. 26/2, 26/5, 26/8, 26/18
é.-(dir) 26/17
- eşşek:** eşek. (bk. eşek, eşşek)
e. 37/38
e.+in (eşşegin) 37/69, 37/73, 37/85,
38/29
e.+nen “eşşekle” 37/54
e.+im (eşşegim) 37/79, 37/89
e.+lerin 39/5
- eşşek:** eşek. (bk. eşek, eşşek)
é. 5/92, 5/97
é.-idi (eşşegidi) “eşşekti” 5/104
é.+izi (eşşegizi) “eşşeginizi” 5/96,
5/102
- eşşekçi:** eşek sahibi. (bk. eşşekçi)
é.+lerø “eşşekçilerin” 5/94
- eşya** (<Ar. eşyā): eşya.
e. 10/8, 63/12
e.+yi 47/17
- et:** et.
e. 26/43, 34/26
e. met 34/26
e.+íní 47/13
- ét-:** bir işi yapmak.
é.-miş 57/79
é.-tim 39/11, 68/21
é.-tím 57/89, 58/6
é.-tin 60/2
é.-tiy “ettin” 34/27, 45/35, 45/68
é.-ti 41/54
é.-tığ “ettik” 51/6
é.-tiyiz “ettiniz” 61/23
é.-ebiliyḫ (édebiliyḫ)
“édebiliyoruz” 29/10
é.-i (édi) “ediyor” 52/2, 52/4, 52/5
é.-iler (édiler) “ediyorlar” 33/55,
59/23, 61/41
é.-ecağam (édecağam) “edeceğim”
46/36
e.-e^r (éde^r) 5/25
é.-ersín (édersín) 11/7
é.-im! (édim) “edeyim” 49/10,
45/12
é.-me! 47/12
é.-meyín! 61/34
é.-aḫ “edelim” 5/86
é.-mesem 35/13
é.-iyordu (édiyordu) 57/3
é.-idi (édidi) “ediyordu” 3/26, 52/1
é.-ídí (édídí) “ediyordu” 46/29,
58/17

- é.-midi “etmiyordu” 58/18
 é.-iyordular (édiyordular)
 “ediyorlardı” 56/57
 é.-idíler (édidíler) “ediyorlardı”
 5/40, 5/44
 é.-idíle^r (édidíle^r) “ediyorlardı”
 5/43, 5/44
 é.-midíle^r “etmiyorlardı” 5/46
 é.-ecahtılar (édecahtılar)
 “edeceklerdi” 56/94
 é.-erdíle^r (éderdíler) “ederlerdi”
 5/53
 é.-tíhlerimizi “ettiklerimizi” 68/19
eteg: etek.
 e. 8/40
 e.+íní 14/9
 e.+imíze 46/17
etraf (<Ar. eṭrāf): etraf, civar.
 (bk. etref)
 e.+taki 23/12
etref (<Ar. eṭrāf): etraf, civar.
 (bk. etraf)
 e.+imízi “etrafımızı” 33/5
 e.+інде “etrafında” 1/10
ev: ev. (bk. òv, év)
 e.+ín 50/30
 e.+e 33/35, 33/37, 57/96, 57/141
 e.+de 4/15, 16/6, 28/27
 e.+dedir 5/25
 e.+ine 69/3
 e.+ine 6/32
 e.+інде 16/22, 19/20
 e.+iyiz “eviniz” 68/25
 e.+iyize “evinize” 68/42
év: ev. (bk. ev, òv)
 é. 55/28
 é.+í 57/152
 é.+inde 57/24
 é.+інде 13/25
 é.+inden 57/22
 é.+ímíz 54/22
 é.+iyiz “eviniz” 68/11
evvel (<Ar. evvel): evvel, önce.
 (bk. evvel)
 e. 5/6
evet: evet.
 e. 57/131
évlat (<Ar. evlād): evlat.
 (bk. çocuĝ, çocuĝ, çocuĝ, uşāĝ, uşāĝ)
 é.+larını 65/4
evlen-: evlenmek. (bk. évlen-, òvlen-)
 e.-dím 53/1
 e.-i “evleniyor” 52/23
 e.+meĝe 17/13
evlen-: evlenmek. (bk. evlen-, òvlen-)
 é.-memiş 1/16
évlendir-: evlendirmek.
 é.-ísen “evlendiriyorsun” 52/5
évli: evli. (bk. òvli)
 é. 1/17
evret (<Ar. ‘avret): avrat, kadın.
 (bk. avrād, avrāt, avrat)
 e. 57/150
evvel (<Ar. evvel): evvel. (bk. evel)

- e. 7/1, 41/2, 56/33
e.+ki 5/139, 44/27
e.+kileri 44/36
e.+den 5/11, 9/15, 9/24, 9/25, 68/35
e.+i 20/24
- ēy:** seslenme sözü.
e. 3/40, 61/40
- eyag:** ayak. (bk. ayağ, ayak)
e.+ımın 57/74
e.+ımı 57/76, 57/98
e.+ımı 57/82
e.+larım 57/144
- eyer** (<Far. eger): eğer. (bk. eger)
e. 22/24, 25/10, 25/23
- éyi:** iyi. (bk. iyi)
é. 28/31, 38/12, 61/40
é.-ydi 42/2
é.-dir 45/11
- eyle:** ögle. (bk. övle)
e. 13/24
- éyle:** öyle. (bk. éle, é^yle, öle, öyle, ö^yle)
é. 5/133, 10/60, 20/29, 30/21, 39/26,
41/16, 44/8, 46/15, 47/28
- éyle:** öyle. (bk. éle, éyle, öle, öyle, ö^yle)
é. 1/6, 2/8, 3/17, 5/75, 6/15, 6/16,
7/19, 7/30, 10/20, 10/37, 11/15, 20/15,
- 24/10, 35/19, 37/12, 37/75, 37/91,
38/28, 39/1, 40/34, 41/28, 41/39, 41/46,
44/2, 44/26, 44/34, 45/31, 45/32, 45/47,
47/1, 56/59, 57/93, 57/114, 57/140,
58/9, 68/31, 68/38
é.-idi “öyleydi” 56/18
é.-ydi 5/11, 6/12, 18/18, 41/49,
43/40, 56/128, 58/15, 58/22, 58/25
é.-dir 8/38, 40/23
é.-dir 13/16, 13/27, 18/12
é.-(dir) 4/35, 10/63, 41/31
- Eyüp peygamber** (<Ar. Eyyub
peygam-ber): sabrı ile bilinen bir
peygamber.
E. 65/1, 65/11
E.+e 65/10
- ezan** (<Ar. ezān): ezan.
(bk. Ezan-ı Muḥammed)
e. 12/1, 12/2, 12/4, 23/3, 23/5, 33/59
- Ezan-ı Muḥammed** (<Ar. ezān +
Muḥammed): ezan. (bk. ezan)
E.+ in 23/3, 23/5

-F-

- fabrika** (<İt. fabbrica): fabrika.
f.+da 27/15
- faiz** (<Ar. fā‘iz): faiz. (bk. fark)
f. 57/3, 57/5, 57/31
f.-(dir) 19/28
f.+den 19/29

faķat (<Ar. faķat): fakat. (bk. faķet)
f. 3/12, 8/26, 13/22, 18/19

faķet (<Ar. faķat): fakat. (bk. faķat)
f. 38/36

fakir (<Ar. faķîr): fakir. (bk. faķir)
f.-di 57/23

f.-idi ‘‘fakirdi’’ 5/159

faķîr (<Ar. faķîr): fakir. (bk. fakir)
f.+lere 19/25

f.-di 19/19

f.-iduh ‘‘fakirdik’’ 46/27

falan (<Ar. fulân): falan.

f. 6/31, 57/12, 57/13, 62/17

fantezi (<Fr. fantaisie): süslü,
gösterişli.

f. 29/4

farķ (<Ar.): 1) fark.

f. 22/13

2) faiz. (bk. faiz)

f.+la 19/27

farķ ét- (<Ar. farķ + T. ét-):

değişmek.

f.-mi ‘‘fark etmiyor’’ 22/12

f.-mez 13/12

fasulya (<Rum.): fasulye.

f. 34/5, 34/6

f.+yi 34/20, 34/28, 34/30

Fatiha (<Ar. Fātiha): Fatiha suresi.

(bk. Fetiha)

F. 15/4, 15/6, 23/11

Fatma Ana (<Ar. fātuma + T. ana): Hz.

Fatima, peygamber efendimizin kızı.

F.+ya 70/3

foyda (<Ar. fā‘ide): foyda.

f. 68/29

fazla (<Ar. fażla): fazla.

f. 41/7, 57/7

fazlalıĝ (<Ar. fażla + T. +lık): fazlalık.

f. 29/4

fes (Fas şehrinin adından): fes.

f. 41/18, 41/28, 41/30

f.-(tir) 41/27

fesât (<Ar. fesâd): fesat, ara bozucu.

f.-tır 68/13

Fetiha (<Ar. Fātiha): Fatiha suresi.

(bk. Fatiha)

F. 8/10

filan (<Ar. fulân): falan. (bk. filan)

f. 5/157, 55/2, 56/73

filankes (<Ar. fulân + Far. kes):

filankes, falan kişi. (bk. filankes)

f.+ın 56/130

fırın (<Rum.): fırın.

f.+narda ‘‘fırınlarda’’ 37/70

fidan (<Rum.): fidan.

f.+ın 10/41

filan (<Ar. fulân): falan. (bk. filan)

f. 33/18, 34/6

filankes (<Ar. fulân + Far. kes):

filankes, falan kişi. (bk. filankes)

f. 63/26

fiskos: başkalarının duymayacağı kadar
alçak sesle konuşma.

f. 17/1

fistan (<Rum.): tek parça kadın giysisi.

f. mistan 20/39

fiyet (<Ar. fî'ât): fiyat.

f.+i ‘‘fiyatı’’ 5/71

Fort (<İng. ford): bir araç markası.

F. mort+lar 37/19

frağ gel-: kulağa hoş gelmek.

f.-idi ‘‘frak geliyordu’’ 5/137

fraklı: ahenkli.

f. 5/135, 5/136

fuğara (<Ar. fuğarā): fukara, fakir.

f.+lar 58/18

-G-

gam (<Ar. ğamm): gam, üzüntü.

g. 69/17

gamış: camış, manda.

g.+ı 43/9, 68/38

g.+ımuz 43/7

gavur (<Ar. kāfir): bir hakaret sözü.

g. 48/53

géc: geç. (bk. geç)

g. 56/9

géce: gece.

g. 5/25, 13/10, 13/7, 13/8, 28/18,
28/19, 33/65, 37/67, 37/77, 37/81,
37/84, 38/16, 38/18, 54/4, 54/5, 54/6,
57/94, 57/120, 62/20, 68/5, 68/23

g.-(dir) 68/5

g.+ler 68/5, 68/9

géceli gündüzlü: geceli gündüzlü.

g. 27/15

geç-: 1) geçmek. (bk. géç)

g.-ibiz ‘‘geçmişiz’’ 59/12

g.-iyorum 57/96

g.-iyor 27/4

g.-i ‘‘geçiyor’’ 45/16, 62/24

g.-iyılı ‘‘geçiyoruz’’ 37/62

g.-er 24/6

g.-im! ‘‘geçeyim’’ 45/73

g.-se 52/12

g.-tígi 24/5

2) zamanı aşmak.

g.-tim 45/74

g.-ti 51/23

g.-i ‘‘geçiyor’’ 16/4, 63/21

g.-en 57/150

g.-mişleriyize ‘‘geçmişlerinize’’ 70/9

géc: geç. (bk. géç)

g. 19/10

géc-: geçmek. (bk. geç-)

g.-ti 40/29, 68/9

g.-emezdi 24/5

geçir-: geçirmek.

g.-idili ‘‘geçiriyorduk’’ 37/11

geçirt-: maruz kalmak.

g.-tıg ‘‘geçirdik’’ 51/10

gel-: 1) gelmek.

- g.-mişim 48/58
g.-mişsen ‘‘gelmişsin’’ 57/154
g.-miş 40/18
g.-ib ‘‘gelmiş’’ 6/31, 39/23
g.-ip ‘‘gelmiş’’ 36/28
g.-iptir ‘‘gelmiş’’ 6/27
g.-dim 24/15, 28/25, 28/27, 33/7,
53/5
g.-dım 33/58, 41/40, 47/7, 51/4,
51/20, 57/165, 58/3
g.-dın 40/14
g.-diⁿ 57/13
g.-diy ‘‘geldin’’ 24/14, 28/26
g.-di 40/8, 40/40, 41/20, 41/21,
41/51, 43/11, 44/1, 44/7, 44/14, 45/34,
45/35, 45/66, 47/23, 48/25, 48/27,
56/56, 57/52, 57/54, 57/90, 57/120,
62/17
g.-dí 11/5, 33/25, 47/19, 51/12,
54/11, 54/17, 54/18, 57/11, 57/18
g.-ib ‘‘geldi’’ 47/9
g.-di? ‘‘geldi mi?’’ 17/24
g.-di mi? 27/17, 48/31
g.-medi 36/16, 36/17, 63/20, 69/19
g.-dih ‘‘geldik’’ 48/10, 57/166
g.-dığ ‘‘geldik’’ 51/7
g.-dih ‘‘geldik’’ 57/138, 57/140,
57/141
g.-diler 54/1
g.-diler 46/8
g.-iyorum 57/160
g.-iyem ‘‘gelıyorum’’ 33/43, 58/34,
58/35
g.-miyem ‘‘gelmiyorum’’ 45/55,
45/61
g.-isen ‘‘geliyorsun’’ 68/3
g.-i ‘‘geliyor’’ 6/8, 13/14, 17/27,
34/7, 35/3, 48/34, 48/35, 59/18, 59/26,
61/17, 62/11, 63/19, 68/14, 68/6, 68/8,
69/2
g.-mi ‘‘gelmiyor’’ 68/23
g.-ecağsan? ‘‘gelecek misin?’’ 57/37
g.-ecek 44/9
g.-irem ‘‘gelirim’’ 45/55, 45/56,
45/60
g.-ırsen ‘‘gelirsin’’ 69/18
g.-ır 29/34, 68/5, 69/11
g.-emez 58/31
g.-e 66/4
g.-sın! 3/40, 23/6, 54/5
g.! 6/31, 34/19, 36/4, 45/27, 47/34,
50/7, 56/4, 56/47, 57/40, 68/29, 69/16,
69/19
g.-ın! 3/40, 6/27, 42/6, 47/17
g.-sem 68/42, 69/3
g.-se 1/22
g.-idım ‘‘geliyordum’’ 50/29
g.-idi ‘‘geliyordu’’ 5/160, 6/20, 6/22,
6/32, 16/18, 16/19, 21/1, 21/2, 39/6,
52/22
g.-midih ‘‘gelmiyorduk’’ 37/25
g.-iyordular 19/21
g.-idiler ‘‘geliyorlardı’’ 19/16

g.-idile^f “geliyorlardı” 58/14
 g.-irdi 40/33
 g.-irdi 2/13, 2/7, 3/38, 3/4, 3/55,
 3/60, 28/33, 40/41
 g.-ırse 30/11
 g.-eydi 41/36
 g.-seydi 3/32
 g.-meseydin 39/25
 g.+medir 30/9, 30/13
 g.-dikten 3/52
 g.-dígim 33/42
 g.-dígí 29/2
 g.-en 10/5, 10/6, 13/20, 40/7, 48/25,
 48/29, 52/26, 68/15
 g.-enín 52/28
 g.-eni 29/1
 g.-enlere 40/14
 g.-miyene “gelmeyinceye” 1/21
 g.-írímíz 29/9
 g.-ip 3/11, 24/13, 30/16
 g.-íp 62/14
 g.-ib “gelip” 39/25
 g.-íb “gelip” 25/30
 g.-irkeⁿ 40/3
2) belli bir zamana erişmek.
 g.-di 56/25
 g.-di mi? “gelince” 29/29
 g.-di mu? “gelince” 55/3
 g.-iyordu 56/6
 g.-irdi 56/52
 g.-irdi 1/20
3) geçmişten ulaşmak.

g.-ibılı “gelmişiz” 37/45, 37/46
 g.-en 22/4, 22/21, 30/8
4) elde edilmek.
 g.-di 3/19
 g.-i 38/37
 g.-ise “geliyorsa” 18/3
 g.-ırse 56/126
 g.-seydi 18/6
5) ikram edilmek.
 g.-i 16/10
 g.-iyordu 56/33
 g.-idi “geliyordu” 56/34
6) çıkmak.
 g.-dise “geldiyse” 56/123
gelenek: gelenek.
 g.+leri 3/50
gelin: gelin. (bk. gelín)
 g. 3/32, 3/52, 3/57, 17/24, 17/25,
 52/2, 58/12
 g.+ín 5/147, 17/33
 g.+e 52/1
 g.+ímdir 4/25
 g.+íni 3/60
 g.+ímízi 3/59
 g.+ímízín 5/92
 g.+ler 9/24
gelín: gelin. (bk. gelin)
 g.+í 10/29, 46/19, 46/16, 58/2, 58/12
gelín ét-: kızı evlendirmek.
 g.-tile^f 46/11
gelín ol-: (kız için) evlenmek.
 g.-ubam “gelin olmuşum” 46/19

g.-dum 46/1, 46/2, 58/1

g.+mağta 58/2

gelínlıh: gelinlik. (bk. gelinlġ)

g. 18/14

gelinlġ sür-: (gelin için)

evlendikten sonra yeni girdiği evin düzenine alışana kadar kayınbaba ve kayınbaba ile iletişimini sınırlamak.

(bk. yamşak tut-)

g.-i “gelinlik sürüyor” 4/19

g.-iler “gelinlġ sürüyorlar” 4/20

g.-idiler “gelinlik sürüyorlardı” 4/4

g.-idiler “gelinlik sürüyorlardı” 4/5

gelinlġ: gelinlik. (bk. gelínlıh)

g. 5/146

gelişgüzel: gelişgüzel.

(bk. rasgele, rastgele)

g. 58/10

génç: genç.

g. 3/42, 3/63, 13/13, 52/18, 57/153

g.-(tir) 45/46

g.+e (génce) 67/3

g.+ler 3/46, 3/47

gene: yine.

(bk. géne, gine, gıne, yine)

g. 5/60, 5/108, 5/131, 18/6, 18/7,

18/40, 25/11, 29/16, 29/35, 45/56, 56/8,

56/10, 56/24, 56/48, 56/61, 56/111,

57/82, 57/120, 59/16, 59/21, 64/1

géne: yine. (bk. gine, gıne, yine)

g. 56/7

genelde: genelde, genellikle.

g. 29/20

geniş: geniş.

g. 40/37

gérçek: gerçek, hakikat.

g. 5/139

gerdanlık (<Far. gerden + T. +lık):

gerdanlık.

g. 10/34

geri: 1) geri.

g. 29/16, 40/40, 40/43, 64/14

g.+ye 69/15

2) geriye doğru.

g. 40/8

3) uzak.

g. 69/9

4) arka.

g.+sínı 8/39

gét-: 1) gitmek. (bk. git-, gıt-)

g.-mişim 40/24

g.-miş 59/5, 59/7

g.-tim 36/4, 40/19, 45/15, 45/18, 45/22, 53/5, 57/60, 57/137, 67/2, 68/16, 68/40

g.-tım 50/17, 53/6, 54/6, 57/150,

62/17

g.-tiy “gittin” 57/133

g.-ti 24/13, 34/2, 36/15, 36/17,

40/40, 40/8, 43/14, 44/19, 44/37, 47/4,

47/30, 47/33, 47/39, 47/40, 57/52,

61/35, 61/44, 62/25

g.-tı 47/29, 57/17, 57/25

g.-tığ “gittik” 51/6, 51/9

- g.-tılıh ‘‘gittik’’ 44/1, 57/123, 57/126
g.-tılıh ‘‘gittik’’ 33/3, 46/16, 57/138
g.-tiz? ‘‘gittiniz mi?’’ 61/23
g.-tiler 33/64, 53/8
g.-i (gédi) ‘‘gidiyor’’ 8/13
g.-miyılıh ‘‘gitmiyoruz’’ 7/25
g.-erem (géderem) ‘‘giderim’’ 67/4
g.-ağ (gédag) ‘‘gidelim’’ 2/9
g.-im! (gédim) ‘‘gideyim’’ 2/13
g.-miyím ‘‘gitmeyeyim’’ 57/39
g.! 4/29, 56/47, 57/24, 57/40, 65/2
g.-me! 66/2
g.-sin! 33/37
g.-sín! 32/13, 33/32
g.-meyelim 3/54
g.-miştım 3/65
g.-idim (gédidim) ‘‘gidiyordum’’
35/12
g.-midim ‘‘gitmiyordum’’ 35/10
g.-ıdı (gédıdı) ‘‘gidiyordu’’ 42/21
g.-ídı (gédıdı) ‘‘gidiyordu’’ 46/29
g.-ıdıh (gédıdıh) ‘‘gidiyorduk’’
37/48, 42/23, 56/28
g.-iyordular (gédiyordular) 54/9
g.-erdi (géderdi) 2/3, 37/60, 40/41,
40/42
g.-erdıh (géderdıh) ‘‘giderdik’’ 3/65,
3/81
g.-eydım (gédeydım) 46/28
g.+mağ 30/4, 37/75
g.-tıhtan ‘‘gittikten’’ 45/16
2) sürüklenmek, yerle temas etmek.
g.-erdi (géderdi) 1/7
3) sona ermek.
g.-ti 8/7, 30/26
4) içinden veya yanından geçmek.
g.-ti 51/16
g.-iyordu (gédiyordu) 40/36
5) bir amaçla bir yere devam etmek.
(bk. git-, gıt-)
g.-tım 41/1
g.-tım 48/7
g.-medim 46/24
g.-tılıh ‘‘gittik’’ 63/26
g.-sem 41/8
g.-idim (gédidim) ‘‘gidiyordum’’
41/10
g.-ıdıh (gédıdıh) ‘‘gidiyorduk’’
43/33
g.-midıh ‘‘gitmiyorduk’’ 41/4
6) evlendirilmek. (bk. git-)
g.-miyem ‘‘gitmiyorum’’ 5/14
g.-ídı (gédıdı) ‘‘gidiyordu’’ 52/22
getir-: getirmek. (bk. getir-, gétir-,
gétir-)
g.-dim 3/36
g.-mediy ‘‘getirmedin’’ 56/73
g.-dı 33/36, 57/61
g.-dile^r 58/12
g.-iyem ‘‘getiriyorum’’ 59/10
g.-i ‘‘getiriyor’’ 32/7, 55/26
g.-misiz mi? ‘‘getirmiyor
musunuz?’’ 33/21
g.-íler ‘‘getiriyorlar’’ 15/13

g.-miler “getirmiyorlar” 38/18
 g.-irler 56/90
 g.-ağ “getirelim” 3/59
 g.! 14/16, 4/29, 44/17, 56/75, 56/76,
 57/15
 g.-imiş “getiriyormuş” 59/8
 g.-idim “getiriyordum” 37/85
 g.-iyordu 56/15
 g.-idi “getiriyordu” 4/30, 5/60,
 19/18, 56/30
 g.-idu (gétridu) “getiriyordu” 9/28
 g.-iyorduğ “getiriyorduk” 56/24
 g.-idih “getiriyorduk” 3/60, 55/36
 g.-iyordular 55/26
 g.-idiler “getiriyorlardı” 56/43
 g.-irdi 3/18, 3/53, 4/33
 g.-írdi 3/56
 g.-seydiy “getirseydin” 56/73
 g.+meğe 38/17
getír-: getirmek. (bk. getir-, gétír-,
 gétír-)
 g.-míşsín 10/33, 62/14
 g.-dím 50/16, 53/8
 g.-di 3/56, 47/29, 57/85
 g.-dí 46/5, 49/6, 57/17
 g.-diler 57/93
 g.-díler 58/5
 g.-isen “getiriyorsun” 14/6
 g.-fler “getiriyorlar” 49/11
 g.-i “getiriyor” 63/12
 g.-iler “getiriyorlar” 58/20
 g.-ír 13/8

g.! 57/22, 57/24, 58/33
 g.-ín! 19/17, 19/23
 g.-sínner! “getirsinler” 47/13
 g.-ídí “getiriyordu” 10/44
 g.-írdiler 32/3
 g.-idile^r “getiriyorlardı” 58/13
 g.-idíle^r “getiriyorlardı” 20/39
 g.-ídíler “getiriyorlardı” 10/38,
 10/42, 10/58, 48/36
 g.-en (getíren) 22/16
gétír-: getirmek. (bk. getir-, getir-,
 gétír-)
 g.-medím 47/8
 g.-dí 57/25
 g.-iyem “getiriyorum” 59/10, 59/19
 g.-i “getiriyor” 59/15
 g.-idih “getiriyorduk” 56/84
getíríl-: getirilmek.
 g.-ír 22/26
 g.-enlerí 10/55
gétír-: getirmek. (bk. getir-, getir-,
 gétír-)
 g.-dím 50/18
 g.-di 57/18
 g.-me! 57/21
géy-: giymek. (bk. giy-, güy-)
 g.! 67/3, 67/5
 g.-me! 67/5
 g.-seⁿ 67/5
 g.-idih “giyiorduk” 20/42
 g.-iler “giiyorlar” 20/41, 20/42
 g.-ersen “giyersin” 67/2

géyin-: giyinmek. (bk. giyin-)

g.-ip “giyinmiş” 44/8

gez-: 1) gezmek. (bk. géz-)

g.-iyem “geziyorum” 37/79, 37/86

g.-iyor 55/21

g.-i “geziyor” 33/26

g.-iler “geziyorlar” 62/27

g.-miyordu 1/11

g.-erdi 1/13, 1/21, 2/8

g.-e g-e 68/34

2) elde olmak.

g.-i “geziyor” 2/10

g.-idi “geziyordu” 5/36, 5/51,

5/146, 6/18, 18/23, 37/20, 37/37, 38/24,

52/16

géz-: gezmek. (bk. gez-)

g.-dim 67/2

gezdır-: gezdirmek.

g.-en 38/39

gıne: yine. (bk. géne, gıne, yine)

g. 40/39

gıbi: gibi. (bk. gıbin, kibi, kimin)

g. 1/15, 4/32, 9/19, 25/8, 26/34, 29/2,

30/10, 32/17, 33/45, 36/5, 38/10, 48/3,

65/4, 65/18

g.-ydi 43/20

g.-dır 57/45

g.-(dir) 22/38, 43/20, 56/85

gıbin: gibi. (bk. gıbi, kibi, kimin)

g. 65/18

gıdıl-: gidilmek.

g.-ırse 22/9

gıne: yine. (bk. géne, gıne, yine)

g. 31/20, 31/36, 32/5, 60/1

gıne: iğne. (bk. ıgne, iğne)

g.+den “iğneyle” 9/8, 9/9

g.+sinen “iğnesiyle” 47/26

gır-: 1) girmek. (bk. gır-)

g.+ışında 17/33

2) dönüşmek.

g.-iyordu 1/19

3) içine dahil olmak.

g.-di 48/25

g.-dise “girdiyse” 25/23

g.-idi “giriyordu” 1/10

gır-: girmek. (bk. gır-)

g.-i “giriyor” 47/14

gırmi: yirmi. (bk. yirmi)

g. 5/80, 5/84, 37/2

gırmi beş: yirmi beş.

g. 5/80

gırmi iki: yirmi iki.

g. 5/84

gışı: koca. (bk. koca)

g.+m 41/43

g.+y “kocan” 66/1

g.+mız 41/44, 41/45, 41/48

gışı: kişi. (bk. kişi)

g. 47/26

gıt-: 1) gitmek. (bk. gıt-, gıt-)

g.-mişim 48/58

g.-ib (gidib) “gitmiş” 69/15

g.-tuh “gittik” 44/6

g.-ti 49/6

- g.-iyem (gidiyem) “gidiyorum”
45/1, 62/8, 62/22
- g.-iseⁿ (gidiseⁿ) “gidiyorsun”
57/129
- g.-i (gidi) “gidiyor” 17/20, 19/24,
39/9, 59/16, 59/17, 59/30, 59/31, 62/12,
63/9
- g.-iyıh (gidiyıh) “gidiyoruz” 14/2
- g.-iler (gidiler) “gidiyorlar” 38/17,
62/3, 62/4, 62/11, 63/1
- g.-ecağam (gidecağam) “gideceğim”
57/36
- g.-ecağsen (gidecağsen)
“gideceksin” 33/35
- g.-erem (giderem) “giderim” 29/34,
68/28, 68/39
- g.-ersen (gidersen) “gidersin” 69/18
- g.-er (gider) 29/35
- g.-erih (giderih) “gideriz” 57/91,
57/157
- g.-erih (giderih) “gideriz” 29/29,
57/92
- g.-im (gidim) “gideyim” 33/48
- g.-esen (gidesen) “gidesin” 71/4,
71/15, 71/16
- g.-elim (gidelim) 57/121
- g.-ağ (gidağ) “gidelim” 3/59
- g.-ağın (gidağın) “gidelim” 42/17
- g.-ín! (gidín!) 68/10, 68/41
- g.! 50/13
- g.-iyordu (gidiyordu) 19/5
- g.-idi (gididi) “gidiyordu” 5/3, 5/64,
6/27, 7/9, 37/3
- g.-idı (gididı) “gidiyordu” 4/15,
4/30, 5/74
- g.-ídi (gidídi) “gidiyordu” 5/125
- g.-iyorduğ (gidiyorduğ)
“gidiyorduk” 55/34
- g.-idik (gididik) “gidiyorduk” 3/6
- g.-idih (gididih) “gidiyorduk” 3/60,
5/17, 7/9, 14/15, 20/35, 28//32, 37/3,
37/8, 37/17, 37/22, 37/24, 37/38, 37/66,
42/13
- g.-iyorsuz (gidiyorsuz)
“gidiyorsunuz” 57/130
- g.-iyordular (gidiyordular) 19/3
- g.-erdi (giderdi) 3/39, 4/33, 31/22,
31/26
- g.+işimdir (gidişimdir) 68/28
- g.+işte (gidişte) 3/67
- g.-ecağiy (gidecağiy) “gideceğin”
25/23
- g.-en (giden) 13/20, 66/6, 68/15
- g.-ende (gidende) “gidince” 33/17
- g.-ene (gidene) “gidinceye” 33/15
- g.-erken (giderken) 65/11, 65/15
- g.-ip (gidip) 58/34, 58/35, 59/18
- g.-ib (gidib) “gidip” 31/1, 40/33
- 2) bir amaçla bir yere devam etmek.
(bk. gét-, gít-)
- g.-i (gidi) “gidiyor” 69/14
- g.-iler (gidiler) “gidiyorlar” 17/4

g.-emidim (gidemidim)
 “gidemiyordum” 41/8
 g.-idi (gididi) “gidiyordu” 41/6
 g.-iyorduğ (gidiyorduğ)
 “gidiyorduk” 56/3
 g.-iduğ (gididuğ) “gidiyorduk” 9/27
 g.-idih (gididih) “gidiyorduk” 39/3,
 41/4
 g.-emidih (gidemidih)
 “gidemiyorduk” 41/7
 g.-erdi (giderdi) 9/14
3) evlendirilmek. (bk. gét-)
 g.-ibem (gidibem) “gittim” 5/109
 g.-emez (gidemez) 31/11
 g.-esen (gidesen) “gidesin”
4) harcanmak.
 g.-i (gidi) “gidiyor” 17/13
gít-: 1) gitmek. (bk. gét-, git-)
 g.-iyem (gídiyem) “gidiyorum”
 8/34
 g.-isen (gídisen) “gidiyorsun” 57/35
 g.-i (gídi) “gidiyor” 15/2, 52/5, 52/6
 g.-ersin (gídersin) 11/9
 g.-sen 47/15
 g.-ím! (gídím!) “gideyim” 49/11
 g.! 56/4
 g.-íb (gídíb) “gidip” 16/19, 47/10,
 58/31
2) belli bir amaçla bir yere devam etmek. (bk. gét-, git-)
 g.-i (gídi) “gidiyor” 16/5, 16/6
 g.-idi (gídidi) “gidiyordu” 41/10

g.-idih (gididih) “gidiyorduk” 42/8
giy-: giymek. (bk. géy-, güy-)
 g.-ip “giymiş” 44/1
 g.-i “giyiyor” 52/15
 g.-iler “giyiyorlar” 5/151, 15/12
 g.-idi “giyiyordu” 52/14
 g.-erdile^f 44/30
 g.-en 68/39
 g.-idigi “giydigi” 1/1
giydír-: giydirmek.
 g.-díle^f 46/5
 g.-íle^f “giydiriyorlar” 8/26
 g.+mesi 23/2
 g.-dıhten “giydirdikten” 13/2
giyil-: giyilmek.
 g.-i “giyiliyor” 44/32
giyin-: giyinmek. (bk. géyin-)
 g.-iptir “giyinmiş” 44/36
gor (<Far. gūr): mezar.
 (bk. mezar, mezer)
 g.+uya “goruna” 70/2
göç ét-: göç etmek.
 g.-mişler 40/1
 g.+meg(tir) 40/15
 g.-enlere (göç édenlere) 40/6
göçmen: göçmen.
 g.+ner “göçmenler” 39/15
 g.+lere 40/7
gög: gök.
 g. 66/7
gögüs: göğüs.
 g.+i (gögsi) “göğsü” 67/1

- g.+ünø (gögsünø) “gögsünün” 60/3
- göl:** göl.
g. 71/14
- göl göl ol-:** su basmak, su ile kaplanmak.
g.-ur 68/10
- gömeç:** ebegümeçi. (bk. tolık)
g. 50/1, 50/6
g.-(tir) 50/1
g.+i (gömeçi) 50/2
- gömlek:** gömlek. (bk. könlek, köyne, köynek)
g. 8/26
g.+ini (gömlegini) 68/39
- gönder-:** göndermek.
g.-miş 3/33
g.-isen “ gönderiyorsun” 10/1
g.-irdi 3/34
g.-iridi “gönderirdi” 3/35
g.-idiler “gönderiyorlardı” 42/25
- gönül:** gönül. (bk. göyün, kalb, kalp)
g. 45/46, 66/1
g.+ümün (gönlümün) 68/17
- gönül sal-:** aşık olmak.
g.-dım 68/38
- gör-: 1)** görmek.
g.-müşüm 62/9
g.-müş 5/74
g.-düm 44/34, 53/5, 58/7, 66/3
g.-medim 68/40
g.-emedim 67/2
g.-dün 1/1
- g.-düler 14/16
g.-iyem “görüyorum” 38/40
g.-isen “görüyorsun” 8/9, 37/84, 45/2
g.-miseⁿ? “görmüyor musun?” 9/22, 38/11, 52/24
g.-üller “görürler” 68/13
g.-idim? “görüyor muydum?” 37/83
g.-üyorduh “görüyorduk” 55/38, 55/39
g.-ürdün 48/39
g.-mezdi 4/8
g.+meg 68/17
g.+mağ 10/30
g.+mahtır “görmektir” 24/11
g.+üşümdür 68/28
g.-duğumızı 29/6
g.-düguyüz “gördüğünüz” 61/18, 61/29
g.-ünce 67/3
g.-müşüm 62/9
g.-müş 5/74
g.-düm 44/34, 53/5, 58/7, 66/3
g.-dün 1/1
g.-düler 14/16
g.-iyem “görüyorum” 38/40
g.-isen “görüyorsun” 8/9, 37/84, 45/2
g.-üller “görürler” 68/13
g.-idim? “görüyor muydum?” 37/83
g.-üyorduh “görüyorduk” 55/38, 55/39

g.-ürdün 48/39
g.+meg 68/17
g.+mağ 10/30
g.+mağtır “görmektir” 24/11
g.+üşümdür 68/28
g.-duğumízí 29/6
g.-medígímízí 29/5
g.-dıgımızdan “görmedigimizden”
29/6
g.-düğuyüz “gördüğünüz” 61/18,
61/29
g.-ünce 67/3
2) tanık olmak, yaşamak.
g.-müşüm 16/21, 48/47
g.-dum 47/42
g.-düm 37/96
g.-duğ “gördük” 10/55, 43/40
g.-medih “görmedik” 6/15, 6/16,
17/38
g.-esiz “göresiniz” 2/7
g.-midi “görmüyordu” 37/50
görmez ol-: bir şeyi yaşamamış
olmayı dilemek.
g.-saydım 68/40
3) yüzü bir yöne doğru olmak.
g.-ecağ “görecek” 22/23
4) saymak.
g.-iyih “görüyoruz” 21/9
göre: göre.
g. 2/6, 4/23, 10/36, 15/11, 21/5,
37/40, 55/9, 55/10
g.-(dir) 3/44

görev: görev.
g.+í 14/8
görük-: kendini göstermek.
g.-mezdi 52/12
görümlüg: görümlük, yüz görümlüğü.
g.+ümü 10/60
görün-: görünmek.
g.-medi 57/140
g.-idi “görünüyordu” 48/40, 48/41,
48/43
görüş-: 1) görüşmek.
g.+mesí 31/6
2) vedalaşmak.
g.-tüm 45/53
göster-: 1) göstermek. (bk. göstert-)
g.-írsense “gösterirsen” 61/38
g.-messense “göstermezsen” 61/38
2) tedavi ettirmek.
g.-isiz (göstermisiz)
“göstermiyorsunuz” 36/25
3) yaşatmak.
g.-mesin! 37/12
göstert-: göstermek. (bk. göster-)
g.-ti “gösterdi” 61/44
götür-: götürmek. (bk. apar-)
g.-duğ “götürdük” 57/142
g.-düler 57/68
g.-i “götürüyor” 32/7, 38/33
g.-isen “götürüyorsun” 13/2, 15/3,
15/5
g.-ísen “götürüyorsun” 15/5
g.-iyih “götürüyoruz” 14/2

g.-mirsiz ‘‘götürmüyorsunuz’’ 36/13
 g.-üler ‘‘götürüyorlar’’ 15/9
 g.-ecağem ‘‘götüreceğim’’ 36/14
 g.-eceğsen ‘‘götüreceksin’’ 33/10
 g.-ür 18/17, 69/8
 g.-üruğ ‘‘götürürüz’’ 23/8, 23/10
 g.! 34/29, 57/19
 g.-ídím ‘‘götürüyordum’’ 50/28
 g.-üyordu 56/17
 g.-idih ‘‘götürüyorduk’’ 37/44,
 37/52, 37/53, 37/54
 g.-üdfiler ‘‘götürüyorlardı’’ 6/28
 g.-midiler ‘‘götürmüyorlardı’’ 6/30
 g.-ürdü 3/55
 g.-mezdi 39/25
 g.-duğu ‘‘gördüğü’’ 18/16
 g.-dükten 3/57
götürül-: götürülmek.
 g.-ecağ ‘‘götürülecek’’ 23/6
göyün: gönül. (bk. gönül, kalp, kalp)
 g.+üm (göynüm) 68/25
göynünü al-: gönlünü almak.
 g.-ır 30/3
göz: göz.
 g. 5/25, 29/15, 35/19, 36/21, 38/34
 g.+iy ‘‘gözün’’ 67/4
 g.+e 38/35, 68/35, 69/5
 g.+den 68/37
 g.+ümmen ‘‘gözümden’’ 69/16
 g.+üm 38/1, 38/3
 g.+ümü 38/34, 58/7
 g.+üme 38/1, 66/3

g.+ünü 38/19
 g.+üne 38/19
 g.+üyde ‘‘gözünde’’ 71/13
 g.+ümüze 38/13
 g.+ü 38/27
 g.+lerím 34/24, 69/18
 g.+lerimín 38/37
 g.+lerimi 68/3
 g.+leri 51/18, 66/2, 68/10
 g.+lerini 38/22
göz deg-: nazar değmek.
 g.-sín! 9/29
göz ét-: gözetlemek.
 g.-e^r (göz éde^r) 5/25
gözünü yola tik-: yolunu gözlemek.
 g.-im! (gözlerimi yoluya tikim!)
 ‘‘gözlerimi yoluna dikeyim’’ 68/3
göz açıl: gözü açık, uyanık.
 g. 29/15
gözel: güzel. (bk. güzel)
 g. 61/1, 69/6, 68/10
gözet-: gözetmek, göz önünde
 bulundurmak.
 g.-meksízín 22/13
gözük-: gibi görünmek.
 g.-i ‘‘gözüküyor’’ 29/15
gun: gün. (bk. gün)
 g. 10/27, 47/28, 47/9, 50/26
 g.+i ‘‘günü’’ 34/5
 g.+u ‘‘günü’’ 15/4
 g.+ü 2/3, 15/2
 g.+e 47/41

gunah (<Far. gunāh): günah.

(bk. günah, günah, vebāl)

g.-tır 1/20, 57/29

gübre (<Rum.): gübre.

g. 48/17

güc: güç, kuvvet.

g.+üyø “gücünü” 70/12

g.+üne 2/6, 10/36

g.+lerí 58/19

gügerçin: güvercin.

g.+i 68/1

gül (<Far. gul): gül.

g.+ün 22/35, 22/36

g.+üm 69/19

g.+ler 68/3

gül-: gülmek.

g.-di 45/52

g.-düler 45/57, 45/72

g.-dílér “güldüler” 45/62

g.-i “gülüyor” 63/23

g.-iler “gülüyorlar” 45/9, 45/14

g.-idiy “gülüyordün” 66/3

g.-duhten “güldükten” 63/24

gülbeng (<Far. gul + bāng): gülbank,

hep bir ağızdan yapılan dua.

g. 22/28, 22/34

g.-tır 22/33

g.+in 22/36

gülbeng çekil- (<Far. gul + bāng +

T. çekil-): yeni doğan çocuğun

kulağına üflenip dua edilmek.

g.-írdí 22/27

güldür-: güldürmek.

g.! 68/29

gümgüm: çukur.

g.+dedir 68/25

gümüş: gümüş.

g. 20/22

gün: 1) gün. (bk. gun)

g. 2/13, 3/52, 5/119, 11/4, 13/17,

13/21, 22/19, 22/20, 22/22, 22/24,

23/12, 29/34, 33/1, 33/42, 33/63, 38/25,

38/3, 39/1, 41/20, 46/16, 53/8, 57/8,

57/117, 57/64, 57/68, 59/17, 59/18,

59/31, 63/1, 64/2, 69/6, 69/7

g.-idi “gündü” 5/120, 5/121

g.-dür “günden beri” 57/110

g.-dür 6/23, 13/22, 23/12

g.-(dür) 37/6, 38/4, 57/65

g.+e 3/52

g.+de 37/24

g.+ü 11/4, 56/93, 56/94

g.+i “günü” 16/4

g.+iydi “günüydü” 57/35

g.+lerden “günlerce” 37/25

2) güneş. (bk. güneş)

g. 57/97, 22/23

3) zaman.

g. 48/54

g.+ümde 46/26

g.+nerí “günleri” 47/42

gün ol-: günü gelmek.

g.-acaḥ “gün olacak” 48/54

günah (<Far. gunāh): günah.

(bk. gunah, günah, vebāl)

g. 19/29

g.-tır 13/11, 19/30

g.+ı 61/20

günaḥ (<Far. gunāh): günah.

(bk. gunah, günah, vebāl)

g.-tır 61/17

gündüz: gündüz.

g. 28/18

güneş: güneş. (bk. gün)

g. 13/9

g.+ler 68/9, 68/18, 68/36, 69/5

günluḥ: belli bir gün adeti kadar devam eden.

g. 46/35

güven-: güvenmek.

g.-irih “güveniriz” 29/2

güy-: giymek. (bk. géy-, giy-)

g.-erdih “giyerdik” 1/16

güzel: güzel. (bk. gözel)

g. 5/139, 7/19, 24/15, 36/6, 44/1,

44/8, 44/36, 66/5, 68/24

g.-idi “güzeldi” 5/131, 5/132

g. güzel 7/19

- Ğ -

ğafa (<Ar. ḳafā): kafa, baş. (bk. ḳafa)

ğ.+larına 1/16

ğar: bilye.

ğ. 28/13

ğaz (<Fr. gaze): gaz.

ğ. 55/43

ğrup (<Fr. groupe): grup, küme.

ğ.+u (ğrubu) 17/14

-H-

ha: 1) aha! (bk. a, ‘a, aha)

h. 48/47

2) dikkat çekmek, uyarmak için

kullanılan bir söz. (bk. a, ā, ha)

h. 3/25, 4/19, 5/113, 6/31, 7/3, 7/14,
7/20, 9/17, 18/29, 18/34, 25/4, 25/42,
31/28, 33/66, 37/63, 37/64, 40/36,
41/54, 43/29, 47/37, 56/70, 57/4,
57/113, 61/39

hā: bir şeyin birdenbire hatırlandığını
veya kavrandığını belirten bir söz.

h. 3/29

ḥa: dikkat çekmek, uyarmak için

kullanılan bir söz. (bk. a, ā, ha)

h. 4/4, 5/78, 6/28, 8/17, 19/12,
47/25

ḥaber (<Ar.): haber.

ḥ.+ímíz 29/6

ḥaberi ol- (<Ar. ḥaber + T. +i ol-):
haberdar olmak. (bk. ḥaberdar ol-)

ḥ.+i 32/8

haberdar ol- (<Ar. ḥaber + Far. +dār +
T. ol-): haberdar olmak. (bk. ḥaberi ol-)

h.+masıdır 23/5

Hacı Bektaş Veli (<Ar. ḥacc + T.

bektaş + Ar. velî): kişi adı.

(bk. Hacı Bektaş)

H. 64/2

Hacı Bektaş (<Ar. ḥacc + T. bektaş):

kişi adı. (bk. Hacı Bektaş Veli)

H.+e ‘‘Hacı Bektaş’a’’ 44/1

Hacı İḥsan (<Ar. ḥacc + iḥsān): kişi
adı.

H. 3/11, 3/14

H.-idu ‘‘Hacı İḥsan’dı’’ 3/8

H.+ı 3/13

H.+u ‘‘Hacı İḥsan’ı’’ 3/9

H.+a 3/10

Hacogıl: aile adı.

H.-idu ‘‘Hacogildi 7/22

hadi: hadi. (bk. haydi, ḥadi)

h. 3/78, 7/27, 11/13, 42/17, 45/53

ḥadi: hadi. (bk. haydi, hadi)

ḥ. 5/73, 37/49

hā ét-: ‘‘hā!’’ diye seslenerek yol
göstermek.

h.-idiḥ (hā édidih) ‘‘ha ediyorduk’’
37/14

ḥafif (<Ar. ḥafif): hafif, acısız.
(bk. yüngül)

ḥ.-idi ‘‘hafifti’’ 6/25

hafta (<Far. hefte): hafta.

(bk. ḥafta, ḥáfta)

h. 5/117, 5/118, 5/122, 22/19, 22/24,
23/12, 41/8

ḥafta (<Far. hefte): hafta.

(bk. hafta, ḥáfta)

h. 13/19, 13/21, 13/22

ḥ.+da 37/24

hâfta (<Far. hefte): hafta.

(bk. hafta, hafta)

h. 3/52, 3/57, 3/60

haftalıh (<Far. hefte + T. +lık):

haftalık, belli bir hafta kadar ömrü olan.

h.-tır 14/5

hah (<Ar. halk): halk. (bk. halk)

h. 41/16, 47/22

h.+ın 39/22, 46/29

hak (<Ar. hak): hak.

h.+ım (hakım) 56/126

h.+ınız (hakınız) 13/14

h.+ımızı (hakımızı) 13/14

hakeye (<Ar. hikāye): hikaye.

(bk. hakket, hikaye)

h. 7/11, 7/13, 7/15

h.-(dir) 7/12

hâkim (<Ar): hakim, yargıç.

h. 68/16

h.-(dir) 30/18, 30/20

Hakḳ (<Ar. Hakḳ): Allah.

(bk. Allah, Allaḥ, Alla^h, Cenab-i Allah,

Rabb'ıl 'ālemin, Rabbi)

H.+a 67/1

Hakḳ'a yürü- (<Ar. Hakḳ + T. +a yürü-): vefat etmek.

(bk. öl-, vafat ét-, vefāt ét-)

H.-müş 22/5

Hakkari: yer adı.

H.+ya 'Hakkari'ye' 37/47

hakket (<Ar. hikāye): hikaye.

(bk. hakeye, hikaye)

h. 7/17

haklı (<Ar. hakḳ + T. +lı): haklı.

h. 30/22

h.+ya 30/22

hâksıs (<Ar. hakḳ + T. +sız): haksız.

(bk. hâksız)

h.+san 'haksızsın' 35/17

hâksız (<Ar. hakḳ + T. +sız): haksız.

(bk. hâksıs)

h. 30/22

h.+a 30/22

hâl (<Ar.): hal, durum.

h.+den 56/52

h.+ımnān 'halimden' 66/6

hâlden düş- (<Ar. hâl + T. +den düş-): bitkin düşmek.

h.-üyorduḥ 'halden düşüyorduk'

56/52

hala (<Ar. hale): hala.

h.+sıø 'halasımın' 5/98

halâl (<Ar.): helal.

h.-dır 57/22, 57/27

halat (<Ar. ḥil'at): hediye.

h. 5/155, 5/156, 22/31

h.+ı 5/156, 22/31

h.+ıdır 17/21

halay: halay.

h. 5/29, 20/2, 20/8, 58/21

halbuki (<Ar. hâl + T. bu + Far. ki):

halbuki. (bk. halbuki)

h. 19/29

halbuki (<Ar. ḥāl + T. bu + Far. ki):

halbuki. (bk. halbuki)

h. 57/80

Ḥale Abdullā (<Far. ḥālū + Ar.

‘abdullah): Abdullah dayı.

H. 57/162

halen (<Ar. ḥālen): halen.

h. 31/35

ḥalı: halı.

h. 68/23

Ḥalil (<Ar. ḥalīl): kişi adı.

(bk. Şeh Ḥalil)

H. 57/15

ḥaliylen (<Ar. ḥāl + T. +iylen): haliyle,

ister istemez.

h. 31/6

ḥalk (<Ar. ḥalk): halk. (bk. ḥaḥ)

h.+ı 65/4

h.+i “halkı” 23/12

ḥama (<Far. hemān): hemen.

(bk. heme, hemen, ḥemen)

h. 4/33, 56/87

ḥamam (<Ar. ḥammām): hamam.

h.-(dır) 56/53

hambal (<Ar. ḥammāl): hamal.

h.+ı 29/12

ḥamle (<Ar.): hamle.

h.+de 69/5

ḥançer (<Ar. ḥançer): hançer.

h. 3/9

h.+i 3/10

hane (<Ar. ḥāne): hane, ev.

h. 23/12

hangı: hangi. (bk. ḥanķı)

h.+sı 28/30

ḥanı: üstelik.

h. 19/11

hanım: hanım, eş. (bk. ḥanım)

h.+ı 63/19

ḥanım: 1) hanım, eş. (bk. hanım)

h.+ı 63/24

2) kadımlara verilen bir unvan.

h. 36/12

hani: 1) hani, nerede.

h.-(dir) 63/19, 37/88

2) karşıdakinin daha önceden bildiği

bir şey kendisine hatırlatılmak

istenildiğinde kullanılan bir söz.

h. 9/16, 10/62, 31/27, 33/42, 56/112,
65/2

ḥanķı: hangi. (bk. hangı)

h. 68/3

h.+sına “hangisine” 37/73

ḥapis (<Ar. ḥabs): hapis. (bk. ḥapiz ét-)

h.+e (ḥapse) 33/21

ḥapiz ét- (<Ar. ḥabs + T. ét-):

hapsetmek. (bk. ḥapis)

h.-iyorlar (ḥapiz édiyorlar) 18/42

ḥaram (<Ar. ḥarām): haram.

(bk. ḥaram, ḥáram)

h. 57/28

h.-dır 57/20, 61/17

h.+ı 69/7

haram (<Ar. ḥarām): haram.

(bk. ḥaram, ḥáram)

h.-dır 19/30

ḥáram (<Ar. ḥarām): haram.

(bk. ḥaram, ḥaram)

h.-dır 10/18

ḥārda: nerede. (bk. nerde, nérde)

h. 35/12

ḥarman (<Far. ḥirmen): harman.

(bk. ḥırman)

h. 56/55, 56/57, 56/66

h.+ı 56/58

Ḥasen Dede (<Ar. ḥasan + T. dede):

kişi adı.

H. 5/67

H.+de 8/9

ḥaside: un ve yağla yapılan bir tür tath.

h. 56/98, 56/102

ḥasta (<Far. ḥaste): hasta.

(bk. ḥasta ol-)

h. 16/1

ḥasta ol- (<Far. ḥaste + T. ol-):

hastalanmak. (bk. ḥasta, ḥástalan-)

h.-du 36/15

ḥástalan- (<Far. ḥaste + T. +lan-):

hastalanmak. (bk. ḥasta ol-)

h.-dım 57/62

hastane (<Far. ḥaste + ḥāne): hastane.

h.+ye 51/9

h.+de 51/11

h.+lerden 48/25

ḥatır (<Ar. ḥāṭir): hatır.

(bk. ḥatre)

h. 33/64

h.+ına (ḥatırına) 57/159

h.+ınız (ḥatırınız) 3/78

ḥatır koy- (<Ar. ḥāṭir + T. koy-):

alınmak, gücenmek.

h.-íyem (ḥatırını koymíyem)

“hatırını koymuyorum” 46/34

ḥatırla- (<Ar. ḥāṭir + T. +la-):

hatırlamak.

h.-yorum (ḥatırlıyorum) 16/19, 18/36

h.-iyem (ḥatırlıyem) “hatırlıyorum”

38/12

h.-mıyorum 57/62

ḥatre (<Ar. ḥāṭir): hatır.

(bk. ḥatır)

h.+míz 3/81

ḥatun: bayan, hanım.

h. 61/25

ḥatta (<Ar. ḥattā): hatta.

h. 36/2

ḥava (<Ar. hevā): **1)** gökyüzü.

h.+ya 57/60

2) durum, hal.

h. 46/21

havacı (<Ar. hevā + T. +cı): sinek.

(bk. sinek)

h. 34/21, 34/22

h.+lar 34/29

havaslan- (<Ar. heves + T. +len-):

heveslenmek. (bk. heveslen-)

- h.-dım ‘‘heveslendim’’ 44/26
- havlu** (<Rum.): avlu. (bk. avlu, hāvş)
- h.+su 54/18
- hāvş**: avlu. (bk. avlu, havlu)
- h.+te 47/3
- h.+ıyız ‘‘avlunuz’’ 68/42
- hay**: ‘‘zaten’’ anlamında kullanılan bir sözcük.
- h. 33/13
- haydi**: hadi. (bk. hadi, hadi)
- h. 47/21
- hay gidi**: çeşitli duyguları pekiştiren, özlem ve acınma bildiren bir söz.
- h. 44/36
- hayran** (<Ar. hayrān): hayran.
- (bk. hāyran)
- h. 5/86, 5/135
- hāyran** (<Ar. hayrān): hayran.
- (bk. hayran)
- h. 44/3, 46/30, 46/36
- hāyvan** (<Ar. hayvān): hayvan.
- (bk. hayvan)
- h. 5/89, 32/15, 37/82, 39/3, 42/9, 55/29, 61/18
- h. mayvan+ın 55/34
- h.+a 43/19, 55/15
- h.+ın 37/80, 37/92, 56/23
- h.+¹m 2/3
- h.+ımın 37/77
- h.+ları 56/22, 56/23
- h.+narın ‘‘hayvanların’’ 20/27, 42/11, 42/22
- h.+narun ‘‘hayvanların’’ 42/7
- h.+narı ‘‘hayvanları’’ 37/34
- h.+lara 56/6, 56/8, 56/10, 56/12
- hayvan** (<Ar. hayvān): hayvan.
- (bk. hāyvan)
- h.-(dır) 43/4
- h.+ları 59/25, 59/26
- h.+ların 59/26
- hazır** (<Ar. hāzır): hazır, işe yarar veya kullanılabilir hale getirilmiş.
- h.-dır 45/25
- h.-sa 45/26
- hazırla-** (<Ar. hāzır + T. +la-): hazırlamak.
- h.-r 3/58
- he**: evet. (bk. he)
- h. 5/34, 5/95, 18/35, 36/9, 36/26, 44/25, 45/24, 45/37, 45/45, 45/71
- h.? ‘‘he mi?’’ 45/36
- he**: evet. (bk. he)
- h. 36/22, 38/15, 44/35
- héc** (<Far. hîç): hiç, hiçbir zaman.
- (bk. ēç, hic, hiç)
- h. 4/16, 37/77, 59/2, 68/39
- hediye** (<Ar. hediye): hediye.
- h. 4/10, 5/155, 10/30, 14/3, 14/9, 14/11
- h. mediya 14/9
- h.+mi 5/162
- h.+sini 10/62
- h.+sını 4/22
- helal** (<Ar. hālāl): helal.

h.+ı 69/7

helal ét- (<Ar. ḥalāl + T. ét-): helal etmek.

h.-ín! (helal édín!) 13/14

hele: 1) uyarma, korkutma veya beğenme anlatan bir söz. (bk. hele)

h. 5/161, 44/15, 68/17

h. hele 68/8

2) daha, halen.

h. 4/8, 5/130, 26/23, 38/2, 50/13, 57/138, 68/25, 68/26

3) daha sonra.

h. 55/43

hele: 1) uyarma, korkutma veya beğenme anlatan bir söz. (bk. hele)

h. 36/4, 36/7, 68/43

2) daha sonra.

h. 4/15

3) daha, halen.

h. 33/59, 37/8

hem... hem (<Far. hem): hem... hem. (bk. hem...hem)

h. 31/13, 33/31, 50/23

hem... hem (<Far. hem): hem... hem. (bk. hem...hem)

h. 8/9

heme (<Far. hemān): hemen.

(bk. hemen, ḥemen, ḥama)

h. 9/19

hemen (<Far. hemān): hemen.

(bk. heme, ḥemen, ḥama)

h. 13/5

hemen (<Far. hemān): hemen.

(bk. heme, hemen, ḥama)

h. 35/3

hep (<Far. heb): hep. (bk. hep, hepi, ḥēppi, heppi, heppi)

h. 10/6, 13/26, 23/14, 33/10, 40/22, 50/3, 56/32

hep (<Far. heb): hep. (bk. hep, hepi, ḥēppi, heppi, heppi)

h. 33/64, 37/32

h.+imíz 37/32

h.+imíz (heppimíz) 7/28

h.+imizi 37/12

h.+iyiz 61/34 “hepiniz”

hepi (<Far. heb): hep. (bk. hep, hep, ḥēppi, heppi, heppi)

h. 5/48, 25/20

ḥēppi (<Far. heb): hep. (bk. hep, hep, hepi, heppi, heppi)

h. 35/11

heppi (<Far. heb): hep. (bk. hep, hep, hepi, ḥēppi, heppi)

h. 25/35, 26/1, 28/14

heppi (<Far. heb): hep. (bk. hepi, heppi, ḥēppi)

h. 25/26, 33/58, 37/17, 37/68, 37/69, 38/9, 38/12, 38/22, 47/17

hepsi: hepsi. (bk. hepsí, hepsi)

h. 19/3, 29/18, 29/19, 29/22, 54/21

hepsí: hepsi. (bk. hepsi, hepsi)

h. 64/14

h.+nín 3/65

h.+ní 17/10, 18/36, 47/30
hepsi: hepsi. (bk. hepsi, hepsí)
 h. 37/36
her (<Far.): her. (bk. her)
 h. 5/27, 5/56, 5/57, 5/63, 6/13, 8/31,
 9/23, 11/3, 13/7, 17/8, 17/15, 18/17,
 21/11, 24/12, 29/13, 30/14, 41/38, 45/2,
 45/65, 48/52, 49/17, 56/76, 57/32, 58/35
her ipi oyna- (<Far. her + T. ipi
 oyna-): her dediğini yapmak.
 h.-isa (her ipi oynisa) “her ipi
 oynuyorsa” 61/46
her (<Far. her): her. (bk. her)
 h. 11/8, 17/8, 37/39, 38/19, 61/36,
 68/22
her (<Far. hayr): hayır, iyilik.
 (bk. hēr)
 h.+i “hayır” 38/35
her (<Far. hayr): hayırlı.
 (bk. hēr, heyr)
 h.-dír? “hayır mıdır?” 57/38, 57/155
hēr (<Far. hayr): hayır, iyilik.
 (bk. her, heyr)
 h.+ím “hayırım” 8/32, 8/36, 34/20
hēr ola (<Far. hayr + T. ola): hayrola,
 “ne var, ne oluyor” anlamında
 kullanılan bir söz.
 h.-a 34/20
heresi (<Far. her): her biri.
 h. “her biri” 5/143
 h.+sine “her birine” 3/49

herhangi (<Far. her + T. hangi):
 herhangi.
 h. 29/33
herlí (<Far. hayr + T. +li): hayırlı.
 h.+síyle “hayırlısıyla” 57/158
herkes (<Far. her + kes): herkes.
 (bk. herkes, herkez)
 h. 6/27, 6/30, 10/36, 16/13, 16/9,
 19/5, 21/5, 23/11, 56/114
 h.+ín 8/21
herkes (<Far. her + kes): herkes.
 (bk. herkes, herkez)
 h. 37/93
 h.+in 37/60, 37/76
herkez (<Far. her + kes): herkes.
 (bk. herkes, herkes)
 h. 2/1, 2/5, 2/6, 2/8, 3/40, 5/33, 23/6,
 31/29
hesap (<Ar. hisāb): hesap.
 h.+ımı kitap+ımı (hesabımı kitabımı)
 37/57, 37/60
hetir al- (<Ar. hātir + T. al-):
 vedalaşmak.
 h.-du “hatır aldı” 45/58
heveslen- (<Ar. heves + T. +len-):
 heveslenmek. (bk. havaslan-)
 h.-dim 44/34
heybe (<Ar. ‘aybe): heybe.
 h.+mizi 37/73
 h.+mizde 37/68
heyli (<Far. haylî): hayli.
 h. 69/16

ḥeyr (<Ar. ḥayr): hayır, iyilik.

(bk. ḥer, ḥēr)

ḥ.+i ‘‘hayrı’’ 38/38, 61/20, 61/33,
68/43

ḥ.+iyi ‘‘hayrım’’ 70/4

ḥeyr gör- (<Ar. ḥayr + T. gör-):
kendine yararlı olmak.

ḥ.-medim (ḥeyriy görmedim)

‘‘hayrımı görmedim’’ 68/43

ḥ.-mesin! 68/33

ḥıçkırık: ḥıçkırık.

ḥ. 68/41

ḥınalı (<Ar. ḥinnā‘ + T. +lı): kınalı.

ḥ. 68/22

ḥınna (<Ar. ḥinnā‘): kına gecesi.

ḥ. 38/10, 46/6, 58/14

ḥ.+da 20/1

ḥırman (<Far. ḥirmen): harman.

(bk. ḥarman)

ḥ.+a 55/11, 55/12

ḥızır (<Ar. ḥızr): dar zamanlarda
imdadada yetiştiğine inanılan ulu kişi.

Ḥ. 70/1

ḥızmet ét- (<Ar. ḥidmet + T. ét-):

hizmet etmek, iş görmek.

(bk. ḥızmet ét-)

h.-iyordular (ḥızmet édiyordular)

19/11

hiç (<Far. hîç): hiç. (bk. ēç, héç, hiç)

h. 57/99, 57/100

hiç (<Far. hîç): hiç. (bk. ēç, héç, hic)

h. 32/8, 33/40, 37/5, 38/38, 48/59,
53/7, 62/22

ḥikaye (<Ar. ḥikāye): hikaye.

(bk. ḥakket, ḥakeye)

h.+si(dir) 62/1

ḥikmet (<Ar.): hikmet, gizli sebep.

h.+ínnen ‘‘hikmetiyle’’ 34/5

Ḥikmet (<Ar. ḥikmet): kişi adı.

Ḥ. 45/21, 45/47, 45/63

Ḥ.+i 45/47

Ḥ.+e 45/52

Ḥincig: yer adı.

Ḥ.+e 66/5

ḥindi: şimdi. (bk. ḥindi, indi, şindi,
şimdi, şindi)

h. 5/3, 5/56, 5/114, 5/130, 5/135,
5/136, 5/138, 5/154, 9/10, 9/18, 10/62,
27/2, 28/12, 37/63, 37/64, 38/26, 44/11,
44/21, 45/1

h.+ye 33/35, 36/13, 36/25

h.+leri ‘‘şimdikiler’’ 46/14

ḥindi: şimdi. (bk. hindi, indi, şindi,
şimdi, şindi)

ḥ. 37/63, 37/64

his: is, duman lekesi. (bk. is)

h.+i 9/2

ḥızmet ét- (<Ar. ḥidmet + T. ét-):

hizmet etmek, iş görmek.

(bk. ḥızmet ét-)

ḥ.-er (ḥızmet éder) 11/2

ḥ.-sín! 23/6

hoca (<Far. h^vāce): **1**) Müslümanlıkta din görevlisi.

h. 30/10, 30/11, 61/6, 61/10, 61/16, 61/28, 61/40, 61/44

h.+nın 31/16, 31/23

h.+yı 61/42

h.+ya 61/15, 61/27

h.+m 36/29

h.+si 61/2

h.+mız 8/5

h.+ları 30/10

h.+lar 8/4, 13/14

2) öğretmen. (bk. öğretmen)

h. 26/23

h.+nın 26/9

Horasan (<Far. horāsān): yer adı.

H.+da mı? 25/30

hormet (<Ar. ḥurmet): hürmet.

h. 19/11

hort: genç.

h. 66/5

horuz (<Far. ḥorūs): horoz.

h. 33/1, 33/31

h.+ları 33/31

h.+lar 33/27

h.+ların 33/9

hoş (<Far.): **1**) hoş, güzel.

h. 36/23, 57/13, 57/154

h.-idi ‘hoştu’ 56/69

h.-idu ‘hoştu’ 56/1

h.-tur 32/18

h.-(tur) 34/13, 34/24

hoşuna git- (<Far. hoş + T. +una git-): beğenmek.

h.-idi (hoşumuza gididi) ‘hoşumuza gidiyordu’ 28/30

hoşab (<Far. hoş + āb): hoşaf.

(bk. hoşaf)

h. 5/44

h. moşab 5/52, 5/53

h.+ı 5/54, 5/55

hoşaf (<Far. hoş + āb): hoşaf.

(bk. hoşab)

h.+ını ‘hoşafını’ 16/14, 47/13

hoşbés ét- (<Far. hoş + bāş + T. ét-):

sohbet etmek.

h.-tim 45/18, 45/22

hökmet (<Ar. ḥukūmet): devlet.

h.+e 37/44

h.+in 37/52

hudbe (<Ar. ḥuṭbe): hutbe. (bk. ḥutbe)

h.+de 61/26, 61/38

hudbe namazı (<Ar. ḥuṭbe + <Far. namāz + T. +ı): cuma namazı.

h. 61/14

hurda (<Far. ḥorde): hurda.

h. 29/9

hurma (<Far. ḥurmā): hurma.

h. 16/14

hus¹si (<Ar. ḥuṣūṣî): hususi, özel.

h. 37/74

hutbe (<Ar. ḥuṭbe): hutbe. (bk. ḥudbe)

h. 57/59

hürmed ét- (<Ar. ħurmet + T. ét-):
saygı göstermek.

h.-iler (hürmed édiler) ‘‘hürmet ediyorlar’’ 4/21

-I-

ırla-: yırlamak, türkü söylemek.

ı.-idıla^r (ırlidıla^r) ‘‘yırlıyorlardı’’
5/22, 5/23

ışığ: ışık. (bk. ışıĥ, işıġ)

ı.+ı 22/23, 38/37

ışıĥ: ışık. (bk. ışıġ, işıġ)

ı. 9/3

ışte: işte. (bk. işte, íşte, üşte)

ı. 5/133, 42/5

ızdırab (<Ar. iztirāb): ızdırap.

ı.+ına 60/6

Izmir: yer adı. (bk. İzmir, İzmur)

I.+de 50/13

I.+e 47/40

-i-

ibaret (<Ar. ‘ibāret): ibaret.

i.-(tir) 61/30

İbraġaz: İpragaz.

İ.+lar 55/43

iç: iç. (bk. íç)

i. 52/13

i. içe-dír 52/13

i.+i 5/48

i.+ine 37/77, 48/21, 50/1, 56/29, 62/9

i.+íne 26/40, 55/33, 55/34, 56/103,

56/107, 62/8, 62/12

i.+inde 37/90, 48/30, 62/9

i.+інде 17/34, 26/41, 56/40, 57/107,

57/125, 57/126, 57/127, 61/34, 62/13,

62/17, 62/29, 62/30

i.+indekiní 24/2

- i.+ından 55/14, 56/62
i.+innen “içinden” 40/36
i.+inde(dir) 37/69
i.+indedir 62/28
i.+indeydiğ “içindeydik” 51/14
i.+imizde 33/26, 64/13
i.+lerinnen “içlerinden” 40/40
- iç:** iç. (bk. iç)
i.+ine 20/20
- iç-:** içmek.
i.-tim 57/114, 57/115
i.-tfler 47/27
i.-iler “içiyorlar” 15/5, 44/21, 50/2
i.-er 11/12
i.-in! 49/15
i.-iyorduğ “içiyorduk” 56/13
i.-idih “içiyorduk” 56/32
i.-mezdiler (içmezdile^r) 4/7
i.+mahtır “içmektir” 24/11
i.+mesini 4/8
i.+megini 11/2
i.+meginø “yemeğini” 11/7
i.-ende “içince” 56/30
- içeri:** içeri. (bk. içeri)
i. 11/10, 11/11, 33/17, 55/15
i.+de (içerde) 19/24, 33/16, 55/38
i.+sinde 2/8
- içerí:** içeri. (bk. içeri)
i.+sine 25/23
i.+sinde 22/19, 22/24, 23/14, 64/2
- için:** için. (bk. için, için)
i. 23/7, 51/23
- i.-(dir) 7/20
- içli:** içli, içi olan.
i. 26/37
- içün:** için. (bk. için, için)
i. 3/78, 3/81, 23/12, 23/12, 38/26
- idare ét-** (<Ar. idāre + T. ét-):
yetinmek.
i.-iyem (idare édiyem) “idare ediyorum” 45/8
i.-i (idare édi) “idare ediyor” 45/10
i.-iyorduğ (idare édiyorduđ) “idare ediyorduk” 56/87
- iddāya gir-** (<Ar. iddi‘ ā + T. +ya gir-):
karşıt iddialarda bahse girişmek.
i.-ersisse “iddiaya girerseniz” 33/53
- iddālı** (<Ar. iddi‘ ā + T. +lı): kazananın
önceden tahmin edilip para yatırıldığı
kumar biçimi.
i. 33/31
- ifad-:** ufatmak. (bk. ufad-)
i.-iyorduğ “ufatıyorduk” 55/13
- ifağ:** ufak. (bk. ufağ, ufağ, ufağ)
i. 5/47, 5/79, 18/10
i. ifağ 5/47
i. tefeg+i 18/10
- igne:** iğne. (bk. gine, iğne)
i.+den “iğneyle” 9/12
- iğne:** iğne. (bk. gine, igne)
i. 48/39
i.+yi 48/39
- iğbar ét-** (<Ar. iđbār + T. ét-): ihbar
etmek.

- i.-e (iḥbar éde) 33/4
- ih̄tayaç** (<Ar. iḥtiyāc): ihtiyaç.
i.+ı (ih̄tayaçı) 15/11
- ih̄tilaf** (<Ar. iḥtilāf): ihtilaf,
anlaşmazlık.
i. 40/40
- iki**: iki. (bk. ikü)
i. 2/8, 2/13, 3/16, 3/63, 3/73, 3/79,
3/82, 3/83, 5/4, 5/84, 5/85, 5/107, 5/142,
8/23, 8/24, 8/25, 8/37, 10/27, 15/5, 20/9,
20/22, 25/8, 25/19, 28/12, 30/32, 31/37,
37/4, 37/50, 38/19, 43/5, 45/49, 46/16,
46/35, 47/39, 48/47, 50/24, 53/1, 53/4,
53/13, 56/20, 52/28, 56/122, 57/32,
57/150, 57/156, 59/3, 59/17, 58/20,
59/31, 62/2, 62/10, 62/20, 63/1, 63/21,
70/1
i.-(dir) 5/110
i.+de 16/9, 48/7
i.+ye 5/109, 25/19
- iki milyon** (<T. iki + Fr. million): iki
milyon.
i.-idu “iki milyonu” 5/107
- ikinci**: ikinci. (bk. ¹kinici)
i. 11/4
- ¹kinici**: ikinci. (bk. ikinci)
i. 61/25
- ¹kindi**: ikindi.
i. 37/1, 37/8
- iki yüz bin liralık**: iki yüz bin liralık.
i. 50/24
- iki yüz elli**: iki yüz elli.
(bk. iki yüz élli)
i. 53/13
- iki yüz élli**: iki yüz elli.
(bk. iki yüz elli)
i. 3/73, 3/79, 3/82, 3/83
- ikram ét-** (<Ar. ikrām + T. ét-): ikram
etmek.
i.-miyene “ikram etmeyinceye”
3/77
- ikü**: iki. (bk. iki)
i. 37/6, 37/34
- ilaç** (<Ar. ‘ilāc): ilaç
i. 48/30
i.-tır 50/3
i.+lar 48/25
i.+ların 50/1
- ile**: ile.
i. 55/13, 56/125, 60/8, 62/1, 68/19
- ileri görüşlü**: ileri görüşlü.
i. 30/24
- ilgilen-**: ilgilenmek.
i.-diler 57/12
- ilk**: ilk.
i. 3/65, 3/67, 61/13
- ilkbahar** (<T. ilk + Far. bahār):
ilkbahar. (bk. ilkbuhar)
i.+da 50/4
- ilkbuhar** (<T. ilk + Far. bahār):
ilkbahar. (bk. ilkbahar)
i.+a 56/60
i.+da 56/19, 56/61

illa (<Ar. illā): illa. (bk. ille)

i. 30/11

illalla^h ét- (<Ar. illallah + T. ét-):

bezemek, usanmak.

i.-i (illalla^h édi) “illallah ediyor”

65/5

ille (<Ar. illā): illa. (bk. illa)

i. 3/35

imām (<Ar.): imam.

i. 70/1

İmam C^c afer (<Ar. imām + C^c afer):

kişi adı.

İ. 30/8

imānsız (<Ar. îmān + T. +sız): imansız.

i. 39/15

imkan (<Ar. imkān): imkan.

i.+ı 13/4

imza (<Ar. imzā^ʔ): imza.

i. 45/3, 45/7

imza vér- (<Ar. imzā^ʔ + T. vér-):

imza atmak.

i.-dim (imzayı verdim) 45/33

i.! 45/27

in-: inmek. (bk. yén-, yin-)

i.-míyem “inmiyorum” 10/59

i.-mi “inmiyor” 10/53, 10/62,

17/25, 17/28

i.-em “ineyim” 10/60

i.+mege 17/27

inan-: inanmak.

i.! 39/13, 39/17

inan ét-: söylenenin doğru olduğuna karşındaki kişiyi inandırmak için

söylenen bir söz.

i.! 39/12

‘inat (<Ar. ‘inād): inat.

‘i. 61/37

ince: ince.

i. 67/3, 68/16

incel-: incelmek.

i.-dihçe “inceldikçe” 68/16

incir (<Far. encîr): incir.

i. 68/24

i.+imø “incirimi” 68/24

indi: şimdi. (bk. hindi, hîndi, şîndi, şimdi, şîndi)

i. 33/47, 41/11, 43/23, 43/26, 43/27, 43/37

inek: inek.

i. 43/5, 43/15

i.+in (inegin) 9/7

i.+ín (inegín) 9/8

i.+im (inegim) 45/50

i.+i (inegi) 45/44

insan (<Ar. insān): insan.

i. 11/11, 56/49, 67/3

i.-(dır) 22/2

i.+ın 22/36, 47/38, 56/2, 56/71

i.+ların 23/5

i.+lara 29/2

insanoğlu (<Ar. insān + T. oğlu):

insanoğlu.

i. 22/21

- i.+ndaki 22/38
- ip:** ip.
i.+i 61/46
- iplik:** iplik.
i.+inen (ipliginen) ‘‘ipliğiyle’’ 47/26
- iptal ét-** (<Ar. ibtāl + T. ét-): iptal etmek.
i.-iyordun (iptal édiyordun) 2/1
- irağ:** irak, uzak. (bk. irah, uzak)
i. irah 68/11
- irah:** irak, uzak. (bk. irah, uzak)
i.-tur ‘‘iraktır’’ 47/12
- İran:** yer adı.
İ.+da mı? 25/30
- iri:** iri.
i. yarı-(dır) 36/2
- irkil-:** irkilmek.
i.-i ‘‘irkiliyor’’ 64/14
- is:** is. (bk. his)
i. 9/17
i.+i 9/15
- isim** (<Ar. ism): isim.
i. 22/1, 22/9, 22/19, 22/24
i.+i (ismi) 45/67
i.+iní 22/6
i.+íní 12/2, 12/4, 12/5, 22/30
i.+інде (ismінде) 34/11
i.+lerí 22/4, 22/5
i.+lerín 22/4
- İstambul:** yer adı. (bk. İstanbul)
İ. 2/12
- İstanbul:** yer adı. (bk. İstanbul)
- İ. 51/4
İ.+a 34/2
- iste-: 1)** istemek. (bk. íste-)
i.-di 33/64
i.-dih ‘‘istedik’’ 31/43
i.-iyem (istiyem) ‘‘istiyorum’’ 57/50
i.-i (isti) ‘‘istiyor’’ 5/100, 10/62, 17/29, 68/17
i.-se 5/15
i.-mese 5/15
i.-rsen 31/9, 57/39
i.-idi (istidi) ‘‘istiyordu’’ 5/98, 5/155, 5/156
i.-rse 16/13
i.-díđí 40/42
i.-yerağ ‘‘isteyerek’’ 24/3
- 2)** kız istemek. (bk. íste-)
i.-díler 46/11, 53/8
i.-yorum (istiyorum) 31/16
i.-riz 31/1
i.-idi (istidi) ‘‘istiyordu’’ 5/3
i.-idíle^r (istidíle^r) ‘‘istiyorlardı’’ 5/3
- íste-: 1)** istemek. (bk. iste-)
í.-dim 68/6, 68/26
í.-rdíđ ‘‘isterdik’’ 20/10
í.-iyen (ístiyen) 10/13
í.-meyen 10/13
í.-rken 10/30
- 2)** kız istemek. (bk. iste-)
í.-díler 46/21
í.-díle^r 58/11
i.+mege ‘‘istemeye’’ 46/8

ister... ister: ister ... ister.

í. 22/12

istirahat ét- (<Ar.istirāḥat + T.ét-):
dinlenmek.

i.-tím 51/22

iş: 1) bir sonuç elde etmek için yapılan
çalışma.

i. 5/72, 29/28, 33/26, 41/5, 63/24

i. güc 29/28

i. güc+iyø ‘‘işini gücünü’’ 70/12

i.+i 2/1, 31/19, 31/20, 61/36

i.+ten 29/6

i.+üm ‘‘işim’’ 61/6

i.+ín 2/1

i.+iy ‘‘işin’’ 61/6

i.+iyø ‘‘işini’’ 70/12

i.+ímízden 29/33

i.+ler 71/2

iş tut-: çalışmak, bir işle uğraşmak.

i.-tuğiy (tuttuğiy işler) ‘‘tuttuğun
işler’’ 71/2

işini gör-: işini yapmak.

i.-! (işinø gör!) ‘‘işini gör!’’ 57/40

2) meslek.

i. 63/6

i.+i 29/27

i.+e 16/5

i.+i 47/5

i.+íne 16/6

3) ahlak.

i.+ímíz 29/7

işaret (<Ar. iřāret): el ve yüz
hareketleri.

i.+le 4/31, 4/32

işçi: işçi.

i.-(dir) 56/118

işe-: işlemek.

i.-i (işi) ‘‘işiyor’’ 14/6

i.-yemi (işiyemi) ‘‘işeyemiyor’’ 14/5

işğ: ışık. (bk. ışğ, ışıḥ)

i.+ıyla 9/18, 55/39

i. mişğ 9/18

işmağ: yufka ekmek.

i. 26/6, 26/24

i.+ı 26/40

işne: vişne.

i. mişne 5/55

işte: işte. (bk. işte, işte, üşte)

i. 2/1, 2/8, 4/35, 5/66, 5/77, 5/88,
5/111, 5/113, 8/42, 9/13, 20/12, 20/18,
25/29, 26/27, 28/13, 29/31, 30/25, 31/1,
31/22, 31/28, 31/31, 33/27, 34/4, 34/6,
37/2, 37/7, 37/58, 38/8, 38/39, 40/9,
40/12, 40/34, 40/35, 41/31, 44/33,
44/38, 45/75, 50/8, 58/7, 58/13, 58/22,
58/25, 58/36, 59/15, 59/7

işte: işte. (bk. işte, işte, üşte)

í. 22/19, 64/10

it: it, köpek.

i. 37/77

i.+in 37/77

iyi: iyi. (bk. éyi)

i. 3/81, 29/13, 31/39

i.-ydi 51/8

İzmir: yer adı. (bk. İzmir, İzmir)

İ.+e 43/14, 45/15

İ.+de 45/15

İ.+dedir 41/11

İzmir: yer adı. (bk. İzmir, İzmir)

İ.+de 41/12

-K-

ķabar-: kabarmak.

ķ.-i ‘‘kabarıyor’’ 63/22, 63/23, 63/28

ķ.-diħtan ‘‘kabardıktan’’ 63/23

ķabuķ: kabuk.

ķ.+u (ķabuķu) 9/13

ķabuķsuz: kabuksuz.

ķ.-du 43/31

ķabul ét- (<Ar. ķabūl + T. ét-): kabul

etmek. (bk. ķebıl ét-)

ķ.-ersen (ķabul édersen) 61/11

ķ.-misense ‘‘kabul etmiyorsan’’

61/11

ķabul éttír- (<Ar. ķabūl + T. éttír-):

kabul ettirmek.

ķ.-mezdi 28/36

ķabul ol- (<Ar. ķabūl + T. ol-): kabul

olmak. (bk. ķebıl ol-)

ķ.-du 33/66

ķabullan- (<Ar. ķabūl + T. +len-):

kabullenmek.

ķ.-acağam ‘‘kabulleneceğim’’ 61/11

ķaç: kaç. (bk. ķáč)

ķ. 4/7, 4/14, 31/27, 45/20, 45/29,

48/60, 49/15, 54/8, 59/6

ķ.+a(dır) 37/41

ķ.+teydi ‘‘kaçtıydı’’ 54/13

ķáč: kaç. (bk. ķaç)

ķ. 8/20, 8/26

ķaç- kaçmak.

ķ.-miş 40/25

ķ.-tı 33/13

ķ.-ti ‘‘kaçtı’’ 54/21

ķ.-ıyor 18/38

ķ.-i ‘‘kaçıyor’’ 52/24

ķ.-aram ‘‘kaçarım’’ 69/2

ķ.-ın! 42/22

ķ.-an 33/13

ķ.-anlara 18/37

ķ.-anlardan 18/41

ķ.-a kaç-a 40/9

ķaçak: yasalara uygun olmayan

şekilde.

ķ. 55/26

ķaçır- kaçırmaq. (bk. ķaçırt-, ķaçır-)

ķ.-i ‘‘kaçırıyor’’ 35/5, 35/18

ķaçırt- kaçırmaq. (bk. ķaçır-, ķaçır-)

ķ.-masın? ‘‘kaçırmasın mı?’’ 39/9

ķaçir- kaçırmaq. (bk. ķaçır-, ķaçırt-)

k.-miyeydiz ‘‘kaçırmayaydınız’’
 18/46
ğada: kadar. (bk. ğadar, ğade, ğadē,
 ğader, ğade^f, ğa^e)
 k. 25/32, 29/15, 30/37
ğadar: kadar. (bk. ğada, ğade, ğadē,
 ğader, ğade^f, ğa^e)
 k. 29/33, 48/48
 k.-(dır) 26/39
ğadastıro (<İsp. catastro): kadastro.
 k.+da 35/7
ğade: kadar. (bk. ğada, ğadar, ğadē,
 ğader, ğade^f, ğa^e)
 k. 2/1, 3/19, 3/43, 3/70, 3/77, 4/1,
 4/7, 4/14, 5/47, 5/77, 5/90, 5/123, 8/26,
 9/12, 24/13, 48/51, 48/52, 65/15
ğadē: kadar. (bk. ğada, ğadar, ğade,
 ğader, ğade^f, ğa^e)
 k. 33/15, 33/30, 33/35, 34/13
ğader: kadar. (bk. ğada, ğadar, ğade,
 ğadē, ğade^f, ğa^e)
 k. 18/44, 19/7, 19/27, 26/38, 30/12,
 56/5, 56/7, 56/12, 56/14, 56/22, 56/24,
 56/51, 56/66, 57/18, 57/94, 59/9, 65/7
ğade^f: kadar. (bk. ğada, ğadar, ğade,
 ğadē, ğade^f, ğa^e)
 k. 1/21, 4/8, 18/42, 33/2, 36/13,
 36/25, 37/2, 37/3, 37/32, 37/61, , 37/61,
 39/15, 40/8, 40/40, 40/41, 40/42, 68/13
ğadı (<Ar. ğādī): kadı.
 k.+ya 60/1
ğadın: kadın.

k. 1/19, 5/143, 8/4, 8/37, 8/41, 13/12,
 24/1, 24/5, 33/42, 38/16, 44/1, 44/7,
 44/26, 45/52, 52/12, 52/13, 52/15,
 57/156, 57/161, 61/44
 k.-(dır) 57/151
 k.+ın 8/39, 8/40, 10/47, 24/7, 64/16
 k.+ı 8/4, 10/42
 k.+lar 1/1, 2/7
 k.+nar ‘‘kadınlar’’ 20/1, 24/2, 28/1,
 42/24, 52/14
 k.+nara ‘‘kadınlara’’ 64/3
 k.+larda 14/20
 k.+ları 10/38, 15/3
ğa^e: kadar. (bk. ğada, ğadar, ğade,
 ğadē, ğader, ğader)
 k. 28/34
ğafa (<Ar. ğafā): kafa, baş. (bk. ğafa)
 k.+yı 5/94, 5/102
 k.+mda 39/17
 k.+mdan 57/113
 k.+sını 10/50
 k.+sına 1/10, 10/43, 10/46, 10/47,
 20/16
 k.+sında 57/126
 k.+sında(dır) 1/12
 k.+sından 51/16
 k.+ları 5/152
 k.+larına 28/29
ğafasінде bi yér yap- (<Ar. ğafā +
 T. +sінде bi yér yap-): aklında kalmak.
 k.-ub ‘‘kafasında bir yer yapmış’’
 33/24

kaşafayı oynat- (<Ar. kaşafā + T. +yı oynat-): akıl sağlığını yitirmek.
 (bk. kaşafayı yé-)
 k.-miştu ‘‘kaşafayı oynatmıştı’’ 5/94

kaşafayı yé- (<Ar. kaşafā + T. +yı yé-): akıl sağlığını yitirmek.
 (bk. kaşafayı oynat-)
 k.-mişti 5/102

kaşfile (<Ar. kaşfile): kafile.
 k. 37/58

kağıt: lira. (bk. kağıt, lira, lire, nıra)
 k. 3/11, 3/14, 3/45, 3/49, 3/72, 3/73, 3/78, 3/79, 3/81, 3/82, 3/83, 14/13
 k.-idu ‘‘kağıttı’’ 3/74
 k.-(tır) 3/71
 k.+ı (kağıdı) 3/12
 k.+tan 3/81

kağıt: lira. (bk. kağıt, lira, lire, nıra)
 k. 5/113

kaş- **1)** gitmek üzere yerinden ayrılmak.
 k.-ib ‘‘kalkmış’’ 69/15
 k.-tış ‘‘kalktık’’ 57/123
 k.-idiş ‘‘kalkıyorduk’’ 37/1

2) doğrulmak. (bk. kaş-)
 k.-tum 45/53
 k.-ardış ‘‘kalkardık’’ 19/6
 k.+maştır 24/11
 k.-ıp 57/119

3) uyanarak yataktan ayrılmak.
 (bk. kaş-, kaş-)
 k.-ıyor 19/10

k.-i ‘‘kalkıyor’’ 16/9
 k.-ıyordun 56/3
 k.-ardış ‘‘kalkardık’’ 56/10

4) varlığı son bulmak.
 k.-miş 18/7
 k.-uptur ‘‘kalkmış’’ 41/37
 k.-tı 4/28, 10/39

5) soyulmak.
 k.-idu ‘‘kalkıyordu’’ 9/13

6) girişmek. (bk. kaş-)
 k.-tuş ‘‘kalktık’’ 47/17
 k.-i ‘‘kalkıyor’’ 63/18
 k.-idu ‘‘kalkıyordu’’ 9/28

7) yükselerek taşmak.
 k.-ti ‘‘kalktı’’ 54/10

8) ortaya çıkmak.
 k.-acaş ‘‘kalkacak’’ 48/54

9) yukarı doğru hareketlenmek.
 k.-tı 57/60
 k.-maz 57/51
 k.-tise ‘‘kalktıysa’’ 57/49
 k.-idu ‘‘kalkıyordu’’ 37/28, 37/29
 k.-mıyor 57/54
 k.-mazse ‘‘kalkmazsa’’ 57/49

kaşvaltı (<Ar. kaşve + T. altı):
 kaşvaltı. (bk. kaşvaltı)
 k. 16/10

kaşvaltılığ (<Ar. kaşve + T. altı + lığ):
 kaşvaltılık, kaşvaltıda yenen yiyecek.
 k.-tır 16/7
 k.-(tır) 16/12

kaşve (<Ar.): kaşvehane.

k.+le^r 37/48
ķáhveci (<Ar. ķahve + T. +ci):
 kahveci, kahvehane sahibi.
 ķ.+ye 26/15
ķaķ-: girişmek. (bk. ķaķ-)
 ķ.-tılar 47/27
ķal-: 1) olduğu yeri ve durumu sürdürmek.
 ķ.-miş 30/32, 40/34
 ķ.-ib “kalmış” 38/3, 38/27
 ķ.-dım 53/8, 58/36
 ķ.-dı 29/14, 40/37, 51/19
 ķ.-di “kaldı” 54/8
 k.-acağam “kalacağım” 35/13
 k.-acağam? “kalacak mıyım?”
 33/23
 k.-acaz “kalacağız” 26/21
 ķ.-ır mı? 45/30
 k.-ırsız “ kalırsınız” 62/26
 ķ.-a 69/18, 71/9, 71/13
 ķ.-! 58/33
 ķ.-sın! 55/49, 68/27
 ķ.-idı “kalıyordu” 56/59
 ķ.+madır 25/26
 ķ.-an 29/16
 ķ.-anı 43/12
 ķ.-anlara 40/44
 2) hayatını sürdürmek.
 ķ.-mayıp “kalmamış” 62/22
 ķ.-dı 40/9
 ķ.-dım 47/39
 ķ.-dih “kaldık” 42/1

ķ.-mayasan “kalmayasın” 71/7
 ķ.-an 40/9
 3) zaman, uzaklık veya nicelik bakımından belirtilen miktarda bulunmak.
 ķ.-miş 48/44
 ķ.-mişiz 29/21
 ķ.-dı 3/82, 43/14, 61/25
 ķ.-di “kaldı” 3/79
 ķ.-ub “kaldı” 59/9
 ķ.-madı 30/31
 ķ.-madi “kalmadı” 33/16
 ķ.-a 2/13
 ķ.-sın! 3/73
 ķ.-urdu “kalırdı” 5/134
 4) ikamet etmek.
 (bk. otir-, otur-, yaşı-)
 ķ.-mışıım 50/10
 ķ.-dım 50/17
 ķ.-amiyam “kalamıyorum” 45/42
 ķ.-misan “kalmıyorsun” 45/41
 ķ.-i “kalıyor” 45/38, 45/39, 45/40
 ķ.-mi “kalmıyor” 45/40, 45/49
 ķ.-mam 45/45
 5) bir yerde bir süre beklemek.
 ķ.-dığ “kaldık” 51/11
 ķ.-ır 3/57
 ķ.-idim “kalıyordum” 41/10
 6) geçici olarak durmak.
 ķ.-mi “kalmıyor” 13/4
 ķ.-ır 13/17
 ķ.-idih “kalıyorduk” 3/67, 37/66

ķ.-ırdı 3/52, 3/60

ķ.-ırdıķ ‘‘kalırdık’’ 3/66

ķ.-an 13/19

ķ.-dıķça 13/11

ķalb (<Ar.): 1) gönül.

(bk. gönül, göyün, ķalp)

ķ. 68/7

ķ.+i 68/29

2) kalp hastalığı. (bk. ķalp)

ķ.+ı 16/1

ķaldır-: 1) bulunduğu yerden almak.

ķ.-dım 34/30

ķ.-dılar 57/93

ķ.-ıyıķ ‘‘kaldırıyoruz’’ 11/4

ķ.-ılar ‘‘kaldırıyorlar’’ 45/16

ķ.-mam 44/13

ķ.! 34/19, 34/29

ķ.-sınler! ‘‘kaldırsınlar’’ 57/48

2) yukarı doğru hareket ettirmek.

ķ.-dım 45/18

ķ.-dı 45/74, 57/60

ķ.! 45/73

ķ.-ıp 25/9

3) ölüyü gömmek.

ķ.-i ‘‘kaldırıyor’’ 8/9

ķ.-iler ‘‘kaldırıyorlar’’ 57/44

ķ.-idíla^f ‘‘kaldırıyorlardı’’ 8/6

ķalem (<Ar.): kalem.

ķ. 46/14

ķ.+nen 9/11

ķalevzon (<Fr. canalisation):

kanalizasyon.

ķ. 48/25

ķalķ-: 1) doğrulmak. (bk. ķaķ-)

ķ.-tı 45/46

2) uyanarak yataktan ayrılmak.

(bk. ķaķ-, ķalķ-)

ķ.-idıķ ‘‘kalkıyorduk’’ 56/53

ķalıp (<Ar. ķālib): kalıp.

ķ.+ı (ķalıbı) 22/22

ķalıbına otur- (<Ar. ķālib + T. +ına

otur-): (bebek için) doğum sonrası sağlıklı bir biçimde yaşamına devam etmek.

ķ.-up 22/23

ķalķ-: uyanarak yataktan ayrılmak.

(bk. ķaķ-, ķalķ-)

ķ.-tım 68/37

ķalp (<Ar. ķalb): kalp.

(bk. gönül, göyün, ķalb)

ķ.+i 56/2, 56/71

ķamyon (<Fr. camion): kamyon.

(bk. ķanyon)

ķ. 37/18, 37/19

ķan: kan.

ķ. 22/38

ķan yap-: kan davası gütmek.

ķ.-san 30/16

ķana-: kanamak.

ķ.-idu (ķanidu) ‘‘kanıyordu’’ 9/13

ķanat-: kanatmak.

ķ.-ana ‘‘kanatıncaya’’ 9/12

ķanyon (<Fr. camion): kamyon.

(bk. ķamyon)

- ķ.+nar ‘‘kamyonlar’’ 47/2
- ķap:** kap.
ķ. 57/17
ķ. ķacaķ-tır 17/9
- ķapad-:** kapatmak. (bk. ķapat-)
ķ.-irdılar 26/40
- ķapalı:** kapalı.
ķ. 38/3, 38/27
- ķapat-:** kapatmak. (bk. ķapad-)
ķ.-ırılķ ‘‘kapatırız’’ 23/10
- ķapı:** kapı. (bk. ķapı, ķapu)
ķ. 17/17, 17/18
ķ.+nın 17/27, 17/33, 47/3, 64/7
ķ.+da 68/12
ķ.+sıø ‘‘kapisını’’ 69/6
- ķapı:** kapı. (bk. ķapı, ķapu)
ķ.+yin ‘‘kapının’’ 59/13
ķ.+yın ‘‘kapının’’ 10/58
ķ.+yi ‘‘kayı’’ 45/16, 59/10, 59/12,
59/13, 59/24
- ķapu:** kapı. (bk. ķapı, ķapı)
ķ.-(dır) 68/12
ķ. ķapu 68/12
ķ.+yuz ‘‘kapımız’’ 68/12
- ķar:** kar.
ķ. 16/18, 16/19, 48/46, 53/3, 53/16
ķ.+i ‘‘karı’’ 16/19
- ķara: 1)** siyah.
ķ. 55/1, 67/4, 68/37, 71/4, 71/15
ķ.+sı 9/28
ķ.+sına 68/2
ķ.+sını 9/6, 9/19
- ķ.+yı 9/9
- ķara ol-:** kararmak. (bk. ķaral-)
ķ--ub ‘‘kara olmuş’’ 68/40
- 2)** esmer.
ķ.+ya 68/33
- 3)** kötü, uğursuz.
ķ.-ymış 68/16
- ķarabalıķ** (<Ar. ğalebe + T. +lık):
kalabalık.
ķ.+tan 37/31
- ķaraköse:** yer adı.
ķ.+den 40/2
- ķaraķola düş-** karakolluk olmak.
ķ.+mağ 30/4
- ķaral-:** kararmak. (bk. ķara ol-)
ķ.-dım 69/12
- ķaranuķ:** karanlık.
ķ. 37/79, 37/81
- ķarar vér-** (<Ar. ķarār + T. vér-): karar
vermek.
ķ.-ırse 30/19
ķ.-mese 31/11
- ķardař:** kardeş. (bk. ķardeř)
ķ. 11/13, 21/9, 38/26, 60/2
ķ.+ım 35/5, 35/14, 35/17, 37/35,
46/10
ķ.+ıyla ‘‘kardeşinle’’ 68/33
ķ.+ı 57/132
- ķardeř:** kardeş. (bk. ķardař)
ķ.+ım 37/50
ķ.+ım 45/66
ķ.+ının 17/20

Ķarecdaĝ: yer adı.

Ķ.+dan 16/18

Ķarı: kadın. (bk. Ķari)

Ķ. 45/38

Ķarın: karın.

Ķ.+ım (Ķarnım) 68/17

Ķ.+ınnan (Ķarnınnan) ‘‘Ķarnından’’

5/144

Ķ.+ımız (Ķarnımız) 56/48

Ķarıřtır-: karıştırmak.

Ķ.-iler ‘‘Ķarıřtırıyorlar’’ 56/103

Ķ.-ırlar 26/28

Ķari: kadın. (bk. Ķarı)

Ķ. 57/153

Ķariř: müdahale etmek.

Ķ.-yiydiz ‘‘Ķarıřmayaydınız’’ 57/55

Ķarpuz (<Far. Ķarbüz): karpuz.

Ķ. 28/27, 48/12, 48/15, 48/26

Ķ.-(dur) 48/17

Ķ.+a 48/31

Ķ.+u 48/22

Ķarşı: karşı.

Ķ. 68/26

Ķ.+ya 68/26

Ķ.+da 25/17, 28/22

Ķ.+daki 25/10, 25/23, 28/33

Ķ.+dan 69/11

Ķ.+na 45/16

Ķ.+nda 3/9

Ķ.+ndan 44/13

Ķ.+sına 4/15, 4/33, 47/19, 47/21

Ķ.+sine ‘‘Ķarşısına’’ 40/9

Ķ.+sında 56/23

Ķ.+mıza 37/14

Ķ.+mızda 68/11

Ķarşıla-: 1) karşılamak.

Ķ.-rılıĝ ‘‘Ķarşılarız’’ 29/1

2) maddi olarak denk getirmek.

Ķ.-rdılıĝ ‘‘Ķarşılardık’’ 6/11

Ķarşılık: karşılık.

Ķ.+ımı (Ķarşılıĝımı) 6/11

Ķartal: kartal.

Ķ. 51/4

Ķasap (<Ar. Ķaşşāb): kasap.

Ķ.+a (Ķasaba) 37/15

Ķasnaĝ: kasnak, enli çember.

Ķ. 61/18

Ķaş: kaş.

Ķ.+a 69/5

Ķ.+ı 68/40

Ķ.+ına 46/14

Ķ.+ları ‘‘Ķaşları’’ 68/15, 68/29

Ķ.+larıyin ‘‘Ķaşlarının’’ 68/2

Ķaşıĝ: kaşık. (bk. kaşık, kařuĝ)

Ķ. kařuĝ+a 4/9

Ķařık: kaşık. (bk. kařıĝ, kařuĝ)

Ķ.+ınnan (Ķařıĝınnan) ‘‘Ķařıĝından’’

35/5, 35/18

Ķ.+lar 56/44

Ķaşla-: sevdiĝi kişinin kaşından

etkilenmek.

Ķ.-r 68/15

Ķařuĝ: kaşık. (bk. kařıĝ, kaşık)

Ķ+a 4/9

kat: 1) tabaka.

ķ. 20/30

2) (giyecek ve yatak için) takım.

ķ. 3/35, 5/8, 31/42

ķ.+ı 15/9

kat-: 1) eklemek.

ķ.-tı mı? 68/36

ķ.-ıyorlar 26/6

ķ.-i ‘katıyor’ 8/17, 8/18

ķ.-iler ‘katıyorlar’ 56/103

ķ.-ıyorlardı 26/25

ķ.-idılar ‘katıyorlardı’ 26/24

2) yanına almak, dahil etmek.

ķ.-idiķ ‘katıyorduk’ 37/14

ķ.-arsaⁿ 8/15

katla-: katlamak.

ķ.! 68/27

katlı: katlı halde.

ķ.-(dır) 69/11

ķav-: kovmak.

ķ.-ar 68/42, 69/3

ķ.-idılar ‘kovuyorlardı’ 37/48

ķavaltı (<Ar. ķahve + T. altı):

ķahvaltı. (bk. ķahvaltı)

ķ.+ya 56/89

ķavil (<Ar. ķavl): söz.

ķ.+iyle (ķavliyle) 53/6

ķavun: kavun.

ķ. 48/12

ķavuş-: kavuşmak.

ķ.-tu 60/8

ķ.-anda ‘kavuşunca’ 68/24

ķaybet- (<Ar. ġā’ib + T. et-): yitirmek.

ķ.-miyiķ ‘ķaybetmiyoruz’ 24/8

ķaybol- (<Ar. ġā’ib + T. ol-):

ķaybolmak.

ķ.-du 57/140

ķayın: eşlerden birinin erkek

kardeşinin diğer eşe göre durumu.

ķ.+ımın (ķaynımın) 47/9

ķ.+ımna (ķaynımna) ‘ķaynımla’

47/29

ķayınbaba: kayınbaba. (bk. ķaynbaba)

ķ. 4/5

ķ.+ya 4/21

ķ.+dan 4/16

ķ.+m 46/3, 46/7

ķ.+sı 18/9

ķayınpeder (<T. ķayın + Far. peder):

ķayınpeder.

ķ.+i 18/9

ķayna-: kaynamak.

ķ.-miş 57/85

ķ.-r 31/3

ķ.-yordu (ķaynıyordu) 56/12

ķ.-idı (ķaynidı) ‘ķaynıyordu’ 56/31

ķaynad-: kaynatmak. (bk. ķaynat-)

ķ.-iler ‘ķaynatıyorlar’ 56/103

ķ.-irdılar 26/40

ķ.-idılar ‘ķaynatıyorlardı’ 56/107

ķaynana: kaynana. (bk. ķeynana)

ķ. 4/5, 52/1

ķ.+ya 4/21, 52/2

ķ.+dan 4/16

ķ.+mın 3/65

ķ.+siydu “kaynanasıydı” 7/5

ķaynat-: kaynatmak. (bk. ķaynad-)

ķ.-tı 49/6

ķ.-ilar “ķaynatıyorlar” 50/2

ķ.-ır 26/20

ķ.-idin “ķaynatıyordun” 26/29

ķaynbaba: kayınbaba. (bk. ķayınbaba)

ķ. 3/67

ķ.+mın 3/65

ķ.+sı 3/81

ķaysı (<Far. ķayşî): kayısı. (bk. ķaysi)

ķ. 5/59

ķaysi (<Far. ķayşî): kayısı. (bk. ķaysı)

ķ. 5/54, 26/27

ķaz: kaz.

ķ.+ı 39/9

ķ.+a 39/7

ķaza (<Ar. ķazā’): kaza. (bk. ķaze)

ķ. 51/10

ķazan: kazan.

ķ.+ın 9/28

ķ.+lar 31/3

ķazan-: kazanmak.

ķ.-acam “ķazanacağım” 62/18

Ķazancı: yer adı. (bk. Ķazancı)

Ķ. 57/2, 57/3

Ķazancı: yer adı. (bk. Ķazancı)

Ķ.+dan 3/36

Ķ.+ya 3/39, 3/64

ķaze (<Ar. ķazā’): kaza. (bk. ķaza)

ķ.+ye 71/5

Ķazım Dede (<Ar. kâzım + T. dede):

ķişi adı.

Ķ.-ydi 5/67

ķebab ol- (<Ar. kebāb + T. ol-): yüreği yanmak.

ķ.-ubam “ķebab oldum” 68/39

ķebil ét- (<Ar. ķabūl + T. ét-): kabul etmek. (bk. ķabul ét-)

ķ.-e (ķebil éde) 70/4

ķebil ol- (<Ar. ķabūl + T. ol-): kabul olmak. (bk. ķabul ol-)

ķ.-sun! (ķebil ossun!) 70/5

ķeçi: keçi.

ķ.+lere 37/95

ķefen (<Ar.): kefen. (bk. kefin)

ķ. 8/23

ķ.+ı 23/2

ķefin (<Ar. kefen): kefen. (bk. kefen)

ķ. 8/27, 8/28

ķ.+i 8/3

ķ.+ı 13/2

ķefiye (<Ar. ketfiyye): bir çeşit başlık. (bk. ķofı, ķofu, ķofı)

ķ. 1/10

ķele: kele, “ayol, hey, yahu” anlamında ünlem.

ķ.! 7/14, 47/19

ķelime (<Ar.): kelime.

ķ.+sını 20/9

ķelle (<Far.): kelle.

ķ.+mızı “ķellemizi” 37/26

ķemik: kemik.

k.+i (kemigi) 25/33

kenar (<Far. kenār): kenar.

k.+ında 48/13, 48/14

k.+larına 48/28

kendi: kendi. (bk. kendí, öz)

k. 8/18, 40/40, 65/10

k. kendine 40/40

k.+sîne 3/28, 3/29

kendí: kendi. (bk. kendi, öz)

k. 23/4

k.+ne 4/10

k.+sı 18/11, 21/11, 57/148

k.+síní 23/10

k.+sından 65/4

kendíní bîl-: durum ve onuruna yakışacak biçimde davranmak.

k.-en 10/14

kepçe (<Far. kefçe): kepçe.

k.+ye 34/8

kere (<Ar. kerre): kere, defa.

k. 4/16, 5/151, 33/5, 45/1, 45/20, 45/29, 54/1

Kerem (<Ar.): kişi adı.

K. 60/5, 60/8

kerpiç: kerpiç.

k. 57/72

k.+i 57/72

k.+i (kerpici) 57/73, 57/77

k.+le 54/2

kervan (<Far. kārban): kervan.

k. 37/38

kes-: 1) bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi parçalamak.

k.-ti 62/31

k.-i ‘kesiyor’ 32/7

k.! 32/13

k.-iyorduh ‘kesiyorduk’ 55/27

2) hayvanın başını gövdesinden ayırmak.

k.-iyıh ‘kesiyoruz’ 21/3

k.-idím ‘kesiyordum’ 21/6

k.-idi ‘kesiyordu’ 5/42

k.-idíler ‘kesiyorlardı’ 5/127

k.-idíle ‘kesiyorlardı’ 5/40, 5/126

k.-erdi 2/3

k.-erdíler 22/30

3) son vermek.

k.-miş 40/34

k.-idi ‘kesiyordu’ 5/28

4) değer biçmek.

k.-i ‘kesiyor’ 5/4

k.-erdi 31/26

k.-erlerse 18/13

k.+mesí 5/5

k.+meğe 43/33

kesip biç-: bir konu hakkında uzun uzun düşünerek karar vermek.

k.-erdi 31/26

kesik: kısa.

k. 1/7

kesravan: yedi renkten oluşan kadın poşusu.

k. 20/44, 20/45

kesil-: kesilmek.

k.-ír 31/3

k.-írdi 22/10, 31/29, 32/5

k.-írdí 22/13

kesimli: kısımlı.

k. 30/28

keşik: bir tür kuşak.

k. 20/24, 20/32

k.+ler 20/25

keşke (<Far. kâşki): keşke.

k. 68/40

keşkek (<Far.): keşkek, buğdayın etle kaynatılmasıyla yapılan bir tür yemek.

k. 26/2, 26/35

keten (<Ar. kettān): keten.

k. 1/8, 1/17, 1/18, 1/22

k. meten 1/8

kev (<Far. kūy): köy. (bk. köv, kōv, köy, küy)

k. 29/15, 30/32, 30/34, 30/35, 30/36

k.+de 31/37

k.+i “köyü” 2/8

k.+lerde 2/11, 30/30

Kevser (<Ar. kevşer): kişi adı.

K. 57/155

keynena: kaynana. (bk. kaynana)

k.+lar 9/28

kible (<Ar. kible): kible.

k.+ye 33/61, 33/64

kiblele- (<Ar. kible + T. +le-):

kiblelemek, ölüyü kibleye doğru uzatmak.

k.-rılıh “kiblelerimiz” 23/10

kıkırdak: kıkırdak.

k. 25/33

kılavuz ol-: yönlendirmek.

k.-du 68/4

kılçık: kılçık.

k.+ı (kılçığı) 55/48

kımbıl (<Ar. kımıl): kımıl zararlısı.

k. 35/14, 35/15

k.-dır 35/14

kına-: ayıplamak.

k.-rsuⁿ “kınarsın” 69/9

k.-mayın! 68/37

kınefür (<Ar. karanful): karanfil.

k. 68/20

k.+ler 68/19

kıp kırmızı (T. kıp + Ar. kırmizî):

kıpkırmızı.

k.-(dır) 49/8

kıp kırmızı ol- (T. kıp + Ar. kırmizî + T. ol-): kırmızı hale gelmek.

k.-i “kıpkırmızı oluyor” 49/12

k.-urdu 32/12

kır-: 1) kırmak.

k.-dın mı? 26/3

k.-i “kırıyor” 17/35

k.-ardıh “kırardık” 20/10

k.-ardula^r “kırarlardı” 20/19

2) incitmek.

k.-ib “kırıp” 5/14

k.-midıla^r “kırıyorlardı” 42/5

kıraç: verimsiz arazi.

- k.+lar 69/1
 k.+u (kıracu) ‘‘kıracı’’ 68/8
ķırah: kulak. (bk. ķulak)
 k.+larımnda 5/85
ķıratlı (<Fr. cravate + T. +lı): kravatlı.
 k.-(dır) 69/11
ķırıl-: kırılmak.
 k.-ır 37/63, 37/64
ķırķ: kırk.
 k. 38/3, 38/4, 38/25, 48/15, 52/22,
 53/8
ķırķ bin: kırk bin.
 k. 50/29
ķırķ ķat: kefenin kısımlarından biri.
 k. 8/3
 k.+ı 8/34
ķırmızı (<Ar. ķirmizî): kırmızı.
 (bk. ķırmızı, ķırmızı)
 k. 1/10, 5/147, 38/6, 38/18, 38/20,
 43/39
 k.-(dır) 38/11
ķırmızı (<Ar. ķirmizî): kırmızı.
 (bk. ķırmızı, ķırmızı)
 k. 57/90, 57/126
ķırmızı (<Ar. ķirmizî): kırmızı.
 (bk. ķırmızı, ķırmızı)
 k. 43/36
ķısa: kısa.
 k. 8/39
ķısım (<Ar. ķism): kısım.
 k.+ı (ķısmı) 1/18
ķış: kış.
- k.-tır 33/2
ķıtlıķ (<Ar. ķaħt + T. +lık): kıtlık.
 k. 55/49
ķıy-: **1)** acımadan bir kötölük yapmak.
 k.-an 68/35
 k.-mazidum ‘‘kıymazdım’’ 66/3
2) bir şeyi tüketmeye razı olmak.
 k.-midıħ ‘‘kıymıyorduk’’ 42/16
ķıymet (<Ar. ķiyemet): kıymet.
 k. 4/2, 4/21, 38/26, 41/35
ķıymetli (<Ar. ķiyemet + T. +li):
 kıymetli.
 k. 32/16, 56/112
 k.-ydi 56/95, 56/104
ķız: **1)** kız.
 k. 1/18, 1/22, 3/25, 3/27, 3/28, 3/31,
 3/53, 5/143, 10/1, 10/11, 10/21, 10/62,
 15/2, 18/1, 18/10, 18/38, 22/12, 31/8,
 31/11, 5/25, 52/22, 52/24, 53/6, 66/1,
 66/2
 k.-dır 1/16
 k.+ın 31/14, 52/26
 k.+ı 3/36, 18/17, 53/5, 58/5, 69/3
 k.+a 10/4, 10/5, 18/3, 18/4, 18/6,
 18/7, 66/6
 k.+lan ‘‘kızla’’ 3/62, 31/6
 k.+ım 4/10, 4/29, 5/96, 41/22, 41/32,
 58/30
 k.+ına 5/98
 k.+ını 31/1
 k.+ı 68/30

ķ.+ını 3/33, 3/55, 5/99, 10/14, 31/16,
31/23

ķ.+ıø ‘‘kızını’’ 58/8

ķ.+ılan ‘‘kızıyla’’ 3/62

ķ.+ınnan ‘‘kızıyla’’ 3/35

ķ.+mızın 3/54

ķ.+larımız 2/9

ķ.+ları 66/5

ķ.+lar 1/8, 1/13, 1/19, 17/5, 43/33,
52/18, 66/7, 68/7, 68/10

2) evlenmemiş bayan.

ķ.-am ‘‘kızım’’ 41/51

ķız iste-: bir kız evlenmek için
yakınlarından istemek.

ķ.-dígín (kızı istediğín) 15/2

ķ.-dîhten ‘‘kız istedikten’’ 18/1

ķ.+mede 10/1

ķız vér-: bir ailenin kızını başka bir
aileye gelin etmek.

ķ.-dim 10/21

ķ.!(kızı vér!) 53/6

ķızak: kızak.

ķ. 50/28

ķızart-: kızartmak.

ķ.+ma 34/6

ķızgın: yoğun.

ķ. 34/15

ķızılbaş: Alevi. (bk. Alevi)

ķ.-tır 68/31

ķızıltepe: yer adı.

ķ.+de 35/1

ki (<Far.): ki.

k. 1/16, 2/7, 3/11, 3/45, 5/14, 5/161,
6/27, 31/23, 33/36, 34/3, 36/4, 36/7,
36/11, 37/30, 37/90, 38/26, 38/27,
38/28, 39/26, 40/8, 41/4, 41/32, 45/38,
47/13, 47/28, 56/53, 57/81, 59/26,
61/17, 61/27, 61/35, 61/41, 61/44, 62/6,
62/7, 62/8, 62/9, 62/14, 62/18, 62/22,
62/28, 63/3, 63/13, 63/24, 64/3, 64/12,
65/2, 68/26, 68/42

kibi: gibi. (bk. gibi, givin, kimin)

k. 8/16, 58/18

kilim (<Far. gilîm): kilim.

k. 69/11

kilit (<Far. kilîd): kilit.

k.+i (kilidi) 68/34

kilo (<Fr.): kilo, kilogram.

k. 48/15

k.+su 37/43

kiloluķ (<Fr. kilo + T.+luk): kiloluk.

k. 48/17

kim: kim.

k. 3/2, 5/115, 6/18, 18/24, 30/1,
33/27, 56/79, 59/28, 62/7, 62/27, 68/32

k.+in 56/91

k.+indir 33/27

k.+de 5/134

k.+len ‘‘kimle’’ 30/1

k.+dir 3/7

kimisi: kimisi. (bk. kimisi, kímísi)

k. 10/28, 29/30

kimin: gibi. (bk. gibi, givin, kibi)

k. 45/46, 45/51

- k.-(dir) 9/17
- kimisi:** kimisi. (bk. kimi, kímísi)
k. 16/14, 17/6
- kímísi:** kimisi. (bk. kimi, kimisi)
k. 16/6
- kimse:** kimse.
k. 3/13, 5/55, 7/29, 18/25, 18/39,
19/26, 33/9, 33/40, 44/3, 46/7, 56/50,
56/105, 57/31, 58/30, 58/31, 59/2,
62/22, 65/4
k.+nín 22/8, 32/8, 56/92
k.+ye 19/26, 44/3, 46/34
k.+de 18/27
k.+ynen ‘‘kimseyle’’ 46/34
k.+n 53/7, 53/9
- kirve:** kirve. (bk. küre)
k. 14/7, 32/9
k.+nin 14/8
kirve ol-: kirve olmak.
(bk. kirvelih ol-, küre ol-)
k.-i ‘‘kirve oluyor’’ 14/10
k.-iyih ‘‘kirve oluyoruz’’ 14/4
- kirvelih:** kirvelik. (bk. kirvelik)
k. 32/14
- kirvelik ol-:** kirve olmak.
(bk. kirve ol-, kirvelih, küre ol-)
k.-iyih ‘‘kirve oluyoruz’’ 14/1
- kişi:** kişi. (bk. gísi)
k. 28/22, 29/21, 29/24, 30/22, 33/3,
37/4, 63/22
k.-(dir) 30/23
k.+den ‘‘kişiyile’’ 37/34
- k.+lere 30/24
k.+lerin 22/4
k.+lerín 22/5
- kitap** (<Ar. kitāb): kitap.
k.+ını (kitabını) 37/60
- klima** (<Fr. climat): klima.
k.+sı 16/22
- ko-**: koymak. (bk. koy-, kuy-)
k.-miş ‘‘koymuş’’ 59/4
k.-muş 59/4
k.-dula^f 46/11, 46/12
k.-mi ‘‘koymuyor’’ 47/22
k.-r 26/20
k.-rlar mı? 47/15
k.-ardı ‘‘koyardı’’ 3/23
- koca:** koca, eş. (bk. gişi)
k. 41/46
k.+ya 52/22, 61/45, 61/46
k.+m 41/41, 41/42, 41/44, 41/51
k.+y ‘‘kocan’’ 70/11
k.+yø ‘‘kocanı’’ 70/11
k.+sı 41/13, 46/27
- kocaya gel-:** (kadın için) evlenmek.
k.-miş 57/156
- koç:** koç.
k. 5/126, 5/157, 17/30
k.+a 68/22
- kofi** (<Ar. ketfiyye): bir çeşit başlık.
(bk. çofi, çofu, kefiye)
k.+yi 1/10
- koğu:** koku.
k.+dan 65/4

kok-: kokmak.

ķ.-ardı 37/72

kokla-: koklamak.

ķ.-iyam (kokliyam) ‘‘kokluyorum’’
62/9

kol: kol.

ķ.+unu 8/3, 8/29, 8/34

ķ.+una 20/16, 69/14

ķ.+unda(dır) 69/13

kola (<İt. colla): kola.

ķ. 16/15

kolay: kolay.

ķ. 51/23

ķolya (<Fr. collier): kolye. (bk. ķolye)

ķ. 18/14

ķolye (<Fr. collier): kolye. (bk. ķolya)

ķ. 31/42

ķoma (<Fr. coma): koma.

ķ.+da 51/19

ķomiser (<Fr. commissaire): komiser.

ķ. 33/25

ķomşu: komşu. (bk. ķonşı, ķonşu)

ķonu ķomşu 31/3

ķ.+lar 5/21, 31/3

ķ.+ları 23/12

ķon-: konmak.

ķ.-dı 67/2

ķonaķ: bir günlük yol aldıktan sonra
varılan yerleşim yeri.

ķ. ķonaķ 37/24

ķoncuę: koncuk, mont.

ķ.+um 33/2

ķondura (<İt. condura): kundura.

ķ. 18/29, 18/33

ķoniş-: konuşmak.

(bk. daniş-, ķoniş-, ķonuş-)

ķ.-i ‘‘konuşuyor’’ 4/25

ķ.-midılar ‘‘konuşmuyorlardı’’ 4/1

ķoniş-: konuşmak.

(bk. daniş-, ķoniş-, ķonuş-)

ķ.-idi ‘‘konuşuyordu’’ 4/11

ķ.-idu ‘‘konuşuyordu’’ 5/70

ķ.-miyecaķsız

‘‘konuşmayacaksınız’’ 33/53

ķonşı: komşu. (bk. ķomşu, ķonşu)

ķ.+yin ‘‘komşunun’’ 39/4

ķ.+yi ‘‘komşuyu’’ 6/31

ķonşu: komşu. (bk. ķomşu, ķonşı)

ķ.+ya 7/9

ķ.+muzda 68/11

ķ.+larımız 29/19

ķonşu ol-: komşu olmak.

ķ.-asāⁿ 70/3

ķonu: konu, mevzu.

ķ.+da 30/14

ķonuş-: konuşmak.

(bk. daniş-, ķoniş-, ķoniş-)

ķ.-tuķ ‘‘konuştuk’’ 45/66

ķ.-i ‘‘konuşuyor’’ 5/115

ķ.-amidım ‘‘konuşmuyordum’’
57/89

ķ.-acaķsan ‘‘konuşacaksın’’ 4/10

ķ.-miyecaęıķ ‘‘konuşmayacağız’’

33/57

ķ.-abılır miyem? ‘‘konuşabilir miyim?’’ 33/28

ķ.-urlar 40/22

ķ.-mazdı 31/25

ķ.-mazdıla^r 4/6

ķ+ma 33/52, 33/57

ķ.+mağ 29/4

ķ.+mağtır 24/11

ķ.-anlara 40/20

ķ.-tuğ 4/10

Ķoparetif (<Fr. coopérative): yer adı.

Ķ. 68/3

kor (<Far. kūr): kör.

(bk. Ķor ét-, kör ét-)

k.-dur 38/14

k.-en (kor éden) 38/22

kor ol- (<Far. kūr + T. ol-): kör olmak.

k.-ur 68/10

Ķor ét- (<Far. kūr + T. ét-): kör etmek.

(bk. kor, kör ét-)

ķ.-sin! 71/2

Ķorğ-: korkmak. (bk. Ķorğ-)

k.-acağım 69/6

Ķork-: korkmak. (bk. Ķorğ-)

ķ.-tum 68/42

ķ.-ıyam ‘‘korkuyorum’’ 69/3

ķ.-isiz? ‘‘korkuyor musunuz?’’ 26/21

ķ.-ma! 68/30

Ķornazlığ (<Far. Ķurnās + T. +lık):

kurnazlık.

ķ. 51/8

Ķoruğçi: yer adı.

Ķ.+de ‘‘Ķoruğçu’da’’ 57/8

Ķ.-(dur) 57/34

Ķovet (<Ar. Ķuvvet): kuvvet.

(bk. Ķuvat, Ķuvet, Ķuvvat, Ķuvvet)

ķ.+ímiz 18/45

ķ.+íniz 18/46

Ķoy-: 1) koymak. (bk. Ķo-, Ķuy-)

ķ.-mamişam ‘‘koymamişım’’ 68/9

ķ.-ubam ‘‘koydum’’ 33/2

ķ.-dum 45/33, 68/5

ķ.-du 47/19

ķ.-dı 68/20

ķ.-dılar 46/6

ķ.-dıla^r 58/5

ķ.-dıler ‘‘koydular’’ 57/68

ķ.-dıler ‘‘koydular’’ 57/61

ķ.-uyam ‘‘koyuyorum’’ 62/9

ķ.-uyo^r 21/8

ķ.-ırseⁿ ‘‘koyabilirsin’’ 47/24

ķ.-idu ‘‘koyuyordu’’ 4/15, 5/158, 9/12

ķ.-idih ‘‘koyuyorduk’’ 37/26

ķ.-iduh ‘‘koyuyorduk’’ 9/5, 9/8

ķ.-ardı 4/33

ķ.-aridığ ‘‘koyardık’’ 6/9

2) içine yerleştirmek.

ķ.-ub ‘‘koymuş’’ 37/77

ķ.-du 45/58, 45/71

ķ.-i ‘‘koyuyor’’ 9/9, 9/10, 9/11

ķ.-um! ‘‘koyayım’’ 57/86

- 3) katmak, eklemek. (bk. *ko^y-*)
 4) yalnız bırakmak.
- ko^y-:** katmak, eklemek. (bk. *ko^y-*)
ko^yul-: koyulmak, bırakılmak.
ko^yun: koyun.
- köfte** (<*Far.* *kūfte*): köfte. (bk. *kūfte*)
kök: 1) bitkiyi toprağa bağlayan bölüm.
- 2) köken.
- kömlekli:** gömlekli.
könlek: gömlek.
köpek: köpek.
- köprü:** köprü.
- kör ol-** (<*Far.* *kūr*): kör.
körebe (<*Far.* *kūr* + *T.* *ebe*): körebe.
- kötü:** kötü.
- köv** (<*Far.* *kūy*): köy.
- (bk. *kor*, *kor ét-*)
- (bk. *kev*, *kōv*, *köy*, *küy*)
- (bk. *gömlek*, *köyne*, *köyne*)
- (bk. *kor*, *kor ét-*)
- (bk. *kev*, *kōv*, *köy*, *küy*)

kõv (<Far. kūy): köy.

(bk. kev, köv, köy, küy)

k.+ün 61/34

kövlü (<Far. kūy + T. +lü): köylü.

(bk. köyli, köylü)

k.-dür 35/7

köy (<Far. kūy): köy.

(bk. kev, köv, köv, küy)

k. 19/4, 23/12

k.+ün 19/4

k.+ü 48/47

k.+de 26/12, 31/3, 61/41

k.+den 33/42, 62/3

k.+ünde 30/5

k.+ünnen ‘‘köyünden’’ 33/43

k.+ümüzün 48/9

k.+ümüzde 30/6

köyli (<Far. kūy + T. +lü): köylü.

(bk. kövlü, köylü)

k. 19/3

köylü (<Far. kūy + T. +lü): köylü.

(bk. kövlü, köyli)

k. 29/12, 29/14

k.-dür 29/16, 57/152

k.+sünü 6/31

k.+lerí 29/14

k.+lerdír 29/16

köyne: gömlek.

(bk. gömlek, könlek, köyne)

k. 46/4

köynek: gömlek.

(bk. gömlek, könlek, köyne)

k.+i (köynegi) 8/24, 8/25

köz: köz.

k.+e 69/5

k.+ünü 42/20

közlen-: közlenmek.

k.-idi ‘‘közleniyordu’’ 9/5

ķucak: kucak.

k.+ına (ķucađına) 6/9, 21/8

ķulak: kulak. (bk. ķıraķ)

k.+ımdan (ķulađımdan) 5/13

k.+ına (ķulađına) 12/1, 12/4, 22/26

ķulađını yatur-: dikkatlice

dinlemek.

k.-idui (ķulađımızı yadırdidui)

‘‘kulağımızı yadırdıyorduk’’

ķulp (<Rum.): kulp.

ķ.+undan 66/5

ķum: kum.

ķ.-dur 48/20

ķ.+a 48/18

ķumaş (<Ar. ķumāş): kumaş.

ķ. 44/28

ķ.+ı 44/29

ķumsal: kumsal.

ķ. 48/19

ķundaķ: kundak

ķ.+iy (ķundađiy) ‘‘kundağın’’ 71/12

ķur-: kurmak.

ķ.-iduiķsa ‘‘kuruyorduıysak’’ 42/21

ķ.-arlar 26/5

ķurban (<Ar. ķurbān): kurban.

ķ. 22/32, 32/5

ķ.-am ‘‘kurbanım’’ 69/14

ķ.+ı 22/31

ķ.+ı 22/10

ķ.+ını 22/30

ķ.+ımız 21/3

ķ.+ları 22/13

ķ.+lar 31/3

ķ.+nar ‘‘kurbanlar’’ 31/29

ķurban ol- (<Ar. ķurbān + T. ol-):

kendini feda etmek.

ķ.-iyam ‘‘kurban oluyorum’’ 61/46

ķ.-sun! 61/45

ķurd: kurt. (bk. ķurt, ķut)

ķ. 59/21

ķurdele (<İt. cordella): kurdele.

ķ. murdele 20/23

ķurķuşun: 1) kurķşun elementi.

ķ. 25/43

ķ.-(dur) 25/41

2) mermi. (bk. ķurķşun)

ķ.+a 71/16

ķurit-: kurutmak. (bk. ķurut-)

ķ.-idu ‘‘kurutuyordu’’ 48/61

ķurs (<Fr. cours): kurs.

ķ.+a 17/4

ķurķaş: kuķşak, bele sarılan ince kumaķ.

(bk. kuķşak)

ķ. 20/24, 20/25

ķurķşun: kurķşun elementi.

(bk. ķurķuşun)

ķ.-(dur) 25/42

ķurķşun dök-: nazar, kötölük gibi ķeylerden korunmak için erimiķ kurķşunu bir kimsenin üzerine dökme.

(bk. ķurķşun tök-)

ķ.-ilermiķ ‘‘kurķşun döküyorlarmıķ’’
25/35

ķurķşun tök-: nazar, kötölük gibi ķeylerden korunmak için erimiķ kurķşunu bir kimsenin üzerine dökme.

(bk. ķurķşun dök-)

ķ.-üyorsun 25/37

ķurt: 1) kurt. (bk. ķurd, ķut)

ķ. 59/29, 62/6, 62/7, 62/17, 62/18

ķ.+u (ķurdu) 59/30

2) kurtçuk

ķ.+lar 65/4

ķurt dūķ-: vücüdünde kurtlar bulunmak.

ķ.-i (ķurtlar dūķi) ‘‘kurtlar dūķüyor’’
65/4

ķurtar-: kurtarmak.

ķ.-di ‘‘kurtardı’’ 25/23

ķuru: kuru.

ķ. 57/16

ķuru-: kurumak.

ķ.-muķ (ķurimuķ) 48/60

ķ.-du (ķuridu) 48/56, 48/57

ķurul-: kurulmak.

ķ.-ur 60/1, 69/6

ķ.-urdu 31/29

ķuruķ (<Alm. Groschen): kuruķ.

ķ.-(tur) 37/43

- .+a 37/42
urut-: kurutmak. (bk. urit-)
 .-ti 48/53
 .-tu 68/41
 .-aca ‘‘kurutacak’’ 48/54
usur (<Ar. uur): kusur.
 .+a 41/47
u: ku.
 .+u 68/15
ua: kuak, bele sarılan ince kuma.
 (bk. kura)
 .+ımı (uaını) 17/20
ut: kurt. (bk. urt)
 . 59/3, 59/7, 59/18
 .+mudr? 59/11
 .-sa 59/12
 .+un (udun) 59/6
utlu: kutlu.
 . 44/28, 44/29
utu (<Rum.): kutu.
 .+lardan 48/29
uvat (<Ar. uvvet): kuvvet.
 (bk. ovet, uvet, uvvat, uvvet)
 .+ı 4/24
 .+ına ‘‘kuvvetine’’ 4/23, 21/5
uvatına gel-: gcu yetmek.
 (bk. uvvatına gel-)
 .-id (uvatına gelid) ‘‘kuvvetime
 geliyordu’’ 21/6
 .-midi ‘‘kuvvetine gelmiyordu’’
 21/7
- uvatli** (<Ar. uvvet + T. +li):
 kuvvetli.
 . 48/19
uvet (<Ar. uvvet): kuvvet.
 (bk. ovet, uvat, uvvat, uvvet)
 .+ine 37/40
uvvat (<Ar. uvvet): kuvvet.
 (bk. ovet, uvat, uvet, uvvet)
 .+ı 5/157
uvvatına gel-: gcu yetmek.
 (bk. uvatına gel-)
 .-en 5/157
uvvet (<Ar.): kuvvet.
 (bk. ovet, uvat, uvet, uvvat)
 .+ine 3/44
uy-: koymak. (bk. o-, oy-)
 .-du ‘‘koyduk’’ 47/21
uyru: kuyruk.
 .+unu (uyruunu) 56/68
uzi: kuzu. (bk. uzu)
 . 47/15
uzu: kuzu. (bk. uzi)
 . 5/42, 5/126, 17/30, 21/6, 37/2,
 37/9, 37/13, 41/2, 47/13, 47/16
 .+yu 47/22, 47/25, 47/27
 .+su 5/42
 .+lar 59/11
 .+ların 38/11
uu: kcuk. (bk. kcuk)
 k.+ 68/8
 k.+lere 19/1
 k.-idi ‘‘kcukt’’ 68/21

küçük: küçük. (bk. küçüg)

k. 25/8, 31/12, 41/9, 44/11, 51/13,
56/29

k.+ler 8/8, 42/24

küfte (<Far.): köfte. (bk. köfte)

k. 26/35, 26/36, 26/37

kül: kül.

k.+ü 60/8

k.+leri 60/6

külek: bal, yoğurt, süt gibi şeyler

koymaya yarayan tahta kova.

k. 56/35, 56/40

k.+i (külegi) 69/13, 69/14

k.+len ‘‘külekle’’ 56/37

küncü (<Far. kuncud): susam tanesi.

k. 43/22, 43/24, 43/25, 43/32

k.+ye 43/27

küp: küp, bir tür toprak kap.

k. 62/9

küpüküpü: bir tür oyun.

k. 28/1, 28/2, 28/8

Kürdacı: yer adı. (bk. Kürthacı)

K.+da 57/1

K.+daydı 2/13

Kürdhacı: yer adı. (bk. Kürdacı)

K.+ya 3/63

küre: kirve. (bk. küre)

k. 6/4, 6/5, 6/7, 6/10

k.+miz 6/8

k.+míz(dir) 6/6

küre ol-: kirve olmak.

(bk. kirve ol-, kirvelih ol-)

k.-i (küremíz oli) ‘‘kirvemiz oluyor’’

21/8

kürsü (<Ar. kursî): kürsü.

k. 25/6

Kürt: Kürt.

K. 40/17

Kürtçe: Kürtçe.

K. 40/22, 50/5

kürtük: bir tür kadın giysisi.

(bk. küttük)

k. 5/149, 5/150, 5/153, 20/39, 20/43,
44/29

k.-(tür) 20/40

küskün: küskün.

k.-dür 30/1

küsluḥ: küslük.

k. 4/12

küslü: küs.

k.-yuḥ ‘‘küsz’’ 68/7

küşne: burçak.

k. 43/18, 43/19, 56/85

küttük: bir tür kadın giysisi.

(bk. kürtük)

k.-idi 5/10

küy (<Far. kūy): köy.

(bk. kev, köv, köv, köy)

k.+ün 57/33

k.+ünde 57/3

k.+ü 57/2

-L-

la: kaba olarak ‘‘lan’’ anlamında kullanılan bir hitap.

l.! 39/14

laf (<Ar. lāf): laf, söz.

l.+ınnan ‘‘lafından’’ 33/56

lal (<Far. lāl): dilsiz.

l. 4/32

lalatayın (<Ar. lālā^ʿ t-ta^ʿ yîn):

lalettayın, sıradan.

l. 30/21

lamba (<Rum. lampas): lamba.

(bk. lembe)

l. 9/3

l.+dan 5/20

l.+lar 9/18

lang: çingırak sesi.

l. 37/93

lazım (<Ar. lāzim): lazım.

l.-dır 4/29

lazım ol- (<Ar. lāzim + T. ol-):

gerekmek.

l.-ursa 19/27

legen (<Far.): leğen.

l.+imiz 37/68

lembe (<Rum. lampas): lamba.

(bk. lamba)

l. 55/23

lira (<İt. lira): lira.

(bk. kağıt, kağut, lire, nıra)

l. 53/11, 53/12

l.-ydı 53/13

l.-(dır) 63/7

l.+ya 63/2, 63/3, 63/6, 63/10

lıv lıv lıv ét-: mırıldanırcasına şarkı söylemek.

l.-ile^r (lıv lıv lıv édile^r) ‘‘lıv lıv lıv ediyorlar’’ 5/138

lif (<Ar. lîf): lif, yıkanmada kullanılan bir tür örgü.

l. 17/6

liralık (<İt. lira + T. +lık): liralık, belli bir miktar lira eden.

l. 50/24

lire (<İt. lira): lira.

(bk. kağıt, kağut, lira, nıra)

l.+ye ‘‘liraya’’ 37/2

lisan (<Ar. lisān): lisan.

l.+ımız(dır) 36/29

l.+ları 36/28

liste (<İt. lista): liste.

l. 17/16, 31/40

lo: bir hitap sözü.

l.! 28/21, 33/42, 33/54, 36/4, 36/19, 37/40, 38/40, 39/2, 39/6, 56/87, 61/2

lo lo lo ét-: ‘‘lo’’ diyerek şarkı söylemek.

l.-erdi (lo lo lo éderdi) 5/133

loğanta (<İt. locanda): lokanta.

l.+da 34/1

l.+sı 37/16

l.+lar 37/48

loğma loğma ét- (<Ar. luğme + T. ét-):

lime lime etmek.

l.-erdi (loğma loğma éderdi) 37/12

lögap (<Ar. lağab): lakap.

l.+ı (lögabı) 40/45

lung: çingirak sesi.

l. 37/93

lüküs (<Fr. luxe): lüks.

l. 37/48

-M-

ma (<Ar. ma): ma, o şey ki.

m. 44/2

mācır (<Ar. muhācır): muhacir,

göçmen. (bk. mācır)

m. 40/1, 40/44

mācır (<Ar. muhācır): muhacir,

göçmen. (bk. mācır)

m. 40/4, 40/5, 40/6, 40/7, 40/15

m.-im 40/14

m.+lere 40/7

madamki (<Ar. mādām + Far. ki):

mademki. (bk. mādāmki)

m. 61/46

mādāmki (<Ar. mādām + Far. ki):

mademki. (bk. madamki)

m. 33/35

Mağmud Ortaboy (<Ar. mağmūd + T.

ortaboy): kişi adı.

M.+un 37/16

makine (<İt. macchina): makine.

m.+ye 68/21

m.+si 16/22, 17/11

mal (<Ar. māl): mal.

m. 32/17

m.+ımdı 56/127

m.+ı 57/22

m.+ıdır 57/20

m.+ını 65/4, 69/7

Malatyalı: Malatyalı.

M.-dır 45/48

māliye (<Ar. māliyye): maliye, devlet gelir ve giderlerini yöneten kuruluş.

m.+de 34/11

Maltepe: yer adı.

M.+ye 51/4

mālum (<Ar. ma' lūm): malum, bilinen.

m.-dur 19/6

manda: manda.

m.+ları 56/67

mani: mani.

m. mani 36/27

Manisa: yer adı.

M.+da 48/5, 50/10, 51/1

martéve: mehir, ayran aşısı. (bk. mehir)

m. 56/101, 56/106, 56/108

masa (<İt. mensa): masa.

m. 17/1

m.+ya 15/14

m.+sı 17/1

masal (<Ar. mesel): masal.

m. 7/7, 7/10, 7/12

masraf (<Ar. maşrif): masraf.

m.+ı 10/7

m.+ını 50/30

m.+ı(dır) 3/24

matur (<Fr. moteur): traktör.

(bk. motor, traķtor)

m. 43/10, 43/13, 43/16

m. matur 43/12

mavi (<Ar. mā'i): mavi. (bk. mavi)

m. 67/1

maví (<Ar. mā'i): mavi. (bk. mavi)

m. 66/2, 68/37

máħle (<Ar. maħalle): mahalle.

m.+yin ‘mahallenin’ 68/25

m.+yi 68/24

m.+de 68/22

m.+míz 68/13

maya (<Far. māye): yaradılış, öz

nitelik.

m.+sı 22/36

mazot (<Rus.): mazot. (bk. mozot)

m.+un 47/30

m.+umu 47/6

mazotlu (<Rus. mazot + T. +lu):

mazotlu, içinde mazot olan.

m. 9/18

mecbur (<Ar. mecbūr): mecbur;

mecburen.

m. 29/26, 42/23

mecbur ħal-: mecbur kalmak.

m.-idi ‘mecbur kalıyordu’ 5/159

mehir (<Ar. mehr): mehir, ayran aşı.

(bk. martéve)

m. 56/109

m.-(dir) 56/110

mekan (<Ar. mekān): mekan.

(bk. meħan)

m.+ımız 57/9

meħan (<Ar. mekān): mekan.

(bk. mekan)

m.+ın 57/70

m.+i ‘mekanı’ 57/149

mektüb (<Ar. mektüb): mektup.

m. 66/4, 66/6

melek (<Ar.): melek.

m.+ler mi? 33/41

meme: meme. (bk. emcek)

m.+si 52/26

m.+síní 52/9

m.+ler 68/2

Memed (<Ar. meħmed): kişi adı.

M.+in 3/81

memleket (<Ar.): memleket.

m.+e 63/9

memur (<Ar. me'mūr): memur.

m. 34/11, 35/2

m.+lar 35/5, 35/18

men: ben. (bk. ben)

m. 5/109, 5/139, 8/30, 8/31, 8/33,
22/6, 33/2, 33/7, 33/8, 33/51, 34/1, 35/3,
37/96, 41/14, 41/23, 43/14, 44/15,
45/18, 45/22, 45/42, 45/53, 45/73,
46/30, 47/11, 47/36, 58/5, 59/18, 61/7,
61/46, 62/8, 63/29, 68/1, 68/15, 68/18,
68/26, 68/27, 68/30, 68/31, 68/34,
68/40, 68/42, 69/4, 69/11, 69/18

m.-em ‘‘benim’’ 33/31, 66/1

m.+im 5/162, 45/19, 45/63, 68/14,
68/16, 68/25

m.+ím 5/13, 7/22, 21/6, 22/6, 33/19,
35/14, 44/9, 44/14, 45/47, 45/50, 45/51,
46/26, 46/37, 62/24, 63/20, 69/3, 69/10,
69/17, 69/19

m.+üm ‘‘benim’’ 61/6

m.+imdi 5/162

m.+imki 5/84

m.+imki (meⁿimki) 58/24, 58/26

m.+i 5/13, 7/14, 41/51, 46/12, 57/69,
67/4, 68/2, 68/12, 68/15, 68/20, 68/29,
68/36, 68/41, 68/42, 69/3

m.+í 46/11, 46/21, 58/12, 58/36

m.+den 68/29, 68/39

m.+en ‘‘benimle’’ 68/7, 68/24

m.+len ‘‘benimle’’ 33/46

m.+ne ‘‘benimle’’ 47/17, 61/8, 63/26

m.+nen ‘‘benimle’’ 4/10, 49/4

mendil (<Ar. mendîl): mendil.

m.+im 68/27, 68/32

meraklı (<Ar. merāk + T. + lı):

meraklı.

m.-ydi ‘‘meraklıydı’’ 36/5

mercimeg (<Far. merdumek):

mercimek. (bk. mercimek, mercümeg,
mercümek, mércimeg)

m. 20/20

mércimeg (<Far. merdumek):

mercimek. (bk. mercimeg, mercimek,
mercümeg, mercümek)

m. 56/82

mercimek (<Far. merdumek):

mercimek. (bk. mercimeg, mercümeg,
mercümek, mércimeg)

m. 43/18, 43/20

mercümeg (<Far. merdumek):

mercimek. (bk. mercimeg, mercimek,
mercümek, mércimeg)

m. 37/53

mercümek (<Far. merdumek):

mercimek. (bk. mercimeg, mercimek,
mercümeg, mércimeg)

m. 29/11

merdiven (<Far. nerdubān): merdiven.

m.+den 33/14

m.+imíz 69/2

merhaba merhaba ét- (<Ar. merhabā +
T. ét-): merhabalaşmak.

m.-tim 45/18

merhamete gel- (<Ar. merhamet + T.
+e gel-): sonradan acıma duygusuna
kapılmak.

m.-ír 57/159

merḥametli (<Ar. merḥamet + T. +li):
merhametli.

m.-(dir) 34/12

merkep (<Ar. merkeb): merkep.

m.+lerin 55/10

mesā (<Ar. meṣelā): mesela.

(bk. mese, mesela, mese¹a, mesele)

m. 10/38, 10/53

mesafe (<Ar. mesāfe): mesafe.

m.+ye 25/23

mese (<Ar. meṣelā): mesela.

(bk. mesā, mesela, mese¹a, mesele)

m. 1/8, 1/22, 2/12, 3/49, 6/32, 7/10,
40/2

mesela (<Ar. meṣelā): mesela.

(bk. mesā, mese, mese¹a, mesele)

m. 3/65, 3/81, 5/3, 5/28, 10/4, 10/14,
10/30, 10/33, 11/6, 13/23, 16/3, 16/10,
16/14, 16/21, 17/3, 17/9, 17/14, 17/23,
29/1, 32/14, 48/3, 50/12, 50/28, 51/9,
56/124, 62/4, 62/6

mese¹a (<Ar. meṣelā): mesela.

(bk. mesā, mese, mesela, mesele)

m. 22/4, 22/5, 22/6, 22/9, 22/15,
22/26, 24/5, 24/9, 25/2, 25/23, 28/9,
28/15, 28/29, 28/30

mesele (<Ar. meṣelā): mesela.

(bk. mesā, mese, mesela, mese¹a)

m. 4/4, 4/25, 5/10, 5/19, 5/30, 5/52,
5/62, 5/64, 5/65, 6/4, 6/8, 8/2, 8/3, 8/10,
8/19, 8/29, 8/35, 31/41, 37/59, 37/66,
40/11, 41/3, 41/46

Meşi dede: kişi adı.

M.+m 69/8

meşur (<Ar. meşhūr): meşhur.

m.-dur 48/22

metre (<Fr. mètre): metre.

m. 48/43, 48/43

mevsim (<Ar.): mevsim.

m. 37/1

mezar (<Ar. mezār): mezar.

(bk. gor, mezer)

m.+ın 62/9, 62/12

m.+a 13/2, 13/5

mezarlıg (<Ar. mezār + T. +lık):

mezarlık. (bk. mezerlik)

m.+ın 33/58

mezer (<Ar. mezār): mezar.

(bk. gor, mezar)

m. 57/137

m.+ın 57/139

m.+e ‘‘mezara’’ 57/61

m.+ım 57/136

mezerlik (<Ar. mezār + T. +lık):

mezarlık. (bk. mezarlıg)

m.+in (mezerligin) 54/3

mezhep (<Ar. mezhep): mezhep.

m.+ından (mezhebinden) 30/8

muğrib (<Ar. mağrib): akşam vakti.

(bk. muğrub)

m. 33/63

Miḥammed (<Ar. Muḥammed): Hz.

Muhammed, İslam peygamberi.

(bk. Muḥammed)

- M. 70/1
 M. 70/1
 M.+i 69/5
 M.+e 24/13
milet (<Ar. millet): millet, ahali.
 (bk. millet, mîllet)
 m. 55/45
milla (<Ar. mevlā): molla.
 m. 61/28
 m.-san ‘‘mollasın’’ 61/7
 m.-(dır) 61/3
Milla Muhtar (<Ar. mevlā + muhtār):
 kişi adı.
 M.+un ‘‘Molla Muhtar’ın’’ 47/18
milyar (<Fr. milliard): milyar.
 (bk. mîlyar, mîlyar^f)
 m. 10/23, 10/25, 17/13
 m.-dır 53/14
milyon (<Fr. million): milyon.
 (bk. milyon, mîlyon)
 m. 3/20, 17/19, 19/27
mıncıh: boncuk.
 m. 18/22
 m. boncuĥ 18/21
mınnar: bunlar. (bk. bınnar, bundar,
 bunlar, bunar, bunar, mundar)
 m.+ı 33/41
mirad (<Ar. murād): murat.
 (bk. murād)
 m.+ımı 69/10
mırdar (<Far. murdār): kirli, pis.
 m.+lar 64/13
mısır (<Ar. mısır): mısır.
 m. 43/23, 43/37, 43/38, 48/1
Mıslo dayi: kişi adı.
 M.+midu ‘‘Mıslo dayımdı’’ 5/65
mide (<Ar. mi‘de): mide.
 m.+ye 49/16
mil (<Ar. mîl): göze sürme çekmeye
 yarayan alet.
 m.-dir 68/29
millet (<Ar.): millet, ahali.
 (bk. milet, mîllet)
 m. 34/7, 61/17
 m.+i 33/30, 57/50
mîllet (<Ar. millet): millet, ahali.
 (bk. milet, millet)
 m. 5/129, 22/30, 44/10, 54/21
mîlyar (<Fr. milliard): milyar.
 (bk. mîlyar, mîlyar^f)
 m.+mı 45/32
mîlyar^f (<Fr. milliard): milyar.
 (bk. mîlyar, mîlyar^f)
 m.-(dır) 5/114, 5/116
milyon (<Fr. million): milyon.
 (bk. milyon, mîlyon)
 m. 5/107, 5/111, 5/113
mîlyon (<Fr. million): milyon.
 (bk. milyon, milyon)
 m. 16/2
 m.+nan ‘‘milyonla’’ 5/115
mimber (<Ar. minber): minber.
 (bk. mimmer)
 m.+e 61/14, 61/24

- m.+de 61/21
- mimmer** (<Ar. minber): minber.
(bk. mimber)
- m.+e 61/40
- min-**: binmek. (bk. bin-)
- m.-ecağam ‘‘bineceğim’’ 33/51
- mindir-**: bindirmek. (bk. bindir-)
- m.-iler ‘‘bindiriyorlar’’ 38/29
- m.-idiler ‘‘bindiriyorlardı’’ 5/141
- m.-idile^r ‘‘bindiriyorlardı’’ 5/140
- mírrige**: kayısı suyu ile soğan karıştırılarak yapılan bir tür yemek.
m. 26/26, 26/27, 26/29
- misafir** (<Ar. musāfir): misafir.
(bk. misafír, mísafír)
- m.+lara 3/37
- misafír** (<Ar. musāfir): misafir.
(bk. misafír, mísafír)
- m.+í 11/3
- m.-dír 11/3
- m.-îh ‘‘misafiriz’’ 49/4
- mísafír** (<Ar. musāfir): misafir.
(bk. misafír, misafír)
- m.+í 11/4
- mísafír ol-** (<Ar. musāfir + T. ol-):
misafir olmak.
m.-i ‘‘misafir oluyor’’ 11/4
- mōda**: koyunların surtına vurulan genellikle kırmızı renkli bir tür boya.
m. 38/1, 38/17, 38/21
- m.-dır 38/22
- m.-(dır) 38/5
- m.+dan 38/14
- mōr**: mor renk.
m. 66/7
- motor** (<Fr. moteur): traktör.
(bk. matur, traştor)
- m. 55/17, 55/19
- m.+dan 55/19
- mozot** (<Rus. mazot): mazot.
(bk. mazot)
- m. 47/29
- mōrekkep** (<Ar. murekkeb):
mürekkep.
m. 9/14
- mu**: bu. (bk. bu)
- m.+nu 4/10, 36/25, 59/29
- m.+nda 58/36
- m.+nnan ‘‘bundan’’ 5/131, 5/132
- mubāreg ol-** (<Ar. mubārek + T. ol-):
mübarek olmak.
m.-sun! (mubāreg ossun!) 2/7
- muğrub** (<Ar. mağrib): akşam vakti.
(bk. mığrib)
- m.+a 33/42
- Muħammed** (<Ar.): Hz. Muhammed,
İslam peygamberi. (bk. Miħammed)
- M.+ín 23/3, 23/5
- muħib ol-** (<Ar. muħibb): sevgi
beslemek.
m.+abılmek 24/16
- muhtar** (<Ar. muħtār): muhtar.
m.+ı 19/4

mundar: bunlar. (bk. binnar, bundar, bunlar, bunar, bunar, minnar, mundar)

m. 9/1

m.+ı 59/18

murād (<Ar.): murat. (bk. mırad)

m.+ın 71/13

m.+ımız 67/5

murād al- (<Ar. murād + T. al-):

mesut olmak.

m.-sın! 68/27

musalla (<Ar. muşallā): musalla.

m. 23/8

Muş: yer adı.

M.+dan ‘‘Muş’tan’’ 40/2, 40/8

mutlu: mutlu.

m.-yuh ‘‘mutluyuz’’ 29/32

müfettiş (<Ar. mufettiş): müfettiş.

m. 41/20, 41/21, 41/32, 41/36

müfti (<Ar. muftî): müftü.

m.+ye 60/1

mühterem (<Ar. muhterem):

muhterem.

m.-(dir) 34/12

müsaade (<Ar. musā^c ade): müsaade.

m. 24/3

müşteri (<Ar. muşterî): müşteri.

m.+lerín 34/15

müteahhit (<Ar. mute^c ahhid): müteahhit.

m.+miz ‘‘müteahhitimiz’’ 37/59

m.+ⁱmizidi ‘‘müteahhitimizdi’’

37/55

-N-

nāmuslu (<Ar. nāmūs + T. +lu):

namuslu.

n. 68/22

naķış (<Ar. naķş): naķış.

n. 17/6

namaz (<Far. namāz): namaz.

(bk. nāmaz)

n.+innan ‘‘namazından’’ 2/4

n.+ında 37/8, 61/14

nāmaz (<Far. namāz): namaz.

(bk. namaz)

n.+ı 57/53, 57/59

n.+ından 23/10

nāmaz kıl- (<Far. namāz + T. kıl-):

namaz kılmak.

n.-ar (nāmazını kılar) 11/3

n.-amaz 30/2

n.-ırırh+(nāmazını kıırırh) ‘‘namazını kılarız’’ 23/9

n.-an 11/3

n.-dığımız 30/1

n.-dihtan ‘‘namaz kıldıktan’’ 57/58

namussuz (<Ar. nāmūs + T. +suz):

namussuz.

n.+dular 39/14

nası (<T. ne + Ar. aşl) : nasıl.

(bk. nasıl, nassı, nāssı, nava, neva, nice)

n. 13/15, 20/26, 22/21, 25/23, 30/24, 57/109, 59/5, 59/28

n.-(dır) 17/18

nasıl (<T. ne + Ar. aşl) : nasıl.

(bk. nası, nassı, nāssı, nava, neva, nice)

n. 10/62, 16/4, 22/36, 27/5, 27/15, 28/4, 38/34, 57/60, 62/26

n.-idu ‘‘nasıldı’’ 5/1

n.-(dır) 64/15

nassı (<T. ne + Ar. aşl) : nasıl.

(bk. nası, nasıl, nāssı, nava, neva, nice)

n. 38/19, 45/5

nāssı (<T. ne + Ar. aşl) : nasıl.

(bk. nası, nasıl, nassı, nice)

n. 33/48, 35/9

nava: nasıl. (bk. nası, nasıl, nassı,

nāssı, neva, nice)

n. 25/31, 47/14

naylon (<İng. nylon): naylon.

n. 44/5

n.-dur 44/23

n.+lar 44/4

nazlı (<Far. nāz + T. +lı): nazlı.

n. 68/17

ne: ne. (bk. né)

n. 2/1, 2/10, 3/19, 3/21, 3/43, 3/70, 4/7, 4/16, 4/26, 5/31, 5/35, 5/36, 5/37, 5/39, 5/43, 5/51, 5/146, 5/156, 6/2, 6/18, 6/19, 30/15, 30/19, 15/11, 16/13, 16/17, 17/2, 17/7, 17/12, 18/3, 18/6, 18/13, 18/23, 19/12, 25/27, 25/29, 25/32, 26/22, 26/31, 27/10, 28/26, 28/35, 29/24, 31/8, 31/24, 33/6, 33/20, 33/23,

- 34/9, 34/12, 36/29, 37/6, 37/20, 37/37,
37/72, 37/84, 37/88, 38/24, 40/20,
40/26, 43/27, 44/24, 44/36, 45/68,
46/30, 46/33, 46/36, 46/37, 47/5, 48/2,
48/11, 48/22, 48/34, 48/37, 48/52,
49/10, 52/16, 56/73, 56/77, 56/123,
56/126, 57/56, 57/104, 57/105, 57/163,
58/2, 59/10, 59/23, 60/2, 61/15, 61/20,
61/23, 61/27, 61/31, 61/33, 62/21, 65/7,
68/16, 68/18, 68/42, 69/3, 69/6, 69/18
n.-ydiyse 5/12
n.-dir 3/33, 34/22, 36/7, 39/8
n.-dír 5/5, 14/8, 26/16, 48/23, 64/4,
64/11, 65/6, 69/10
n.-(dir) 57/109
n.+ye 49/16
n.+^ye 1/10
n.+deydi 54/14
n.+yle 46/28
n.+lernen ‘nelerle’ 37/45, 37/46
- né:** ne. (bk. ne)
n. 5/86, 45/12, 45/35, 58/6
n.-yse 56/87
- neden:** neden, niçin.
n.-(dir) 5/93
- nehir** (<Ar. nehr): nehir.
n.+inde (nehrinde) 52/18
- nene:** nine.
n.+m 57/84
n.+me 57/102
- ne ... ne:** ne ... ne.
n. 29/25
- nerde:** nerede. (bk. hārda, nérde)
n. 5/50, 48/41
n.-ydi 2/13
- nérde:** nerede. (bk. hārda, nerde)
n. 5/58, 45/38
- nerden:** nereden. (bk. nérden)
n. 40/14
- nérden:** nereden. (bk. nerden)
n. 62/14
- nerde:** nere.
n. 49/11
- nereli:** nereli.
n.-di ‘nereliydi’ 6/23
- nereye:** nereye. (bk. néreye)
n. 33/50
- néreye:** nereye. (bk. nereye)
n. 35/3, 57/35, 57/129
- neva:** nasıl. (bk. nası, nasıl, nassı,
nāssı, nava, nice)
n. 46/2, 58/1
- neyse:** neyse.
n. 34/24, 57/138, 57/58, 57/82, 59/21
- nıra** (<İt. lira): lira.
(bk. kağıt, kağut, lira, lire)
n.+ya 50/22
n.+mı(dır)? 50/29
- nişān** (<Far. nişān): işaret.
(bk. nişan)
n. 8/16
- nice: 1)** nice, birçok.
n. 69/8

2) nasıl. (bk. nası, nasıl, nassı, nāssı, nava, neva)

n. 8/15

niçin: niçin.

n. 69/9

nimet vér- (<Ar. ni‘ met + T. vér-):

lütufta bulunmak.

n.-di 3/81

nisan (<Ar. nîsân): nisan.

n. 63/28

nişan (<Far. nişān): **1)** işaret.

(bk. nişān)

n.+ı 69/4

2) evlilik öncesi eşlerin birbirlerine söz vermesine dayanan bir tören.

n. 10/4, 15/1, 15/8, 15/9, 15/12

nişanlı (<Far. nişān + T. +lı): nişanlı.

(bk. nişanni)

n. 53/8

nişanni (<Far. nişān + T. +lı): nişanlı.

(bk. nişanlı)

n.-ydim ‘‘nişanlıydım’’ 3/61, 3/62

niye: niye.

n. 3/69, 5/89, 24/13, 24/14, 33/4, 33/7, 33/30, 34/27, 36/12, 36/13, 36/25, 37/90, 38/18, 39/9, 41/5, 41/24, 42/25, 45/41, 45/43, 45/55, 45/61, 45/72, 56/73, 68/41

n.-(dir) 57/41

niyet (<Ar. niyyet): maksat.

n.+innen ‘‘niyetiyle’’ 21/9

niyet tut- (<Ar. niyyet + T. tut-): oruç tutmak. (bk. oruç tut-)

n.-tuğiy (tuttuğiy niyet) ‘‘tuttuğın niyet’’ 70/5

na‘ne (<Ar. na‘ na‘): nane.

n. 26/38, 26/41

n.+den ‘‘naneyle’’ 26/40

nohut (<Far. nohūd): nohut.

n. 20/20, 29/11

nohta (<Ar. noḡta): benek.

n. nohta 9/10

normal (<Fr.): **1)** normal.

n. 26/5, 25/34, 26/43

2) normal bir şekilde.

n. 26/29

nur (<Ar. nūr): nur.

n. 70/2

-O-**o:** o.

o. 1/10, 1/16, 1/17, 2/1, 2/7, 3/5,
 3/11, 3/18, 3/20, 3/23, 3/43, 3/45, 3/47,
 3/71, 3/74, 3/83, 4/15, 4/26, 4/27, 5/16,
 5/29, 5/102, 5/107, 5/132, 5/161, 6/11,
 6/13, 8/7, 8/15, 8/26, 10/31, 10/56,
 14/18, 14/19, 15/4, 16/19, 17/35, 17/36,
 18/4, 18/6, 18/7, 18/10, 18/13, 18/32,
 19/13, 20/3, 20/28, 22/14, 22/25, 22/29,
 22/33, 23/7, 24/8, 25/16, 25/22, 25/23,
 25/38, 25/40, 26/14, 26/22, 26/38,
 26/39, 27/7, 27/11, 27/12, 28/18, 28/19,
 28/36, 29/2, 29/15, 29/34, 30/25, 30/26,
 30/27, 31/9, 31/28, 32/6, 32/14, 33/24,
 33/36, 33/39, 33/45, 33/46, 33/63,
 33/65, 34/5, 34/13, 35/12, 35/15, 36/4,
 36/5, 37/11, 37/19, 37/34, 37/41, 37/67,
 38/14, 38/23, 39/9, 40/1, 40/5, 40/9,
 40/14, 40/33, 40/34, 40/36, 40/43, 41/7,
 41/10, 41/11, 41/34, 41/44, 41/49,
 41/51, 41/53, 42/2, 42/19, 43/19, 43/23,
 43/31, 43/38, 44/26, 45/51, 46/21,
 47/19, 47/41, 47/42, 48/25, 49/6, 50/2,
 51/3, 51/13, 52/12, 52/19, 53/11, 54/16,
 54/23, 55/24, 55/27, 55/33, 55/39,
 55/41, 56/29, 56/32, 56/34, 56/38,
 56/43, 56/44, 56/88, 56/104, 56/112,
 57/31, 57/4, 57/6, 57/20, 57/46, 57/63,
 57/94, 57/107, 57/135, 57/145, 57/149,
 58/13, 58/16, 58/17, 58/20, 58/27,

58/32, 59/4, 59/9, 59/12, 59/23, 60/4,
 62/31, 63/10, 63/22, 63/30, 63/31, 65/9,
 66/4, 66/6, 67/4, 68/1, 68/6, 68/10,
 68/21, 68/36, 69/14, 69/15

o.-ydu 5/12

o.-ydi ‘‘oydu’’ 56/100, 56/126

o.-dur 14/11, 14/13, 26/5, 29/31,
 30/19, 62/29

o.+nun 6/11, 6/27, 9/6, 20/9, 20/36,
 21/7, 22/13, 22/26, 23/7, 25/8, 26/7,
 30/3, 33/24, 33/66, 37/57, 37/80, 57/22,
 57/47, 60/6

o.+nunidu ‘‘onundu’’ 3/25

o.+nu 1/17, 3/31, 3/56, 5/25, 7/28,
 8/1, 8/36, 10/55, 14/22, 15/13, 16/13,
 17/22, 20/21, 20/34, 21/9, 25/29, 26/6,
 26/25, 28/32, 29/2, 29/34, 33/37, 38/7,
 38/19, 40/30, 40/34, 44/34, 56/50,
 56/94, 57/19, 62/32

o.+na 1/2, 5/27, 8/25, 8/26, 15/11,
 17/12, 17/26, 17/35, 18/39, 20/32,
 24/16, 25/7, 25/15, 25/36, 25/43, 27/13,
 28/37, 30/11, 32/15, 44/33, 47/29, 50/6,
 52/4, 63/31

o.+nda 4/28, 8/7, 42/4

o.+ndadır 5/72

o.+ndan 5/82

o.+nnan ‘‘ondan’’ 1/4, 3/60, 5/129,
 10/5, 10/44, 14/10, 15/8, 17/9, 17/27,
 18/17, 20/29, 20/42, 22/10, 22/24, 23/3,

23/8, 25/12, 28/33, 30/3, 45/58, 48/10,
50/14, 50/19, 51/4, 51/20, 51/22, 54/8,
54/10, 54/23, 55/17, 55/18, 55/43, 56/55

o.+nla ‘‘onunla’’ 57/153

o.+nna ‘‘onla’’ 25/33

ō: ‘‘oy!, vay!’’ gibi anlamlara gelen bir
ünlem.

o. 45/50

ocağ: ocak. (bk. ocağ)

o. 55/37

o.-idu ‘‘ocaktı’’ 42/19

o.+ın 55/41

o.+ı 42/20

o.+ı 55/43

o.+ından 55/43

ocağ: ocak. (bk. ocağ)

o.+ta 9/28

oda: 1) evin bölümlerinden her biri.

o.+sı 17/14

2) misafirleri ağırlamak için ev
dışına yapılan yapı.

o. 19/2

o.+ya 19/3, 19/5

3) seksek oyunundaki kutulardan her
biri.

o. 28/5

o.+lar 28/3

odun: odun.

o.+a 42/16

ofis (<Fr. office): Toprak Mahsulleri
Ofisi.

o.+e 29/29

oğlan: erkek çocuk.

o. 3/18, 3/26, 3/27, 3/41, 3/57, 3/58,
5/25, 5/94, 5/102, 10/30, 22/26, 31/6,
31/11, 31/42, 43/14, 45/2, 52/6, 57/168

o.-am ‘‘oğlanım’’ 68/18

o.+ı 6/9, 57/167

o.+ın 3/22, 3/44

o.+a 10/6

oğul: 1) oğul.

o.+ı (oğlı) 33/4

o.+u (oğlu) 29/34, 37/77, 47/9,

57/71, 57/120, 57/121, 69/2

o.+iydu (oğliydu) ‘‘oğluydu’’ 5/74

o.+um (oğlum) 5/162, 31/22, 33/44,
33/48, 34/19, 43/14, 45/21, 45/34,
45/35, 45/44, 47/13, 53/7, 61/1, 63/14

o.+umdur (oğlumdur) 38/27

o.+umnun (oğlumnun) ‘‘oğlumla’’
42/3

o.+umsan (oğlumsan) ‘‘oğlumsun’’
69/3

o.+umu (oğlumu) 5/161, 5/162, 69/4

o.+unu (oğlunu) 52/5

o.+unø (oğlunø) ‘‘oğlunu’’ 52/5

2) bir seslenme sözü.

o.! 7/14, 37/89, 49/10

oğu-: 1) okumak.

o.+mam 41/7

2) öğrenim görmek.

o.-mişam ‘‘okumuşum’’ 68/18

3) dua ezan, vb. söylemek.

(bk. oğu-)

o.-r 8/10

o.-rdu 22/9

oķu-: dua, ezan vb. söylemek.

(bk. oķu-)

o.-i (oķi) ‘‘okuyor’’ 13/14

o.-isan (oķisan) ‘‘okuyorsun’’ 12/1,

12/4, 15/4

o.-ilar (oķilar) ‘‘okuyorlar’’ 15/6

o.-rdu 22/26

o.-duktan 12/2

oķul: okul.

o. 17/3, 46/25, 46/26, 54/1

o.+u 48/9, 54/11, 54/12

o.+a 46/24, 46/28, 48/7, 48/48, 54/21

o.+dan 41/53, 41/57

o.+u 54/4

oķun-: dua, ezan vb. söylenmek.

e.-miyip ‘‘okunmamış’’ 33/59

o.-ur 23/11

ol-: 1) meydana gelmek, vuku bulmak.

o.-muş 48/37

o.-du 27/10, 33/6, 37/88, 40/40

o.-madı 51/17

o.-uyor 27/15

o.-i ‘‘oluyor’’ 4/26, 46/37

o.-acağtır ‘‘olacaktır’’ 31/7

o.-ur 4/7, 62/26

o.-u^r 67/5

o.-sun! 4/7

o.-sun! (ossun!) 5/50

o.-sa 56/49

o.-idu ‘‘oluyordu’’ 5/163

o.-idu ‘‘oluyordu’’ 48/46

o.-ana ‘‘oluncaya’’ 28/34

2) doğmak, dünyaya gelmek.

(bk. doğ-, dünyaya gel-)

o.-ubam ‘‘olmuşum’’ 38/1

o.+ma 38/14

olmaz ol-: bir kimsenin yaşamıyor

olmasını dilemek.

o.-asan ‘‘olmaz olası’’ 71/11

3) bir şey haline gelmek, bir şeye dönüşmek.

o.-ubam ‘‘olmuşum’’ 68/15

o.-uptur ‘‘olmuş’’ 32/12

o.-uptu^r ‘‘olmuş’’ 29/12

o.-dum 47/32

o.-du 29/18

o.-uyor 26/7

o.-i ‘‘oluyor’’ 25/38, 26/3, 26/25, 62/13

o.-ursun 65/18

o.-u^r 67/5

o.-asan ‘‘olası’’ 71/14

o.-aydum ‘‘olaydım’’ 69/14

o.-idi ‘‘oluyordu’’ 26/29

o.-idu ‘‘oluyordu’’ 9/13

o.+masü ‘‘olması’’ 40/37

o.-acağına 71/14

4) bitmek, hallolmak.

o.-du 5/101

o.-uyor 56/103

o.-acağ 35/9

o.-acağ ‘‘olacak’’ 59/5, 59/28

5) belli bir zamana ulaşmak.

o.-du 61/36

o.-du mu? 27/9

6) belli bir süre geçmek.

o.-du 69/16

7) birinin mülkiyetine geçmek.

o.-uyor 10/6

o.-sun! (ossun!) 5/157

o.-sa 46/37

8) uygun bulunmak.

o.-i “oluyor” 36/23

9) (bitki için) yetişmek. (bk. yetiş-)

o.-i “oluyor” 50/4

o.-mi “olmuyor” 48/31, 48/33

o.-idu “oluyordu” 48/32

10) belli bir durum veya zamanda bulunmak.

o.-muşlğ “olmuşuz” 57/132

o.-abılır 24/2

o.-ağ 46/34

o.-sa (ossa) 13/7, 13/8, 13/10, 48/43

o.-ursa 11/14

o.-an 1/17, 30/2

o.-anın 68/23

o.-anlar 41/3

o.-annar “olanlar” 16/1

o.-anların 3/65

o.-duğı 11/10

o.-duğıma “olduğumdan” 58/5

o.-duğumuz 38/26, 42/5

11) var olmak, mevcut olmak.

o.-uyor 27/5, 27/6

o.-mıyaydu “olmayaydı” 69/1

o.-masaydı 56/17

o.-sa (ossa) 66/4, 66/6

o.-masa 10/54, 47/38

o.-idısa “oluyordu ise” 21/4

o.-urdu 4/16, 28/23, 28/35

o.-ursa 10/54, 30/15

o.-saydı 2/1

o.-an 5/42, 5/127, 16/5, 48/5, 56/57,

68/22

o.-mayan (olmıyan) 22/4

o.-anlar 25/35

o.-duğı 24/2

o.-duğı “olduğı” 18/6

o.-madığı 55/49

o.-duğunu 48/41

o.-arag “olarak” 17/1

12) yapılmak.

o.-idısa “oluyordu ise” 58/17

o.-duğtan “olduktan” 48/33

olay: olay.

o. 33/65

on: on.

o. 1/20, 1/21, 3/11, 3/12, 3/14, 3/16, 3/49, 3/52, 4/8, 10/23, 15/2, 16/2, 18/14, 23/12, 28/12, 28/22, 29/21, 31/42, 37/24, 37/39, 37/42, 37/43, 37/50, 47/26, 52/23, 52/24, 52/28, 53/2, 53/11, 53/12, 53/17, 56/122, 57/156, 63/2, 63/3, 63/6, 63/7, 70/1

on altı: on altı.

o. 56/122

onar: onar.

o. 28/22

onar: onlar. (bk. ondar, onlar, onnar)

o.+ın 64/8

o.+a 55/10

onbaşı: onbaşı.

o.-ydiğ ‘onbaşıydık’ 51/15

on beş: on beş. (bk. on bõş)

o. 52/23

on bõş: on beş. (bk. on bẽş)

o. 1/20, 1/21, 3/14, 3/16, 3/52, 29/21

on bĩrĩncĩ: on birinci.

o. 53/2, 53/17

ondar: onlar. (bk. onar, onlar, onnar)

o. 20/11, 48/31

o.+ı 47/21

o.+a 40/4, 59/15

on dõrt: on dõrt.

o. 52/23, 52/24

on iki: on iki.

o. 3/16, 28/12, 37/50, 52/28, 56/122,
57/156, 70/1

onlar: onlar. (bk. onar, ondar, onnar)

o. 17/32, 19/8, 56/29, 56/39, 57/83

o.-dı 31/31

o.+ı 18/15, 56/32

o.+i ‘onları’ 8/3

o.+a 14/21

onnar: onlar. (bk. onar, ondar, onlar)

o. 25/27, 27/16, 27/17, 33/10, 35/11,
40/9, 40/16, 40/17, 40/22, 40/25, 48/18,
50/3, 58/21

o.+ı 42/25, 48/12

o.+a 7/6, 40/20, 40/21

o.+dan 37/96

on üç: on üç.

o. 52/28

on yedi bin: on yedi bin.

o. 53/11, 53/12

ora: ora, o yer. (bk. ori)

o. 47/12

o.+nın 3/62

o.+ya 45/18, 59/15, 61/22

o.+da 3/37, 3/63, 68/18

o.+da (orda) 2/13, 3/39, 3/41, 3/60,
3/65, 3/66, 3/67, 8/13, 9/2, 9/5, 17/28,
17/29, 17/35, 19/18, 23/9, 35/12, 40/34,
40/40, 44/26, 44/34, 45/20, 45/29,
45/65, 47/27, 47/35, 50/17, 55/49,
57/75, 57/150, 59/26, 62/5, 62/6, 62/20,
63/8, 64/4

o.+de (orde) ‘orada’ 64/14

o.+daydı (ordaydı) 44/16, 57/138

o.+dadır (ordadır) 4/33, 57/9,

57/136, 57/137

o.+dan (ordan) 24/2, 40/1, 40/3,

40/18, 40/43, 45/46, 47/7, 50/16, 62/11

o.+daⁿ 40/8, 40/29

oraḥ: orak. (bk. oraḥ)

o.+lan ‘orakla’ 55/3

oraḳ: orak. (bk. oraḥ)

o. 56/46

ori: ora, o yer. (bk. ora)

o.+ya 3/10, 3/81, 8/17, 10/42, 19/21,
40/35, 40/38, 41/36, 57/11, 57/69,
57/90, 57/133, 57/143, 58/35

o.+ye ‘‘oraya’’ 33/58

orman: orman.

o.+da 50/10, 50/21

o.+dan 50/23

ormanlık: ormanlık, ormanla kaplı
alan. (bk. ormanlık)

o.+a (ormanlığa) 37/31

ormanlık: ormanlık, ormanla kaplı
alan. (bk. ormanlık)

o.-(tır) 37/33

orta: orta.

o. 68/5

o.+da 8/28

o.+sı 25/8

o.+sına 17/24

o.+sında 25/39.

ortak: ortak.

o.+ımdır (ortakımdır) 69/17

ortaklaşa: ortaklaşa.

o. 29/18

oruç tut- (<Far. rûze + T. tut-): oruç
tutmak. (bk. niyet tut-)

o.-annar ‘‘oruç tutanlar’’ 16/3

o.-amayanlar 16/1

o.-tuğtan (oruç^unu tuttuğtan) 2/1

oruçluğ (<Far. rûze + T. +luk): oruç
ayı, Ramazan.

(Rámazan, Rámazanlık, Remezan)

o.-tır 33/60

ossun...ossun: olsun...olsun.

o. 13/13, 22/12, 22/15, 23/2, 23/3,
41/36

ot: ot.

o. 37/77, 50/9, 50/26, 59/10, 59/15,
59/19

o.-(tur) 37/90

o.+u 50/15

o.+unnan ‘‘otuyla’’ 50/18

o.+laru ‘‘otları’’ 66/7

o.+ları 50/11

otel (<Fr. hôte): otel.

o.+e 11/9

otır-: oturmak. (bk. otir-, otur-)

o.-idula^r ‘‘otuyorlardı’’ 42/24

o.-idu ‘‘oturuyordu’’ 42/24

otir-: 1) oturmak. (bk. otir-, otur-)

o.-idım ‘‘oturuyordum’’ 35/12

o.-idí ‘‘oturuyordu’’ 35/11

o.-idih ‘‘oturuyorduk’’ 42/13

o.-idilar ‘‘otuyorlardı’’ 42/21

2) ikamet etmek.

(bk. kal-, otur-, yaşa-)

o.-i ‘‘oturuyor’’ 41/12

otlat-: otlatmak.

o.-idu ‘‘otlatıyordu’’ 56/22

o.+maya 39/3

otur-: 1) oturmak. (bk. otir-, otur-)

o.-muş 24/2, 66/7

o.-dum 45/18, 45/22

o.-du 57/26

o.-uyor 57/150

o.-i ‘‘oturuyor’’ 64/2, 64/5, 64/7,
64/8

o.-iyam ‘‘oturuyorum’’ 35/3, 57/119

o.-iyılı ‘‘oturuyoruz’’ 36/3, 56/89

o.-ur 69/8

o.! 69/19

o.-iyorduh ‘‘oturuyorduk’’ 56/7,
57/1

o.-urdu 3/2, 3/4, 4/15

o.-urdular 19/8

o.+ma 17/14

o.+mağa 7/9

o.+mahtır 24/11

o.-ana ‘‘oturuncaya’’ 19/7

o.-ub ‘‘oturup’’ 69/13

2) ikamet etmek.

(bk. kal-, otir-, yaşa-)

o.-idih ‘‘oturuyorduk’’ 55/35

oturahlı: oturaklı, ağırbaşlı.

o. 30/23

otuz: otuz.

o. 5/80, 50/29, 52/22, 52/26

otuz beş: otuz beş.

o. 52/22

otuz bin: otuz bin.

o. 50/29

öy: acıma, şikayetlenme, dert yanma
gibi duygular ifade eden bir ünlem.

o.! 45/50

oy-: oymak.

o.-dı ‘‘oydu’’ 68/20

o yan ét-: bir yana doğru koşturmak.
(bk. bu yan ét-)

o.-iler (o yan édiler) ‘‘o yan
ediyorlar’’ 59/23

oyna-: 1) vakit geçirme, eğlenme gibi
amaçlarla bir şeyle uğraşmak.

o.-iyam (oyniyam) ‘‘oynuyorum’’
46/18

o.-r 69/4

o.-yın! 42/22

o.-rdı 28/1, 31/29

o.-rdılar 28/2, 28/7, 52/18

o.-dıkları 28/14

**2) müziğin gerektiği uyumlu
hareketleri yapmak.**

o.-ilar (oynilar) ‘‘oynuyorlar’’ 5/151

**3) spor ile ilgili çalışmalarda yer
almak.**

o.-dılar 25/30

o.-ilar (oynilar) ‘‘oynuyorlar’’ 25/14

o.-idih (oynidih) ‘‘oynuyorduk’’
25/20, 25/21

o.-idılar (oynidılar) ‘‘oynuyorlardı’’
25/30

oynan-: oynanmak.

(bk. oynanıl-, oynanın-)

o.-i ‘‘oynanıyor’’ 28/18

o.-ırdı 28/18, 28/19

oynandır-: oyun oynatmak.

o.-isen ‘‘oynatıyorsun’’ 25/33

oynanıl-: oynanmak.

(bk. oynan-, oynanın-)

o.-an 25/1
oynanın-: oynanmak.
 (bk. oynan-, oynanıl-)
 o.-ır ‘‘oynanır’’ 25/34
oyun: oyun.

o. 25/33, 25/34
 o.-(dur) 25/28
 o.+a 25/1
oyuncu: oyuncu.
 o. 28/3

-Ö-

öbür: öbür.
 ö. 41/8
 ö.+ü 63/12
ög: ön. (bk. ön, öy)
 ö.+ünü ‘‘önünü’’ 8/39
 ö.+ine ‘‘önüne’’ 47/3
öğren-: öğrenmek.
 ö.-sınler! 54/5
öğretmen: öğretmen. (bk. hoca)
 ö. 61/4
 ö.-di 26/12
 ö.+nerimiz ‘‘öğretmenlerimiz’’
 41/36
öküz: öküz.
 ö. 43/15, 55/13, 56/125, 69/8
 ö.-idi ‘‘öküzdü’’ 43/9
 ö.-(dür) 27/20, 43/4, 43/17
 ö.+len ‘‘öküzle’’ 27/18, 27/19, 55/1
 ö.+ler 64/13
 ö.+lere 43/19
 ö.+leri 42/13
 ö.+lerí 56/66
 ö.+lerín(dir) 42/12

öl-: ölmek.
 (bk. Hakk’a yürü-, vafat ét-, vefât ét-)
 ö.-müş 41/13
 ö.-müştür 62/23
 ö.-üptür ‘‘ölmüş’’ 5/99
 ö.-düm 57/103
 ö.-di 41/50, 41/52
 ö.-dü 40/9, 42/1
 ö.-düler 43/11
 ö.-ecağam ‘‘öleceğim’’ 57/42
 ö.-i ‘‘ölüyor’’ 59/31
 ö.-sün! 61/9, 62/16
 ö.-se 39/18, 39/23
 ö.-müştü 46/27
 ö.-müşse 13/8
 ö.-ürdü 56/49
 ö.-diği ‘‘öldüğü’’ 13/4
 ö.-en 40/9
 ö.-ene ‘‘ölünceye’’ 68/13
 ö.-meden 22/6
ölçeg: tahıl ölçmeye yarayan kap.
 ö. 56/122
öldür-: öldürmek. (bk. öldür-, öldürt-)
 ö.-i ‘‘öldürüyor’’ 68/6

öldür-: öldürmek. (bk. öldür-, öldürt-)

ö.-düm 63/29

ö.-eceğam “öldürecekim” 63/13

ö.-eceyik “öldürecekiz” 39/18

ö.-ecağık “öldürecekiz” 39/23

ö.-eceğler “öldürecekler” 63/17

ö.-i “öldürüyor” 63/18

ö.-se 62/7

ö.-en 63/22

öldürt-: öldürmek. (bk. öldür-, öldür-)

ö.-ecem “öldürecekim” 62/18

öle: öyle.

(bk. éle, éyle, éyle, öyle, öyle)

ö.-ydi 4/13

ö. 17/38, 52/7, 52/25, 53/16

ölü: ölü.

ö.+nün 13/25

ölüm: ölüm.

ö. 43/11, 69/1

‘ömür (<Ar. ‘umr): ömür.

‘ö.+üm (‘ömrüm) 68/34

‘ö.+ümüzi (‘ömrümüzi)

“ömrümüzü” 56/64

ön: ön. (bk. ög, öy)

ö.+de 37/4

ö.+ü 1/7

ö.+^ünü 33/61, 33/64

ö.+üne 17/27

ö.+ünden 62/24

ö.+ünnen “önünden” 24/5

önnü kıbleye ver- (<T. önnü + Ar.

kıble + T. +ye vér-): kıbleye doğru

yönelmek.

ö.-di 33/64

önce: önce. (bk. önce)

ö. 3/65, 24/6, 30/30

ö.+ki 31/13

ö.-ydi? “önce miydi?” 54/15

ö.+den 3/12, 30/7

ö.+sінде 31/14

ö.+lerí 31/4

öp-: öpmek.

ö.-tüm 68/21

ö.-i “öpyüyor” 4/25

ö.-üm! “öpeyim” 68/28

ö.-erdih “öperdik” 3/65

ö.-idi “öpyyordu” 4/11

ö.+meg 68/17

öpücüg: öpücük.

ö. 68/4

öpüş-: öpüşmek.

ö.-ürler 30/3

örf (<Ar. ‘urf): örf, adet.

ö.+ümüz 29/1, 29/22

ö.+ünü 29/25

örget-: öğretmek.

ö.-en (örgeden) 68/35

örmeli: örmeli, örgülü olan.

ö. 1/6

ört-: örtmek.

ö.-er 68/5

öte: öte.

- ö. 69/4
- öteki:** öteki.
- ö.+nín 56/43
- öv:** ev. (bk. ev, év)
- ö. 23/12
- ö. öv 2/4
- ö.+ín 23/14
- ö.+de 24/1
- ö.+den 10/58, 68/42
- ö.+e 33/33
- ö.+ine 11/4
- ö.+i 46/10
- ö.+inde 3/57, 3/65, 6/30
- ö.+ine 2/13, 2/9
- ö.+lerinde 6/28
- övle:** öğle. (bk. eyle)
- ö. 56/21
- ö.+ye 56/21
- övle ol-:** öğle vakti olmak.
- (bk. övle zámam ol-)
- ö.-i ‘‘öğle oluyor’’ 5/130
- ö.-madan 56/21
- övle zámam ol-** (<*T.* övle + *Ar.* zamān + *T.* +1 ol-): öğle vakti olmak.
- (bk. övle ol-)
- ö.-du 34/7
- övlen-:** evlenmek. (bk. evlen-, évlen-)
- ö.-ip ‘‘evlenmiş’’ 8/26
- ö.-dim 3/36
- ö.-meyenler 3/42
- övli:** evli. (bk. évli)
- ö.-dir 1/22
- öy:** ön. (bk. ög, ön)
- ö.+üne 10/58
- öyle:** öyle.
- (bk. éle, éyle, é^yle, öle, ö^yle)
- ö. 25/31
- ö.-dír 24/7
- ö.-dir) 36/10, 40/12
- ö^yle:** öyle.
- (bk. éle, éyle, é^yle, öle, öyle)
- ö.-dir) 40/45, 42/16
- öz: 1)** kendi. (bk. kendi, kendí)
- ö. 57/113
- ö.+i 47/39
- ö.+ü 4/15, 47/33, 57/140, 64/7
- ö.+üne 4/22, 11/3, 17/6
- ö.+ünü 8/13
- ö.+^ünü 9/19
- ö.+leríní 33/58
- ö.+lerine 59/8
- ö.+lerine 17/5, 45/33
- ö.+lerínnen ‘‘kendilerinden’’ 45/53
- 2)** zübde.
- ö. 22/36, 22/37
- ö.+ü 22/35

-P-

paħır (<İng. copper): bakır.

p.+ı 68/30

pağlava: baklava.

p. 15/5

pambuğ (<Far. panbuğ): pamuk.

(bk. pambuğ)

p. 47/4, 47/10

pambuğ (<Far. panbuğ): pamuk.

(bk. pambuğ)

p. 48/1

pantor (<Fr. pantolon): pantolon.

(bk. tuman)

p. 52/14, 52/15

p.-(dur) 44/32

para (<Far. pare): para. (bk. pere)

p. 5/62, 5/78, 5/158, 8/33, 8/36, 10/6,
10/13, 10/54, 16/2, 17/34, 18/26, 18/27,
19/27, 20/10, 20/22, 45/1, 45/15, 45/24,
45/35, 45/55, 45/56, 45/60, 57/7, 62/18,
63/5, 63/6

p.-(dır) 5/108

p.+mı(dır)? 45/23

p.+ya 63/4, 68/33

p.+yı 3/18, 3/23, 3/47, 6/10, 6/11,
45/30, 45/58, 57/6

p.+dan 18/10

p.+mı 45/69

p.+mız 14/17

p.+mızı 29/30

p.+n 45/25

p.+sı 3/20, 3/45, 3/71, 17/17, 17/18,
17/23, 63/10

p.+si 14/12

p.+su “parası” 3/42

p.+sını 21/10, 32/14

p.+sıyla 3/11

para (<Far. pare): pare, parça.

(bk. parça)

p. para 68/32

parça (<Far. pārçe): parça. (bk. para)

p.+ya 10/49

patik (<Rum.): iple örülerek yapılan
ayakkabı biçimindeki çorap.

p. 17/1, 17/6

patoz (<Fr. batteuse): patoz.

p. matoz 55/20

patron (<Fr.): patron.

p.+nar “patronlar” 34/2

paydos ét- (<Rum. paydos + T. ét-):
çalışmayı bırakmak.

p.-úm 54/7

pay pay ol-: sıralanmak.

p.-du 68/18

pazar (<Far. bāzār) : satıcıların belirli
günlerde mallarını satmak için
sergiledikleri belirli geçici yer.

p.+dan 50/23

peki: peki.

p. 33/41

pembe (<Far. penbe): pembe.

- p. 5/147, 67/3
- pencere** (<Far.): pencere.
p.+de 57/97
p.+den 33/14
- perçim** (<Far. perçem): perçem.
p.+i 68/3
- pere** (<Far. pare): para. (bk. para)
p. 18/2, 18/3, 18/4, 18/6, 18/7, 56/74
- perişan ol-** (<Far. perişān + T. ol-):
acınacak duruma gelmek.
p.-idi “perişan oluyordu” 55/45
- petek:** petek.
p.+e (petege) 67/2
- petrol** (<Fr. pétrole): petrol.
p. 48/27
- peygamber** (<Far. peygām-ber):
peygamber. (bk. peyhāmbēr)
p. 24/13, 65/12
p.+ín 53/6
p.+e 32/4, 32/10
p.+ímle 65/3
p.+i 65/12
- peyhāmbēr** (<Far. peygām-ber):
peygamber. (bk. peygāmbēr)
p. 30/9, 30/11, 30/12, 30/13, 32/1,
32/11, 32/12
- peynir** (<Far. penîr): peynir.
p. 16/10
- pénce** (<Far. pence): pençe.
p. 8/15
p.+síní 8/14, 8/15
- péncele** (<Far. pence + T. +le):
pençelemek, cenazeye el ile dokunmak.
p. 8/13
- pıçah:** bıçak.
p. 68/12
p. mıçah 33/18
- pılav** (<Far. pilāv): pilav. (bk. pilav)
p. 56/94, 56/95
p.+í(dır) 56/96
- pırıl:** çok temiz.
p. pırıl 48/40
- pırınç** (<Far. birinc): piringç.
(bk. birinc)
p.-(tir) 34/25
- pıkıp** (<Ing. pick up): pikap.
p. 37/20, 37/37
- pılav** (<Far. pilāv): pilav. (bk. pılav)
p. 5/40, 5/44, 5/53, 34/6, 34/23
p.+ı 34/24, 34/26
p.+ımı 34/8
- pîr** (<Far. pîr): bir tarikatın başındaki
kişi.
p.+i 8/21, 8/22, 64/8
- pısıket** (<Fr. bicyclette): bisiklet.
p. 33/45, 37/37
- pısıketçi** (<Fr. bicyclette + T. +çi):
bisikletçi.
p. 33/44
- piş-**: pişmek.
p.-mez 13/25
- pişiril-**: pişirilmek.
p.-i “pişiriliyor” 57/107

piyade (<Fr. piyāde): yaya olarak savaşan askerlerin oluşturduğu sınıf.

p.+ydim 51/2

p.+yđım 51/3

plastik (<Fr. plastique): plastik.

p. 44/21

polis (<Fr. police): polis.

p. 33/14, 33/17, 33/36

p.+ler 33/5

portağal (<Fr. Portugal): portakal.

p. 69/19

post (<Fr. pūst): tarikatlarda Őeyhlik makamı.

p.+ta 64/8

puri: bura.

(bk. bura, bıra, bure, burı, buri)

p.+ya 9/28

puřu (<Fr. pūřı): pořu. (bk. pūřı)

p. 20/44, 20/45

pū: bir, herhangi bir varlıęı belirsiz olarak gōsteren (sayı). (bk. bi, bir, būr, bı, bır)

p. 1/2, 1/3

pūřı (<Fr. pūřı): pořu. (bk. puřu)

p. 66/1

-R-

Rabb'ıl 'ālemin (<Ar. Rabb 'ālemin): alemlerin Rabb'i, Allah. (bk. Allah, Allah, Alla^h, Cenab-i Allah, Haęę, Rabbi)

R. 65/2, 65/10

Rabbi (<Ar. Rabb): Allah. (bk. Allah, Allah, Alla^h, Cenab-i Allah, Haęę, Rabb'ıl 'ālemin)

R. 33/6, 33/62, 35/9, 37/86

rāhat (<Ar. rāhat): rahat.

r.-idi 'rahattı' 56/2, 56/70, 56/71, 57/116, 57/117, 57/134

rāhat ol- (<Ar. rāhat + T. ol-): rahatlamak. (bk. rāhatla-)

r.-du 57/116, 57/117, 57/134

rāhatla- (<Ar. rāhat + T. +la):

rahatlamak. (bk. rāhat ol-)

r.-dı 55/18

rahmet kııl- (<Ar. rahmet + T. kııl-): rahmet etmek.

(bk. rāhmet ét-, rehmet kııl-)

r.-sın! 34/11

râhmet ét- (<Ar. rahmet + T. ét-):
rahmet etmek.

(bk. rahmet kııl-, reħmet kııl-)

r.-sın! 49/2

rahmetliħ (<Ar. rahmet + T. +lik):
rahmetli. (bk. rahmetliħ, rahmetli)

r. 47/18

Rámazan (<Ar. ramazan): Ramazan.

(bk. oruçluħ, Rámazanlıg, Remezan)

R.+da 16/19

Rámazanlıg (<Ar. ramazan + T. +lık):

Ramazan.

(bk. oruçluħ, Rámazan, Remezan)

R.+ta 16/18

rang: davul sesi.

r. 61/21

rasgel- (<Far. rāst + T. gel-):

rasgelmek, denk gelmek.

r.-idi ‘rasgeliyordu’ 20/16

r.-idí ‘rasgeliyordu’ 20/16

rasgele (<Far. rāst + T. gele): rastgele.

(bk. gelişgüzel, rastgele)

r. 20/18

rast (<Far. rāst): rast, doğru, düzgün.

rast getir-

r.-sin! 70/12

rastgele (<Far. rāst + T. gele): rastgele,

gelişgüzel. (bk. gelişgüzel, rasgele)

r. 5/61, 34/8

Raşad (<Ar. reşād): kişi adı.

R. 5/82

rāzı (<Ar. rāzî): razı.

r.+mısız? ‘‘razı mısınız?’’ 13/15

rāzı ol- (<Ar. rāzî + T. ol-): razı
olmak.

r.-sun! (razı olsun!) 37/21, 47/20

reħmet kııl- (<Ar. rahmet + T. kııl-):
rahmet etmek.

(bk. rahmet kııl-, râhmet ét-)

r.-sın! 70/9

Remezan (<Ar. ramazan): Ramazan.

(bk. oruçluħ, Rámazan, Rámazanlıg)

R. 2/1

rençber (<Far. rençber): rençper, ırgat.

r. 56/129

r.-(dir) 56/129, 56/130

Resul (<Ar. resūl): kişi adı.

R. 44/16, 44/17

reva (<Far. revā): yakışır, uygun.

r.+mıdır? 69/15

rezve: senelik işçi.

r. 56/116

r. mezve+lere 56/115

riba (<Ar. ribā’): faiz.

r. 57/5, 57/20, 57/29, 57/30

riba ét- (<Ar. ribā’ + T. ét-): faizle
borç para vermek.

r.-idi (riba édidí) ‘‘repo ediyordu’’

57/6

rızalıg (<Ar. rızā + T. +lıg): rızalık.

r. 31/15

r.+mı 31/14

ruh (<Ar. rūħ): ruh.

r. 57/81

ruj (<Fr. rouge): ruj.

r. 46/14

Rus: Rus.

R. 40/8, 40/40

Rusya: Rusya.

R. 40/40

Rüştü Beg (<Ar. rüşdî + T. beg): kişi

adı.

R.-idi ‘‘Rüştü Beydi’’ 41/55

rüya (<Ar. ru’ya): rüya.

r.-dır 57/78

r.+mda 57/74

-S-

sa’ab (<Ar. şāhib): sahip. (bk. sahip,

sahip, sâhîp, sa’ib, sayip)

s.+ı 33/31

s.+iydi 57/33

saat (<Ar. sâat): altmış dakikalık

zaman dilimi. (bk. sâ’ât, sa’at)

s. 56/10

s.+în 2/8

sa’at (<Ar. sâ’at): altmış dakikalık

zaman dilimi. (bk. saat, sâ’ât)

s. 13/10

s.+te 37/34

sâ’ât (<Ar. sâ’at): altmış dakikalık

zaman dilimi. (bk. saat, sa’at)

s.+imø ‘‘saatimi’’ 68/24

sabah (<Ar. şabāḥ): sabah.

(bk. sâbbaḥ, sâbbâḥ)

s. 13/24

sabah ol- (<Ar. şabāḥ + T. ol-):

sabah olmak. (bk. şafaḥ ol-, şefaḡ ol-)

s.-ur 60/1

sâbbaḥ (<Ar. şabāḥ): sabah.

(bk. sabah, sâbbâḥ)

s. 56/53, 57/121

s.+a 57/94

s.+e 37/3

s.+ten 46/6, 46/11, 69/8

sâbbaḥleyin (<Ar. şabāḥ + leyin):

sabahleyin. (bk. sâbbâḥleyin)

s. 56/3, 56/21, 56/24, 57/123, 57/142

sâbbâḥ (<Ar. şabāḥ): sabah.

(bk. sabah, sâbbâḥ)

s. 5/128, 68/36

- s.+ten ‘‘sabahtan’’ 5/128, 68/4,
68/37
- s.+leri 49/15
- sábbáhleyin** (<Ar. şabāḥ + leyin):
sabahleyin. (bk. sábbahleyin)
s.+leyin 56/3, 56/21, 56/24, 57/123,
57/142
- sabır** (<Ar. şabr): sabır.
s. 65/12, 65/14, 69/10
- sabrét-** (<Ar. şabr + T. ét-): sabretmek.
s.-enlerín (sabrédénlerín) 65/13
- saç:** saç. (bk. züf)
s.+larını 60/6
- sadaca:** sadece. (bk. sade, sadece)
s. 5/149
- sade:** sadece. (bk. sadaca, sadece)
s. 26/41
- sadece:** sadece. (bk. sadaca, sade)
s. 26/8
- saf:** saf, arı.
s. 22/37
- safallama ol-:** düğün günü düğünden
önce davul, zurna vb. çaldırmak.
s.-acağidu ‘‘safallama olacaktı’’
5/128
s.-aydu ‘‘safallama olaydı’’ 5/128
- sağ:** sol karşıtı.
s. 8/29, 8/34, 68/5
s.+dan 5/143
- sağ: 1)** yaşamakta olan.
s. 39/20, 39/24, 68/6
2) sağlam.
- s. 10/48
- sağ-:** sağmak.
s.-ıyor 66/7
s.-i ‘‘sağıyor’’ 69/13
s.-idílar ‘‘sağıyorlardı’’ 55/31
- sağ ol-:** sağ olmak.
s.! 44/22, 44/37
s.-sun! (sağ olsun!) 13/20
- sağlıklı:** sağlıklı.
s.-(dır) 49/14
- sağul al-:** üşümek, titremek.
(bk. soğuk)
s.-dı 68/2
- sahip** (<Ar. şāḥib): sahip.
(bk. sa[‘] ab, saḥip, sáhíp, sa[‘] ib, sayip)
s.+leri 23/12
s.+ídír (sahibídír) 24/1
- saḥip** (<Ar. şāḥib): sahip.
(bk. sa[‘] ab, sahip, sáhíp, sa[‘] ib, sayip)
s.+ídír (saḥíbídír) 30/14
- sáhíp** (<Ar. şāḥib): sahip.
(bk. sa[‘] ab, sahip, saḥip, sa[‘] ib, sayip)
s.+í 47/38
- sáhípsíz** (<Ar. şāḥib + T. +siz):
sahipsiz.
s.-(dir) 46/10
- sa[‘] ib** (<Ar. şāḥib): sahip. (bk. sa[‘] ab,
sahip, saḥip, sáhíp, sayip)
s.+íne 31/42
- saḥal:** sakal.
s.+ı 57/126
- sal-: 1)** serbest kılmak.

- s.-dım 66/3
s.! 33/32
s.-ıyorduh ‘‘sallıyorduk’’ 56/21
2) atmak, koymak.
s.-dı 57/77
sala (<Ar.): sela.
s. 8/13
salata (<İt.): salata.
s. 5/46
s. malata 5/45
salatalıh (<İt. salata + T. +lık):
salatalık.
s.-tır 16/10
salça (<İt. salsa): salça.
s. 26/19
salla-: sallamak.
s.-iyem (salliyem) ‘‘sallıyorum’’
57/98
s.-idı (sallidı) ‘‘sallıyorduk’’ 56/68
s.-rdu ‘‘sallardı’’ 5/133
s.-rdıh ‘‘sallardık’’ 20/31
s.-dığımız 20/30
sallan-: teprenmek.
s.-idu ‘‘sallanıyordu’’ 41/19
sallanti: sallantı.
s. 37/62
Salō: kişi adı.
S. 34/17, 34/21
saltanat (<Ar. saltanat): saltanat.
s. 37/37
saman: saman.
s. 42/20, 55/21, 55/40, 56/55
s.+ı 55/15
sancağ: **1)** sancak.
s.+ına 69/8
2) saç tokası.
s. 68/43
sancı tut-: rahatsız olmak. (bk. sancı)
s.-ar 68/24
sancı: sancı. (bk. sancı tut-)
s. 57/112
sandıh (<Ar. şandūk): sandık.
s. 68/34
sap: sap.
s.-(tır) 55/6
s.+u ‘‘sapı’’ 68/12
sapan: sapan.
s.+lan ‘‘sapanla’’ 27/19, 55/1
sar-: **1)** çevrelemek.
s.-du ‘‘sardı’’ 33/5
s.-an 69/5
2) şerit, ip vb. dolaştırmak.
s.-arız 20/30
sarı: **1)** sarı. (bk. sari)
s. 5/147, 67/2, 67/5, 68/34, 68/43
sarı ol-: sararmak.
s.-ub ‘‘sarı olmuş’’ 68/40
2) sarışın.
s.+ya 68/41
sari: sarı. (bk. sari)
s. 5/97
sarma: lahana ve pazı gibi bitkilerin sarılması ile yapılan yemek.
s. marma 56/111

sat-: satmak.

s.-arıḡ ‘‘satarız’’ 29/29

s.-ıyor 10/15

s.-mıyor 10/14

s.-idím 50/27

s.-i ‘‘satıyor’’ 50/24, 50/25

s.-tıḡ ‘‘sattık’’ 5/86, 5/87, 43/10,
43/12, 43/13

s.-tılar 47/6, 47/30

satıl: kova, bakraç. (bk. setel)

s. 56/38

s. matıl 56/36

satın al-: satın almak.

s.-miş 3/28

s.-dıḡ ‘‘satın aldık’’ 43/10, 43/13,
43/16

s.-iyam ‘‘satın alıyorum’’ 4/10

s.-isan ‘‘satın alıyorsun’’ 10/35,

14/3, 14/11

s.-iyor ‘‘satın alıyor’’ 18/10

s.-i ‘‘satın alıyor’’ 4/22, 4/24, 16/14,
63/12

s.-ilar ‘‘satın alıyorlar’’ 15/9, 15/10,

17/10, 17/12

s.-acaḡsın ‘‘satın alacaksın’’ 18/14,

18/15

s.-acaḡ ‘‘satın alacak’’ 18/16

s.! 28/28

s.-idi ‘‘satın alıyordu’’ 4/10, 18/24

s.-miyordi ‘‘satın almıyordu’’ 18/40

s.-amiyordu 18/25

s.-midi ‘‘satın almıyordu’’ 18/39

s.-iyordular ‘‘satın alıyorlardı’’

18/28

s.-idílar ‘‘satın alıyorlardı’’ 16/19,

18/32

s.-idílar^r ‘‘satın alıyorlardı’’ 5/59,
5/62

s.+ma 5/41

savāl çağır- (<Ar. şalavāt + T. çağır-):
salavat getirmek. (bk. selavātını getir-)

s.-i ‘‘salavat çağırıyor’’ 8/11, 8/12

s.-mi mı? ‘‘salavat çağırıyor mu?’’
8/11

savaş: savaş.

s. 40/1

s.+tan 40/25

s.+ında 40/8

savcı: savcı.

s.-dır 30/18, 30/20

savur-: savurmak.

s.-uyorduḡ ‘‘savuruyorduk’’ 55/13,
56/55

s.-uyordular 56/61

say-: 1) saymak.

s.-ardıḡ ‘‘sayardık’’ 3/22

2) arka arkaya söylemek.

s.-ilar ‘‘sayıyorlar’’ 15/11

Sayfi Ağa (<Ar. seyfi + T. ağa): kişi
adı. (bk. Seyfi dede)

S.-ydu ‘‘Sayfi Ağa’ydı’’ 5/69

saygı: saygı. (bk. saygı)

s. 41/34, 41/36, 41/38

s. mayḡı 41/37

- s.+yı 24/8
s.+sı 24/7
- saygılı:** saygılı.
s.-ydu ‘‘saygılıydı’’ 5/76
s.-yduḥ ‘‘saygılıydık’’ 41/35
- saygı:** saygı. (bk. saygı)
s. 19/1
- sayı:** sayı.
s.+ya 25/18
- sayip** (<Ar. ṣāḥīb): sahip.
(bk. sa‘ab, sahip, saḥip, sáḥip, sa‘ib)
s.+i (sayibi) 32/15
- saz** (<Far. sâz): 1) çalgı.
s.-dı 31/30
2) bağlama.
s. 20/3, 20/4, 61/26, 61/35
- se**‘ (<Ar. sefer): sefer, defa.
(bk. sefer, se‘er)
s. 40/37
- sebep** (<Ar. sebeb): sebep.
s.+ten 41/7
- seç-:** 1) seçmek.
s.-i ‘‘seçiyor’’ 34/24
2) yazıyı, uzaktaki bir şeyi vb.
görmek.
s.! 28/28
- sefer** (<Ar.): sefer, defa. (bk. se‘, se‘er)
s. 3/5, 3/18, 3/36, 3/41, 3/57, 3/61,
35/10, 48/47, 48/47, 48/57, 48/60
- se‘er** (<Ar. sefer): sefer, defa.
(bk. se‘, sefer)
s. 27/12, 40/8
- Sefer Dayı** (<Ar. sefer + T. dayı): kişi adı. (bk. Sefer ‘Emmı)
S. 26/21
- Sefer ‘Emmı** (<Ar. sefer + ‘amū): kişi adı. (bk. Sefer Dayı)
S. 26/16
- sekeseke:** seksek oyunu.
(bk. zekezeke)
s. 28/39
- seki:** seki, taraça.
s. 50/15, 50/18, 50/26
- sekiz:** sekiz. (bk. sekkiz)
s. 37/39
s.-dír 28/11
- sekkiz:** sekiz. (bk. sekiz)
s. 3/16
- seksen:** seksen.
s. 33/3, 33/16, 37/14, 37/82
- sektír-**: sektirmek.
s.-isen ‘‘sektiriyorsun’’ 25/12
- selam** (<Ar. selām): selam.
s.+ları 68/32
- selavāt** (<Ar. şalavāt): salavat.
s. 32/4, 32/10
- selavāt getiríl-** (<Ar. şalavāt + T. getiríl-): salavat getirilmek.
s.-irdi 32/5
- selavātım getir-** (<Ar. şalavāt + T. +ım getir-): salavatımı getirmek.
(bk. sevāl çağır-)
s.-irdi 32/10
- Selhatin** (<Ar. şalah‘üd-din): kişi adı.

S. 57/35

sen: sen.

s. 1/16, 3/14, 3/70, 5/162, 10/1,
19/22, 24/14, 25/11, 25/23, 25/29,
29/15, 31/18, 31/25, 33/35, 33/50, 34/3,
34/4, 34/20, 34/28, 35/17, 37/45, 37/61,
39/25, 40/11, 40/14, 46/30, 47/24,
56/119, 56/125, 57/35, 57/133, 61/7,
61/8, 61/11, 62/14, 65/7, 68/14, 68/19,
68/29, 69/3

s.-sen ‘‘sensin’’ 37/58, 62/32

s.+in 3/77, 36/5, 53/9

s.+in 31/1, 56/120, 57/134, 57/135,
63/24

s.+iy ‘‘senin’’ 25/23, 33/34, 61/6,
67/4, 68/6, 68/35

s.+i 36/21, 39/18, 39/23, 66/3, 67/1,
68/28, 68/30, 68/33, 68/35, 68/36, 69/18

s.+ı 61/11, 61/38, 66/2, 70/7, 71/2

s.+ø ‘‘seni’’ 58/33

s.+a 40/26

s.+a (sana) 19/27, 31/16, 31/23,
34/29, 57/16, 58/35, 63/15

s.+e (siye) ‘‘sana’’ 4/10, 5/90, 5/157,
5/161, 5/162, 20/26, 36/9, 44/15, 68/14,
68/29, 68/36, 68/38

s.+de 63/25, 68/27

s.+dedir 68/25

s.+den 68/27

s.+nen ‘‘senden’’ 69/16

s.+le 65/7

s.+nen ‘‘seninle’’ 39/23

sene (<Ar.): sene.

s. 4/14, 37/50, 41/1, 41/14, 50/17,
54/8, 56/124, 57/150, 57/160

s.-dir ‘‘sene boyunca’’ 57/156

s.+ye 4/1, 4/7, 4/8

s.+lerden ‘‘senelerce’’ 37/51

seneliḡ (<Ar. sene + T. +lik): senelik.

s. 56/118, 56/120, 56/121

ser-: sermek.

s.-diler 57/93

s.-dıler 57/68

s.-eller ‘‘sererler’’ 68/13

servet (<Ar. ṣervet): servet.

s.+ını 65/4

ses: ses.

s. 59/20, 61/19

s.+i 59/20

s.+imızı 4/2, 7/26

s.+inen ‘‘sesinden’’ 37/80, 37/85

s.+le 4/6

ses çıḡarma-: gürültü etmek.

s.-yacaḡıḡ ‘‘sesimizi
çıkarmayacaḡız’’ 7/26

ses ver-: sesi duyulmak.

s.-ür ‘‘ses verir’’ 61/32

setel: kova, bakraç. (bk. satıl)

s.+i 5/25

sev-: sevmek. (bk. söv-)

s.-dim 68/43

s.-düm ‘‘sevdim’’ 68/21

s.-di 68/11, 68/20

s.-dıḡ ‘‘sevдик’’ 68/11

- s.-erdiy ‘‘severdin’’ 34/20, 34/28
s.-idiler ‘‘seviyorlardı’’ 42/5, 68/26
s.-dügim ‘‘sevdiğim’’ 68/31
s.-digini 67/3
sevda (<Ar. sevdā): sevda.
s.+lar 69/10
s.+yız ‘‘sevdanız’’ 68/11
sevgi: sevgi.
s. 19/1
seyda (<Ar. seydā): din adamı.
s. 57/13, 57/32, 57/36, 57/38, 57/54,
57/132
s.+nın 57/130
Seyda Melle Emin (<Ar. seydā + mevlā
+ emîn) : kişi adı.
S.+in 57/8, 57/121
Seyfi dede : (<Ar. seyfi + T. dede):
kişi adı. (bk. Sayfi Ağa)
S.+mın 58/27
Seyithasan (<Ar. seyyid ḥasan): yer
adı.
S. 30/5, 30/33
sez-: sezmek.
s.-i ‘‘seziyor’’ 59/18
sıcağ: sıcak. (bk. sıcaḡ)
s. 56/34
sıcaḡ: sıcak. (bk. sıcaḡ)
s. 56/28
s.-idu ‘‘sıcaktı’’ 42/14
s.-(tır) 56/30
sıç-: sıçmak.
s.-ib ‘‘sıçmış’’ 37/30
s.-idu ‘‘sıçıyordu’’ 37/27
sıfra (<Ar. sufre): sofrā.
s.+ya 35/10
sıhāt (<Ar. řihāt): sıhāt.
s.+ını 65/10
sıhıl-: can sıkıntısı duymak.
s.-du (sıhıldı) ‘‘sıkıldı’’ 7/15
s.-i (sıhılı) ‘‘sıkılıyor’’ 45/42, 45/43
s.-dığı 10/3
sımarla-: ısmarlamak, havale etmek.
s.-dım 67/1
summağ (<Ar. summāk): sumak.
s. 26/30
sıpsağ ol-: sapsağlam olmak.
s.-du 57/144
sırası gel-: sıra, nöbet.
s.-medi (sıra gelmedi) 54/7
s.-di (sıram geldi) 44/14
s.-ecek (sıram gelecek) 44/9
sırt: sırt, bel. (bk. bel, bél)
s.+ımın 57/64
s.+ına 33/51, 38/6, 38/11, 38/23
s.+ında(dır) 37/69
s.+ımızdaki 37/51
Siirt: yer adı. (bk. Si‘irt)
S. 40/27
S.-(tir) 40/27
S.+e 40/8
Si‘irt: yer adı. (bk. Siirt)
S.+e 37/23, 37/47
S.+ten 37/42, 37/66
sik: erkeklik organı.

- s.+ini 61/44
s.+iyø ‘‘sikini’’ 61/38
- sildir-**: sildirmek.
s. 68/29
- silsile** (<Ar.): silsile.
s. 22/3
- Sinan** (<Ar. sinān): yer adı.
S.+da 37/66, 37/67
- sinek**: sinek. (bk. havacı)
s. 34/10
- sirat** (<Ar. şirāt): sırat köprüsü.
s. 69/6
- siz**: siz. (bk. sız)
s. 33/40
s.+e 59/10
- sız**: siz. (bk. siz)
s. 26/21, 33/21, 68/10
s.+in 36/25
s.+ın 3/78, 57/166
s.+i 33/53
s.+i? ‘‘sizi mi?’’ 33/23
s.+e 33/52, 36/11
s.+de 64/11
s.+den 45/58
s.+len ‘‘sizle’’ 38/36
- soba** (<Mac. szoba): soba.
s. 42/21
s. moba 42/15
- sobasoba**: körebe oyunu.
s. 28/15, 28/17
- sofu** (<Ar. şūfī): sofu.
s. 60/2
- soğan**: soğan.
s. 17/37, 26/27, 26/28, 26/30, 26/43,
56/15, 56/16, 56/17
- soğuk**: soğuk. (bk. sağıh al-)
s. 16/20
- sohpet ét-** (<Ar. şuhbet + T. ét-):
sohbet etmek.
s.-ídiler (sohpet édídiler) ‘‘sohbet
ediyordular’’ 10/38
- sohur** (<Ar. saḥūr): sahur.
s.+da 16/7
- sol**: sağ karşıtı.
s.+dan 5/143
- sol**: bir tür ayakkabı.
s. 18/31
- sol-**: solmak.
s.-mıyaydu ‘‘solmayaydı’’ 69/1
- somun** (<Rum.): somun ekmek.
s. 33/19
- son**: son.
s. 61/39, 68/28, 68/30
s.+u son+u 47/33
s.+da 64/10, 65/5
- sonra**: sonra. (bk. sōra, sora)
s. 15/14, 56/10, 62/28, 69/7
- sor-**: sormak.
s.-duḡ ‘‘sorduk’’ 57/154
s.-i ‘‘soruyor’’ 64/5, 65/1
s.-u ‘‘soruyor’’ 64/4
s.-ilar ‘‘soruyorlar’’ 24/13
s.! 50/7
s.-san 25/21

- s.-arsan 30/35
s.-madan 69/7
- sora:** sonra. (bk. sonra, sōra)
s. 1/4, 2/1, 2/4, 3/1, 3/52, 3/57, 3/60, 3/75, 3/80, 5/129, 5/142, 6/11, 8/3, 10/5, 10/44, 12/2, 12/5, 13/2, 13/3, 14/10, 15/8, 17/9, 17/27, 18/1, 18/17, 18/40, 22/10, 22/24, 22/30, 23/3, 23/8, 23/10, 25/12, 28/33, 29/34, 30/3, 31/19, 41/40, 41/50, 45/13, 45/16, 45/38, 45/52, 45/58, 48/10, 48/33, 50/14, 50/19, 51/4, 51/20, 51/22, 54/8, 54/10, 54/23, 54/24, 55/17, 55/18, 55/19, 55/43, 56/55, 57/58, 60/6, 63/6, 63/23, 63/24
s.-ydi? “sonra mıydı?” 54/15
- sōra:** sonra. (bk. sonra, sora)
s. 1/14
- sorul-:** sorulmak.
s.-ur 60/1, 69/7
s.-ana 29/5
s.-mıyanı 29/5
- soy:** soy.
s.+u 58/32
s.+undan 30/13
s.+umuzdandır 58/32
- sōg-:** sövmek. (bk. söv-)
s.-düm 37/91
s.-erem “söverim” 29/34
s.-idü “sövüyordu” 7/19
- sök-:** fayda etmek.
s.-mez 33/40
- söle-:** söylemek. (bk. söyle-)
- s.-miş 57/57
s.-dim 36/27
s.-di 33/39
s.-dí 57/148
s.-iyem (söliyem) “söylüyorum” 5/139
s.-miyem “söylemiyorum” 7/24
s.-yemiyem “söyleyemiyorum” 39/26
s.-isen (sölisen) “söylüyorsun” 10/1
s.-misen “söylemiyorsun” 43/29
s.-i (söli) “söylüyor” 36/6
s.-miyor 57/5
s.-iler (söliler) “söylüyorlar” 40/6, 40/20, 40/21, 40/38, 43/30
s.-ile^r (sölile^r) “söylüyorlar” 40/28
s.-ller “söylerler” 68/13
s.-yim (söliyim) “söyleyeyim” 46/30
s.-merih “söylemeyiz” 29/5
s.-yebılır 24/2, 24/3
s.! 7/26, 25/29, 33/29, 33/36, 36/4, 36/7, 41/37, 61/12, 61/25, 65/12, 65/14, 65/17
s.-yin! 68/10, 68/41
s.-idi (sölidi) “söylüyordu” 1/4, 5/26, 5/28, 5/29, 5/30, 5/34, 7/19, 7/27
s.-idí (sölidí) “söylüyordu” 58/21
s.-idih (sölidih) “söylüyorduk” 1/2, 1/10, 40/7
s.-idiler (sölidiler) “söylüyorlardı” 5/23

s.-idile^r (sölidiler) “söylüyorlardı”
40/35

s.-idiler (sölidiler) “söylüyorlardı”
58/13

s.-rdi 20/1, 20/2, 20/9, 31/29

s.-rdih “söyledik” 1/3, 1/14

s.-rdiler 20/8

s.-yen (söliyen) 43/27

s.-yen (söliyen) “söyleyen” 33/35

sölen-: söylenmek.

s.-iyor 40/4

s.-iyo^r 40/44

söv-: sövmek. (bk. sög-)

s.-i “sövüyor” 39/26

sōv-: sevmek. (bk. sev-)

s.-dim 69/19

söyle-: söylemek. (bk. söle-)

s.-yecağam “söyleyeceğim” 61/37

s.-yecehsın “söyleyeceksin” 62/16

s.-dıgiy “söylediğin” 70/5

söylet-: söyletmek.

s.-me! 69/17

söz: 1) lakırdı.

s. 24/1, 30/14, 65/17

s.-dü 31/30

2) vaat.

s. 3/80, 33/57

söz ét-: bir şeyin dedikodusunu
yapmak.

s.-e^r (söz éde^r) 5/25

söz ol-: bir şeyin dedikodusu
yapılmak.

s.-u^r 67/5

sözünden çık-: bir kimsenin
sözlerine, isteklerine uygun biçimde
davranmak.

s.-maz 31/8

sözünden çihil-: bir kimsenin
sözlerine, isteklerine uygun biçimde
davranılmak.

s.-maz 30/17

söz vér-: bir işi yapacağını
kesinlikle bildirmek.

s.-dıhten “söz verdikten” 3/80

sözde: sözde, sözüm ona.

s. 18/7

su: su. (bk. suv)

s. 4/7, 4/8, 16/20, 19/12, 26/5, 37/50,
47/12, 48/35, 48/42, 48/48, 48/49,
48/50, 48/52, 48/59, 54/11, 54/17,
54/18, 55/26, 56/27, 56/28, 56/30,
56/103, 69/8, 69/9

s.-ydi “suydu” 19/15

s.-(dur) 22/37

s.+yla mu+yla 55/26

s.+yun 48/13, 56/29, 57/107, 57/126,
57/127

s.+yu 26/20

s.+yi “suyu” 56/32, 57/63

s.+ya 48/25, 57/63, 57/67

s.+da 46/10

s.+dan 22/21, 22/36

s.+dan “suyla” 26/8

s.+yla mu+yla 55/26

s.+yu 22/36, 26/27
s.+yumu 47/6
s.+yunu 48/36, 50/2
s.+yunan ‘‘suyuyla’’ 26/28
s.+lar 44/21, 48/29
Sultan (<Ar. sultān): kişi adı.
S.-idu ‘‘Sultan’dı’’ 7/7
sunul-: sunulmak.
s.-ur 31/40, 31/41
suppa eşkenesí: bir tür yemek.
s. 26/4, 26/23, 26/25, 26/34, 26/7,
26/3, 26/6
susam (<Ar. sîsām): susam.
s. 43/30
s.-(dır) 43/28, 56/86
susuz: susuz şekilde, su içmeden.
s.-(dur) 56/14
suv: su. (bk. su)
s.+a 9/24, 9/27
suval (<Ar. su’āl): sual.
s. 60/1
suzil-: süzölmek.
s.-i ‘‘süzölüyor’’ 44/2
sölale (<Ar. sulāle): sölale.
s.+den 22/4
s.+sından 30/9, 30/11
söldür-: aldörmak, devam etmesine
mani olmak. (bk. sür-)
s.-di ‘‘aldördü’’ 41/41
s.-dü ‘‘aldördü’’ 41/53
sölahi (<Ar. şurāhî): sölrahi.
s. 16/19

Sölleyman (<İbr.): kişi adı.
S. 57/74
sölunnet (<Ar. sunnet): sölunnet.
s. 6/9, 14/12, 21/4, 32/1
s.+i 32/1, 32/2, 32/11, 32/12
s.+te 6/1, 14/1
sölunnet ét- (<Ar. sunnet + T. ét-):
sölunnet etmek.
s.-töler 14/18, 14/22
s.-isen (sölunnet édisen) ‘‘sölunnet
ediyorsun’’ 14/6
s.-ağ (sölunnet édağ) ‘‘sölunnet edelim’’
14/16
sölunnet ol- (<Ar. sunnet + T. ol-):
sölunnet edölmek.
s.-urdu 32/5
sölunnetçi (<Ar. sunnet + T. +çi): sölunnet
yapan kişi.
s. 6/22, 6/27, 6/29, 6/31, 6/32, 14/7,
14/16, 21/1, 21/2, 21/10
s.+ye 14/2
s.+yi 32/3
sölunnetsiz (<Ar. sunnet + T. +siz):
sölunneti yapılmamış kişi.
s. 6/31
s.-dör 61/42
s.+miyem? ‘‘sölunnetsiz miyim?’’
61/43
Sölunni (<Ar. sunnî): Sölunni.
S. 29/19
S.+lerín 30/10
S.+dör 29/19, 29/20

süpür-: süpürmek.

s.+meye 60/6

süpürge: süpürge.

s.+si 17/11, 60/6

sür-: 1) yönetip yürütmek.

s.-idi ‘‘sürüyordu’’ 5/104, 5/105

2) önüne katıp götürmek.

s.-üyorsun 27/3

s.-erih ‘‘süreriz’’ 29/29

s.-idih ‘‘sürüyorduk’’ 56/5

s.-üyordu ‘‘sürüyorduk’’ 55/1,
55/2, 55/13, 56/3, 56/19, 56/20, 56/21

3) devam etmek.

s.-dığı ‘‘sürdüğü’’ 4/14

4) bir maddeyi bir yüzey üzerine

ince bir tabaka olarak yaymak.

s.-i ‘‘sürüyor’’ 46/14

5) aldırarak, devam etmesine mani
olmak. (bk. süldür-)

s.-dü 41/54, 41/57

sürdir-: sürdürmek, devam ettirmek.

s.-idih ‘‘sürdürüyorduk’’ 41/4

sürü: sürü. (bk. sürü)

s.+sine ‘‘sürüsüne’’ 8/18

s.+ye 8/17

sürme: kirpik boyası.

s.+ler 68/2

sürü: sürü. (bk. sürü)

s.+sü 68/9

s.+ye 8/15

süt: süt.

s. 59/10, 59/15, 59/19, 69/13, 69/14

s.+ten 69/13

s.+ü (südü) 9/7

s.+ünnen (südünnen) ‘‘sütünden’’

9/8

-Ş-

şabaş (<Far. şābāš): düğünde oyundan
sonra davulcunun topladığı para.

ş. 3/10

şabaş ét- (<Far. şābāš + T. ét-):

düğünde oyundan sonra para toplamak.

ş.-idi (şabaş édid) ‘‘şabaş ediyordu’’
3/5

şafağ ol- (<Ar. şafağ + T. ol-): sabah
olmak. (bk. sabah ol-, şefağ ol-)

ş.-muyub ‘‘şafağ olmamış’’ 37/8

ş.-idu ‘‘şafağ oluyordu’’ 37/67

şāhit ol- (<Ar. şāhid + T. ol-): şahit
olmak. (bk. şāhitliḡ vér-)

ş.-uyor 63/31

ş.-i ‘‘şahit oluyor’’ 63/30

şāhitliḡ vér- (<Ar. şāhid + T. +liḡ):
şahit olmak. (bk. şāhit ol-)

ş.-ecaḡ ‘‘şahitlik verecek’’ 63/15

şāir (<Ar. šā‘ir): şair.

ş.+lerinnen ‘‘şairlerinden’’ 36/6

şak (<Ar. şakk): yarık, çatlak.

ş.+a 67/1

şal (<Far. şāl): şal.

ş. 1/4, 5/149, 14/19, 14/20

ş.-idu 5/10 “şaldı”

ş.+ımı 14/21

şans (<Fr. chance): baht, talih.

(bk. baht)

ş.+ım 36/11, 36/18

ş.+ımø “şansıma” 56/123

ş.+ıza “şansınıza” 38/36

Şarablılar (<Ar. şarāb + T. +lılar):

“Şarabi” adlı köyden olanlar.

Ş.+a 58/30

Şarnak: Şırnak.

Ş.+a 37/22, 37/23, 37/42, 37/47

şart (<Ar. şart): koşul.

ş.-tır 61/39

ş.+ım 61/10, 61/13

ş.+iyø “şartını” 61/12

ş.+larımı “şartlarımı” 61/11

Şavrole (<İng. Chevrolet): bir araç markası.

Ş.+ler 37/19

şefağ ol- (<Ar. şefağ + T. ol-): sabah olmak. (bk. sabah ol, şafağ ol-)

ş.-muştı “şafak olmuştu” 57/96

şehir (<Far. şehir): şehir.

(bk. şeyir)

ş.+e (şehre) 62/11

şehirli (<Far. şehir + T. +li): şehirli.

(bk. şe^hirli ol-)

ş. 29/13

ş.+ye 29/26

şe^hirli ol- (<Far. şehir + T. +li ol-):

şehirli olmak. (bk. şehirli)

ş.-anın 68/23

Şeh Halil (<Ar. şeyh + halil): kişi adı.

(bk. Halil, şeyh)

Ş.-dir 57/146

Ş.-(dir) 57/147

Şehmuz Arslan (<Ar. şeyh + müsā + T. arslan): kişi adı.

Ş. 37/55

Ş.-idi “Şeymus Arslandı” 37/59

şeker (<Far.): 1) şeker.

ş. 10/52, 17/34, 20/20, 49/1, 49/5, 49/10, 49/11

ş.-(dir) 68/1

ş.+mısen? “şeker misin?” 68/19

2) diyabet.

ş.+e 49/16

ş.+i 16/1

şekil (<Ar. şekl): şekil. (bk. şekil)

ş. 23/7

ş.-dír 10/56, 23/13

ş.-(dir) 25/22, 22/29, 31/28

ş.+de 10/61, 29/2

şékil (<Ar. şekl): şekil. (bk. şekil)

ş.+íne (şéklíne) 1/19

Şener Beg: kişi adı.

Ş. 34/11

şerbet (<Ar.): 1) bir tür içecek.

ş. 15/14

2) sözlänmek veya nişanlanmak üzere tarafların anlaşması durumunda içecek verilerek yapılan tören.

ş.+te 18/2

şéy (<Ar. şey'): şey. (bk. şé^y)

ş. 1/3, 3/28, 5/56, 5/57, 5/63, 15/5, 18/39, 19/29, 25/17, 28/13, 28/34, 28/37, 29/23, 31/30, 39/26, 41/54, 44/12, 47/8, 49/6, 54/20, 55/22, 55/26, 55/44, 55/46, 56/41, 56/76, 56/97, 56/99, 57/49, 57/66, 61/37

ş.-dir 8/41

ş.-dír 28/21

ş.-(dir) 8/19

ş.+i 18/17, 21/11, 56/112

ş.+e 3/11

ş.+i 8/21, 20/27, 20/36

ş.+len "şeyle" 55/3

ş.+ler 3/58, 5/73, 10/35, 24/2,

56/117, 59/8

şé^y (<Ar. şey'): şey. (bk. şéy)

ş. 1/2, 1/3, 1/21, 3/42, 5/4, 5/6, 8/39, 12/3, 17/8, 17/8, 17/15, 17/26, 17/31, 18/13, 18/34, 18/35, 18/37, 24/9, 25/40, 26/42, 31/39, 32/9, 32/16, 32/17, 33/28, 37/77, 40/21, 41/17, 41/20, 43/27, 50/14, 50/24, 51/17, 56/72, 57/44, 57/110, 64/10

ş.-dir 45/21

ş.-dír 24/12, 25/5

ş.-(dir) 1/15

ş. mé^y 5/6

ş.+i 29/13, 56/73

ş.+de 20/41, 57/93

ş.+e 45/2, 49/17, 61/21

ş.+i 22/18, 56/57

ş.+íní 23/5

ş.+ine 22/8, 25/37

ş.+índen 65/9

ş.+imiz 61/25

ş.+ler 3/53, 5/158, 5/163, 17/29, 56/38, 63/25

ş.+lerín 51/14

ş.+lerde 5/151

ş.+leríní 17/1

şeyh (<Ar.): şeyh. (bk. Şeh Halil)

ş. 64/11

ş.+a "şeyhe" 64/10

ş.+lerí 64/8

şeyir (<Far. şeh): şehir. (bk. şehir)

ş.+de 16/17

ş.+lere 30/30

ş.+lerde(dir) 30/29

şeyr (<Ar. şerr): şer, kötülük.

ş.+i "şerri" 61/20, 61/33

şeytan (<Ar. şeytān): şeytan.

ş. 32/12, 65/5, 65/11

ş.+a 65/1, 65/2

şeytanlıg (<Ar. şeytān + T. +lık): hile, kurnazlık.

ş. 52/21

şıgre: ekin sapı.

ş. 55/5

ş.-(dir) 55/5

şindi: şimdi.

(bk. hindi, ħindi, indi, şindi, şimdi)

ş. 4/9, 4/28

şingırağ: çingirak. (bk. zengil)

ş.+ının 37/77, 37/80, 37/85

şimdi: şimdi.

(bk. hindi, ħindi, indi, şindi, şindi)

ş. 40/34

şindi: şimdi.

(bk. hindi, ħindi, indi, şindi, şimdi)

ş. 1/13, 8/7, 10/12, 10/39, 11/5, 12/4,
16/1, 16/17, 16/22, 18/8, 18/14, 19/2,
19/26, 22/14, 26/43, 27/5, 27/15, 28/18,
29/12, 30/24, 30/30, 31/10, 31/11,
31/13, 32/6, 32/12, 37/30, 38/11, 38/14,
38/16, 38/38, 40/3, 40/29, 41/37, 48/3,
48/5, 48/37, 48/44, 48/49, 48/51, 50/13,
52/2, 52/5, 52/12, 52/13, 52/15, 52/23,
52/26, 52/27, 53/14, 53/15, 54/12,
55/20, 55/21, 56/38, 56/49, 56/73,
56/89, 56/105, 56/119, 57/62, 57/150,
58/9, 58/10, 62/2

ş.+ki 52/11

ş.+ye 52/19

şiş ol-: şişmek, şişkinlik oluşmak.

ş.-du 39/17

şivan kur-: bağdaş kurmak.

ş.-muş 69/8

şive (<Far. şîve): şive, söyleyiş özelliği.

ş.+sídír 29/3

ş.+míz 29/3

şorba (<Far. şūrbā): çorba.

(bk. çorba, şorbe)

ş. 56/91

şorbe (<Far. şūrbā): çorba.

(bk. çorba, şorba)

ş.-ydi ‘‘çorbaydı’’ 56/81

şöyle: şöyle.

ş. 31/41

şu: şu.

ş. 29/33, 30/6, 40/13

şubat (<Ar. şubāt): şubat.

ş.+ta 48/46

şukur (<Ar. şukr): şükür. (bk. şükür)

ş. 47/41

şükür (<Ar. şukr): şükür. (bk. sukur)

ş. 46/32

şükür şükür ét- (<Ar. şukr + T. ét-): şükretmek.

ş.-isen (şükür şükür édisen)

‘‘şükrediyorsun’’ 65/7

Şükürlü (<Ar. şukr + T. +lü): yer adı.

Ş.+de 48/16

Şükürlüler (<Ar. şukr + T. +lüler):

‘‘Şükürlü’’ adlı köyden olanlar.

Ş. 48/15

Ş.+e 58/30

-T-

ta: bağlama ve kuvvetlendirme edatı.

(bk. da, de, te)

t. 19/29, 29/8, 46/9, 61/22

tā (<Far. tā): bir şeyin başladığı veya sonlandığı noktayı zaman ve uzaklık bakımından abırtılı şekilde ifade eden bir söz. (bk. dā)

t. 1/20, 30/37, 48/48, 56/7

taban: taban.

t.+da 64/5

tabi (<Ar. ṭabīʿî): tabii ki.

t. 22/32, 29/18, 31/6, 31/7, 31/15, 49/3, 54/23

tabut (<Ar. tābūt): tabut.

t. 57/45, 57/46

t.+a 23/6

taç (<Ar. tāc): taç.

t. 57/126

taḥ-: takmak. (bk. taḥ-)

t.-iyiḥ “takıyoruz” 37/92

t.-miṣṭiḥ “takmıştık” 5/85

t.-idu “takıyordu” 1/10

t.-ıyordular 18/21

t.-ardı 22/31

t.-arları “takarlardı” 37/95

t.-aydı 69/14

tāḥ: tavuk. (bk. tavuḡ)

t.+larum 45/50

taḥta (<Far. taḥte): tahta.

t.-dır 61/18

táḥta (<Far. taḥte): tahtadan yapılmış.

t. 37/62, 61/29

Tahsin Hoca (<Ar. taḥsîn + Far.

ḥ^vāce): kişi adı.

T. 57/23

taḥ-: takmak. (bk. taḥ-)

t.-ilar “takıyorlar” 10/30, 10/31

taḥı: takı.

t. 10/8

t.+ları 10/5

taḥıl-: takılmak.

t.-andan 5/83

taḥsi (<Fr. taxi): otomobil.

t.+si 47/18

tam: (zaman veya yer için) kesin.

t. 17/33, 33/58, 34/15, 57/73

tamam (<Ar. tamām): tamam.

t. 10/58, 15/7, 57/57, 57/122

t.-dır 34/12

tamamla- (<Ar. tamām + T. +la-):

tamamlamak.

t.+maya 24/15

tanı-: tanımak. (bk. tanı-)

t.-iyam (tanıyam) “tanıyorum”

37/80, 68/1, 69/4, 69/11

t.-ilar (tanılar) “tanıyorlar” 45/19,

45/21, 45/29, 45/64

t.-milar “tanımıyorlar” 64/9

t.-idu (tanıdu) “tanıyordu” 6/27

- t.-iyih (tanımıyih) “tanımıyoruz”
11/6
- t.-iyim (tanımiyim) “tanımayayım”
37/78
- t.-dığı 11/10, 11/11
- t.-ıduhidu “tanıdıktı” 6/32
- tani-**: tanımak. (bk. tanı-)
- t.-idu (tanimidu) “tanımıyordu”
5/55
- taraf** (<Ar. taraf): taraf, yan.
(bk. teraf, teref)
- t.+ına 25/37
- t.+ta 28/22
- t.+ø “tarafa” 62/11
- tarım**: tarım.
t. 48/28
- tarih** (<Ar. târîh): tarih.
t.+ini 25/32
- tarķın** (<Ar. telķîn): talkın, ölü
gömüldükten sonra mezar başında
imamın söylediği dini sözler.
t.+i 8/6, 8/9, 8/10, 8/13, 13/14
- tarķını vér-** (<Ar. telķîn + T. vér-):
ölü gömüldükten sonra mezar başında
dini sözler söylemek.
t.-i (tarķını véri) “talkını veriyor”
8/9, 8/13
- t.-idile^r (tarķını vér idile^r) “talkını
veriyorlardı” 8/6
- tarla**: tarla. (bk. çol, çöl, terla)
- t.+nın 57/125
- t.+yı 29/29
- t.+da 55/21
- t.+lar 48/19
- t.+sında 46/29
- tas** (<Ar. tās): tas.
t.-(tır) 56/53
- taş**: taş. (bk. dāş, daş)
- t.+ına 23/8
- t.+lan “taşla” 28/7
- taşı-**: taşımak.
t.-idim (taşidim) “taşıyordum”
50/23
- taşın-**: taşınmak.
t.-dı 30/30
- tatlı**: tatlı.
t. 16/14, 26/32
t.-dır 26/31
- tavug**: tavuk. (bk. tāh)
t. 5/40, 5/41, 5/42, 57/142
t. mavug 57/142
- t.+un (tavgun) 57/85
- t.+u 31/9
- t.+u 5/42, 45/44
- tāyın** (<Ar. ta‘ yîn): asker ekmeği.
t. 33/2, 33/19
- taze** (<Far. tāze): yeni, zaman
geçmemiş.
t.-dır 22/22
- tazi** (<Far. tāzî): tazi.
t. 57/90
- taziye** (<Ar. ta‘ ziye): taziye.
t. 13/18

te: bağlama ve kuvvetlendirme edatı.
(bk. da, de, ta)

t. 13/10, 13/13, 24/1, 28/10, 29/10,
32/1, 32/10, 34/26, 52/10, 62/23

tē: uzaklık, uzun bir süre vb. ifade eden
bir ünlem. (bk. tā)

t. 56/22, 56/24

tē: tane, adet. (bk. tene)

t. 5/97

Teccal (<Ar. deccāl): Deccal.

T. 48/54

T.+ın 48/56

tege: ahr.

t. 42/7, 42/9, 42/10, 42/11

t.+ye 42/8, 42/13, 42/17, 42/22,
42/25

t.+de 42/22

t.+lerde 52/18

t.+míz 69/3

tek: 1) bir adet.

t. 28/22, 28/24

2) yegane, biricik.

t. 28/5, 38/32, 43/14, 54/6, 58/32

t.-tir 8/27

teker: tekerlek.

t. 37/19, 51/16

tekrar (<Ar. tekrār): tekrar, yeniden.

t. 25/10, 65/10

tel: tel.

t.-dir 61/29

teles-: acele etmek.

t.-me! 66/1

televzyon (<Fr. télévision): televizyon.
(bk. telezon)

t. 7/8

t.+da 5/151

telezon (<Fr. télévision): televizyon.
(bk. televzyon)

t. 52/20

temáh ét- (<Ar. tama^c + T. ét-): tamah
etmek.

t.-tiler 68/33

temin ét- (<Ar. te' mîn + T. ét-):

sağlamak.

t.-iyor (temin ediyor) 18/11

t.-er (temin eder) 18/17

temmiz: temiz.

t. 57/43

tene: 1) tane.

t. 3/49, 3/63, 5/32, 5/61, 5/80, 5/147,
6/5, 8/37, 10/21, 14/16, 15/2, 15/5,
18/14, 20/22, 21/4, 28/23, 33/42, 35/2,
36/27, 37/14, 37/18, 37/39, 37/82,
39/13, 39/17, 43/2, 43/5, 44/26, 47/26,
47/39, 48/51, 49/6, 49/15, 52/8, 57/150,
58/20, 59/3, 59/6, 61/29, 62/2

t.-ydi 5/84

t.-di 33/16

t.-dir 8/37

t.+si 53/14

2) kişi, kimse.

t. 5/30, 5/141, 7/22, 7/28, 11/5, 20/9,
33/61, 41/55, 46/5, 57/3, 57/126, 57/152

t.-(dir) 5/142

- t.+si 13/24
t.+den ‘‘taneyle’’ 8/26
- teneke:** teneke.
t. 55/25
t.+yi 55/27
t.+si 55/24
- tep-:** (halk oyunu) oynamak.
t.-idî ‘‘tepiyordu’’ 58/21
t.-erdîh ‘‘teperdik’’ 20/7, 20/8
t.-dîġî 20/2
- tepreş-:** hareket etmek.
t.-emedik 57/56
- tepreştîr-:** hareket ettirmek.
t.-emiyordum 57/80
- tepsi:** tepsi.
t. 15/5
t.+ye 20/22
- ter:** ter.
t. 57/116
- teraf** (<Ar. taraf): taraf, yan.
(bk. taraf, teref)
t.+ten ‘‘taftan’’ 40/9, 40/14
t.+i ‘‘tarafi’’ 40/37
t.+ını 40/37
- tere:** tereyaġı. (bk. tereyaġı)
t.+yi 26/40
- teref** (<Ar. taraf): **1)** taraf, yan.
t.+e 55/7
t.+în ‘‘tarafının’’ 3/25
t.+înden ‘‘tarafından’’ 3/41
t.+tedîr ‘‘taftadır’’ 57/149
- 2)** bir kişinin soyundan gelenlerin hepsi.
t.+î 3/26, 3/27, 3/31, 3/53, 3/57, 3/58
t.+îne ‘‘tarafına’’ 3/18
- tereyaġı:** tereyaġı. (bk. tere)
t.+nnan ‘‘tereyaġıyla’’ 26/38
- terla:** tarla. (bk. çol, çöl, tarla)
t.+mız 57/124
- terle-:** terlemek.
t.-miş 66/7
- ters:** gerekli olan duruma zıt.
t.+e 71/12
ters ol-: tersine dönmek.
t.-muş 52/3
- tertemiz:** tertemiz.
t.-di 48/42
- teslim ét-** (<Ar. teslîm + T. ét-): teslim etmek.
t.-iyîh (teslim édiyîh) ‘‘teslim ediyoruz’’ 37/44
- tevüştevuş:** bir tür oyun.
t. 28/2, 28/8
- teyza:** annenin kız kardeşi.
(bk. teze, teyze)
t.+mızın 5/99
- teyze: 1)** annenin kız kardeşi.
(bk. teyza, teze)
t.+m 41/52, 57/120
t.+mîn 41/51
- 2)** anne yaşıtı kadınlara söylenen bir seslenme sözü. (bk. teze)
t. 44/37, 45/23, 45/41, 45/54

tez: çabuk, erken. (bk. téz)

t. 67/5

téz: çabuk, erken. (bk. tez)

t. 68/41

t.+den 68/37

teze: 1) annenin kız kardeşi.

(bk. teyza, teyze)

t. 57/121

t.+m 57/71

2) anne yaşıtı kadınlara söylenen bir seslenme sözü. (bk. teyze)

t. 44/37, 45/7, 45/23, 45/41, 45/54

tezek: tezek.

t. mezek 55/40

tezgaḥ (<Far. destgāh): tezgah.

t.+ı 20/37

téléfon (<Fr. téléphone): telefon.

t. 2/10

tillér: çelik çomak oyunu.

(bk. tillértullér)

t. 25/2

tillértullér: çelik çomak oyunu.

(bk. tillér)

t. 25/4

tıng: saz sesi.

t. 61/32

tik-: biçilmiş veya yırtılmış kumaş, deri, yara vb.ni iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak. (bk. dik-)

t.-iler “dikiyorlar” 8/23, 8/25

t.-idile^r “dikiyorlardı” 5/82

t.-erdih “dikerdik” 37/73

t.-erdile^r 5/147

tilki: tilki.

t. 62/6, 62/9, 62/17, 62/20, 62/24

tilkikurdu: bir tür ot.

t. 50/20

tillahi (<Ar. tallahi): bir yemin sözü.

t. 52/26

toḥum (<Far. tuḥm): tohum.

t.-idu “tohumdu” 5/48

t.+u 67/1

tolıḫ: ebegümeçi. (bk. gömeç)

t. 50/5

t. molık 56/84

top: top.

t. 26/38

t.+u 25/23

topla-: toplamak.

t.-ilar (toplılar) “topluyorlar” 18/2, 33/42

t.-yamidiḫ (topliyamidiḫ)

“toplayamıyorduk” 37/34

t.-rdı 3/18

toplana-: toplanmak.

t.-ırdı 22/30

t.-idu “toplaniyordu” 5/21

t.-ırdı 3/38

topraḡ: toprak. (bk. topraḡ)

t.+ı 56/58

t.+a 70/13

t.+tan 22/36

topraḡbastı: toprakbastı, ayakbastı.

t. 3/41

toprağ: toprak. (bk. toprağ)

t.+tan 22/21

tor: tor, sık gözlü ağ.

t.+ların 25/8

torlayıp topla-: derleyip toplamak.

t.-duğ (torladuğ topladuğ) ‘‘torladık topladık’’ 47/17

torba: torba.

t. 50/18

t.+lar 33/42

torlu: torlu.

t. 25/6, 25/7

toy: düğün. (bk. düğün)

t.-(dur) 61/16

toz: toz.

t.+lar 5/25, 67/5, 68/34

tök-: dökmek.

t.-miş ‘‘dökmüş’’ 57/73

t.-i ‘‘döküyor’’ 59/15

t.-idile^r ‘‘döküyorlardı’’ 42/20

t.-erlermiş 25/40

trağtor (<Fr. tracteur): traktör.

(bk. matur, motor)

t.+lar 47/2

tren (<Fr. train): tren. (bk. trén)

t.+in 47/21

t.+in 47/19

t.+e 47/14, 47/15, 47/16

trén (<Fr. train): tren. (bk. tren)

t. 37/11, 37/12

tuman: pantolon. (bk. pantor)

t. 46/4

tussus: tuzsuz.

t.-(dur) 37/71

tut (<Far. tüt): dut.

t.+laru ‘‘dutları’’ 66/7

t.+lar 37/32

tut-: 1) elde bulundurmak, ele almak.

t.-miş ‘‘tutmuş’’ 57/73

t.-tula^r 5/13

t.-iyem ‘‘tutuyorum’’ 8/30, 8/34

t.-i ‘‘tutuyor’’ 8/29

t.-ar 68/24

t.-idi ‘‘tutuyordu’’ 5/143

t.-idflar ‘‘tutuyorlardı’’ 5/144

t.-ub ‘‘tutup’’ 68/41

2) yakalamak.

t.-tusa ‘‘tuttuysa’’ 25/10

t.-madısa ‘‘tutmadıysa’’ 25/10

t.-up 25/23

3) yapışarak çıkmaz olmak.

t.-sun! 25/40

4) hizmetine almak veya kiralamak.

t.-ubtur ‘‘tutmuş’’ 47/10

t.-uptu^r ‘‘tutmuş’’ 47/28

t.-uyorsun 56/120

t.-uyordu 56/121

t.-uyorduğ ‘‘tutuyorduk’’ 56/22

t.-iduğ ‘‘tutuyorduk’’ 6/5

5) beklenmeyen, şaşkınlık ve memnuniyetsizlik uyandıran bir şey yapmak.

t.-tu 47/31

6) çıkmaz veya kesilmez olmak.

t.-tu 68/41
tuvalet (<Fr. toilette): tuvalet.
 t.+e 47/24
tuz: tuz. (bk. duz)
 t. 37/54
 t.+umuz 37/68
tüccar (<Ar. tuccār): tüccar.
 t.+a 29/29
tülment (<Far. ter + bend): tülbent.
 (bk.dülbent)
 t. 5/147
Türk: Türk.
 T. 40/17
Türkçe: Türkçe.
 T. 40/22, 50/6
türki (<T. Türk + Ar. +î): türkü.
 (bk. türkü)
 t. 5/27, 5/34
Türkmenacı: yer adı.
 (bk. Türkmenhacı)
 T.+daydım 58/3
 T.+dan 58/11
Türkmenge: Türkmenge.
 T. 40/20
Türkmenhacı: yer adı.
 (bk. Türkmenacı)
 T. 30/5, 30/33

T.+ya 62/4
 T.+da 10/16, 31/33, 31/38, 45/39,
 62/5
 T.+daydı 2/13
türkü (<T. Türk + Ar. +î): türkü.
 (bk. türki)
 t. 5/23
türküçü (<T. Türk + Ar. +î + T. +çü):
 türkücü.
 t. 58/20
türlü: türlü, muhtelif. (bk. türlü)
 t. 59/30
türlü: türlü, muhtelif. (bk. türli)
 t. 8/20, 56/90

-U-

u: ve.
 u. 61/21

uç: uç.
 u.+u (ucu) 25/8

u.+una (ucuna) 5/82, 25/6
uç: üç. (bk. üç, üş)
u. 3/71, 3/81
uç-: uçmak.
u.-tu 68/17
Uçtepe: yer adı.
U.+yin “Üçtepe’nin” 3/7
U.+de 3/3
uç yüz: üç yüz.
u. 3/71, 3/81
ufad-: ufatmak. (bk. ifad-)
u.-ırdılar 26/40
ufag: ufak. (bk. ifağ, ufag, ufağ)
u. 9/12
ufağ: ufak. (bk. ifağ, ufag, ufağ)
u. 20/22, 44/4
u.-idi “ufaktı” 5/81
u.-(tır) 44/20
u. ufağ 35/16
ufağ gel-: ufak gelmek, küçük gelmek.
u.-i “ufak geliyor” 44/4
ufağ: ufak, küçük.
(bk. ifağ, ufag, ufağ)
u. 25/3
uğra-: 1) uğramak.
u.-ram “uğrarım” 58/35
u.-z (uğrayamaz) 58/30
uğraş-: birine kötü davranmak.
u.-tiy “uğraştın” 65/15
u.-iyam “uğraşıyorum” 65/7
u.-! 65/2, 65/3

ula: bir tür kaba sesleniş.
u.! 37/89, 44/5
ula-: ulamak, eriştirmek.
u.-iyam (uliyam) “uluyorum” 8/34
um-: ummak.
u.-aram “umarım” 68/33
un: un.
u. 46/29, 56/103
unut-: unutmak.
u.-tu 68/41
u.-mam 37/5, 37/77
usul (<Ar. uşûl): usul.
u. 3/17, 4/13, 5/1, 5/2
u.+e 22/9
u.+umuzdan 29/33
u.+larımız “usullerimiz” 13/1
u.+leri 23/1
uşağ: 1) çocuk. (bk. çocuğ, çocuğ, uşağ)
u.-idular “çocuktular” 42/25
u.-idim “çocuktum” 46/23
u.-idiğ “çocuktuk” 9/1
u.-iduh “çocuktuk” 46/3
u.-am “çocuğum” 46/13, 46/20
u.+a 5/124
2) evlat. (bk. évlat, çocuğ, çocuğ, çucuğ, uşağ)
u.+ı 47/40
u.+iydılâ 42/3
u.+innan “çocuğuyla” 47/26
uşağ: 1) çocuk.
(bk. çocuğ, çocuğ, uşağ)
u.-idim “çocuktum” 46/23

2) evlat. (bk. évlat, çocuğ, çocuğ,
çucuğ, uşadı)

u.+la 47/39

u.+ların 69/18

utancağ: utangaç.

u. 68/43

uyan-: uyanmak.

u.-dım 57/79, 57/97

uyđu: uyku.

u.+su 68/23

uyu-: uyumak.

u.-mamişam (uymamişam)

“uyumamişım” 68/9

uzad-: uzatmak. (bk. uzat-)

u.-iyem “uzatıyorum” 57/98

u.-i “uzatıyor” 59/13, 59/21

uzak: uzak. (bk. iradı, iradı)

u. 35/12

uzaklaştır-: uzaklaştırmak.

u.-i “uzaklaştırıyor” 65/4

uzan-: uzanmak.

u.-ibsan “uzanmışım” 68/14

uzat-: 1) uzatmak. (bk. uzad-)

u.-tım 57/82, 57/83

2) kapı vb. bir geçişi kapatmak.

u.-ilar (uzadılar) “uzatıyorlar”

45/16

uzun: uzun.

u. 8/39, 20/29, 33/42, 61/29, 69/14

u. uzun 68/14

-Ü-

üç: üç. (bk. uç, üş)

ü. 2/8, 4/1, 5/120, 5/121, 8/37, 10/25,
13/10, 13/17, 13/21, 13/22, 14/16,
20/30, 25/19, 29/15, 29/24, 30/35,
30/36, 33/42, 37/34, 37/50, 37/6, 43/5,
48/43, 48/47, 48/57, 50/18, 52/28,
56/54, 59/17, 59/31, 61/10, 61/29,
62/20, 63/21

ü.-(tür) 41/16

ü.+e 25/19

ü.+te 41/15

ü.+ünüz 62/26

üçlü: üçlü, üç parçadan oluşan.

(bk. üşlü)

ü.-yüdü 28/9

üçün: için. (bk. için, için)

ü. 8/33, 8/36, 40/37, 42/5

ü.-(dür) 8/32

üçüncü: üçüncü.

ü. 61/26, 61/36

üç yüz atmış beş: üç yüz altmış beş.

ü. 30/35, 30/36

üfle-: üflemek.

ü.-rdi 22/26

üksek: yüksek. (bk. yüksek)

ü. 4/6

ünce: önce. (bk. önce)

ü. 8/2

üst: 1) alt karşıtı.

ü.+ten 48/34

ü.+ümden 51/16

ü.+üne 55/8, 69/6

2) bir şeyin görülen yanı.

ü.+ünü 68/34

ü.+üne 37/26, 37/73, 38/29, 47/31,
56/43, 56/45, 56/58, 57/47, 57/73, 57/77

ü.+ünde 8/13, 20/28, 32/11, 34/10,

55/41, 55/42, 57/68, 57/74

ü.+ündeydim 57/64

ü.+ünde(dir) 57/139

üstüne al-: suçu veya hatayı

üstlenmek.

ü.-madiyiz (üstiyeze almadınız)

‘‘üstünüze almadınız’’ 33/40

ü.-du ‘‘üstüne almadı’’ 33/9

üstüne kal-: üzerinden belli bir süre
geçmek.

ü.-madı 47/34

üstüne vur-: bir şeyin mülkiyetini
bir kimseye vermek.

ü.-up (üstüme tarla vurup) ‘‘üstüme
tarla vurmuş’’ 45/2

üstüne vér-: bir şeye ek olarak
vermek.

ü.-isen ‘‘üstüne veriyorsun’’ 14/3

üş: üç. (bk. uç, üç)

ü. 22/19, 22/22, 22/24, 23/12, 29/34

üşlü: üçlü, üç parçadan oluşan.

(bk. üçlü)

ü. 28/3

üşte: işte. (bk. işte, işte, işte)

ü. 5/161, 41/16

üzeri: 1) üzeri.

ü.+ne 3/54

ü.+nde 5/92

2) yan.

ü.+ni 23/10

ü.+ne 25/9, 28/24

ü.+nde 3/40, 28/12, 28/22

üzerine al-: sahiplenmek.

ü.-dı 41/51, 41/52

üzüm: üzüm.

ü. 48/5, 57/15

ü.-(dür) 57/16

-V-

vafat ét- (<Ar. vefāt + T. ét-): vefat etmek. (bk. Hakk'a yürü-, öl-, vefāt ét-)

v.-miş 57/10

v.-ti 47/39

vakıt (<Ar. vaqt): vakit.

v.+ta 33/48

vala (<Ar. vallahi): vallahi. (bk. valla, vallahi, vallahim, vallaḥ, vallaḥi, valle)

v. 33/49, 45/49, 45/58

valla (<Ar. vallahi): vallahi. (bk. vala, vallahi, vallahim, vallaḥ, vallaḥi, valle)

v. 3/72, 3/81, 4/8, 5/46, 5/92, 5/95, 5/103, 5/117, 5/132, 5/136, 6/15, 6/20, 6/21, 6/23, 9/14, 14/17, 18/27, 18/35, 19/15, 20/15, 34/3, 34/26, 34/30, 36/22, 36/26, 36/28, 37/89, 38/15, 38/34, 38/35, 39/21, 40/14, 41/23, 41/33, 43/40, 44/18, 44/22, 44/25, 44/35, 45/39, 45/42, 45/47, 45/54, 45/56,

46/13, 46/22, 47/1, 47/17, 48/59, 49/5, 54/6, 54/14, 54/18, 56/83, 56/92, 57/12, 57/25, 57/36, 57/54, 57/79, 57/101, 57/141, 57/150, 57/165, 59/14, 59/18, 59/20, 59/22, 59/29, 61/1, 61/11, 61/24, 61/35, 61/38, 61/44, 62/8, 62/16, 62/17, 62/18, 63/20, 63/24, 63/26, 64/12, 68/25

vallahi (<Ar.): vallahi. (bk. vala, valla, vallahim, vallaḥ, vallaḥi, valle)

v. 35/13, 37/1, 37/22, 37/27, 37/77, 39/1, 56/26, 56/30, 56/50, 56/52, 56/57, 56/65

vallahim (<Ar. vallahi): vallahi.

(bk. vala, valla, vallahi, vallaḥ, vallaḥi, valle)

v. 56/68

vallaḥ (<Ar. vallahi): vallahi.

(bk. vala, valla, vallahi, vallahim, vallaḥi, valle)

- v. 5/34
- vallaḥi** (<Ar. vallaḥi): vallaḥi.
(bk. vala, valla, vallaḥi, vallahim, vallaḥ, valle)
- v. 33/35, 37/62, 61/36
- valle** (<Ar. vallaḥi): vallaḥi. (bk. vala, valla, vallaḥi, vallahim, vallaḥ, vallaḥi)
- v. 33/58, 56/2, 57/17
- Van:** yer adı.
- V.+a 37/47, 37/48
- V.+nan “Van’dan” 40/2, 40/8
- var:** var.
- v.-miş 10/12, 59/3, 59/6
- v.-muş “varmış” 34/10, 59/1, 59/3
- v.-dı 14/19, 14/20, 19/11, 22/17,
25/13, 26/9, 26/26, 26/35, 26/37, 26/41,
28/5, 28/13, 28/15, 28/20, 30/7, 30/30,
30/34, 30/35, 34/11, 37/16, 37/19,
37/94, 38/31, 39/4, 40/17, 40/27, 43/14,
50/19, 55/28, 57/84
- v.-di “vardı” 55/5, 56/44
- v.-du “vardı” 37/19, 49/2
- v.-idi “vardı” 5/47, 5/80, 5/105,
5/122, 6/22, 18/5, 19/2, 20/5, 20/24,
35/12, 40/31, 43/3, 43/21, 44/26, 47/5,
54/4, 56/35, 62/24
- v.-idu “vardı” 3/3, 3/9, 3/17, 3/21,
3/49, 4/17, 4/18, 4/27, 5/7, 5/16, 5/18,
5/30, 5/52, 5/58, 5/59, 5/79, 5/149, 6/4,
6/14, 6/29, 7/1, 7/7, 8/5, 9/2, 9/7, 9/18,
9/25, 9/26, 20/11, 20/14, 20/24, 20/25,
20/36, 20/37, 33/14, 36/1, 41/2, 41/5,
41/9, 41/17, 41/28, 41/29, 41/34, 41/36,
41/55, 42/7, 42/18, 43/2, 43/5, 43/8,
43/9, 43/22, 43/24, 43/36, 43/39, 46/27,
47/18, 61/1, 61/2
- v.+mıydı? 52/14
- v.-dır 11/14, 30/12, 68/35
- v.-dı^r 40/13
- v.-(dır) 5/152, 8/19, 8/20, 9/15, 9/21,
9/23, 9/28, 10/8, 10/9, 10/10, 10/13,
10/16, 10/25, 10/31, 10/32, 11/8, 13/18,
13/19, 13/23, 16/1, 16/8, 16/15, 16/16,
16/17, 16/22, 17/17, 17/32, 17/34,
19/20, 20/6, 20/27, 20/28, 22/32, 25/3,
25/6, 25/8, 25/17, 25/33, 25/39, 26/6,
26/13, 26/23, 26/43, 28/12, 29/9, 30/5,
30/28, 33/2, 33/3, 31/33, 31/38, 33/44,
34/21, 34/29, 35/2, 35/3, 35/15, 37/32,
37/74, 37/76, 41/35, 42/2, 43/15, 45/44,
48/1, 48/2, 48/29, 48/30, 48/50, 48/51,
50/1, 50/8, 50/12, 50/14, 51/13, 52/27,
52/28, 53/10, 56/38, 56/117, 56/120,
57/8, 57/24, 57/44, 57/71, 57/72,
57/124, 57/125, 57/126, 57/149, 57/156,
58/2, 61/10, 61/15, 61/20, 61/27, 61/31,
61/33, 62/21, 62/27, 62/29, 63/24,
63/25, 66/7, 68/12, 68/31, 68/42, 69/3,
69/4
- v.-dur “vardır” 45/50
- v.+mı(dır) 33/18
- v.-sa 4/24, 4/30, 6/31, 13/14, 15/11,
16/17, 17/12, 70/10, 70/11
- v.-isa “varsa” 42/16

- v.-kene ‘varken’ 36/25
vardiyeli (<İt. guardia + T. +li):
 vardiyalı.
 v. 27/5, 27/6
vasiyet ét- (<Ar. vaşiyet + T. ét-):
 öğüt vermek. (bk. vasiyet vér-)
 v.! 65/15
vasiyet vér- (<Ar. vaşiyet + T. vér-):
 öğüt vermek. (bk. vasiyet ét-)
 v.! 65/16
vazgeç-: vazgeçmek. (bk. vazgéc-)
 v.-i ‘‘vazgeçiyor’’ 65/9
vazgéc-: vazgeçmek. (bk. vazgeç-)
 v.-ín! 57/49
vebāl (<Ar.): günah.
 (bk. gunah, günah, günah)
 v.+ı ‘‘vebali’’ 68/7
vefāt ét- (<Ar. vefāt + T. ét-): vefat
 etmek. (bk. Haqq’a yürü-, öl-, vafat ét-)
 v.-miş 57/54
 v.-ib (vefāt édib) ‘‘vefat edip’’ 22/5
Veli (<Ar. velî): kişi adı.
 V.-(dir) 45/67
vér-: 1) vermek.
 v.-dim 5/161, 5/162, 34/26, 45/28,
 53/11, 66/3
 v.-dím 14/21, 69/2
 v.-di 45/30
 v.-diğ ‘‘verdik’’ 5/106
 v.-diler 14/22
 v.-iyem ‘‘veriyorum’’ 5/90
 v.-isen ‘‘veriyorsun’’ 10/5, 14/12,
 14/13
 v.-i ‘‘veriyor’’ 17/26, 17/31, 38/36,
 59/15, 65/10
 v.-mi ‘‘vermiyor’’ 4/26, 16/3
 v.-ile^r ‘‘veriyorlar’’ 5/15
 v.-iler ‘‘veriyorlar’’ 16/2, 17/33
 v.-miyorlar 10/3, 56/115
 v.-ecağsan ‘‘vereceksin’’ 18/42
 v.-acağsen ‘‘vereceksin’’ 5/156
 v.-ecağsen ‘‘vereceksin’’ 19/27
 v.-ecağsız ‘‘vereceksiniz’’ 5/96,
 18/44
 v.-irem ‘‘veririm’’ 5/103
 v.-ırsın 10/54
 v.-ir 21/10
 v.-ır 13/25
 v.-mez 29/30
 v.-irih ‘‘veririz’’ 29/5
 v.-ağ ‘‘verelim’’ 14/17
 v.-sin! 71/1
 v.! 5/162, 34/23, 44/15, 44/19, 69/10
 v.-ín! 10/60
 v.-iyordu 32/14
 v.-idi ‘‘veriyordu’’ 3/11, 5/157,
 5/158, 50/22
 v.-iyorduğ ‘‘veriyorduk’’ 56/6, 56/8,
 56/10
 v.-idiğ ‘‘veriyorduk’’ 5/61, 5/92,
 20/35, 37/15, 43/19
 v.-iduğ ‘‘veriyorduk’’ 39/6
 v.-idıla^r ‘‘veriyorlardı’’ 5/62

v.-idîler “veriyorlardı” 5/88, 48/17
v.-idîler “veriyorlardı” 5/89, 5/123
v.-midîler “vermiyorlardı” 5/89
v.-midîle^r “vermiyorlardı” 5/123,
5/124
v.-irdi 3/18, 3/83, 6/10, 6/11
v.-îrdi 32/15, 32/16, 32/17
v.-irdîh “verirdik” 3/22
v.-irse 45/60
v.-irsesse “verirseniz” 45/55, 45/56
v.-irsîsse “verirseniz” 5/102
v.+mede 12/1
v.-en 66/4, 66/6
v.-ene “verinceye” 56/12
2) evlenmesine müsaade etmek.
v.-dim 5/161, 5/162
v.-di 58/27, 58/36
v.-diler 68/33
v.-dile^r 5/13
v.-medîler 46/9
v.-iler “veriyorlar” 58/10
v.-emenîh “veremeyiz” 5/99
v.-irîh^{sa} “verirsek” 58/30
v.-a^h “verelim” 58/33
v.-idise “veriyorduysa” 5/4
v.+mağ 5/98
3) bahşetmek.
v.-miş 57/166, 62/15
v.-miyor 57/156
v.-îr 57/159
v.-mîştî 57/168

véril-: verilmek.

v.-iyordu 3/1
veya (<Ar. ve + Far. yā): veya.
(bk. veyahut)
v. 14/13, 22/24, 31/1, 31/27
veyahut (<Ar. ve + Far. yāhūd):
veyahut. (bk. veya)
v. 31/42
vezne (<Ar.): vezne.
v.+de 34/11
veznedar (<Ar. vezne + Far. +dār):
veznedar.
v.+da 34/11
vur-: **1) hızla çarpmak.**
v.-du 61/21
v.-dîlar 10/43
v.-i “vuruyor” 8/14, 8/15, 63/22
v.-arsan “vurursan” 61/19
v.-saydı 37/12
v.-duğu 10/50
2) basmak, koymak.
v.-i “vuruyor” 46/14
v.-ilar “vuruyorlar” 38/11, 38/23
v.-iler “vuruyorlar” 38/6
v.-uyordu 55/7
v.-idu “vuruyordu” 9/28
3) fırlatmak.
v.-i “vuruyor” 17/35
v.-idi “vuruyordu” 28/29
v.-idîlar “vuruyorlardı” 17/37
4) kesici aletle uygulamak.
v.! 56/47

5) oyun veya sporda değdirerek hedefe ulaşmak.

v.-isan ‘‘vuruyorsun’’ 25/23

v.-disan ‘‘vurduysan’’ 25/11

v.-amazsa 25/12

6) dövmeek.

v.-idih ‘‘vuruyorduk’’ 7/21

vurul-: vurulmak.

v.-i ‘‘vuruluyor’’ 25/9

vücut (<Ar. vucüd): vücut.

v.+una (vücutuna) 65/4

-Y-

ya...ya (<Far. yā): ya ... ya.

y. 1/19, 2/13, 3/65, 10/34, 10/35,

16/15, 17/19, 17/30, 18/43, 19/4, 19/24,

20/28, 29/34, 55/8, 56/94, 69/10

ya (<Far. yā): **1**) veya.

y. 2/3, 3/16, 3/28, 4/10, 4/22, 5/39,

6/31, 7/21, 8/40, 9/28, 14/2, 42/24, 55/7,

56/97, 56/101, 56/122

2) anlamı pekiştiren, kuvvetlendiren bir söz.

y. 3/11, 3/56, 5/151, 17/20, 20/27,

20/41, 20/42, 25/3, 25/6, 25/8, 25/14,

25/33, 25/38, 26/6, 26/18, 28/30, 31/42,

33/42, 33/57, 35/15, 38/6, 38/13, 38/23,

44/21, 45/64, 50/1, 51/13, 54/10, 55/31,

56/38, 56/68, 56/99, 56/117, 56/129,

57/44, 57/72, 57/75, 57/107, 57/156,

57/166, 63/22, 63/28, 65/2

3) bir düşüncenin karşıtı

düşünülürken kullanılan bir söz.

y. 33/23

4) şikayetlenme, hayıflanma veya isteme bildiren bir ünlem.

y. 39/15, 62/7

yā (<Ar.): ‘‘ey, hey’’ anlamında

kullanılan bir seslenme sözü.

y. 4/35, 33/6, 33/62, 35/9, 37/13,

37/86, 38/21, 57/65

yağ: yağ.

y. 5/97, 26/5, 55/24

y.+ı 55/33

y.+i ‘‘yağı’’ 55/32

y.+dan ‘‘yağla’’ 26/41

y.+ı 55/28

y.+ı(dır) 55/29

yağ-: yağmak.

y.-ar 68/10

y.-i ‘‘yağıyor’’ 63/14, 63/22

y.-idi ‘‘yağıyordu’’ 53/3

y.-idu ‘‘yağıyordu’’ 53/16

y.-arken 63/28

yağdır-: yağdırmak.

- y.-sın! 70/2
- yağla-:** yağlamak.
y.-yanda “yağlayınca” 68/38
- yağlı:** yağlı.
y. 26/37, 71/16
- yağmur:** yağmur. (bk. yağmur)
y. 68/10
- yağmur:** yağmur. (bk. yağmur)
y. 56/56, 63/14, 63/15, 63/22, 63/28, 63/30, 63/31
- yağsız:** yağsız.
y.-(dır) 57/107
- yaħa:** yaka.
y.+sını 8/35
- yaħa-:** yıkamak. (bk. yıħa-)
y.-i (yaħi) “yıkıyor” 8/4, 8/9
y.-mi “yıkamıyor” 8/4
y.-iduh (yaħiduh) “yıkıyorduk” 8/1
y.-idula^r (yaħidula^r) “yıkıyorlardı”
8/6
- yaħala-:** yakalamak.
y.-idim (yaħalidim) “yakalıyordum”
37/85
- yaħın: 1)** yakın. (bk. yaħın)
y.-dır 45/65
- 2)** zaman bakımından yaklaşmış olan.
y. 33/42
- yaħın:** yakın. (bk. yaħın)
y. 2/13
- Yahudi** (<Ar. Yehūdî): Yahudi.
Y. 38/9
- Y.+ler 38/8
- yaķış-:** yakışmak.
y.-ır 67/3
- yaķıştır-:** yakıştırmak.
y.-araķ 5/27
- yaķlaş-:** yaklaşmak.
y.-ami “yaklaşamıyor” 65/4
- yalağuz:** yalnız, tek başına.
(bk. yalavuz, yalnız)
y. 68/4
- yalavuz:** yalnız, tek başına.
(bk. yalağuz, yalnız)
y. 56/125
- yalın:** çıplak.
y. 69/2
- yalnız:** yalnız, tek başına.
(bk. yalağuz, yalavuz)
y. 66/2
- yalnız:** yalnız, fakat.
y. 33/52
- yaman:** yaman, kötü.
y. 68/23
- yamlak:** istek, talep.
y.+ımız 42/5
- yamşak:** yaşmak.
y. 4/2
- yamşak tut-:** (gelin için)
evlendikten sonra yeni girdiği evin düzenine alışana kadar kayınbaba ve kayınbaba ile iletişimini sınırlamak.
(bk. gelinliħ sür-)
y.-idih “yamşak tutuyorduk” 4/3

y.-idılar “yamşak tutuyorlardı” 4/1
yan: yan, taraf. (bk. yān)
 y. 25/37, 59/23
 y. yanda “yan yana” 23/15
 y.+umu “yanımı” 68/5
 y.+ımda 45/31
 y.+ına 31/20, 65/4
 y.+¹na 39/5, 57/90, 57/91, 57/121
 y.+na “yanına” 7/9, 34/2
 y.+iya “yanına” 58/30, 58/31
 y.+ına? “yanına mı?” 57/130
 y.+ında 52/9, 52/10, 54/3, 57/32,
 57/70
yān: yan, taraf. (bk. yan)
 y.+da “yanında” 42/22
yan-: 1) yanmak.
 y.-dı 69/5
 y.-iyordu 55/40
 y.-arsuⁿ “yanarsın” 69/9
 y.-idu “yanıyordu” 9/5
 y.+maya 60/5
 y.-acaḥ 33/42
2) oyun dışı kalmak.
 y.-diy “yandın” 25/10
 y.-arsan “yanarsın” 25/11, 25/24
yanag: yanak. (bk. yanaḥ)
 y.+i^ydan “yanağından” 68/28
 y.+laru “yanakları” 66/7
yanaḥ: yanak. (bk. yanag)
 y.+tan 68/17
yandır-: yanmasına sebep olmak.
 y.-idih “yandırıyorduk” 55/33

y.-idih “yandırıyorduk” 55/36,
 55/38
 y.-idila^f “yandırıyorlardı” 42/20
yani (<Ar. ya^c nî): yani.
 (bk. yāni, yani, yāni)
 y. 2/11, 3/14, 3/24, 3/25, 3/32, 3/34,
 3/50, 3/54, 3/81, 4/2, 4/14, 4/21, 5/57,
 7/29, 28/34, 43/32, 46/21
yāni (<Ar. ya^c nî): yani.
 (bk. yanı, yani, yāni)
 y. 35/15
yaniş: yanlış.
 y.-(tır) 31/13
yani (<Ar. ya^c nî): yani.
 (bk. yanı, yāni, yāni)
 y. 1/12, 1/20, 3/11, 3/64, 4/18, 4/27,
 5/30, 5/63, 5/109, 5/160, 5/163, 6/28,
 6/30, 6/32, 6/33, 7/2, 8/15, 8/17, 8/36,
 17/21, 17/32, 18/5, 23/15, 23/6, 27/14,
 27/16, 27/17, 28/39, 29/22, 30/4, 30/22,
 31/12, 31/17, 33/12, 37/75, 37/78,
 38/27, 40/13, 40/40, 41/16, 41/34,
 41/42, 42/22, 43/21, 45/11, 48/23,
 55/39, 55/44, 55/49, 56/22, 56/57,
 56/64, 61/3
yāni (<Ar. ya^c nî): yani.
 (bk. yanı, yāni, yani)
 y. 5/16, 5/45, 37/30, 37/48
yap-: yapmak.
 y.-ib “yapmış” 5/139
 y.-ub “yapmış” 33/24
 y.-iptır “yapmış” 59/29

- y.-mışlar 48/49
y.-tım 34/5, 51/1, 51/21
y.-tı 59/28, 60/6
y.-madı 59/28
y.-madi 54/20
y.-tığ ‘‘yaptık’’ 51/7
y.-tılar 14/14, 57/114, 57/143
y.-tilar ‘‘yaptılar’’ 54/2, 54/12,
54/15, 54/16, 57/83
y.-iyam ‘‘yapıyorum’’ 8/36, 45/13
y.-miyam ‘‘yapmıyorum’’ 8/33,
8/36, 43/14
y.-isen ‘‘yapıyorsun’’ 10/4
y.-iyor 10/7, 55/21
y.-i ‘‘yapıyor’’ 10/36, 13/24, 14/7,
16/5, 16/13, 16/14, 17/6, 33/45, 64/10
y.-mi ‘‘yapmıyor’’ 8/8
y.-milar ‘‘yapmıyorlar’’ 17/2, 48/4,
48/6
y.-iyığ ‘‘yapıyoruz’’ 29/9, 29/27
y.-amıyoruz 29/23
y.-iyorlar 18/8, 56/38, 56/99
y.-ilar ‘‘yapıyorlar’’ 8/39, 10/27,
15/8, 17/1, 17/5, 17/7, 17/16, 35/6
y.-acam ‘‘yapacağım’’ 33/23, 34/9
y.-acağam ‘‘yapacağım’’ 33/52
y.-acağ ‘‘yapacak’’ 61/36
y.-acağlar ‘‘yapacaklar’’ 56/97
y.-ar 21/11, 57/112, 61/19
y.-abılır 29/24
y.-arlar 18/1, 24/9
y.-ayım 2/13
y.-ağ ‘‘yapalım’’ 36/29
y.! 34/4, 57/106, 57/108, 57/110
y.-ın! 18/43, 56/11
y.-mayın! 18/43
y.-tığ ‘‘yaptıysak’’ 57/56
y.-idım ‘‘yapıyordum’’ 51/8
y.-idım ‘‘yapıyordum’’ 50/30
y.-iyordu 3/67, 18/9, 55/9
y.-mıyordu 56/114
y.-idi ‘‘yapıyordu’’ 9/1
y.-idi ‘‘yapıyordu’’ 6/30, 37/62
y.-idı ‘‘yapıyordu’’ 20/38, 21/4
y.-idu ‘‘yapıyordu’’ 5/127, 5/145,
6/18
y.-midu ‘‘yapmıyordu’’ 5/33, 6/13
y.-ıyorduğ ‘‘yapıyorduk’’ 55/41
y.-idığ ‘‘yapıyorduk’’ 7/23, 37/70,
55/32, 55/37
y.-ıdığ ‘‘yapıyorduk’’ 8/3, 20/33,
43/6
y.-ıyordılar 56/40
y.-ıyordular 19/25, 55/40, 56/37,
56/12, 56/42, 56/93, 56/111
y.-ıyordular ‘‘yapıyorlardı’’ 56/114
y.-idıla^r ‘‘yapıyorlardı’’ 5/19, 5/20
y.-idıla^r ‘‘yapıyorlardı’’ 4/31
y.-idılar ‘‘yapıyorlardı’’ 5/119, 6/28,
21/2, 48/36, 55/10
y.-idıla^r ‘‘yapıyorlardı’’ 6/1, 6/2,
20/34
y.-idiler ‘‘yapıyorlardı’’ 48/11
y.-isissa ‘‘yapıyorsanız’’ 6/27

y.-ardı 1/21, 2/13, 2/3, 2/5, 3/27,
3/29, 3/31, 3/40, 31/20

y.-ardu 2/6

y.-mazdı 31/21

y.-ardılar 3/51, 6/9, 6/33, 26/36,
26/38, 44/29

y.-ardıla^f 3/39, 20/29

y.-arsansa “yaparsan” 31/3

y.-acağı 16/5

y.-an 5/122, 5/80, 6/14, 7/3, 26/11,
62/32

y.-annar “yapanlar” 28/12

y.-tığımız 29/28

y.-tıktan 45/13

yapı: yapı.

y.-dır 69/6

y.+sı 69/6

yapıl-: yapılmak. (bk. yapıl-)

y.-ır 31/2

y.-ırdı 31/43, 32/1

yapış-: yapışmak.

y.-miş 57/111

yapıl-: yapılmak. (bk. yapıl-)

y.-idi “yapılıyordu” 1/5

y.-idilar “yapılıyorlardı” 1/6

yaptır-: yaptırmak.

y.-dih “yaptırdık” 54/24

yar (<Far. yār): yar, sevgili. (bk. yār)

y.+ím 66/4

yār (<Far.): yar, sevgili. (bk. yar)

y. 68/21, 68/43, 69/14, 69/15

y.+ı “yari” 67/2, 68/17, 68/40,
69/11

y.+a 66/4, 68/10

y.+ım “yarım” 68/7, 68/29, 69/15

y.+ımı “yarımı” 68/1

yārdan ét- (<Far. yār + T. +dan ét-):

sevdiğinden ayırmak.

y.-en (yārdan éden) 68/12

yara: yara.

y. 68/32

yara-: yaramak.

y.-ruh “yararız” 61/9

y.-amaruh “yaramayız” 61/8

yaralı: yaralı.

y. 68/20

yaramazlıh: yaramazlık.

y. 7/23

yardımcı ol-: yardımcı olmak.

(bk. yardımcı ol-, yardım ét-)

y.-iyam “yardımcı oluyorum” 8/31

yardımcı ol-: yardımcı olmak.

(bk. yardımcı ol-, yardım ét-)

y.-sun! (yardımcı olsun!) 70/1

yardım ét-: yardım etmek.

(bk. yardımcı ol-, yardımcı ol-)

y.-miyor 19/26

y.-iyordular (yardım ediyordular)

19/25

yarı: yarı. (bk. yari ét-)

y.+sının 38/22

yarın: yarın.

y. 45/56

yari ét-: yarılmak, yarısına getirmek.

(bk. yarı)

y.-medi 44/22

yarma: gelişi güzel kırılmış buğday.

y. 37/53, 56/107

yas: yas.

y. 23/12

yastık: yastık. (bk. yastuğ)

y.+a (yastığa) 68/9

yastuğ: yastık. (bk. yastık)

y.-(tır) 3/30

yaş: yaş.

y.+ı baş+ı 34/12

y.+ım 46/22

y.+ımda 3/63

y.+ına 1/20, 1/21, 52/22, 52/26,

52/28

y.+ında 52/23

y.+ındaki 52/24

y.+ındaydım 48/8

y.+ındaykene “yaşındayken” 38/2

yaş: 1) ıslak.

y.-tır 68/31

yaş ét-: ıslatmak.

y.-iyorlardı (yaş édiyorlardı) 57/63

2) gözyaşı.

y.+lar 69/16

yaşa-: ikamet etmek.

(bk. kal-, otir-, otur-)

y.-idıla^r (yaşidıla^r) “yaşıyorlardı”

4/15

yaşantı: yaşantı.

y.+sı 22/24

yaşlı: yaşlı. (bk. yaşli)

y. 2/7, 45/17

y.+ya 5/13, 5/109

yaşli: yaşlı. (bk. yaşli)

y. 19/6

y.+lar 20/38

yat-: yatmak.

y.-tım 57/120

y.-tum “yattım” 62/17

y.-i “yatıyor” 16/6

y.-ilar “yatıyorlar” 62/5

y.-amam 68/31

y.-miştım “yatmıştım” 57/75, 57/77

y.-iyorduh “yatıyorduk” 56/23,
56/45

y.-idih “yatıyorduk” 37/67

y.-ardih “yatardık” 56/9

y.-anda “yatınca” 56/8

y.-ane “yatıncaya” 56/7

yatağ: yatak. (bk. yatağ)

y. 3/29, 17/14

y.+a 57/68

y.+ımı 57/68, 57/93

yatağsız: yataksız, yatak olmaksızın.

y. 3/32

yatağ: yatak. (bk. yatağ)

y. 3/35

yav (<Ar. yā+ hū): yav, yahu.

(bk. yāv)

y. 3/75, 25/25, 35/14, 35/17, 36/8,

36/11, 36/20, 36/23, 36/25, 36/28, 37/3,

37/15, 37/24, 37/36, 39/21, 44/23,
56/73, 56/74, 57/164, 65/6, 65/15

yāv (<Ar. yā+ hū): yav, yahu.

(bk. yav)

y. 33/20, 33/32, 33/40, 33/54

yavaş: yavaş.

y. yavaş 57/82

yavru: yeni doğmuş hayvan veya
insan.

y. 39/9

y.+m 69/16

y.+su 59/3, 59/6

y.+larının 59/31

y.+laru ‘‘yavruları’’ 59/18

yayan: yürüyerek.

y. 37/3, 37/17, 37/75, 69/15

yaz: yaz.

y. 55/3, 56/25

y.-(dır) 37/50

y.+a 66/1

yaz-: yazmak.

y.-arsan 25/32

y.! 25/31, 25/32

y.-aridum ‘‘yazardım’’ 66/4, 66/6

y.-ardı 37/60

y.+mam 41/7

y.-dığım 68/14

yazıḥ: acınma, üzüntü anlatan bir söz.

y.-(tır) 36/11

yé-: yemek.

y.-yip (yiyip) ‘‘yemiş’’ 59/26

y.-mişsen? ‘‘yemiş misin?’’ 19/22

y.-mişler 57/92

y.-dim 57/115, 68/4, 68/36

y.-memişem ‘‘yemedim’’ 57/110

y.-dın? ‘‘yedin mi’’ 27/4

y.-di 57/26, 62/31

y.-medi 34/30

y.-diler 47/27

y.-iyem (yiyem) ‘‘yiyorum’’ 62/7,
62/8, 62/19

y.-yemiyem (yiyemiyem)

‘‘yiyemiyorum’’ 57/88

y.-yor (yiyor) 27/8

y.-yi (yiyi) ‘‘yiyor’’ 19/24, 59/25,
59/26, 63/5, 63/8

y.-miyor 56/105

y.-misiz ‘‘yemiyorsunuz’’ 3/69

y.-yorlar (yiyorlar) 56/103

y.-yiler (yiyiler) ‘‘yiyorlar’’ 16/14,
62/5, 62/32

y.-yiler ‘‘yiyorlar’’ 59/15

y.-yecağam (yiyecağam)

‘‘yiyeyeğim’’ 33/22

y.-yecağem (yiyecağem)

‘‘yiyeyeğim’’ 57/105

y.-yecaḥsen (yiyecaḥsen)

‘‘yiyeyeceksin’’ 57/104

y.-yeceḥ (yiyeceḥ) ‘‘yiyecek’’ 59/22

y.-rsin 69/7

y.-rsen ‘‘yersin’’ 57/109

y.-yemem (yiyemem) 57/28

y.-r 27/17, 29/30, 31/3, 59/12

y.-mez 59/12

- y.-menih ‘‘yemeyiz’’ 3/72, 3/77
y.-mezler 4/16
y.-yim! (yiyim!) ‘‘yiyeyim’’ 59/18
y.-me! 35/4, 69/7
y.-yin! (yiyin!) 3/75
y.-sem 57/112
y.-miyordum 57/66
y.-yordu (yiyordu) 56/16
y.-yidi (yiyidi) ‘‘yiyordu’’ 5/125,
19/18
y.-midi ‘‘yemiyordu’’ 52/10
y.-iyorduḥ (yiyorduḥ) ‘‘yiyorduk’’
56/23
y.-yidiḥ (yiyidiḥ) ‘‘yiyorduk’’ 5/49
y.-midih ‘‘yemiyorduk’’ 3/68, 3/69
y.-yorduḥ (yiyorduḥ) ‘‘yiyorduk’’
56/6
y.-yordular (yiyordular) 55/49
y.-yidiler (yiyidiler) ‘‘yiyorlardı’’
19/9
y.-yidiler+(yiyidiler) ‘‘yiyorlardı’’
48/12
y.-yidiḥ ‘‘yiyorduk’’ 46/29
y.-rdi 22/31, 56/79
y.-yemezdi (yiyemezdi) 56/50
y.-rdiler 26/40
y.-rdiler 3/41
y.-yerdiler ‘‘yerlerdi’’ 5/129
y.-yerdiler (yiyerdiler) ‘‘yerlerdi’’
26/20
y.-mezdile^r 4/16
y.+maḥtır ‘‘yemektir’’ 24/11
y.+megíni 11/2
y.+megínø ‘‘yemeğini’’ 11/7
y.-yen (yiyen) 68/39
yeddiverdi: bir tür kumaş türü.
y. 44/28
y.-dír 44/31
yeddiverdili: ‘‘yeddiverdi’’ adlı
kumaştan yapılan.
y. 44/29
yedi: yedi. (bk. yédi)
y. 28/11, 30/34, 35/2, 37/39
yédi: yedi. (bk. yedi)
y. 16/2, 45/32, 48/8, 52/8, 53/11,
53/12, 56/13
yédír-: yedirmek. (bk. yédirt-)
y.-írsen ‘‘yedirirsin’’ 11/12
yédirt-: yedirmek. (bk. yédír-)
y.-iyih ‘‘yediriyoruz’’ 21/3
yém: yem.
y. 56/6, 56/8, 56/10, 56/12
yémeg: yemek. (bk. yémek)
y. 2/3, 2/5, 2/6, 3/1, 3/39, 3/40, 3/51,
3/56, 3/67, 4/16, 5/123, 5/129, 19/17,
19/18, 19/22, 19/23, 27/4, 27/8, 27/17,
56/6, 56/93, 57/83, 57/112
y. içmeg+íní (yémegíní içmegíní)
‘‘yemeğini içmeğini’’ 11/2
y. içmeg+in (yémegínø içmegínø)
‘‘yemeğini içmeğini’’ 11/7
y. mémeg 55/41, 57/92
y.+e 3/40, 4/15
y.+iyø ‘‘yemeğini’’ 3/77

- y.+i 3/68, 3/69, 3/72, 5/37
y.+íní 11/12, 31/3
y.+ler 26/1
y.+leríní 3/41, 5/129
y.+lerídír 26/1
- yémek:** yemek.
y. 5/36, 13/24, 13/25, 35/6, 52/10
y.-tír 26/33
y.-tír 26/32
y. mémek 34/4
- yén-:** 1) inmek. (bk. in-, yin)
y.! 5/157
y.-idi “inliyordu” 5/157, 5/159,
37/31
y.-midi “inliyordu” 5/155
y.-mezdfh “inmezdik” 20/10
2) fiyatı düşürmek.
y.-di “indi” 3/81
y.-mesen’ ‘inmesen’ 3/72
- yéndír-:** indirmek.
y.-írím 33/53
y.-díle^r 46/6, 46/12
y.-idi “indiriyordu” 5/158
- yénge:** düğünde geline yardım ve kılavuzluk eden bayan.
y. 3/37
y.+ler 3/38
- yeni:** az önce.
y. 37/27
- yéni:** son model.
y. 37/19
- yer:** yer. (bk. yér)
- y. 35/12
y.+i 71/10
y.+de 4/17, 31/12
y.+den 37/90
y.+im 68/31
y.+inde 59/27
y.+lerde 2/13
- yér:** yer. (bk. yer)
y. 33/16, 47/3, 57/135, 63/28
y.+e 20/16, 56/68, 63/22, 71/15
y.+de 5/21, 9/23, 31/8, 47/28, 56/20
y.+deⁿ 20/31, 25/10, 57/49, 57/51,
57/54
y.+len “yerle” 1/7
y.+ím 11/13, 11/14
y.+iy “yerin” 33/34
y.+i 13/18, 64/16
y.+íne 23/10
y.+iydi 33/11, 38/9
y.+lerinde 30/28
y.+lere 48/19
- yérí gel-:** sırası gelmek, zamanı uygun olmak.
y.-dígí 24/2
- yérini tut-:** yerine geçmek, görevini üstlenmek.
y.-tu 48/56
- yerel:** yerel.
y. 26/1
- yéri-:** yürümek. (bk. yürü-)
y.-ye “yürüye” 69/15
- yérleş-:** yerleşmek.

- y.-miş^f 40/3
y.-tiler 40/10
- yérlí:** yerli.
y.+sí 26/12
y.+lerínín 28/14
- yeşil:** yeşil. (bk. yéşil)
y. 34/5, 34/6, 34/20, 67/5
- yéşil:** yeşil. (bk. yeşil)
y. 5/147
- yet-: 1)** kafi gelmek. (bk. yét-)
y.-midi “yetmiyordu” 58/19
2) ulaşmak.
y.-medím 57/94
- yét-:** kafi gelmek. (bk. yet-)
y.-er 44/11, 44/22
- yéter ki:** yeter ki.
y. 33/38
- yétim** (<Ar. yetim): yetim. (bk. yéttim)
y. 69/18
y.+ø “yetimin” 69/7
- yétir-:** ulaştırmak.
y.-irir 69/8
- yetiş-: 1)** (bitki için) büyümek.
y.-i “yetişiyor” 48/5
y.-mi “yetişmiyor” 48/26
2) hücum etmek.
y.-tiler 39/10
- yétiştir-:** yetiştirmek, büyütme.
y.-fler “yetiştiriyorlar” 48/16
y.-ídfiler “yetiştiriyorlardı” 48/15
- yetmiş:** yetmiş. (bk. yétmış)
y. 33/3, 37/82
- yétmiş:** yetmiş. (bk. yetmiş)
y. 33/16, 37/14, 43/2, 53/17, 58/24
- yéttim** (<Ar. yetim): yetim. (bk. yéttim)
y. 42/5
- yığ-: 1)** yığmak.
y.-dığ “yığıdık” 47/17
2) toplamak, bir araya getirmek.
y.-ıbsaⁿ “yıgımsın” 33/30
- yıh-:** yıkmak. (bk. yık-)
y.-tı 40/30, 40/37, 54/11
y.-tığını 48/47
- yıha-:** yıkamak. (bk. yağa-)
y.-isan (yıhisan) “yıkıyorsun” 13/2
y.-sınler! “yıkasınlar!” 57/43
- yıhan-:** yıkanmak.
y.-ır 13/8
y.+ması 23/2
- yıhıl-:** yıkılmak.
y.-dı 54/22, 54/23
- yık-:** yıkmak. (bk. yıh-)
y.-tı 48/9
- yıl:** yıl.
y. 51/19
y.-dır 29/27
- yigit:** yiğit.
y.-tır 58/32
- yine:** yine, yeniden; yine de. (bk. géne, gine, gıne, yine)
y. 28/10, 31/37, 39/26, 51/15
- yin-:** inmek. (bk. in-, yén-)
y.-mi “inmiyor” 10/57
- yirmi:** yirmi. (bk. girmi)

y. 51/5, 51/7, 51/19
yirmi dört: yirmi dört.
 y. 51/5, 51/19
yo: yok, hayır. (bk. yoḡ, yōḡ, yoḡ)
 y. 45/48
yoḡ: yok, var karşıtı. (bk. yoḡ, yoḡ)
 y.-idu “yoktu” 40/32
yoḡsa: yoksa, aksi taktirde. (bk. yoḡsa, yoḡse)
 y. 40/41
yoḡur-: yoḡurmak.
 y.-du 68/36
 y.-iduh “yoḡuruyorduk” 9/19
yoḡurt: yoḡurt.
 y. 48/36, 56/38
 y.-tur 16/10
 y. moḡurt 56/40
 y.+u (yoḡurdu) 68/36
 y.+la 56/101
yoḡ: yok. (bk. yoḡ, yoḡ)
 y.-imişam “yokmuşum” 68/18
 y.-muş 59/1, 59/2
 y.-idi “yoktu” 2/10, 9/3, 18/19,
 18/20, 18/27, 18/29, 18/33, 18/34,
 18/35, 18/37, 18/46, 19/13, 52/17,
 55/22, 55/23, 55/23, 55/24, 55/25,
 55/44, 55/46, 56/27, 56/36, 56/39,
 56/41, 56/72, 56/76, 56/80, 56/83,
 56/121, 57/46, 57/81
 y.-idu “yoktu” 3/20, 5/6, 5/9, 5/38,
 5/41, 5/45, 5/63, 5/111, 5/113, 5/148,
 6/3, 7/8, 9/18, 16/20, 18/26, 19/14,

20/39, 33/35, 37/10, 41/46, 42/15, 43/7,
 43/8, 43/38, 46/7, 46/15, 47/3, 48/32,
 48/45, 48/59, 52/21, 52/26, 52/29,
 58/13, 58/16, 58/28
 y.-tı “yoktu” 38/28
 y.-ti “yoktu” 55/4
 y.-tu 31/30, 31/2, 32/32
 y.-tur 19/29, 29/4, 29/36, 31/36,
 31/37, 37/89, 38/35, 47/12, 57/156,
 57/49, 64/13, 66/4
 y.-tur) 4/12, 4/28, 4/34, 13/9, 18/45,
 19/20, 22/14, 22/16, 22/18, 26/42, 29/6,
 30/4, 30/6, 31/10, 31/34, 31/35, 32/9,
 36/11, 36/18, 37/75, 37/79, 38/38,
 46/15, 49/5, 52/19, 56/74, 57/40, 62/27,
 63/12, 68/29, 68/39
 y.-mu(dur)? 53/9
 y.-midur? “yok mudur?” 53/7
 y.-sa 4/30, 4/34
yoḡ: hayır. (bk. yo, yōḡ, yoḡ)
 y. 5/46, 6/15, 31/9, 44/13, 61/9,
 62/16
yōḡ: hayır. (bk. yo, yoḡ, yoḡ)
 y. 3/76, 33/37, 33/40, 39/23
yoḡsa: yoksa, aksi taktirde.
 (bk. yoḡsa, yoḡse)
 y. 7/25, 25/24
yoḡse: yoksa, aksi taktirde.
 (bk. yoḡsa, yoḡsa)
 y. 57/37
yoḡ: yok. (bk. yoḡ, yoḡ)
 y.-tu 7/29

- y.-idu “yoktu” 46/25, 46/26
y.-tur 11/13
y.-(tur) 2/2, 10/11, 10/12, 12/3, 13/4,
14/17, 28/27, 46/4, 48/49, 48/50, 52/11
yok: hayır. (bk. yo, yoḥ, yōḥ)
y. 5/160
yoḥsul: yoksul.
y.-iduḥ “yoksulduk” 46/27
yol: yol.
y. 37/3, 37/10, 40/29, 40/32, 40/36,
40/37, 66/4
y. mol 37/10
y.+ca yol+ca 7/4
y.+u 66/4
y.+a 66/2
y.+da 14/16, 28/35, 33/15, 68/8
y.+uyla 22/3
y.+uma 61/11
y.+umu 44/13
y.+uya “yoluna” 61/11, 68/3
y.+ından “yolundan” 68/3
y.+lara 68/4, 68/16, 69/12
yola sal-: uğurlamak.
y.-dım 69/18, 69/19
yollara düş-: yola çıkmak.
y.-tüm 68/4
yolcu: yolcu.
y.+lar 40/33
yolcula-: yolculamak.
y.-rıḥ “yolcularız” 29/2
yolla-: yollamak.
y.-yor (yolluyor) 61/22
y.-dıḡı 61/44
yol vér-: geçmesine izin vermek.
y.-mi “yol vermiyor” 44/3
yol yol ol-: yola dizilmek.
y.-ur 68/10
yomsuz (<Ar. yüm̄n + T. +suz):
uḡursuz.
y.-dur 61/17
yontul-: yontulmak.
y.-muş 25/8
yor-: yormak.
y.-isíz “yoruyorsunuz” 7/14
yorḡan: yorgan.
y.-(dır) 3/30
yön: izlenecek yol.
y.+den 30/14
yuḡarı: yukarı.
y. 28/10
y.+da (yuḡarda) 33/44
yular: yular.
y.+ın 20/28
yumurta: yumurta.
y. 26/3, 26/5, 26/19
y.-(dır) 26/8
yumuşah: yumuşak.
y.-tır 57/112
yuvarlak: yuvarlak.
y.+un (yuvarlaḡun) “yuvarlaḡın”
25/23
yük: yük.
y.+ü 68/1
y.+ünü 33/64

- y.+ünnen ‘‘yükiyle’’ 33/58
- yükle-**: yüklemek.
y.-diler 68/30
y.-idih (yükliidih) ‘‘yüklüyorduk’’
37/42, 37/66, 37/85
- Yüksegova**: yer adı.
Y.+ya 37/47
- yüksek**: yüksek. (bk. üksek)
y. 25/8
- yün**: yün. (bk. yüng)
y.+nen ‘‘yünden’’ 1/5
- yüng**: yün. (bk. yün)
y.+ünden ‘‘yününden’’ 3/29
- yüngül**: hafif, acısız. (bk. hafif)
y.-idi ‘‘hafifti’’ 6/24, 6/26
- yürek**: yürek.
y.+ime (yüregime) 68/32
- yüreksiz**: yüreksiz.
y.+in 68/30
- yürü-**: yürümek. (bk. yéri-)
y.-yereh ‘‘yürüyerek’’ 37/22
- yürüt-**: devam ettirmek.
y.-ebılır 29/25
- yüz**: yüz sayısı.
y. 3/21, 3/45, 3/49, 3/71, 3/73, 3/79,
3/81, 3/82, 3/83, 5/113, 14/13, 17/19,
30/35, 30/36, 45/32, 50/22, 50/24, 51/1,
53/13, 53/17, 58/24
- yüz: 1)** çehre.
y. 10/30
y.+üne 10/33
- y.+ünde 69/4
- yüz göz ol-**: samimileşmek.
y.-muştuh ‘‘yüz göz olmuşuk’’
35/19
- yüz vér-**: yakınlık göstermek.
y.-midi ‘‘yüz vermiyordu’’ 52/4
2) taraf, yön.
y.+ünde 69/4
- yüz-**: yüzmek.
y.-erdiler 52/18
- yüz bin**: yüz bin.
y. 50/22, 50/24
- yüzük**: yüzük.
y.+ünü (yüzüğünü) 15/10
- yüz yetmiş**: yüz yetmiş.
y.-idi ‘‘yüz yetmişti’’ 58/24

-Z-

zâhmet (<Ar. zaḥmet): zahmet.

z.-tir 43/14

zalat: süpürge yapımında kullanılan darı benzeri bir bitki.

z. 69/3

zâlm (<Ar. zâlim): zalim. (bk. zâlm)

z. 33/4

zâlm (<Ar. zâlim): zalim. (bk. zalim)

z. 61/36

zâlmîğ (<Ar. zâlim + T. + lik):

zalimlik.

z. 52/1, 52/2, 52/4, 52/5

zaman (<Ar. zamân): zaman.

(bk. zâman, za^man)

z. 3/5, 4/10, 6/13, 10/3, 22/19, 40/8, 41/34, 41/44, 41/49, 43/23, 43/38, 59/9, 60/4, 61/14, 65/9

z.+ın 3/11

za^man (<Ar. zamân): zaman.

z. 28/19

zâman (<Ar. zamân): zaman.

(bk. zaman, za^man)

z. 1/1, 3/74, 5/107, 8/31, 10/50, 11/3, 11/8, 11/10, 12/4, 13/4, 13/7, 14/18, 14/19, 18/6, 18/16, 18/40, 19/9, 19/13, 20/2, 20/3, 20/30, 24/2, 24/5, 26/6, 26/14, 28/36, 30/1, 32/14, 33/53, 37/34, 45/65, 49/6, 51/3, 53/11, 54/16, 55/49, 56/1, 56/33, 56/88, 56/104, 56/112,

57/31, 57/46, 58/13, 58/16, 58/20, 58/35, 69/16

z.-(dır) 57/4

z.+ın 3/20, 3/45, 3/71, 30/25

z.+a 37/45, 37/46

z.+ı 33/63, 34/7, 37/1, 55/44, 56/59

z.+i “zamanı” 13/24, 29/29

z.+ıdır 34/15

z.+ıdır “zamanıdır” 57/53

zampara (<Far. zenbâre): zampara.

z. 61/7

zannét- (<Ar. zann + T. ét-):

zannetmek.

z.-er (zannéder) 7/29

zarar gelme- (<Ar. zarar + T. gel-):

kötülük etmek.

z.-memiş 29/33

zaten (<Ar. zâten): zaten. (bk. zeten)

z. 3/20, 5/162, 11/8, 18/37, 19/13, 22/30, 26/9, 28/16, 30/32, 32/7, 55/47, 56/27, 57/88

zekezeke: seksek. (bk. sekeseke)

z. 28/25, 28/38

zencir (<Far.): zincir. (bk. zincir)

z. 68/24

zengil: çingirak. (bk. şingırağ)

z. 37/90

zengin (<Far. sengîn): zengin.

(bk. zégin, zengün, zéngün)

z.-idum “zengindim” 47/1

- z.-dir 5/160
- zengin** (<Far. sengîn): zengin.
(bk. zengin, zengün, zéngün)
z. 62/13
- zengün** (<Far. sengîn): zengin.
(bk. zengin, zéngün, zéngün)
z.-dür “zengindir” 3/11
- zéngün** (<Far. sengîn): zengin.
(bk. zengin, zéngün, zengün)
z.+ner “zenginler” 58/17
- zeten** (<Ar. zāten): zaten. bk. zaten
z. 19/10, 56/80, 56/115
- ze**: “z” harfi.
z. 45/13
- zincir** (<Far. zencir): zincir.
(bk. zencir)
z.+le 37/92
- ziyaret** (<Ar. ziyāret): ziyaret.
z.+íyize “ziyaretinize” 57/166
- ziyeret** (<Ar. ziyāret): türbe.
z.-ti 57/145
z.+ín 57/125
z.+e 57/68, 57/157
- zor** (<Far. zūr): zor.
z.-idi “zordu” 56/2
- zubun**: zıbın.
z. 5/153, 5/154
- zulmēt-** (<Ar. zulm + T. ét-):
zulmetmek.
z.-iler (zulmédiliyorlar)
“zulmediyorlar” 64/3
- zurna** (<Far. surnāy): zurna.
z. 5/133, 20/6
z.+yla 53/1, 53/4
- züf** (<Far. zulf): züluf, saç. (bk. saç)
z.+lerimiz 41/19
- zümrüt** (<Ar. zumurrud): zifiri.
z. 37/81

KAYNAKLAR

- Abdullayev, Elövset Zakiroğlu; *Türk Dillerinin Tarihsel Gelişme Sorunları*, TDK Yay., Ankara, 1996.
- Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, TDK Yay., Ankara, 1999.
- Akar, Ali; ‘‘ĜAn Eki’’, V. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I. c*, TDK Yay., Ankara, 2004.
- Banguoğlu, Tahsin; *Türkçenin Grameri*, İstanbul, 2007.
- V. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, III c, TDK Yay., Ankara, 2004.
- Beysanoğlu, Şevket; *Diyarbakır Ağızı*, Ankara Halkevi Yay., Ankara, 1966.
- Buran, Ahmet; *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri*, TDK Yay., Ankara, 1996.
- Buran, Ahmet; *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara, 1997.
- Caferoğlu, Ahmet; ‘‘Anadolu Ağızlarındaki Metathese Gelişmesi’’, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1955.
- Caferoğlu, Ahmet; ‘‘Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi’’, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1958.
- Caferoğlu, Ahmet; ‘‘Anadolu Ağızları Konson Değişmeleri’’, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1963.
- Caferoğlu, Ahmet; *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, TDK Yay., Ankara, 1995a.
- Caferoğlu, Ahmet; *Güney Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, TDK Yay., Ankara, 1995b.
- Çağırın, Önder ; ‘‘Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Ünsüz Göçüşmelerinin Kuruluş Sistemi’’, III. *Uluslararası Türk Kurultayı*, TDK Yay., Ankara, 1999.
- Demir, Nurettin; ‘‘Ağız Araştırmalarında Derleme Teknikleri’’, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, TDK Yay., Ankara, 1999.
- Derleme Sözlüğü*, VII c., TDK Yay., Ankara, 2009.
- Diyarbakır İl Yıllığı*, Ankara, 1973.

- Doğan, Güldal; *Diyarbakır Bismil İlçesinden Derlemeler*, Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, Diyarbakır, 1996.
- Edip, Kemal; *Urfa Ağzı*, TDK Yay., İstanbul, 1991.
- Ediskun, Haydar, *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2007.
- Ercilasun, A.Bican; *Kars İli Ağzları*, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara, 1983.
- Ergin, Muharrem; *Osmanlıca Dersleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1962.
- Ergin, Muharrem; *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yay., İstanbul, 2007.
- Erten, Münir; *Diyarbakır Ağzı*, TDK Yay., Ankara, 1994.
- Erten, Münir; *İlimiz Diyarbakır*, Kare Yay., İstanbul, 2001.
- Erten, Münir; “Diyarbakır Ağzında Emir ve İstek Çekimi”, 21-23 Mayıs 2009 tarihli II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Çalıştayı’nda sunulan bildiri.
- Gemalmaz, Efrasiyap; *Erzurum İli Ağzları*, III c., Erzurum, 1978.
- Gülensoy, Tuncer; *Kütahya ve Yöresi Ağzları*, TDK Yay., Ankara, 1988.
- Gülensoy, Tuncer; “Ağız Araştırmalarının Bugünkü Durumu”, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, TDK Yay., Ankara, 1999.
- Gülsevin, Gürer; *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yay., Ankara, 2007.
- Günay, Esra Gülin; *Adıyaman Merkez, Kâhta, Gerger, Samsat Yöresi Ağzı*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2008.
- Günay, Turgut; *Rize İli Ağzları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1978.
- Hatiboğlu, Vecihe; *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1969.
- 2000’e Beş Kala Diyarbakır, Diyarbakır Valiliği, 1995.
- Karahan, Leyla; “Anadolu Ağzlarını Sınıflamada Kullanılabilecek Bazı Ölçütler”, *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992*, TDK Yay., Ankara, 1996a.
- Karahan, Leyla; *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*, TDK Yay., Ankara, 1996b.

- Karahan, Leyla; *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yay., Ankara, 2008.
- Kıran, Ayşe, Ece Korkut, Suna Ağıldere; *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, Multilingual Yay., İstanbul, 2003.
- Kıran, Zeynel; ‘‘Dilbilimin Alanları’’, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, Multilingual Yay., İstanbul, 2003.
- Korkmaz, Zeynep; *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara, 1977.
- Korkmaz, Zeynep; *Güney-Batı Anadolu Ağızları*, TDK Yay., Ankara, 1994.
- Korkmaz, Zeynep; *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, II c., TDK Yay., Ankara, 2005.
- Korkmaz, Zeynep; *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yay., Ankara, 2007.
- Korkmaz, Zeynep; *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara, 2010.
- Nezihi, H.; ‘‘Ekler Üzerine Araştırmalar’’, *Atatürk ve Türk Dili III. c.*, TDK Yay., Ankara, 2005.
- Özçelik, Sadettin; *Urfa Merkez Ağzı*, TDK Yay., Ankara, 1997.
- Özçelik, Sadettin; *Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı*, TDK Yay., Ankara, 2001a.
- Özçelik, Sadettin; ‘‘Türkiye Türkçesinde Belirsizlik ve Soru Zamirlerinin Yapılışları ve Kullanışları’’, *Türk Dili 594*, Ankara, 2001b.
- Özçelik, Sadettin, Münir Erten; *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Diyarbakır, 2005.
- Özgen, Nurettin; *Bismil İlçesinin Coğrafyası*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2007.
- Özmen, Şeyda; *Muş Merkez Ağzı*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2008.
- Sağır, Mükim; *Erzincan ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara, 1995.
- Sertkaya, Osman Fikri; ‘‘Kiçig, Küçük ve Bedük Kelimeleri ile Türevlerinin Etimolojileri’’, *Türk Dili 713*, Ankara, 2011.
- Sökmen, İsmail; *Bismil Türkmen Ağzı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

- Taşğın, Ahmet; *Diyarbakır ve Çevresindeki Türkmen Alevilerinde Dini Hayat*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2003.
- Tiken, Kamil; *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf Fiiller*, TDK Yay., Ankara, 2004.
- Timurtaş, F. Kadri; *Osmanlıca Grameri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1979.
- Timurtaş, F. Kadri; *Osmanlı Türkçesine Giriş*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000.
- Topaloğlu, Ahmet; *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1989.
- Türkçe Sözlük*, TDK Yay., Ankara, 2009.
- Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa)*, TDK Yay., Ankara, 2009.
- Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992*, TDK Yay., Ankara, 1996.
- Vardar, Berke; *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Sevinç Basımevi, Ankara, 1980.
- Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara, 2009.
- Yaşar, Servet; *Diyarbakır İli Bismil İlçesi Türkmenhacı Köyü Halk Kültüründe Müzik Unsurları*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 1996.
- Yetiş, Kazım; *Atatürk ve Türk Dili*, III c., TDK Yay., Ankara, 2005.
- Yılmaz, Emine, Nurettin Demir; *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara, 2006.
- Yücel, Bilal; ‘‘Türkiye’deki Göçmen Ağızlarında Görülen Kıpçak Ağızlarına Özgü Ñ>G Değişmesinin Sınırları Üzerine’’, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa)*, TDK Yay., Ankara, 2009.

İNTERNET SİTELERİ

<http://www.bismil.gov.tr/detay.php?syf=ilcemiz>

<http://www.bismil.gov.tr/detay.php?syf=ilcemiz&kat=cografi>

<http://www.bismil.gov.tr/detay.php?syf=ilcemiz&kat=sosyo>

http://www.diyarbakir.gov.tr/default_B0.aspx?content=1010

<http://maps.google.com/>

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=39&ust_id=11